THEATRUM ETHNICO IDOLOLATRICUM POLITICO-HISTORICUM

Ethnicorum Idololatrias, ſimulacra, Templa, ſacrificia & DEOS, Illorum Origines, Ritus & Cæremonias, quæ in perficiendis ſacris, fuerunt obſervata, quidque illis Indicare voluerint,

Repreſentans.

Ad cujus majorem Intellectum Æneæ figuræ LXXXVIII. adjectæ, ad Veterum numismatum cognitionem neceſſariæ.

Opus

Cuivis Hominum Statui, ſed præſertim Politico-Hiſtoricis & antiquitatis Amatoribus valde utile & lectu-jucundum.

Olim à *Vincentio Chartario Regienſi*, publicatum,

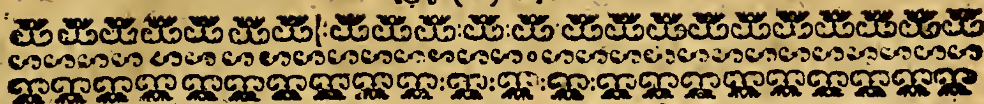
Poſtea à *Paulo Hachemberg*, quondam Electoris Palatini Conſiliario Intimo auctum, & multorum deſiderio editum.

MOGUNTIÆ,

Sumptibus LUDOVICI BOURGEAT, Academiæ Bibliopolæ.

Anno Domini M. DC. XCIX.

PRÆFATIO AD LECTOREM.

SAtius fore, cogitabis fortaſſe, L. B. ſi omnis Gentilium idolorũ, ac idololatriæ fœdiſſimæ memoria in orbe Chriſtiano deleatur, ac æterno involvatur ſilentio; quid enim ad nos, inquies, qui verâ veri et unici Dei notitiâ imbuti ſumus, errores hominum profanorum, quid noſtra refert? ridicula Numina & monſtroſas Deorum coetus ſcrutari? quibus potius incumbit, quicquid eſt acuminis ingenii, quicquid virium, quicquid eruditionis, quicquid otii, ſacri codicis inveſtigationi ac perſcrutationi impendere, un-

de

de fructus longè uberrimus ſperandus: Verum eſt, fateor, & optandum ſane, nec nos, nec ullos unquam mortalium quicquam de falſo idolorum cultu fictiſque illis Numinibus noviſſe, ſed omnes verum orbis creatorem & rectorem ita agnoviſſe, ut ſacer ipſum codex revelat, hæc enim ſalvifica cognitio æternam hominum promovet ſalutem, à qua profanus & impius idolorum cultus abſtrahit. Eſt ſanè codex ille, qui ſacra Numinis de hominum ſalute oracula complectitur, omnibus totius orbis libris longè præferendus, & ab omnibus hominibus diligentiſſime evolvendus Epiſtola eſt creatoris optimi ad creaturã, qua ſuam illi voluntatem aperit, fons eſt omnis ſapientiæ, flumen cui aquæ nunquam deficiunt, quis

hic

hic non ſcrutaretur, ubi tanti theſauri latent? quis hic labori parceret, ubi fructus uberrimus promittitur? Non tamen omne tempus ſoli ſibi vindicat ſacrum hoc ſtudium, ſed et aliis bonis literis aliquid relinquit, cùm enim ipſa hæc ſacra, quam laudamus, ſcriptura, frequentem idolorum gentilium, profanique illorum cultus mentionem in jiciat, quis inficias ibit, ad loca illa accuratius intelligenda, idololatriæ & fictorum Numinum ſi non exactam qualemcunque ſaltem peritiã requiri? Unde nec laboris poenituit viros doctiſſimos Voſſium, Seldenum aliosque, quem impenderunt cultui idoliſque Gentilium indagandis, & ex abſtruſis delubris in lucem proferendis, idque non ſine laude, cum nec ſacra Hebræorum, nec profana

fana Græcorum, Romanorum, aliorumque populorum à vero veri Numinis cultu, alienorum hiſtoria abſque idololatriæ peritia ritè percipi ac intelligi poſſit, unde nec me peccaſſe aut operam luſiſſe, ſed gratum potius orbi literato opus præſtitiſſe perſuaſus ſum, dum præſens opus, quod jam dudum Vincentius Chartarius Regienſis edidit, in eoque abſconditos antiquitatis theſauros, tanquam ex cineribus paganorum eruit, prælio reddidi, ac Ethnicorum idololatrias, ſimulacra, Templa, ſacrificia & Deos, horumque origines, ritus, cæremonias, in perficiendis ſacris obſervatas, in Theatrum hoc Ethnico-idololatricum, adeoque è tenebris in conſpectum omnium prodire juſſi, ut ex ejus perlectione cujuscunque conditionis ac ordinis literati, hiſtoriæ cumprimis & antiquitatis amatores, fructum pariter atque oblectamentum caperent, quem finem ſi aſſecutus (ut ſpero) fuero, omnes labores omneſque ſumtus, huic operi impenſos, qui exigui non ſunt, optime collocatos arbitrabor, qui bono ac commodo rei literariæ me devovi.

Moguntiæ D. 10. Sept. 1698.

Ludovicus Bourgeat
Academiæ Mogunt.
Bibliopola.

THEATRUM ETHNICO IDOLOLATRICUM POLITICO HISTORICUM.

EORUM quæ humanam naturam exornant, nihil equidem præstantius, neque magis homini proprium est, religione: quare nulla umquam natio fuit, quæ aliqua ratione ejus non esset particeps. Quamvisque feratur, ratione potissimum homo à cæteris animantibus differre: non obscuris tamen argumentis, etiam ante rationis usum, in eo religionem deprehendamus licet, utpote quæ naturâ ipsâ humano in animo ab ipsius ortu sit insita: cujus quidem sententiæ Jamblichus Platonicus est, qui arbitretur, quoddam veluti lumen, à Deo emanans, nostros animos ferire, quo mirabiles in nobis, iique naturales excitantur ardores ipsius boni, de quo postea, ubi rationis functionem exercere cœpimus, ratiocinamur, atque judicamus. Id Promethei fabulâ nobis innui, nonnulli voluerunt, ut ignis scilicet ille cælestis, quo vitam primi hominis pectori indidisse fingitur, vim quamdam significet, quæ occultis rationibus assidue hominum animos ad se attrahat; qui unde profluxerint, & à quo primam originem duxerint, sentientes, naturali impetu eò sese convertunt. Hincque etiam proficisci dicunt, ut, cum se nobis species ingentis alicujus boni malive objicit, primo aspectu, antequam de eo aliud

Religio præcipua hominis virtus.

cogitemus, oculos ad cœlum sustollamus, interdumque manus quoque conjunctas in altum levemus; perinde atque natura magistra edocti putemus, cœlitus omne ad nos bonum derivare, illique collatum beneficium acceptum referendum, qui tribuit, & ab eodem præsentem cunctis in adversis opem exspectandam; ex quo fiat, ut supplici eam gestu ab illo imploremus. Hæc quidem omnia maxima fuerint religionis argumenta, quæ nos ad Deum amandum pariter, ac reverendum impellant: id verò, si nulla in nobis ejus notio præcesserit, fieri nequaquam potest. Quare vel ante rationis usum homo Deum quodammodo novit, cultuque prosequitur; quod eum è belluis separat; in quibus nonnulli aliquam quidem rationis particulam inesse voluerunt: sed, qui religionis eas aliquo pacto participes faciat, arbitror neminem. Quamobrem hæc tota hominis unius est propria; qua duce homines ad cœlum oculos sustulerunt; &, universitatis hujus admirabilem structuram considerantes, asseruerunt, aliquem esse, qui infinito amore, potentiâ atque providentia cuncta regeret, administraret, omnibusque jugiter provideret. Hunc verò Deum vocarunt; qui omnium bonorum est auctor, æternus, infinitus, & sub aspectum nequaquam cadens. Sed tamen non omnes veritatem hanc, natura haustam æque prosequuntur. Namque cum homines suæ nequitiæ indulgere, & de ea sibi nimis placere cœpissent, non ultra cogitatione sunt progressi, quam quo oculis pertingerent: hincque factum est, ut crederent, stellas, Solem, Lunam, cœlumlumque ipsum, Deos esse; quæ, ut Plato testatur, primum cum à Græcis, tum multo antea à plerisque barbaris *Dii* sunt habiti: idemque vult, à perenni quodam motu, qui in eis cernebatur, Græca voce θεὺς, id est Deos, à θεῖν, quod est currere, fuisse appellatos. Hic postea error in tantum crevit, ut multi mortalium stulta vulgi opinione sint in Deos relati: &, quod magis mirum videatur, quædam bestiæ apud aliquos ut numina sunt habitæ: quibus omnibus varia simulacra dedicari solebant; idque non solum virtutibus, sed vitiis quoque contigit; cum singula Dei cognomentum sortita fuissent: illæ quidem, ut præsentes prodessent: hæc vero, ut absentia ne obessent. Hinc factum est, ut innumera fere Deorum multitudo apud antiquos celebraretur: non enim solum quælibet sibi natio proprios ac peculiares Deos adsciscebat; sed & unaquæque civitas, locus, domus, demum unusquisque sibi Deum pro animi libidine fingebat: neque ulla propemodum humana actio erat, à qua non aliquod numen suum nomen traheret. Hic autem maximus Deorum numerus non solum apud antiquos à vulgo colebatur, sed ab iis quoque, qui sapientia, cæteris antecellere putabantur: hi enim, posito quodam primo, summoque bono, quod omnium causam esse dicebant, innumeram quinetiam aliorum seriem subjungebant, quam etiam numinum loco habebant: quosdamque ex eis Deos, alios Dæmones, nonnullos Heroes appel-

Deorum multitudo unde.

appellabant; omnibusque sua propria munera, ac loca distincta assignabant, sicuti etiam alius aliis sacrificandi ritus erat. Herodotus scriptis testatum reliquit, initio duodecim tantum apud Ægyptios Deos exstitisse, quos Pythagorici videntur esse imitati: nam dicunt, Græcos & divini cultus rationem, & alias scientias ab Ægyptiis esse mutuatos, apud quos duodecim illæ celebertimæ Mercurii columnæ visebantur, recondita quadam doctrina, rerum præcipue cælestium refertissimæ, quæ variorum animalium, plantarum, & aliis id genus figuris, quibus literarum vice Ægyptii utebantur, exsculptæ legebantur: has literas, ab eis hieroglyphicas nuncupatas, sacerdotes, qui apud eos non poterant non esse doctissimi, explicabant: idque non omnibus passim, sed dignissimis quibusque, qualis erat Pythagoras, Plato, Democritus, Eudoxus, qui hanc ob causam peregrinationem in Ægyptum susceperunt. Itaque ad rem revertamur, Pythagorici affirmabant, sicut in primo cœlorum orbe duodecim animalium figuræ sunt collocatæ, quæ duodecim signiferi signa dicuntur, totidem quoque animos, singulis singulos inditos, vitam eis, motum, efficacitatemque sufficere: qui quidem sunt illi majorum gentium Dii, Jupiter scilicet, Juno, Neptunus, Vesta, Phœbus, Venus, Mars, Pallas, Mercurius, Diana, Vulcanus & Ceres: ab hisque res quoque inferiores administrari volebant. Iidem Dii apud Romanos in senos masculos, totidemque fœminas distributi fuere, quos & Consentos dixerunt, eo quod cœlestis senatus consiliarios esse, & nihil sine eorum arbitrio statui censerent: nam & apud Homerum est legere, Jovem, cum aliquid magni momenti incidisset, advocato Deorum cosilio, de eorum sententia, quid faciendum esset, deliberasse; quamvis solus per se interdum statueret, ut & Poetæ fabulantur, & Seneca, cum de fulmine differit, affirmat, esse scilicet quoddam fulminis genus, quod Jupiter solus pro sua libidine, nullo in consilium Deo adhibito, jaculetur. Non simul autem omnes ii habitabant, quos antiquitas sibi Deos finxit, sed variis inter se erant locis disclusi, neque universi cœlum incolebant, sed terra, fluvii, mare quoque maximum eorum numerum continebat. Item nec omnes immortalitate fruebantur: Semidei enim tandem aliquando fatis concedebant; cujus rei, ut inquit Pausanias, Silenorum sepulcra, quæ Pergami in Asia exstant, amplissimam fidem faciunt. Nymphæ etiam moriebantur. Itaque omnium generum Dii apud antiquos colebantur, ut ex D. Augustini libro de civitate Dei discere facile possumus, ubi hoc ex Varronis authoritate comprobat. Sed tamen apud illos, veritatis cognitione destitutos, fuerunt nonnulli, qui recte de Deo sentirent, ut scilicet, eum esse unum, æternum, aspectum refugientem; quare nullis posse lineamentis describi: nam effigiem Dei, formamque quærere, imbecillitatis humanæ Plinius, libro secundo arbitratur. Quamobrem Antisthenes, Cynicæ sectæ princeps, dicere solebat, ita referente Theodoreto Cyrensi Antistite,

Præcipui Dii duodecim.

Dii Consenti.

Deus figura caret.

Deus figura describi nequit.

tistite, Deum nequaquam oculis cerni posse. Nulli enim aspectabili esse similem, ac proinde longe errare eos, qui putent se in numinis cognitionem per effigiem aliquam pervenire posse. Sed & Xenophon, Socratis discipulus, scriptũ reliquit, licet Dei magnitudo, atque potentia vel inde deprehendi maxime possit, quod immobilis permanens, motum cunctis tribuat; tamen cujus sit aspectus, à mortalibus pervestigari non posse. In hanc sententiam Xenophanes hominum stultitiam deridens, qui statuas, à Phidia, Polycleto, aliisque statuariis fabrefactas venerarentur, inquiebat, equos, boves, elephantes, si manibus præditi, eis uti scivissent, Deos fabricaturos fuisse, qui equorum, boum, atque elephantũ formam referrent, sicuti & homines sui similia numina effecissent. Idemq; Cicero libro de natura Deorum sub persona Cottæ præclaris quibusdã rationibus contra Epicureos demonstrat. Judæi, qui olim soli veræ religionis rationẽ tenebant, unum tantum Deum coluerunt, eumq; non in signis, aut talibus oculis aspectabant, sed mentis contemplatione in divinitate ipsa (quatenus tamen homini fas est) intuebantur, &, ut Cornelius Tacitus de eis refert, maximæ impietatis eos arguebant, qui Deum ad humani corporis similitudinem variis in materiis effingebant: quare in suum illud templum nullum unquam admiserunt simulacrum. Itaque cum Herodes, eorum rex, aquilam auream supra fani portam statuisset, quidam adolescentes, ubi est auditum, eum animam agere, conspiratione facta, & tumultu in populo excitato, illam confractam dejecerunt, illud contra religionem, ac majorum instituta esse clamantes, & eam occasionem ad numinis offensi injurias vindicandas esse accipiendam. Sed id perquam male miseris cecidit: Nam Herodes tantum adhuc supervixit, quoad eos comprehensos flammis vivos exurendos tradidit. Suidas est auctor, cum Pilatus in Judæam vexilla quædam, in quibus Tiberii imperatoris effigies esset depicta, intulisset, universum populum miro quodam modo esse concitatum, eo quod avitam religionem violari cernerent, per quam nullam ipsis licebat intra sui regni fines imaginem habere. Hujus sententiæ nonnulli quoque alii fuere, in quibus est Hermes, dictus Trismegistus, qui asserebat, eos videri non credere, Deos in cœlo esse, qui eorum statuas sibi ante oculos sisti volunt, aut certe sua vota ac preces illuc usque pervenire diffidere, atque ex hac perversa animi inductione Deorum simulacra prodiisse, eaque numina cœpisse vocitari. Lycurgus Lacedæmoniorum legislator, legitur suis legibus prohibuisse, ne Dii homini, aut ulli bestiarum similes fierent: quare eorum statuas è sua Repub. eliminavit. Lactantius Firmianus scriptis testatum reliquit, Ægyptios divino honore elementa prosequutos, nulla tamen eorum sibi ad adorandum imagine proposita. Et, si Plutarcho habenda est fides, Numa Pompilius, secundus Romanorum rex, aliquam Deo effigiem credere attribuendam, haud fas esse ducebat: quamobrem Romani centum septuaginta annis omnium Deorum imagine caruerunt; tamquam maximum esset piaculum,

Apud Iudaos simulacra non erant.

lum, divina illa ac immortalia imbecillibus his atque humanis comparare. Apud Persas & Lybes primis temporibus nulla statua, neque templum, neque altare exstabat. De Scythis refert Herodotus, licet multos Deorum loca habuerint, ut Vestam, Jovem, Apollinem, Martem, aliosque, quos nominibus suæ linguæ congruentibus, appellabant; nulli tamen præterquam Marti, (ut inferius suo loco dicetur) templum, statuam aut aram dedicasse, sed cunctis uno, eodemque ritu sacrificasse. Essedones, Scytharum quoque populus, nullum aliud simulacrum, nisi hominis calvariam venerabantur: quod ita narrat Herodotus; ad eorum domum, quibus pater obiisset, propinqui omnes, atque amici confluebant, oves secum deferentes, quas jugulatas in frustra concidebant, idem de cadavere illo facientes: has carnes una permistas, atque celebri in convivio appositas, omnes absque ullo discrimine comedebant: caput autem, in hunc usum reservatum, carne detracta, intus & foris optime purgatum, ita ut cranium nitidum exstaret, atque auro tectum, Pro simulacro habebant: statisque, ac solemnibus sacrificiis prosequebantur. Addunt Pomponius Mela, & Solinus, illo pro Poculo eos esse usos, quod maximum, quem in mortuum conferre possent, honorem existimabant. Huic perquam simile est, quod Suidas de quibusdam Judææ, incolis narrat, qui asinino capiti aureo divinos honores deferebant, eique advenam aliquem tertio quoque anno, in minutas particulas concisum sacrificabant. Massilienses, qui Galliam Narbonensem habitant, in lucis, in quibus nulla erat Deorum effigies, sacra faciebant, interdumque arborum truncos venerabantur, tanquam ibi aliquid divinitatis inesse credidissent; ut de eis Lucanus testatur. Primis à diluvio temporibus, sicut apud Plinium legitur, justi ac candidi illi homines sub quercubus degebant, easque pro numinibus, ac sacratis templis sibi ducebant: nam ex eis sibi glandes, quibus victitarent, suppeditabant, atque earum tegmine à pluviis, cæterisque temporum injuriis protegebantur. Pausanias in Achajæ descriptione refert, in quadam ejus regionis parte triginta quadratos lapides extitisse, in quorum singulis singulorum Deorum nomen, absque tamen ulla eorum effigie, esset inscriptum, qui maxima cum religione ab incolis custodirentur: antiquum enim Græcorum erat institutum, hujusmodi lapidibus parem cultum, atque Deorum simulacris impertire. Cornelius Tacitus est auctor, ubi de Germanorum moribus scribit, eos statuis, ac templis caruisse: arbitrari namque magnam factum iri numini injuriam ab eo, qui putaret, intra exiguum fani ambitum parietibus divinitatem posse coercere, magnopereque augusta Deorum majestatem dedecere, si ad angustam corporis humani formam compelleretur. Eosdemque in Deorum numerum non retulisse, nisi eos, qui essent in prospectu, quorumque præsentem utilitatem experirentur; cujusmodi sunt Sol,

Calvaria simulacri loca habita.

Quercus pro numinibus habita.

Vulcanus, Luna: de cæteris nullam notitiam habuerunt, ut de eis narrat Cæsar, immò ne de nomine quidem eorum est aliquid ad illos perlatum. Est apud Herodotum, Græcos initio cultu Deos affecisse, eisque sacrificasse, suis eos nominibus nondùm appellantes, quoad, ea tandem ab Ægyptiis didicerunt. Unde autem hujusmodi Dii extiterint, & utrum omnes simul, an verò sigillatim singuli prodierint, itemque num semper, absque ullo ortu universi fuerint, idem affirmat, sua tempestate non fuisse compertum, præterquam Homerum, atque Hesiodum, qui ea tempora quadringenis circiter annis præcessissent, primos in Græciam Deorum copiosam prolem, eorumque infinita propemodum cognomina introduxisse, eosdemque singulis suum munus, ac formam attribuisse. Quare non injuria forsan asseverari posset, Græcos, ab his edoctos, Deos variis figuris exprimere cœpisse. Sed tamen satius fuerit, ut, cum eodem Herodoto sentientes, id eos ab Ægyptiis mutuatos esse dicamus. Hi namque primi feruntur, qui templa Deis condiderunt, eisque aras, statuasque dicarunt. Sicuti autem Græci ab Ægyptiis, ita Romani à Græcis sacrorum simulacrorum usum susceperunt. Quod tunc primum accidit, cum Marcellus, captis Syracusis, Romam triumphans intravit, secum, quidquid ibi præclarum invenisset, asportans, cum, ut ejusmodi spectaculo populum deliniret; tum ut eorum aspectu civitatem obstupefaceret, quæ nondum erat experta, quid tabularum, aut signorum pulcritudo voluptatis præberet. Quare id tum vitio est à multis Marcello datum; primum, quod superbe nimis vel ipsos Deos in triumpho captivos voluisse ducere videretur, eorum simulacra in pompa triumphali ostentans: deinde, quod materiam Populo Rom. suppeditasset, qui antea laboribus tantum bellicis esset assuetus, otio se, ac inertiæ tradendi; ut qui postea tempus frustra conterere cœperit, vel in oculis pictura inani pascendis, vel in statuis elaboratis spectandis, artificum manus maxima cum animi admiratione suspiciens. Hoc de Marcello Plutarchus refert, subjungitque, eum solitum gloriari, eo quod primus in urbem ea invexisset, quæ maximam in civibus suis Græcarum rerum admirationem concitarent: anteque Plutarchum idem Livius scriptum reliquerat, tum scilicet Romanos admiratione Græcarum artium capi cœpisse; ac proinde postea maxima cum licentia sacrarum, profanatumque rerum spolia diripuisse. Tertullianus, cum diceret, Romæ religionis ritum à Numa non splendidis ceremoniis, & absque simulacris institutum, (nondum enim illuc Græci, aut Hetrusci confluxerant) visus est innuisse, Tarquinium Priscum, ut qui Græcus esset, & Hetruscæ religionis apprime peritus, primum Romanis statuarum confectionem ostendisse. Earum ergo usus ab Ægyptiis, primis inventoribus, perque Græcos ad Romanos dimanavit. Ut verò in Ægypto cœperit, ita sunt variæ de ea re sententiæ, ut longe sit difficiliòr, quàm ut à nobis aliquid certi de illa statuatur. Lu-

Deorum origo.

Marcellus statuas à Græcis ad Romanos primus transtulit.

cta-

ctatius ait, multos in eam discedere sententiam, ut arbitrentur, initio statuas Regibus iis, vel fortibus viris esse decretas, qui populos sibi subjectos sapienter, justeque rexissent, ut justorum Regum memoriam, singularemque benevolentiam, qua vivos prosequebantur, post mortem quoque summa cum pietate retinere se per eorum effigies præ se ferrent. Eusebius item scribit, apud antiquos fuisse in usu, ut præstantissimorum quorumque memoriam simulacris colerent, ita ostendentes, quanto amore cultuque eos afficerent, qui studiose vixissent. Apud Suidam legitur, quemdam, Seruchum nomine, qui à Japheto Noëmi filio erat oriundus, omnium primum simulacrorum cultum in orbem terrarum invexisse, quæ sibi ad fortium virorum memoriam conservandam confecerat, cæterisque Deorum loco. à quibus maxima beneficia in Mortales universos essent collata, proponebat. Non defuerunt etiam aliqui Reges, qui, dum adhuc viverent, sibi statuas efficiendas, publiceque adorandas curarunt, ut de Semiramide legitur, quæ si non prima, inter primos certè id fecisse, est fama. De hac narratur, suam effigiem in lapide, cujus longitudo XVII. stadiorum esset, exsculpi jussisse, centumque sacerdotes statuisse, qui solenni ritu atque pompa eam venerarentur, variisque sacrificiis ei litarent, ac si numen aliquod divinum esset. Eusebius auctor est, olim in Ægypto hominem fuisse ditissimum, qui, ut dolorem, quem ex unici filii morte susceperat, aliquantulum leniret, ejus statuam sibi domi posuit, quam eadem pietate intuebatur, qua filium, dum viveret: quare servi, cum domini animum aliquid offendissent, ex quo sibi magnopere timerent, ad statuam accurrebant, illi in genua accidebant, illi supplicabant, ab ea delicti veniam implorabant, quam à patre ob filii charitatem impetrabant. Hinc factum est, ut eam floribus coronarent, munusculisque aliis prosequerentur, cui sæpe salutem suam referrent acceptam. Ad hujus imitationem aliæ quoque statuæ fuerunt collocatæ; quibus, ut forsan majorem honestatis speciem res præ se ferret, diversorum sunt Deorum posita nomina. Ita etiam Deorum effigies ad humana ut plurimum corpora sunt effectæ, non ea de causa, quod universa antiquitas ita stupore esset oppressa, ut arbitraretur, Deos, hominum instar, capite, manibus, pedibusque constare: sed quia, ut auctor est Varro, cum animi nostri ad divinos proximè accedant, neutrique sint aspectabiles; est existimatum, hujus inter ambos similitudinis corpora fidem amplam facere posse. Porphyrius quoque, Eusebio referente, sensit, ideo ad hominum exemplar esse Deos effictos, ut disceremus, quemadmodum numen est ipsa mens, atque intelligentia, ita nos quoque ejus esse participes. Luctatius affirmat, Prometheum omnium primum hominis simulacrum è terra finxisse, eumque statuariæ artis inventorem exstitisse; indeque factum esse, ut quod à Deo factum ferebatur, homini qui opus divinum imitatus esset, cœperit adscribi. Quare ut numen, templis atque aris coli meruit,

Statua incredibilis magnitudinis.

Diis cur humana effigies sit tributa.

Prometheus numinis loco habitus. fuit; &, quemadmodum Pausanias scribit, ei ara Athenis in Academia erat dicata, ad quam statis temporibus homines confluebant; ibique faces accendebant, quas gestantes, versus civitatem currebant, serie quadam se sequentes: horum quia accensam usque ad urbis ingressum conservassent, palmam ferebant, iis qui præcedebant, si forte eorum faces fuissent inter currendum extinctæ, locum cedentibus illis, qui proxime sequebantur. Id hoc etiam modo fieri solebat: erat una tantum fax communis omnibus, quam currentes sibi mutuo tradebant; iis qui pone, in eorum locum, qui erant ante, per successionem quandam subeuntibus. Sed hic ritus, sive ludos appellare placeat, non solum Prometheo sacer erat (quamquam ab eo institutus legitur) sed in Vulcani quoque ac Minervæ cultum celebrabatur; neque semper pedibus, sed interdum & equis currebant. Quare Adimantus apud Platonem, cum Socratem hortaretur, ne societatem quamdam desereret, dicit, vesperi eam ludis equestribus interesse, mutuo sibi facem in Deæ, hoc est, Minervæ, honorem tradentibus. Herodotus, cum Persicum morem narrat quo celerrimè nuntios mittebant (sicuti etiam apud nos est in usu, cum aliquid per dispositos, citatosque equos mittimus: semper enim post aliquod decursum spatium in stathmis, alii sunt in procinctu, qui alios currentes & ipsi continuando cursu excipiant) dicit eos Græcorum consuetudinem imitari; cum currentes, facem quam Vulcano accensam gestant, per seriem sibi mutuo præbent. De his ludis quidam memoriæ prodiderunt, eos Promethei factum referre, cum ignem è cœlo sublatum in terras detulit; atque ideo ita ab eo institutos. Alii id ad humanæ vitæ cursum referunt, in quo qui ætate anteeunt, vitæ lumine iis cedunt, qui pone sequuntur, ut est Platonis sententia, qui libro de legibus homines jussit inter se prolis gratia inire conjugia, ut vitam, quam à parentibus suis mutuari, veluti ardentem facem, ipsi quoque apud filios ponant. Lucretius etiam de mortalium inter se successione loquens, sic inquit:

Libr. 2. „ *Et quasi cursores vitaï lampada tradunt.*

Apud Phocenses ædicula quædam, Prometheo dicata extabat, in qua statua etiam erat, quam nonnulli Æsculapii esse volebant. Sed quoniam è regione aliquot magni lapides visebantur, qui colore sabulum, odore humana corpora referebant, vulgo vere credebatur, esse Promethei, eosque lapides illius esse materiæ ex qua ab eo primus homo esset effictus, unde postea universum genus humanum profluxerit. *Prometheum* vero primum hominem condidisse, est rationi apprime consentaneum, si pro eo divinam Providentiam intelligamus, quemadmodum Plato intellexit, ex qua non homo tantum, sed res universæ initio promanarunt. *Quare olim ea numinis loco habebatur, quæ instar optimæ matrisfamilias hanc rerum universitatem*

Providentia imago.

admi-

administraret: ejus imago, gravem matronam, natu grandiorem referebat. Quantum autem voluptatis veteres ex statuis perciperent, ex maxima, quæ apud eos exstabat, copia, conjiciamus licet; scribit enim Plinius, apud Rhodios amplius tria millia fuisse, neque pauciores apud Athenienses, Delphios, aliasque Græciæ civitates esse inventas, in quo Romani a Græcis se superari non sunt passi; cum tot simulacris abundarent, ut vulgo jactaretur, Romæ lapideũ alterum esse populum. Harum etiam tanta olim erat in multis aviditas, ut certatim quisque undique pulcherrima quæque signa & tabulas præstantissimorum artificum conquireret, quibus non solum urbanas, sed & rusticas domos adornarent: quod quidem ad luxuriam spectare est existimatum, à veteriq; Romanorum frugalitate, ac severitate quamplurimum abhorrere. Quamobrem M. Agrippa elegantissimam habuit orationẽ, qua suadebat, ut privatarum ædium tabulæ ac signa in commune conferrentur: quod longe satius ex Plinii sententia fuisset, quam ea rus relegare. Est auctor Varro, multos ad Luculli prædia se contulisse, hac tantum de causa, ut pulcherrima signa, ac tabulas, quæ ibi erant, viderent. His olim loculi quidam perquam apti exstruebantur; quos Vitruvius vult esse magnos, ac latos: solebant quin etiam ita statuas fabricari, ut cùm libitum esset, caput adimere, aliudque supponere possent. Quare Suetonius, cum de intolerabili Caligulæ fastu loqueretur, inquit, eum cùm longe cæteris principibus, atque regibus antecellere sibi videretur, divinos quoque honores usurpare cœpisse, imperasseque ut Deorum simulacris, quæ & religione, & arte essent veneranda, cujusmodi erant Jovis Olympii, aliorumque nonnulla, capitibus ademptis, suum imponerent. Lampridius, Commodum imperatorem Neronis colosso caput abstulisse, suumque aptasse refert. Statuæ præterea publice propositæ, cujuscumque tandem essent, sacræ omnibus erant, nec ulli fas erat, eas loco movere, nec aliquo pacto labefactare, ut Cicero contra Verrem habet, in quam sententiam Rhodiorum adducit exemplum, qui quamvis bellum contra Mithridatem suscepissent, eumque acerbo odio prosequerentur; non tamen ejus statuam, nobilissimo in civitatis loco sitam, loco movere, aut vel tangere sunt ausi. Principium autem statuæ hoc amplius habebant, ut si quis ad eas confugisset, tutus esset ab injuriis, nec vi inde abstrahi posset: hoc tamen M. Antonii filio minimè profuit; Augustus enim, ut apud Suetonium exstat, eum, cùm ad Cæsaris statuam se contulisset, inde ad necem abripi jussit. Hæ ab artificibus interdum nudæ, sæpius vestibus indutæ exsculpebantur; nonnumquam eas totas auro illinebant. Qui vero primus in Italia auratum simulacrum faciendum curavit, Plinius refert, Acilium Glabrionem extitisse, quod patri Glabrioni posuit. Alexander Aphrodyseus arbitratur, Deorum, atque regum olim effigies nudas esse propositas, ut id esset argumento, eorum vim omnibus

Statuæ religiose observatæ.

Statuæ cur nudæ.

esse nudã, & apertam, principesq; sincero animo, vitiis minime inquinato, aut fraude fucato esse debere. Plinius narrat, id apud Græcos in more fuisse positũ, ut statuas nudas architectarentur: nam Romani thoraces eis saltem induere solebant; siquidem initio nemini statuam ponebant, qui per insigne aliquod facinus non meruisset, ut sui memoria ad posteros magna cum laude transmitteretur: quod postea non perpetuo est observatum; multis enim alia de causa, quã ob propriam animi virtutem fuerunt statuæ decretæ. Quare Cato semper eas neglexit, cuidamque interroganti, cur inter tot ejus similium simulacra, ipsius videretur, dixisse fertur (quemadmodum Marcellinus recitat) se malle, bonos viros de se dubitare, cur statua careret, quam non audere causam afferre, cur haberet. Agesilaus etiam, ita Xenophonte referente, statuarum honorem repudiavit, ita dicens, illas quidem statuariis laudem conciliare, sibi vero præclara facinora gloriæ esse. Erat mos apud Romanos, ut publicis in pompis, Deorum simulacra, principum, illustriumque è foro sublata, ubi omnia erant collocata, ferculisque imposita per urbem gestarent: Scipionis tamen statuam ex Capitolio auferebant, ut Appianus refert.: nam vivus manifestis argumentis ostenderat, omne suum consilium à divina mente proficisci; &, tamquam Jupiter, quid faciendum fuisset, ei præscriberet, solus interdum se in ejus templum, quod erat in Capitolio, abdebat: quare ei quoque statua ibidem est posita, neque umquam indidem est amota. Ex statuis atque imaginibus nobiles domus cognoscebantur: ideo C. Marius, quia ex ignobili stirpe erat, de se apud Sallustium dicit, se non posse fidei caussa imagines, neque triumphos, aut consulatus majorum suorum ostentare; at sis res postulet, hastas, vexillum, phaleras, alia militaria dona, præterea cicatrices adverso corpore. Sed ad Deorum simulacra revertamur, quæ aliter alii, prout suus erat cuique mos, architectabantur, in eo sæpe ostendentes ad quid potissimum proclives essent. Quamobrem *Suidas scribit, Phœnices suos Deos, crumenas gestantes effinxisse, hoc significantes, se existimare. ditissimum quemque esse etiam omnium præstantissimum.* Græci armatos effecerunt, credentes, armis præsertim imperia & parari, & retineri. Sæpe præterea in Deorum statuis indicabant, quod ab eis impetrare voluissent, aut jam impetrassent: nam ex voto interdum ponebant (quod & in cognominibus eis inditis fere semper observatum legimus) sed tamen præcipuæ, & maxime propria erant, quæ externa figura eorum naturam, atque effectus, qui ab ipsis proficisci putabantur, maxime exprimerent. Neque vero Deorum effigies ita semper proponebantur, ut passim ab omnibus earum significatio intelligeretur; cum ex eorum temporum religione, quamvis vana, atque falsa, sancitum esset, ut sacrarum rerum cognitio penes sacerdotes solos esset; cæteri fere, earum sibi perscrutatione negata, contenti essent credere, ita se habere, quemadmodum essent propositæ. Quare apud Livium, & alios quosdam legitur, quondam cum ali-

Statuæ à quibus neglectæ.

Statuæ in pompis gestatæ.

Simulacra curvarie effingebantur.

Phœnices.

quod Numæ libri reperti essent, qui si in vulgum exiissent, magnopere eorum temporum religioni potuissent incommodare (forte enim ejus vanitatem ostendissent) ex Senatus consulto publice fuisse combustos; ne populus in religione perscrutanda esset curiosior, quam ut iis, quæ sibi à Pontifice Maximo, cæterisque sacrificulis, sacrarum rerum interpretationi præpositis, essent explicata, acquiesceret. Tarquinius autem Rex, ut Valerius Maximus refert, M. Tullum Duumvirum, quod librum, secreta civilium sacrorum continentem, custodiæ suæ commissum, corruptus Petronio Sabino describendum dedisset, culeo insutum in mare abiici jussit. Hinc aliquando fiet, ut imaginis alicujus, quam suis lineamentis expressero, ratio à me non possit afferri; cum Herodotus, Pausanias, Plutarchus, multique alii, à quibus exemplar sum mutuatus, asserant, aut non exstare, aut se religione impediri, quo minus eam evulgent. Sed id perquam raro usu veniet: nam quod unus ex toto dicere noluit, id sæpe per partes è multis colligitur; quod nos pro viribus facere studuimus. Ut igitur ad explicandum revertamur, cur Dii variis sint modis effi cti, Eusebius, Porphyrii sententiam referens, veteres inquit, ut Deorum diversitatem manifestarent, alios masculos, alios fœminas effecisse, aliquos etiam virgines, non nullos in matrimonio collocatos; eorumque statuas diversis vestimentis texisse. Scribit Aristoteles, antiquos existimasse, Deorum vitam esse humanæ similem, ac proinde nostram eis effigiem coaptasse: & sicut homines sub regibus viverent, ita quoque inter Deos unum regnare putasse. Luctatius, postquam longa oratione, multisque argumentis priscorum Deos homines fuisse, qui post mortem essent in divos relati probaverat, subjungit, eos ideo diversæ fuisse ætatis, alios nempe pueros, alios adolescentes, aliosque senes, aliis demum aliam eis propriam statuam positam, ut ætas, habitusque referretur in quibus morientes sunt reperti. Eodem contendunt multa quoque alia, quæ de Diis finguntur, ac de eis narrantur, perinde atque homines extitissent; & nos aliquid de hoc dicemus, cum peropportune ceciderit, in alicujus forma exprimenda: quam tractationem mox aggrediar, postquam de statuarum materia disseruero. Ac primum, ut Porphyrius, testante Eusebio, dixit, ex materia lucente, qualis est crystallus, candensve marmor, Deus apud veteres est effectus, ut id nobis esset argumento, Deum, ut qui purissima lux esset, sensum omnem oculorum fugere: eundemque auro olim fabricabantur, ut eum æternum esse, ac ignem quemdam non aspectabilem inhabitare innuerent: non nullique ex atro lapillo Deum effingentes, eum ab oculorum acie penitus amotum significare volebant. Sed Porphyrius ad sua tempora videtur respexisse: Nam antiquiores ligneos Deos habebant, sicuti enim Theophrastus in libris de plantis scripsit, ex cedro, cupresso, buxo, interdumque ex oleagina radice Deos sibi construebant. Atque ideo ex cedro statuas confectas esse, Plinius affirmat, quod hujusmodi lignum diutissi-

Statuarum materia.

tissime incolume perseverat, idemque scribit, Apollinem Sosianum cedrinum esse Romæ in delubro, ex Seleucia adiectum. Plutarchus in hanc sententiam inquit, antiquissimum quidem morem simulacrorum efficiendorum exstitisse; atque apud veteres illos ea fuisse lignea: lapis namque eis durior videbatur, quam ut Diis effingendis esset idoneus: aurum atque argentum sterilis & infœcundæ terræ fæcem arbitrabantur, locus enim, ubi sunt auri vel argenti fodinæ, vix aliis rebus ferendis est aptus; eamque terram infirmam atque infelicem illi appellabant, quæ herbas, flores, fructusque non proferret: Nam nulla cupiditatis siti ardebant, eo contenti, quo se alere possent. Plato quin etiam ejus videtur esse opinionis, ut lignea essent simulacra Deorum; ita enim scribit, cum terra sit quædam veluti domus numinibus consecrata, ex ea nefas est, eorum effingi imagines, atque multo magis ex auro, aut argento, quæ sui possessoribus maximam conflant invidiam. Idem prope Luctatius sentit, cùm scribit; pretiosas Deorum statuas esse eorum avaritiæ argumentum, qui sub religionis prætextu, auro, ebore, gemmis, aliisque rebus pretiosis delectantur, cùm ex illis sacras sibi imagines architectentur, quos plurimi quidem faciunt; ea magis ratione, quòd tali materia constent, quam quod magna Deorum numina referant. Sed ad Platonem revertamur, qui post præcedentia ita inquit; Ebur antea vita præditum erat, qua postea cassum, non est dignum ex quo Deorum statuæ efficiantur, à quo etiam ferrum, aliaque dura metalla sunt removenda: his enim instrumentis in bello ad hominum perniciem utimur. Quare solum lignum secundum Platonem erat reliquum, è quo sacræ deorum effigies exculperentur. Cui Pausanias consentit; cùm scribit, primis illis temporibus apud Græcos ipsius quidem sententia lignea fuisse simulacra, illa præsertim, quæ Ægyptii confecissent: nam adhuc Argis statua quædam Apollinis exstabat, ei à Danao dicata, qui temporibus antiquissimis fuerat; nec ullum reperiri posse simulacrum videbatur, quod quidem antiquitatem præ se ferret, nisi ex hebeno, cupresso, cedro, quercu, hedera, aut loto confectum: sed non nulla quoque oraculi jussu oleagina erant, ex quo concludamus licebit, Deos tunc maluisse è ligno, quam ex alio quovis exculpi: nam apud Herodotum exstat, Epidaurios, cum Delphium Apollinem consuluissent, quomodo gravissimæ sterilitati, ex qua maxima rerum omnium penuria laborabant, mederi possent, hujusmodi tulisse responsum, ut duas scilicet statuas, unam Damiæ, alteram Auxesiæ (erant autem hi tutelares eorum Dii) non ex metallo, aut lapide, sed ex olea non silvestri, ponerent. In primo Junonis templo, quod erat Argis, simulacrum ex trunco pyri erat dedicatum; Romæque, ubi Regina vocitabatur, duas ex cupresso effigies habebat, quæ, solemni pompa gestabantur in illis sacris, quæ tunc primum sunt insti-

tuta

tuta (sicuti Livius refert, cum Annibal Italiam devastabat.) Apud Plinium legitur, Populoniæ fuisse Jovis statuam, admodum antiquam, ex vite confectam: neque id mirum videri debet, si verum quod idem scribit, Junonis Metapontiæ templum columnis viteis fulcitum, adeo magnæ atque crassæ illæ vites erant; &, quod magis sit mirandum, ex vitice, ut Pausanias refert, in quadam Laconiæ parte, statua Æsculapii fuit efficta, unde is Agnites cognomentum reportavit, quod est, ex vitice confectus. Lignei quoque apud Romanos Dii erant, dum parsimoniæ studerent. Quare Tibullus Deos penates alloquens, sic lib. 1. elegia X. inquit,

Nec pudeat, prisco vos esse è stipite factos:
Sic veteris sedes incoluistis avi.
Tunc melius tenuere fidem, cum paupere cultu
Stabat in exigua ligneus æde Deus:
Et placatus erat, si quis libaverat unam,
Seu dederat sancta spicea serta comæ.
Atque aliquis voti compos liba ipse ferebat,
Postque comes purum filia parva favum.

Propertius de sua statua ita loquentem Vertumnum introducit;

Stipis acervus eram, properanti falce dolatus,
Ante Numam grata pauper in urbe Deus.

Refert Plinius; quamvis statuarum usus apud Italos antiquissimis temporibus fuisset receptus (quod ex Herculis simulacro, jam inde ab Evandro in foro Boario ei posito probari possit; quod triumphalibus insigniis, cum ab aliquo triumpharetur, exornare solebant) sed tamen Diis nullas neque in templis, neque privatis in ædibus effigies præterquam ligneas, antequam Romani Asiam subegissent, esse effectas: nam ex ea regione preciosæ statuæ in Italiam emigrarunt. Græcia enim non contenta ligneis Diis, aureos quoque sibi, ex aliisque metallis comparavit: utque sumptuosius ac magnificentius quidpiam ostentaret, quemadmodum Pausanias testatur, ab extrema usque India atque Æthiopia ebur ad statuas architectandas asportavit: sed ex ferro raræ illæ quidem reperiebantur; attamen aliquæ exstabant, qualis erat apud Phocenses Herculis cum Hydra pugnantis effigies, atque Pergami duo capita, unum Leonis, alterum Apri, Baccho dicata, ad quæ maximi concursus undique, tamquam ad quidpiam admirabile spectandum, fiebant. Corydon apud Virgilium Dianæ pollicetur, se effecturum ut tota levi de marmore stet: Ubi Servius, apud veteres caput solum una cum pectore statuis ex marmore fieri innuit. Erat id præterea in consuetudine positum, ut viles, plebeiosque Deos, cujusmodi erat Priapus, aliique id genus, qui rus colebant, sub dioque habitabant, ex ligno, aut argilla, aut alia quapiam vili materia ferè fabricarentur; nobiliores ve-

rò, quales erant cœleſtes Dii, ex digniori fabrefacerent. Neque omnes humanam ſemper formam referebant, ſed ſæpe ad diverſorum animantium ſpeciem fuerunt effecti, interdumque partim hominis, partim belluæ ſimilitudinem gerebant. Quare ſicuti Seneca ſcribit, ita D. Auguſtino referente, ſi vivi illa fuiſſent forma prædití, quam eorum ſimulacra præ ſe ferebant, non ut numina colerentur, ſed veluti monſtra ab omnibus fugerentur. Sed apud Ægytios, ſi uſquam, hujuſmodi ita deformia ac monſtruoſa ſimulacra maxime viſebantur, ut in plurimis imaginibus, à me deſcribendis, cernere erit; quod quidem nunc aggrediar, initio ab Æternitate ſumpto.

DE ÆTERNITATIS IMAGINIBUS.

QUAMQUAM non omnes apud veteres Dii æterni, immortaleſque habebantur; digniores certe ſempiterno ævo frui putabantur: Quare ea fuit illorum temporum opinio, ut eos ſemper Æternitas comitaretur: Licet Joannes Boccatius in libro de genealogia Deorum, eam Demogo goni ſoli comitem traditam aſſerat; quem ſi vult ille, omnium Deorum primum, in media terra degentem, pallidum, craſſiſſima nebula circumdatum, ſitu obductum. Sed tamen apud veteres mirum de ſuo ſilentium, forte eum Demiurgum appellemus. Quare libere pronuntiarim, Æternitatem ſemper verſari creditam cum iis numinibus, quæ immortalia putabantur. Hanc qualisqualis eſſet, vel nomen ipſum optime declarat, quod omnes ætates, atque ſæcula in ſe continens ſignificare videtur, ita ut ſub nullius temporis menſuram cadat, licet quodam poſſit modo dici, ſed non ita proprie, eam tempus eſſe, quod omni fine careat. Quamobrem Hermes Triſmegiſtus, Pythagorici, atque Plato, tempus Æternitatis imaginem eſſe voluerunt: hoc enim in ſe ipſum in orbem torquetur, ejuſque nullus umquam finis exſtat. At hæc Perpetuitas potius eſt dicenda: nam quamvis ea nullo fine terminetur non totam tamen ſimul infinitam illam vitam perfecte poſſidet, qualem Æternitas: Boetius enim inquit, non rectè quoſdam facere, qui cum audiunt Platoni viſum, mundum hunc nec habuiſſe initium temporis, nec habiturum eſſe defectum, hoc modo conditori conditum mundum fieri coæternum putant: namque ſi propriis uti velint vocabulis hac Platonis ſententia admiſſa, Deum ſolū, æternum, mundum vero perpetuum appellare poſſunt. Æternitatem autem idem Boetius deſcribit, eſſe vitæ immobilis præſentaneum ſtatum; qui quidem Dei unius eſt proprius, cui neque futuri quidquam abeſt, neque præteriti fluit, quemadmodum cunctis rebus conditis uſu venit; licet earum quædam numquam ſint finem habituræ. Sed nos ſinamus nunc ita minute rem ſcrutati, quemadmodum & veteres fortaſſe fecerunt, cum ſuos Deos æternos eſſe dicerent, quo immortales illos interminatoſque, Æternitatemque idem eſſe

δημιουργὸς in cujus opificia publicè proſtant.

Perpetuitas.

Æternitatis definitio.

atque

atque temporis illam infinitatem, intelligi voluerunt. Quare Claudianus, qui eam in Panegyri, in laudes Stiliconis describit, serpentem inducit, qui antrum, ubi illa degit, complectatur, caudamque mordicus teneat: quod quidem temporis est symbolum, ab Ægyptiis mutuatum, cum annum volunt innuere qui semper in seipsum recurrit, ita ut præteriti finis sit futuri initium. Æternitatis autem imago ita in quodam Faustinæ nummo adumbratur. Matrona quædam stat, pilam dextera manu tenens, amiculo perquam lato capite, humerorum tenus amicta. Sed satius fuerit, ad ejus imaginis descriptionem Claudiani carmina adscribere, quæ sic habent. *Anni imago.*

Est ignota procul, nostraque impervia menti;
Vix adeunda Deis, annorum squalida mater,
Immensi spelunca ævi, quæ tempora vasto
Suppeditat, revocatque sinu: complectitur antrum
Omnia qui placido consumit numine serpens,
Perpetuumque viret squamis, caudamque reducto,
Ore vorat, tacito relegens exordia lapsu,
Vestibuli custos vultu longæva decoro
Ante fores Natura sedet, cunctisque volantes
Dependent membris animæ: mansura verendus
Scribit jura senex, numeros qui dividit astris,
Et cursus, stabilesque moras, quibus omnia vivunt,
Ac pereunt, fixis cum legibus ille recenset,
Incertum quid Martis iter, certumque tonantis
Proficiat mundo; quid velox semita Lunæ,
Pigraque Saturni, quantum Cytherea sereno
Curriculo, Phœbique comes Cyllenius erret.
Illius ut Phœbus ad limen constitit antri,
Occurrit Natura potens, seniorque superbis
Caniciem inclinat radiis: tunc sponte reclusos
Laxavit postes adamas, penetrale profundum
Panditur, & sedes, ævique arcana patescunt.
Hic habitant vario facies distincta metallo
Sæcula certa locis, illic glomerantur ahena:
Hic ferrata rigent, illic argentea candent
Eximia regione domus, contingere terris
Difficilis, stabat rutili grex aureus anni.

Hanc eruditam Æternitatis descriptionem ita Buccatius explicat; ut Poëta ostendat, Æternitatem infinito intervallo universa tempora excedere, dicit, ejus speluncam (quod idem est, ac fœcundissimum ipsius sinum, omnia suo ambitu in se coercentem) omnibus incognitam, imperviam, atque à mortalium conspectu remotissimam, immo & vix Diis adeundam, qui sunt

illi cœlestes animi, ab omni materiæ contagio sejuncti: eandem dicit, tempora suppeditantem, atque rursus in se revocantem; cum illa inde profecta ac perenni quodam orbe circumducta, eodem revolvantur, ut iterū indidem fluant: idque tacite ac latenter fit, eo quod nobis ne cogitantibus quidem sensim ætas labitur. Naturam assidue plurimæ circumvolant animæ; quoniam ea cunctis animantibus vitam subministrat, hæ corporeis postea vinculis solutæ, in Æternitatis se gremium abdunt: quod naturæ opera sit, quæ vitam universis elargitur, eandemque certis spatiis circumscriptam aufert; ideoque ante fores Æternitatis statuitur. Senex, qui in antro numeros dividit astris, non absurde pro Deo ponitur, non quod sit revera senex (nulla enim in res æternas ætatis differentia cadit) verum quia nos longævos senes, nostra loquendi consuetudine dicere soleamus. Sed, mea quidem sententia, senex ille fatum nobis repræsentat, quod falces Phœbo submittit, cum se ad antri ostium sistit, quem pro Deo intelligimus licet. De sæculis, quid significent, cum eorum explicatio omnibus sit perspecta; nihil Buccatius dicit; & nos dicere omittemus, ad Saturni imaginem transituri, quem pro tempore veteres posuerunt, de quo superius, cum de Æternitate loqueremur, dicere cœpimus. Hactenus vero sit de Æternitate dictum, quam meis his elucubrationibus in mentem numquam venit optare; cupio quidem certe, ut qui elargiri potest, is vitam aliquam aliquamdiu benigne sufficiat.

Authoris sententia & judicium.

DE SATURNO.

Imago 1. 2.

PRimus ab atherio venit Saturnus Olympo,
Arma Jovis fugiens, & regnis exsul ademptis.
Is genus indocile, ac dispersum montibus altis
Composuit, legesque dedit, Latiumque vocari
Maluit, his quoniam latuisset tutus in oris:
Aureaque (ut perhibent) illo sub rege fuere
Secula: sic placida populos in pace regebat.

Ita Virgilius de Saturno loquitur, fabulam historiæ permiscens; nam, si rei veritatem indagare velimus, comperiemus, Saturnum a Jove filium, è Græcia, ubi regnabat, pulsum, in Italiam appulisse, sed Poetæ pro more suo fictionibus rem ipsam adumbrarunt. Sunt enim fabulati, Saturnum è cœlo in terras à filio deturbatum; Græcia enim cum ad orientem vergat, Italia est altior, quæ ad occidentem est sita. Illuc ergo Saturnus casu delatus, ad Janum se contulit, qui id temporis ibi regnabat; ubi postea Roma est condita, vitamque more prisco rudem, una cum suo populo degebat, eum & benignissimè hospitio excepit, & in regni quoque partem adscivit, cum & agrorum colendorum rationem, & modum cereæ pecuniæ cudendæ ostendisset, nam antea in corio excudebant: Quare in altera nummi parte navis,

navis, qua Saturnus in Italiam applicavit, in altera Jani bicipitis imago est expressa: Hujusmodi enim Jano figura ut & inferius videbimus attribuitur, itaque ob facinora egregia ita Saturnus eorum populorum animos sibi conciliavit, ut divinos sibi honores, una cum Jano ab eis mereretur: Illa enim tempestate ii in divos referebantur, qui aliquam artem humanis usibus accommodatam à se inventam, homines docuissent. Inter quas nihil sane utilius excogitari potest terræ excolendæ ac fœcundandæ ratione, quam Saturnus rudibus illis hominibus monstravit, ex hocque Stercutii cognomentum à stercorandis agris reportavit, ideoque ex non nullorum sententia falcem gestat, propter agriculturæ scilicet rationem, cujus ipse repertor apud Italos fuit; Falce autem ad fruges demetendas uti solemus; Saturno etiam tempus innui, veteres voluerunt; ad quam rem multas rationes illi attulerunt, quas, cum suscepto argumento non multum inserviant, omittimus. Eundem Græci κρόνον vocaverunt, qui est idem ac spatium temporis: id effigie repræsentabant, quam veluti hominis senis, pannosi, capite aperto, altera manu falcem, altera vero nescio quid panno involutum gestantis quod in fauces conjicere videretur, quatuorque infantes prope habentis effingebant: quæ ita ferè exponuntur: Saturnus senex, pannosusque describitur; Tempus enim aut semper exstitit, aut cum mundo cœpit, quod est statim atque ex chao quatuor elementorum distinctio prodiit, exindeque rerum omnium procreatio principium sumpsit, cum tunc primum cœlum in orbem supra terram torqueri incœperit; ad cujus motum homines tempus metiri quoque cœperunt: ex hocque locus est fabulæ datus, quæ Saturnus Urani filium, quod est cœli, facit. Romani autem cum huic Deo templum construxissent, ejus in fastigio tritonem cum buccina sculpsere, volentes per hoc intelligi (ut Macrobio videtur) ab ejus commemoratione in nostrum usque ævum historiam claram esse, atque vocalem, quæ ante eum muta obscura atque incognita esset. Erat autem idem vestibus ita vilibus amictus, ut intelligeremus, initio statim ab orbe condito homines in cultu corporis simplicitatem adamasse, nec ullas mundicias quæsivisse quod se tectos esse contenti essent. Atque non solum levidensæ ejus erant vestes, verum & contritæ atque laceræ, cum hujusmodi magis ad senectutem innuendam facerent. Capite quin etiam erat aperto; ea enim tempestate, cum is rerum potiebatur, qua & seculum aureum vigere est dictum, veritas omnibus erat nuda atque aperta, nullis fucorum, aut mendaciorum involucris, quod postea contigit, contecta. Hac quoque ratione eidem detorto capite olim res sacra fiebat, cum aliis Diis sacrificantes caput obtegerent. Falx in manibus est argumento, tempus omnia metere, atque incidere. Id vero quod ori tanquam voratus, admovet, significat omnia tempore orta, tempore quoque tandem absumi,

Saturnus pro tempore capitur.

Saturni Imago.

Expositio Saturni Imaginis.

Imago 1. 1.

Historia quando incœperit.

Tabula de Saturno. cujus rei gratia à Poetis conficta est fabula: Saturnus cum sibi fato quodam portendi didicisset, fore ut à quodam è filiis regno esset depellendus: uxori Opi quæ & Rhea dicebatur præcepit, ut quidquid peperisset, statim ostenderet: Nam nullum masculum sustolli volebat, quin potius eos omnes devorare statuerat. Primo partu Rhea Jovem atque Junonem in lucem edidit: quod Saturnus cum esset subodoratus, vociferans, eum sibi afferri jussit; *Lapis à Saturno devoratus.* Ops vero ut maritum arte deluderet, lapidem panno involutum tradit, hunc esse filium, quem ad necem quæreret, asserens. Is, eum non curiose antea id quale esset, explorasset, statim in avidas fauces conjicit, quod mox vomuit, sicuti etiam filios devoratos omnes è vestigio evomebat; Quare scribit Pausanias in Apollinis Delphii templo lapidem non admodum grandem exstare, maxima religione custoditum quem loco Jovis à Saturno devoratum dictitarent; hunc ubi quotidie, sed festis præcipue diebus aliquid olei instillassent, lana illota circumtegebant. Romani autem eum esse crediderunt, qui pertinaciter, cæteris omnibus Diis abeuntibus, solus in Jovis capitolii templo persistere voluit, ideoque pro termino Deo postea est habitus. Eadem quoque fraude Neptunum mater servavit, cum diceret se pullum equinum peperisse; quem ut Arcades, ita Pausania referente, credebant, marito vorandum obtulit. Pluto quoque mortem effugit, cum uno partu una cum sorore Glauca editus esset, quæ sola patri est ostensa; nam cæteros omnes masculos, his tribus exceptis, ad unum devoravit, quos & mox evomuit. *Imago Saturni.* Martianus Capella cum Saturnum describeret, dicit, eum gressibus tardum, ac remoratorem incedere, glaucoque amictu tectum caput, prætendere dextra flammivomum quemdam draconem, caudæ suæ ultima devorantem (quem credebant anni numerum nomine perdocere) ipsius autem caniciem pruinosis nivibus candicare; licet etiam ille puer posse fieri crederetur: Quod ad temporis innovationem quam quotannis fieri videmus, non inepte referri potest: *Expositio Imaginis.* Nam glaucus amictus, quo ejus canities tegitur, anni initium ostendit, cum vere ineunte, terra virescit, quæ hieme nive contegebatur; Ita statim ex uno in aliud anni tempus transitur, ut simul ea inter se copulata videantur; Gressus tarditas ad Saturni orbem potest accommodari, qui tardissimo tempore torquetur, cum inter errones sit maximus, ac omnium supremus, atque ideo omnium ultimus suum cursum absolvit. Quia vero ab hujus stella plurimæ calamitates mortalibus portenduntur; eum senem, mœstum sordidatum, obstipo capite atque operto, pigrum ac lentum effinxerunt, cum ejus astri vis hæc inferiora frigefaciat atque exsiccet, in nobisque atrum bilem excitet. Quare idem Martianus, cum suam illam Philologiam per omnes cœlos ducit, statim atque ad Saturni orbem ea pervenisset, facit ut eum ibi deprehendat conglaciatum, nive atque pruina opertum, cujus capiti serpens, interdumque leonis aut apri ca-

put

put dentes ostentantis, esset impositum. Quæ capita pro temporis effectibus fortasse sumi possunt; sed id, quia nulla priscorum auctoritate nititur, non asseveraverim: Sed tamen imago illa quæ ab Ægyptiis juxta Serapidis simulacrum ponebatur, magnopere cum hac consentit: ea autem tribus capitibus constabat, leonis scilicet, canis atque lupi, quæ temporis præteriti, præsentis ac futuri illustre admodum erat argumentum, ut suo loco dicetur.

Sed nunc videamus quid scribat Eusebius de temporis vi ac natura, à Saturni imagine significata. *Astarte* Cæli filia, Saturni vero soror, eademque conjux (quarum copiosum numerum habebat) regium quendam ornatum merito confecit, qui quatuor erat oculis præditus, quorum duo ante, duo autem pone erant affixi: hi vicissim claudebantur, atque patebant, duobus semper vigilantibus: humeris quatuor alas addidit; quarum duæ erant expansæ, veluti animantis ad volandum parati, duæ reductæ ac complicatæ, tamquam stantis. Quo docemur, tempus, licet dormitare quodammodo videatur, vigilare tamen; dumque vigilat, simul quoque dormire: idemque, cum sistat, quam citissime volare, interque volandum consistere. Eadem etiam mariti fratrisque capiti duas alas affixit, quarum altera mentis præstantia denotatur, altera corporei sensus vis atque natura: nam nonnulli philosophorum sentiunt, animum, cum huc: ut corpori conjungatur delabitur, à Saturni orbe vim intelligendi atque ratiocinandi mutari, quam, dum est hic, non solum in iis, quæ mentis acumine percipit, præ se fert, verum & in illis quoque, quæ sensuum adminiculo cognoscuntur. Sed, si Platonicos sequi velimus, Saturnus nobis imaginem quandam adumbrat ejus mentis, quæ tota divinarum rerum contemplationi dedita, alia omnia despicit: quod locum fabulæ dedit; Saturno scilicet regnante, aureum sæculum viguisse, quo vita omnibus perturbationibus vacua, atque tranquillitatis plenissima degebatur; ita etiam ij vivunt, qui, caducorum onere abjecto, rerum cælestium considerationi inhiant. Arbitror quoque Platonem non raro Saturnum ad primam illam mentem innuendam adhibere, quæ rerum omnium permansionem, vitam, ordinemque efficit. Sed hæc, cum nihil ad Saturni imagines, quarum descriptionem nobis proposuimus, facere videantur, omittamus. Eum veteres; sicut Macrobius refert, laneo vinculo pedibus victum effinxerunt, totoque anno ita custodiebant, præterquam diebus sibi festis, hoc est, mense Decembri, quo tempore eum solvebant; significantes, decimo mense semen in utero animatum, in vitam grandescere: quod donec erumpat in lucem, mollibus naturæ vinculis detinetur. Atque inde proverbium ductum, Deos, laneos pedes habere: quod ita solet à nonnullis declarari, numen non statim ad ultionem nec cum clamore accurrere eorum, qui se offenderint, sed pedetentim incedens, illos nihil tale cogitantes opprimere. Dicitur Saturnus esse pedibus vinctus, vel quia omnia in hac rerum universitate ita sunt inter se con-

Imago. §. 2.

Saturni Imago.

Vide secundam effigiem.

nexa, ut per seriem quamdam aliud ex alio trahatur; aut quia tempora sic mutuo sibi cohærent, ut deinceps se sequantur. Cum vero ea velocissimo cursu effluant, ideo fortasse Poëtæ eum in concitatissimum equum conversum finxerunt, cum ab uxore, una cum Philyra Nympha concumbens (ex qua Chironem Centaurum suscepit) est deprehensus: sed tamen in equum mutatus statim se ab uxoris conspectu abstulit. Quare Virgilius, lib. Georgic. III. cum nobis pulcherrimum equum informaret. Saturnum inducit, ita inquiens?

Talis & ipse jubam cervice effudit equina,
Conjugis adventu pernix Saturnus; & altum
Pelion hinnitu fugiens implevit acuto.

Sed harum rerum tractatio magis spectaret ad eum, qui antiquorum de Diis fabulas explicandas sumpsisset, quam ad nos, qui eorum tantum imagines effingendas proposuimus; In quo cum videamur satis de Saturno dixisse, ex eo ad Janum in regno socium, gradum faciendum duximus.

DE JANO.

EX historiis patet, Saturnum atque Janum eodem tempore in Italia regnasse: Macrobius addit, Janum omnium primum Deis ibi templa construxisse, ritumque sacrorum instituisse. Quare ipse quoque pro Deo est habitus: & veteri instituto in sacrificiis Janum Latini perpetuo præfari solebant: quod hac etiam de causa factum dicunt, quod eum pro cæli januis astare crederent, quare nostræ illuc preces haud potuissent pervenire, nisi is aditum patefecisset; immo erat (credo) necessarium ut ab eo manu fulcirentur, quo inambulare possent: preces enim, si Homero credimus, claudæ existunt: cujus rei ea videtur pene ratio reddi, quod, cum aliquem oramus, ei genua inflectimus: vel quia, cum aliquid petitum accedimus, in ancipiti versamur, postulata impetraturi simus, necne. Sunt eædem vultu mœsto, ac strabis oculis, quod graviter, & ore parum hilari intueri queant quos offenderunt, & à quibus veniam deprecantur. Cœli portæ sunt duæ, altera ad orientem, per quam Sol, orbem terrarum illustraturus emergit; ad occidentem altera, ex qua exiens, diem cum nocte commutat. Macrobius, & nonnulli quoque alij pro Jano solem intelligi volunt: quamobrem ei portarum cœli custodiam demandant: ingredi enim, atque egredi est ei semper integrum. Ideo etiam eum bifrontem effecerunt, ut scilicet ostenderent, Soli, si posteriora spectare velit, nihil esse opus retro respicere. Sceptrum altera manu, altera clavem gestat, ut intelligamus, Solem orbi universo moderari, eundemque aperire eum mane ingreditur, vesperi autem cum inde migrat, occludere. Hinc est creditum Janum atque Portunum idem numen esse, cum hic ostiis præesse putaretur, clavemque manu teneret, quemadmodum

Preces quales sint.

Cœli porta.

Jani imago.

& Ja-

& Janus. Ex quo aliud quoque numen derivavit, quod est circa januarum cardines. Ovidius enim 6. Fastorum narrat, Janum, cum Nympham Cranem nomine compressisset, eam propositæ virginitatis pretio, jure cardinis donasse, ut penes eam illarum claudendarum, aut aperiendarum potestas esset: spinam quoque albam, Janalem virgam nuncupatam, ei est elargitus, qua striges, cæterasque noxas, quæ infantibus solent obesse, à foribus arceret. Hæc *Nympha Carna* postea, atque Cerdinea est vocitata: cujus in tutela cor, jecur, aliaque hominis viscera erant. Solebant Romani Kal. Juniis in hujus Deæ honorem suillo lardo, faba, atque fare vesci; vel quod ejus ope sibi viscera haud læsum iri sperarent; vel quod priscorum temporum, quibus Dea illa fuerat, parsimoniam, atque omnis luxuriæ adscitarum aliunde dapum fugam imitari volebant. Huic Romæ in Monte Cælio templum à Bruto, qui se insanum finxerat, positum comperio, ea de causa, quod ejus patrocinio bene fausteque quod tamdiu cælaverat, clausumque pectore gestaverat, successisset, impotenti Tarquinii Superbi dominatu abolito. Sed nondum me quicquam de ejus simulacro legisse memini. Siquis vero aliquod effingere voluerit, ex iis quæ dicta sunt, non difficile admodum, aliquod ipsius Deæ naturæ maxime accommodatum, poterit excogitare. Erat etiam apud antiquos Forulus, vel, ut alii dicunt Forculus, qui foribus præerat, quæ super cardines versatæ clauduntur, aperiunturve. Limentinum quoque Deum colebant, qui liminis erat præses. Quare merito D. Augustinus eorum vecordiam irridet, tria hæc munera ab uno tantum ostiario perquam commode obiri posse asserens, quibus illi tria numina præfici, oportere decernunt, quæ sunt, Cardinea, Forulus, atque Limentinus. *Forculus Deus. Limentinus Deus.* Sed nunc tandem ad rem, de qua agebamus revertamur. Dicebamus enim Janum eumdem atque Solem diem aperire, itemque claudere: idem quoque de anno facit; nam ineunte vere annum aperit, cum terram ad herbarum florumque productionem movet, ejusque fœcundissimum sinum patefacit, quem hieme claudit, cum ea omnibus suis ornamentis privata, constipatur, nivis ac glaciei rigore constricta. Binæ quoquæ Jani facies temporis sunt signa; quarum altera quæ adolescentem refert, tempus mox adventurum repræsentat; altera, quæ eum grandem jam natu ostendit, præteritorum temporum est argumentum. *Jani facies quid significent.* Plinius libro trigesimo quarto, Janum à Numa rege dicatum ait, digitis ita figuratis, ut CCCLXV. nota per significationem anni, temporis, & ævi se Deum indicaret; tot enim diebus annus constat; nam apud antiquos digitorum varia inflexione, quos quisque vellet numeros, facile ostendebat: de qua numerandi ratione exstat adhuc sanequam eruditus Bedæ liber. Suidas scribit, alios Janum effingere in dextera manu tenentem clavem, ut temporis principium, ac anni reclusorem, janitoremque: alios vero in dextera CCC. sinistra LXV. continentem

ut annum significet. Phœnices, M. Tullio, atque Macrobio ita referente, Janum mundi symbolum sunt arbitrati: quare serpente caudam suam vorante, eum repræsentabant; mundus enim seipsum alit, & assidue in orbem torquetur; quod rerum omnium ortus, interitus, vicissitudo, atque instauratio aperte nobis ostendunt. Sed & Plutarchus, cur biceps effingeretur, in causis Romanorum capitum edisserit; vel quod cum ipse Janus Perrhabus esset, post, cum in Italiam venisset, linguam, & vivendi rationem immutasset: vel, quod Italos, cum agrestes, ac barbari essent, ad mansuetiorem vitam & rempubl. administrandam pellexisset. Alii ad sapientum regum prudentiam id referunt, qui ut res quas præ manibus habent, sapientissimo consilio administrent, una facie futura multo ante cognoscunt, antequam eveniant, altera præteritorum memoriam retinent: ex utrorumque autem collatione, quid sit in unoquoque statuendum, vident. Hoc autem in principes optime quadrat, cum juxta Plutarchi sententiam ij sint vivæ Deorum imagines. Apud veteres Antevorta, ac Postvorta, Divinitatis comites colebantur; quo innuebant, nihil divinam sapientiam, sit illud licet præteritum, aut futurum, latere: ita Reges, quos in terris Deorum loco habemus, omnia novisse oportere, quæ ad optimam regni administrationem facere videantur. Nonnulli quoque voluerunt, Janum esse illud chaos; rudem rerum omnium, indigestamque molem; quam poetæ ante mundi conditionem exstitisse fingunt; ac propterea alteram ejus faciem horridam, hirsutam, obscuramque videri: alteram vero hilarem, pulchram, juvenilemque effingi, ut pulchritudo ex rerum distinctione, ac perenni ordine profecta, significaretur. Atque ita tamquam principiorum Deum esse cultum, cui omnium rerum primordia essent consecranda. Sed nos à rebus ex materia concretis ad ea quæ intelligentia percipiuntur transeamus, ac Jani bicipitis imaginem animo nostro accommodemus: de qua re breviter quidem, sed intelligenter non nulla attingemus. Humanus animus (ut Platonici sentiunt) cum primum est à Deo conditus, ad eum ut patris amantissima proles naturali quodam instinctu sese convertit, quippe qui dulcissimi parentis faciem revisere vehementer exoptet: quæ quidem cupiditas ita est menti innata, ut flammæ est proprium sursum ascendere, natura assidue illam ad id, unde exordium sumpsit, instigante. Nam ignis hic ex superiorum corporum virtute accenditur: non secus ac divinæ particula auræ, quam pectore inclausam gestamus, cum sciat se à Deo inspiratam, ad Deum miro quodam ardore anhelat. At hoc desiderium, seu lumen dicere malumus, non idem semper perseverat; quo enim magis cum animo cohæret, eo minus clarum efficitur, quoad in eo penitus obrutum ita obtenebretur, ut nullum fere amplius ex se lumen emittat; quo fiat ut is, Deo, divinisque rebus è cogitatione abolitis, se tantum, inferioraque intuea-

Janus cur biceps.

Antevorta & Postvorta imagines.

Jani binæ facies quid in animo significent.

intueatur. Sed tamen non ita divinum illud lumen in nobis hebescit, ut cælestia non sinat nos amplius contemplari: at semina quædam, & scintillæ interdum divinitus emicant, quibus, si modo velimus, ad Deum postliminio reverti conceditur. Quare duobus est mens nostra luminibus prædita, quorum alterum ab ortu traxit, eoque seipsam, inferioraque contemplatur, altero divinitus illapso, tamquam duce ad cælestia perscrutanda utitur. Hæc ambo lumina ex Jani effigie animadvertamus licet: Divinum illud, ac postea adveniens juvenili facie significatur; naturale, quod est nobis ingenitum, senilis nobis aspectus atque barbatus designat; omnia enim, quæ hic oriuntur, subinde mutantur, inveterascuntque; eorum etiam cognitio, lumine naturali comparata, plurimum in se obscuritatis, ambiguitatisque continet: Quare res hujusmodi obtusa oculorum acie cernimus: Divina vero, qualis est Deus opt. max. mentes illæ corporibus exutæ, cælestes orbes, quæ illustria quidem sunt, neque interitui, aut mutationi ulli sunt obnoxia, animus noster acuto obtutu, lumine sibi divinitus indito, intuetur. Alia quoque nonnulla, quæ nostris in animis exsistunt, ad bicipitem Janum accommodari possent; sed, quia obscuriora sunt, neque multum ad rem nostram facere videntur, prætermittamus. Sed & quadricipitem Janum veteres effinxerunt: Nam hujusmodi statua in quodam Hetturiæ loco est reperta: hac Janus pro anno procul dubio ponebatur, cujus sunt quatuor tempora, quatuor ejus faciebus adumbrata; ea sunt Ver, Æstas, Autumnus, Hiems, quæ apud priscos vario aspectu, atque habitu depingebantur; prout ab Ovidio secundo Metamorph. suis quasi lineamentis designantur, cum Phœbi solium describit. Sed elegantissima ejus carmina opponamus; quæ sunt ejusmodi,

Verque novum stabat cinctum florente corona;
Stabat nuda Æstas, & spicea serta gerebat;
Stabat & Autumnus, calcatis sordibus uvis,
Et glacialis Hyems, canos hirsuta capillos.

Aliter interdum hæc anni tempora ostenduntur: Venus enim pro Vere, pro Æstate Ceres, pro Autumno Bacchus sumitur: Hiemem partim Vulcanus ad fornacem ardentem adstans, partim Venti una cum Æolo eorum Rege, (hoc enim tempore præcipue, si umquam alias, tempestates excitantur) nobis repræsentant. Duodecim etiam aras antiqui Jano posuerunt, quæ duodecim anni mensium, vel totidem signiferi segmentorum, per quæ singulis annis Sol decurrit, significationem habent. Romæ erat templum Jano sacrum, cujus testudo quatuor columnis pilatis sustentabatur, quatuor perviis januis: in singulis vero loculamenta duodecim, tanquam fenestellæ, in quibus statuæ reponerentur. Has quidam existimant duodecim mensium, quæ in quatuor anni tempora dividuntur, Imaginem præ se ferre. Imago 4 a.

Ejus templum à Numa extructum, duas habuisse portas legimus; in cujus vestibulo Janus insigni in solio sedebat: Paltulcius atque Clusius ab aperiendis, claudendisve portis vocabatur: hæ belli portæ dicebantur: Quas Virgilius in VII. Æneid. ita describit.

Sunt geminæ belli portæ (sic nomine dicunt)
Religione sacræ, & sævi formidine Martis:
Centum ærei claudunt vectes æternaque ferri
Robora: nec custos absistit limine Janus.
Has, ubi certa sedet patribus sententia pugnæ,
Ipse quirinali trabea, cinctuque Gabino
Insignis reserat stridentia limina Consul:
Ipse vocat pugnas; Sequitur tum cætera pubes.

Dum vero bellum duraret, portæ assidue patebant: quo absoluto statim claudebantur. Hoc à Numa institutum, à posteris sancte ac religiose semper servatum fuit, quemadmodum Plutarchus refert, Quare Janus pacem bellumque in manibus habere est dictus, ut de se apud Ovidium *primo fast.* prædicat, eum suorum Festorum rationem reddit. Hujus rei licet multiplex possit esse causa; illa tamen mihi potissima videtur, quod Jano cœlum innui, cum alii plerique, tum Marcus Tullius existimavit, quod, cum perenni motu in orbem torqueatur, siderum conjunctiones, varios inter ea aspectus ac comparationes efficit, quibus fit, ut inter Astrologos constat; alii ad alia sint propensi: Quamobrem vulgo dictitatur, plurimas humanarum rerum, præsertim bellum atque pacem è cœlo portendi. Itaque eo fortasse valvarum aperiendarum aut claudendarum ritus spectabat, qui in Jani Templo observabatur. Erant præterea in foro Romano duo Jani, ubi celebris erat mercatorum locus; nam argentarii ac numularii, cæterique hujusmodi in Janis nuncupatis suam artem exercere solebant: is enim primordiorum Deus putabatur, atque ideo Kalendis præerat, & Junonius dicebatur, quod omnium mensium ingressum teneret, ut etiam Juno Kalendisque fœneratores pecunias fœnori collocare solebant. Jani quoque arcus quadriformes ac pervii dicebantur qui in pompis triumphalibus per urbem ad Jani templi similitudinem excitabantur. Quare Suetonius de superbia fastuque Domitiani loquens, ita inquit; Janos arcusque cum quadrigis & insignibus triumphorum per regiones urbis exstruxit.

Imago 5. a.

DE APOLLINE, PHOEBO QUI ET SOL DICITUR.

Dii apud antiquos quo pacto introducti.

VARIÆ ac diversæ de rerum primordiis sententiæ apud antiquos exstiterunt: nam alii aliud de universitatis hujus conditore ac de materia ex qua coagmentata esset, opinabantur: ideoque Poetæ, qui omnium primi de Diis scripserunt, maximam eorum multitudinem

tiem sub variis fabularum involucris invexerunt. His diversas sapientum opiniones de rerum opifice, primariaque earum materia adumbrantur; Quare Elementa quatuor, Solem, Lunam, aliaque astra Deos diversis fictionibus innuerunt. Itaque eis templa, altaria, statuæ Gentium consecrabantur præterquam apud quosdam Assyrios, qui ut Lucianus scribit, licet eorum Deorum effigies susciperent, qui sub aspectum non caderent: Soli tamen ac Lunæ nusquam non occurrentibus, nullam statuam ponendam asseverabant. Si enim ipsa per se feriunt oculos, statim atque ad cælum suspicimus, quid opus est eorum simulacris, cum rem ipsam teneamus. Sed tamen Macrobius refert in quadam Assyriæ parte, ubi Sol atque Jupiter pro eodem colebantur, cum mundi animus esse crederentur, quoddam fuisse auratum simulacrum, idemque imberbe, quod protensa dextera aurigæ more flagellum, sinistra fulmen, spicasque gestaret: quæ Solis atque Jovis vim esse junctam significabant. Quia vero cæteris omnibus sideribus Sol virtute antecellere videtur, quam longe illustrius in hæc inferiora exserat; nonnulli ejus fuere sententiæ ut dicerent, reliquos Deos pro Apolline poni, prout is diverse suas vires demonstraverit. Propterea diversis eum simulacris effinxerunt, eumdemque plurimis nominibus, inter se maxime differentibus appellarunt, non solum ii qui lingua discreparent, sed & quibus esset communis sermo; & inferius, data occasione dicemus. Græci enim Apollinem sive Phœbum vocaverunt, in quo eos latini sunt imitati; Nam nullum apud nos proprium ejus nomen exstat præterquam Sol, quo nomine plerumque nos utemur. Hunc prisci juvenem imberbemque effinxerunt. Quare Alciatus suis Emblematibus, cum juventam vellet exprimere. Apollinem & Bachum, induxit: iis enim inter Deos adolescentes esse præcipue contigit; de quibus Tibullus inquit. Imago 6.a.

Solis æterna est Phœbo Bachoque Juventa,
Nam decet intonsus crinis utrumque Deum.

Ex quo Dionysius Syracusatum Tyrannus, lepido dicterio sacrilegii excusandi ansam sumpsit. Cum ex Æsculapii statua auream barbam ad se avertit sibi absurdum videre dicens, patre existente imberbi filium tam promissam barbam habere: Æsculapium enim Apollinis filium ferunt. Flava cæsarie Apollinem ornant, quæ fulgentes Solis radios designat. Ejus adolescentia admonemur, ipsius virtutem, caloremque quo vitam rebus influit, semper eundem perseverare nunquamque inveterascere, aut aliquo pacto retundi. Sed de aliis quoque Diis dicitur, nunquam senescere. Itaque apud Homerum legimus, Hebem (quæ vox ætatis florem sonat primamque in genis lanuginem significat) pocula cæteris Diis ministrare, Jovi verò Ganimedem. Hæc autem juventus ab antiquis colebatur: cui Romæ in citro maximo ædem Licinius Lucullus duumvir dedicavit; quam voverat XVI. *Apollo semper juvenis.* *Juventas Dea.*

annis ante M. Livius Consul, quo die Astrubalem, exercitumque ejus cæcidit, ut refert Livius. Hanc pulcherrimam adolescentulam vestibus varios colores referentibus ornatam, floreis sertis redimitam quemadmodum & Pomonam Romani effingebant. Græci ut eam exprimerent, me latet; nam Pausanias ei in quodam templo, quod in Corinthio agro in cupressorum luco ipsi erat dicatum, nullam positam esse statuam ait; idque quadam arcana de causa, quam ille proferre non est ausus; nec nos apud alios scriptores comperimus. Sed maximis eam veteres prosequebantur honoribus; nam qui ad ejus templum, tamquam ad asylum confugissent, pœnas, quibus ob sua flagitia essent obnoxii, effugiebant: qui autem ex carceribus evasissent, compedes illuc apportabant, quas arboribus ibi consitis suspendebant.

Imago 7. a.

Tenebat Apollo manibus lyram, ut suavissimum concentum ostenderet, quem cœli efficiunt, maximum in motu ordinem servantes; cujus ordinis Sol est causa, cum enim erronum sit medius, ex Platonicorum sententia, ut Macrobius refert, cunctis motus legem præscribit. Itaque unusquisque celeriter, tardeve movetur, pro ea quam sibi sol virtutem ingenerarit.

Apollo Lyram tenebat.

Quia vero singulos cœlos singulas habere musas, Platonici volunt, quas & Sirenes interdum appellant, quæ cum suavissime canant, cœlorum concentum imitati videntur; ideo Apollo Musarum dux, cum eisque assidue versari dicitur. Quare quoddam templum, quemadmodum Pausanias testatur, utrisque est dedicatum. Initio tres tantum Musæ existimabantur; quarum nomina apud Græcos erant Μελέτη, Μνήμη, Ἀοιδή, quæ apud nos Meditatio, Memoria, ac Cantus dici possunt. Sed Pierius Macedo, unde mons Pierius est dictus, novem esse Musas (sicut Pausanias scribit) decrevit, quibus ea nomina imposuit, quæ postea sunt vulgo recepta. Ab eo monte omnes Pierides, sicuti ab aliis locis aliter sunt nuncupatæ. Jovis ac Memoriæ filiæ, itemque Poesi & Musicæ præesse sunt creditæ; qui enim ingenio, ac memoria est præditus, facile in eo excellit, ad quod animum appulerit. Sed & qui præclara poemata facile peragit, propitias habere Musas dicitur. Musæ puellari, & Nympharum habitu indutæ finguntur, cum variis & diversis instrumentis, pro artium ratione, quibus præsunt: de quo inter Virgilii poemata non invenustum habetur Epigramma, quod est hujusmodi;

Apollo Musarum dux.

Musarum Imago.

Carmine Calliope libris heroica mandat.
Clio gesta canens, transactis tempora reddit.
Dulciloquis calamos Euterpe flatibus urget.
Melpomene tragico proclamat mœsta boatu.
Terpsichore affectus citharis movet, imperat, auget.
Plectra gerens Erato, saltat pede, carmine, vultu.

Signat

Signat cuncta manu, loquitur, Polyhymnia geſtu.
Uranis cœli motus ſcrutatur, & aſtra.
Comica laſcivo gaudet ſermone Thalia.
Mentis Apollineæ vis has movet undique Muſas,
In medio reſidens complectitur omnia Phœbus.

Coronabantur vero varie & florum, & frondium coronis: ſed & interdum palma, propter nominis ſimilitudinem; quia ſcilicet Phœnices literas inveniſſe feruntur. Sed & coronas interdum geſtare Muſæ finguntur, ex pennis verſicoloribus, non modo propter Pieri filias, à ſe ſuperatas, & in Picas converſas, ſed etiam ob Sirenas devictas. Certe harum ſigna hodie quoque pervetuſta Romæ viſuntur, quæ pennam habent in vertice affixam; hæcque Sirenum eſſe creditur. Utque liberales artes (quas ἐγκυκλοπαιδείαν vocant) inter ſe aptas oſtenderent, ita ut alia ex alia per ſeriem quamdam ſequatur; earum inventrices Muſas, mutuo inter ſe manibus junctas, in orbem choreas ducere effinxerunt, chorago exſiſtente Apolline, qui illud lumen adumbrat; quod hominis mentem colluſtrat, ut ſapientiæ ſacris initiari valeat. Medius autem locus Apollini cum alibi, tum in cæleſtibus globis eſt tributus: quaqua enim is ſua virtute, ac radiis pertinet; quare optimo jure cœli cor eſt nuncupatus: utque ſciremus, ejus vim atque efficacitatem non ſolum ad cœlos omnes, ac terras permanare, ſed & ad penitiſſima inferorum loca pervenire: lyram ei addiderunt, quæ cœleſtis harmoniæ, quoquoverſus permeantis ſpeciem præ ſe fert: clypeum quoque geſtat, quo noſtrum hoc hemiſphærium, quod in clypei figuram eſt orbiculatum, repræſentatur. Idem ſagittas fert, quæ radiorum vicem ſubeunt, ſicut enim illæ ex arcu emiſſæ, maximo cum impetu illiduntur, ita & Solis radii ad abſtruſiſſimos terræ receſſus perveniunt, quos inferos locos vocamus. Hæc omnia ex Servio retulimus, qui ſe à Porphyrio mutuatum fatetur, ex ejus ſcilicet libro, qui Sol inſcribitur. Nonnulli, Apollinem inferorum Deum appellatum, ſagittaſque in manibus habere dicunt; quod nimius Solis æſtus magnopere mortales infeſtat; fere enim peſtes, aliaque morborum genera affert. Sed quia Solis temperatus calor plurimum nobis affert commoditatis, dextera Gratias geſtaſſe, ſiniſtra arcum & ſagittas Apollo fingitur; nam humorem exſiccando, quem aſſidue terra exhalat, ſalubre cœlum ac purum reddit. Hoc Poetæ innuentes, commenti ſunt, Apollinem ſagittis Pythonem ſerpentem confeciſſe, qui ex terra, diluvii aquis nudata, exſtitiſſe fertur. Pytho enim Græce putredinem ſonat; nam terræ adhuc humidæ exhalatio in ſuperna volubili impetu meando, atque inde ſeſe, poſtquam calefacta eſt, inſtar ſerpentis mortiferi in inferiora revolvendo, omnia vi putredinis corrumpebat, quæ non niſi ex calore & humore generatur, ipſumque Solem denſitate caliginis obtegendo, nebula videbatur quodammodo lumen ejus

Muſarum corona.

Apollo cur in medio.

Pytho ab Apolline interfectus.

eximere sed divino radiorum fervore tandem, velut sagittis incidentibus, extenuata, & exsiccata, interempti Pythonis ab Apolline fabulam fecit: quod etiam ex eo significatur, quod Lupi sub Apollinis tutela sunt; sicut enim lupi pecora rapiunt; ita ipse quoque humorem radiis absumit. Ideoque Sol, Luna, cæteræque stellæ ex humore, quem sursum terra atque mare emittunt, ali feruntur; ut Marcus Tullius in libro de Natura Deorum ex Cleanthis sententia testatur. Huc proculdubio Homerus spectavit, cum Jovem, cæterosque Deos apud Oceanum cœnatum profectos fingit. Lupus quoque ita oculorum acie pollet, ut & nocte cuncta cernat; ita & Sol cum exsistit, statim noctis tenebras dispellit. Quare Delphis in ejus templo æneus lupus visebatur; nam fabulantur poetæ, Latonam, à Jove gravidam, in eam belluam esse conversam, ne forte Juno, ubi id rescivisset, aliquid ei insidiarum pararet; ideoque lupam exsistentem, Apollinem peperisse. Aut sicuti apud Pausaniam in Phocicis legitur, quia hominem quemdam ajunt, sacram pecuniam, quam avertisset, abdidisse in ea Pernassi parte, quæ maxime esset arboribus condensa: Lupum vero, in dormientem impetu facto, illum occidisse; ac deinde quotidie cum ululatu solitum intra urbem penetrare: id cum non nisi divinitus fieri existimare homines cœpissent, feram sequuti, aurum sacrilegio ereptum repererunt, & ad rei memoriam lupum ex ære dedicarunt. Hucusque Pausanias, qui causam templi, quod Argis Apollini, Lycio nuncupato, dicatum est, in Corinthiacis afferens, cum Danaus, inquit, Argos venisset, de regno cum Gelanore, Sthenelæ filio contendit; atque cum eorum uterque ad populum multa, & ea maxime probabilia, & juri consentanea dixisset, neque omninó, quæ Gelanor afferebat, minus æqua viderentur, causa ampliata est in crastinum. Postero die prima luce in boum gregem; in pomerio pascentium lupus impetum fecit; atque is taurum ipsum, gregis ducem adortus est: visum est Argivis, Gelanoris cum tauro, cum lupo esse Danai aptissimam convenientiæ rationem: quod scilicet uti lupus animal est homini minime familiare, sic propemodum ad id temporis nulla fuisset Danaus Argivorum usus consuetudine: quare, cum taurum lupus confecisset, è re nata Argivi Danao imperium adjudicarunt. Tunc Danaus lupum ab Apolline immissum interpretatus; Lycii Apollinis ædem dicavit, (λύκος enim Latine lupus vertitur) Pro æde basis est, in qua incusa est tauri & lupi pugna: incisa etiam & virgo, quæ lapidem in taurum mittit; Dianam eam virginem nominant. Corvus quinetiam Apollini est dicatus; nam ut Martianus refert, Apollo divinandi peritia præditus esse creditur; corvus autem instinctu quodam naturali pluviam, serenitatemque prædicit, voce quandoque clara, quandoque rauca utens, quemadmodum ex Virgilio in Georgicorum libris, ubi de tempestatum signis agit, discere possumus.

Lupi cur sub tutela Apollinis.

Sol cæteraque stella ex quo alantur.

Apollo Lycius.

mus.

mus. Putatur etiam corvus multa alia prædicere solere; quare eo antiqui plurimum in augurandi arte usi sunt: jure ergo Apollini minister est attributus, quod Ovidius de eo narrat: idemque dicit, Apollinem cum cæteris Diis cum in Ægyptum, ut manus Typhonis evaderet, profugisset, in corvum se vertisse. Eidem & cycnum addiderunt, ut hoc diem significarent, quem nobis solis præsentia efficit; sicuti absentia noctem, corvo similem parit. Sentiunt aliqui, nullam avem magis Apollinis naturæ respondere Cygno: is enim suo candore Solis lucem refert, cantu suavissimum efficit concentum, quem & Apollo lyra efficere creditur: idem & mortem sibi præsagit, cum enim est morti propinquus, dulcissimè, si umquam, canit, vel quod naturæ quodam impulsu gestit, cum sciat, se brevi moriturum; vel quod tunc maxima sanguinis copia ad cor confluat, qua concalefactum, dulcedine quapiam titillatum, ita suaves voces emittit. Non desunt, qui dicant, eo tempore cycnum flere potius quam canere, nam capitis pennæ altius infixæ cerebrum contingunt, qua ex re mors sequatur oportet. Pausanias scribit, Græcos Gallum veneratos esse, ut Apollini sacrum; is enim cantu mane Solis adventum annunciat. Fortasse etiam quod sæpe antiqui ex ejus cantu tempestivo faustarum rerum auguria capiebant, ex præmaturo autem, aut tardo contraria præsagiebant; Ita enim Bæotii nobilem illam Leuctricam victoriam de Lacædemoniis reportatam præsenserunt, præcedenti nocte tota gallis concinentibus, nam gallus à rivali victus, conticescit, & aliquo se abdit, in aliorum se conspectum dare non audens: cum victoriam reportarit; præ lætitia gestat, cantuque ubique suam victoriam prædicat. Homerus eidem Apollini Accipitrem dicatum vult, quem velocem Apollinis nuncium appellat; cum narrat, Telemachum dum Ithacam reverteret Accipitrem vidisse, qui Columbam dilaniaret; ex quo faustum omen suscepit, se domum à procis brevi liberaturum. Ægyptii sub accipitris symbolo Osirim, qui apud eos est Sol, intelligebant; cum quod hæc avis acutissima est oculorum acie, tum quod citissimè volat, eum Ægyptii divinis honoribus prosequebantur (quemadmodum Diodorus Siculus refert, cum belluas quas Ægyptii numinum loco haberent recenset) cum alias ob causas, tum precipue quod priscis temporibus accipiter ex ignotis regionibus, Thæbas (quæ erat Ægypti primaria urbs) ad Sacerdotes librum rubris literis conscriptum attulit, in quo sacrorum ritus continebatur. Hinc factum est ut sacrarum rerum scriptores apud eos pileum rubrum, una cum accipitris ala gestarent. Porphyrius in libro de abstinentia ab animantibus, Apollini inquit, apud Ægyptios Accipitrem, Scarabeum, Arietem, atque Crocodilum præ cæteris Diis attributum. Sed & Ægyptii Solem pingebant juvenili ac rotunda facie, eumq; in navi collocabant, quam Crocodilus ferebat; per navigium motum ejus in humido significantes;

Cycnus Apollini sacer.

Gallus Apollini sacer.

Accipiter Apollini dicatus.

Pileum rubrum quinam apud Ægyptios gestarent.

Solis navis.

per Crocodillum vero aquam pluviam, cujus causa soli tribuitur, ex qua noxia quæque salutaribus suis radiis Sol secernit. Hæc Eusebius scribit. Jamblicus autem cum de Ægyptiorum mysteriis loquitur, Ægyptios, inquit, cum Deum in navem imponunt, tamquam ejus gubernaculis præpositum, primam omnium causam intelligere, quæ orbi universo moderetur, quæque immota manens, superne secundas causas, serie quadam inter se aptas, per easque mundum universum movet, perinde atque navicularius temone leviter tacto, navim totam quo vult movet; Martianus eum suam Philologiam ad solis orbem introducit, eam dicentem facit, se ibi navim cernere quæ diversorum sententiis gubernata, huc illucve, prout naturæ impetus fert, impellitur; eandem flammis universam conflagrare, pretiosissimis mercibus esse onustam, septem ei fratres præesse; leonem in malo, & crocodilum extrinsecus esse depictos; intrinsecus lucis fontem coercere, quam occultis quibusdam viis per universum orbem diffundat. De Scarabeo apud Eusebium legitur, Ægyptios plurimi eum fecisse, & tamquam expressam Solis imaginem coluisse. Nam scarabei omnes sunt masculi, ut Ælianus testatur: quare milites Ægyptii anullos, in quibus ejus effigies esset insculpta, induebant, ut eam spectantes, fœminea mollitie deposita, ad masculam virtutem excitarentur. Scarabei ita sibi sobolem comparant: suum semen in stercus effundunt; ejus segmenta rotundant, quæ viginti & octo dierum spatio pedibus versant, donec abunde concalefacta, vita informentur: hincque recentes scarabei exsistunt. Sol quoque suam virtutem in terras effundit, eas assidue versat; in orbemque se torquens, efficit ut Luna singulis mensibus innovetur, quo tempore scarabeus quoque sibi prolem surrogat.

Scarabeus plurimi ab Ægyptiis factus.

Non solum apud antiquos sua cuique Deo animalia erant sacra, sed & arbores dicabantur. Quarum Laurum Apollini attribuerunt, ex qua serta ac coronas ei conficiebant; vel ut ad fabulam Daphnes, quam is adamabat, in laurum conversæ alluderent; aut quod laurus divini nescio quid in se contineret, cum in prunas conjecta, futura præsagire videatur, fausta quidem, si magnum ex se strepitum edat: infelicia, si nullum, aut parvum. Multi apud veteres sibi persuadebant, fore ut, si quispiam cubiturus, lauro sibi tempora vinciret, in somnis videat ejus rei, quam scire cupiat, veritatem. Videntur præterea in lauro ignis semina latitare; nam ea hederæ adfricata, perinde atque silici Chalybs, ignem emittit; in quo quidem Solem adumbrat. Quia vero laurus Apollini erat sacra, ea poetæ, qui sub illius tutela erant, coronabantur. Imperatores etiam eadem se exornabant, ea fortasse de causa, quod hæc arbor è cœlo minime tangeretur. Quamobrem Tiberius Imperator, cum cœlum fulgurare cerneret, statim lauro caput cinxisse legitur,

Laurus sacra Apollini.

ita

ita se à fulmine sartum tectum credens. Kalendis Januarii iis qui magistratum iniissent, Romani lauri folia offerebant, ut illis muniti toto anno valetudinem tuerentur; nam plurimum hæc arbor ad sanitatem conferre vulgo existimabatur, cui Apollo præerat: idemque medicinæ inventor habebatur (ut inferius in Æsculapio videbimus) nam cœli temperatio, quæ nostris corporibus magnopere prodest, à sole efficitur. Apollinem Ægyptii hieroglyphicis literis describere volentes, sceptrum effingebant, ejus in vertice oculum imponentes, quem interdum Jovis oculum appellabant: hoc innuentes, eum cuncta cernere, eumdemque universum summa cum justitia administrare; sceptrum namque regni est symbolum: Homerus quoque sæpe scribit, Solem omnia cernere, atque audire. Quare apud Spartanos Apollini statuam, quæ quatuor aures, totidemque manus haberet, positam legimus: quod aliquando ea forma pro ipsis pugnantem, se præbuerit cernendum: sed fortasse quatuor aures prudentiam, quæ ex Apolline manare putatur, significant; prudens enim in loquendo est tardus, sed ad audiendum aures semper apertas habet: quare apud Græcos proverbio quodam admonemur, ut eum, qui quatuor auribus est præditus, virum scilicet prudentem, audiamus. Apuleius, Solem cuncta videre asserit, cum inquit, in Thessalia fuisse striges, quæ, ut suis præstigiis aliquid ad se averterent, eo se insinuabant, ubi cadaver fuisset, ita latenter, ut ne à Solis quidem oculis cernerentur; perinde atque minime fieri, aut vix possit, ut aliquid Solem lateat. Phœnices lapidem nigrum ad basim orbiculatum atque latum, paulatimque in acumen vergentem, quem cælitus ad se demissum jactabant, verum solis simulacrum habebant, quod divina, non humana arte esset effictum. Ab hac forma non discrepabat (nam de colore non ausim asseverare, cum Pausanias, qui rem narrat, nihil de eo meminerit) lapis quidam, Pyramidis speciem referens, quem Megarenses sub Apollinis nomine colebant. Et apud Pæones (sicuti Alexander Neapolitanus lib. IV. cap. XII. refert) discus brevis, longo ligno oppositus pro sole habebatur. Lactantius Statii interpres scribit, maximum apud Persas Deorum solem extitisse, quem in quodam antro venerabantur. Eum figurabant Leonis rictu, cum thiara, utraque manu tauri cornua premente. Leonis caput; Solem maximam tum vim habere innuit, cum ad Leonis signum pervenerit, aut eum inter cætera sidera eodem loco atque leonem inter belluas numerari. In antro degit, cum ob Lunæ oppositum, à nobis minime conspicitur, Luna vero quæ Vaccæ similitudinem gerit, ob eas, quas inferius suo loco rationes afferemus, cornibus ab eo tenetur, ut eam sæpius à sole lumine privari, cum scilicet Lunæ defectus accidit, cogique quodammodo, solis vestigia persequi intelligamus. Nonnulli arbitrantur id ad Persicorum sacrorum ritus referendum; apud quos nemo Apollinis sacris initiabatur, qui prius suæ virtutis, ac patientiæ quodam

Apollo medicinæ Deus.

Iovis oculus.

Sol cuncta cernit.

Apollo quatuor auribus præditus.

Solis imago.

Imago 9.a.

in

in antro specimen non dedisset. Patris quæ sunt in Achaja, ut Pausanias Lib. VII. refert, Apollinis nudum est ex ære signum, pedibus tantum calceatis; quorum altero bovis calvæ insistit. Delectatum vero bobus Apollinem in hymno, quem in Mercurium fecit, docet Alcæus, boves ereptas Apollini à Mercurio memorans, sed ante Alcæum versibus suis prodidit Homerus, certa mercede Laomedontis armenta Apollinem pavisse: idemque ita loquentem Neptunum facit:

Boves Apollini grati.

Ipse ego Trojanam vallabam mœnibus urbem
Tam latis pulchrisque, ut inexpugnabilis esset:
At tu Phœbe, boves carumas tunc pastor agebas.

Nulla autem gratiori Apollini victima litabatur, quam bove. Quare Charystii ex Eubæa bovem æneum Apollini statuerunt de Persica victoria. Quod illuc refert Pausanias in Phocicis, quod, Barbaris è Græcia pulsis, & alias fortunas incolumes habuerunt, & libero solo terram arare potuerunt. Itaque Plutarchus causas afferens, cur Theseus in nummo bovem exprimendum curarit, hoc inquit, eum voluisse populos suæ fidei creditos agriculturæ admonere, ad eamque clam excitare Ægyptii bovem pro Osiride colebant, eum solis loco habentes, talique specie credentes post mortem visum: Hunc enim Typhon frater interfecerat, quod ei invideret ob eximios honores decretos, quos sibi egregiis artibus à se inventis, ac Ægyptio populo traditis commeruerat; Eum ergo Ægyptii Apin, quem bovem lingua nostra dixeris, appellarunt. Sed sunt qui arbitrentur, bovem ab Ægyptiis maximo in honore habitum, quod Osiris ejusque uxor Isis ita sanxissent, idque ob maxima commoda, quæ in mortales à bove ratione agriculturæ dimanant. Neque ejus effigie contenti belluam quoque vivam venerabantur; quam nec diu vivere patiebantur; post paucos enim annos eam præcipitem in fluctus agebant, de cujus morte publicus luctus celebrabatur, passim omnibus sibi vestes atque capillos lacerantibus; institium tantisper edicebatur, donec alius bos esset inventus: non enim omnes boves aut vituli (ita eum Herodotus vocat) Deo Api subrogando erant idonei; Sed ex vacca primo partu editum, seligebant, (eam splendore quodam, cælitus emisso gravidam effectam jactabant) totum nigrum, nisi quod macula alba, eaque quadrata esset in fronte aspersus; in dorso aquilæ signo esset insignitus; lingua aut palato signum nigrum haberet expressum, quod scarabeum fortasse repræsentaret; cauda publici pilo esset contecta. Hanc Ægyptii belluam nacti, publica omnes lætitia gestiebant, eamque sacerdotibus maxima cum veneratione, divinisque honoribus, quales numina decent, custodiendam tradebant; à qua & oracula hoc modo petebant: fœnum, aut fruges porrigebant; quas si bos ille statim arripuisset; fausta omnia eventura sibi persuadebant; sin renuisset, alia omnia potius.

Apim

Apim interdum Memphi se videndum præbere dictitabant: quare festos dies, ejus visioni dicatos maxima cum religione colebant. Sed Cambyses Persarum Rex, qui Ægyptum sibi subegerat, cum ex bello Ammonico, infeliciter sane à se gesto, Memphim reverteretur, populum publica lætitia prædicta festa celebrantem forte offendit; quo spectaculo perculsus (nihil enim de solemnitatis more didicerat) confestim ex primariis aliquot interficiendos jussit, eorum excusationem non accipiens, sacrorum suorum ritum ita ferre dicentium, suspicans potius, publicum gaudium susceptum ex clade, quam ab hostibus reportasset; cum sciret se populo esse exosum: nam quod ad Apidis speciem pertinebat, negabat posse fieri, ut illuc Deorum aliquis, se inscio perveniret. Cum vero Sacerdotes in eo insisterent, Apim maximum Deum esse visum, asseverantes, jussit, ut statim hunc ei Deum videndum exhiberent; qui maxima cum pompa prædictum bovem ad Regem adducunt; quem cum Cambyses esset intuitus, illorum superstitione irrisa, ac, gladio stricto, jugulavit; & ad Sacerdotes, reliquosque Ægyptios, ibi præsentes conversus, Sunt, o hominum nequissimi, inquit, ita carne ac sanguine Dii coagmentati, ut plagis, ac vulneribus sint obnoxii? hic est vobis profecto Deus maxime dignus. Sed efficiam, ne mihi verba dedisse, vobis operæ pretium fuerit. Statimque Sacerdotes virgis cædendos curavit, ac publico edicto cavit, ne quis festum diem celebraret; quod qui secus fecerit, is capite plecteretur. Hæc narrat Herodotus. Sed Augustinus lib. XXXII. de civitate Dei ita de Api scribit; Apis, rex Argivorum, navibus transvectus in Ægyptum, cum ibi mortuus fuisset, factus est Serapis, omnium maximus Ægyptiorum Deus. Hominis autem hujus, cur non Apis etiam post mortem, sed Serapis appellatus sit, facillimam rationem Varro reddidit: quia enim arca, in qua mortuus ponitur, quod omnes jam σαρκοφάγον vocant, σορὸς dicitur Græce, & ibi venerari eum sepultum cœperunt, priusquam templum ejus esset exstructum, velut σόραπις primo; deinde, una litera (ut fieri solet) commutata, Serapis dictus est. Constitutum est etiam de illo, ut quisquis eum hominem fuisse dixisset, capitalem penderet pœnam. Et quoniam ferè in omnibus templis, ubi colebretur Isis & Serapis, erat etiam simulacrum, quod, digito labiis impresso, admonere videretur, ut silentium fieret (is erat Harpocrates) hoc significare idem Varro existimat, ut taceretur, homines eos fuisse. Ille autem bos, quem mirabili vanitate decepta Ægyptus, in honorem ejus deliciis affluentibus alebat, quoniam eum sine sarcophago vivum venerabantur, Apis, non Serapis vocabatur. Prærer bovem Ægyptii ut numina, habuerunt belluas quoque non paucas, ut Hircum, quemadmodum Josephus in libris contra Appionem refert, Cynocephalum, de quo dicetur, cum de Mercurio agemus, & Crocodilum, quem non aliter Cleomenem Alexandri

Cambyses Apim occidit.

ducem tractare voluisse dicunt, atque Cambyses Apim tractarit; is enim cum illac transiret, ubi Crocodilus pro numine colebatur; cum audisset, quemdam ex suis famulis ab hujus generis bellua vehementer læsum, omnibus ad se accersitis sacrificulis, vehementer de eorum Deo est conquestus, qui ultro se injuriis appetisset, nullo prius damno accepto; pœnasque de eo se sumpturum, est comminatus. Quare post crocodilorum venationem instituit. Sed tamen minæ nullum habuerunt eventum; Cleomenes enim maxima pecuniæ summa sacerdotibus emunctis, qua ii Dei sui contumeliam, atque adeo necem redemerunt, ab incepto destitit. Hoc Aristoteles in libris de Repub. refert, eorum exempla adducens, qui varios pecuniæ conficiendæ modos excogitarunt. Sed jam ad Apollinem revertamur, qui Nomii cognomen habuit, ex prædictis ejus muneribus, quæ maxime cum pastoricia arte consentiunt (quamvis etiam in fabulis sit, eum Admeti regis pecora pavisse) Sol enim omnia pascit, quæ terra progenerat. Ex hoc fotasse stulta Æthiopum opinio; qui Africam ad mare australe incolunt, originem traxit, apud eos enim sunt prata quædam, in quibus omnium fere animalium carnes assatæ ut plurimum reperiebantur; quo omnes passim confluebant, ut opipare sane epularentur ex iis, quæ etiam assata sponte à terra sine hominum labore solis virtute producerentur: Itaque is locus mensa Solis vulgo dicebatur. Hinc locus proverbio datus, ut mensæ Solis & divitum ædes nuncupentur, quo omnibus patet aditus ad edendum atque bibendum. Sed tamen Herodotus arbitratur, eas carnes noctu à Magistratibus inferri solere.

Apollo pastor.

Solis mensa.

Assyrii ut Solis vires quas in rebus inferioribus exserit, exprimerent, Apollinem promissa in acutum barba, eminente super caput calatho effinxerunt. Lucianus narrat, quosdam Assyriorum Apollinem barbatum effecisse, cæterosque qui eum imberbem repræsentarent, vituperantes; perinde atque Juvenilis forma aliquod sit imperfectionis argumentum, quæ procul à Deis est amovenda. Idem thorace æneo erat indutus: dextera hastam tenebat, in cujus vertice Imaguncula quædam victoriæ erat; sinistra florem porrigebat; ex humeris pannus dependebat, in quo Medusæ caput, serpentibus circumdatum erat expressum: aquilæ propter exprimunt instare volatus: ante pedes Imago fœminea est, cujus dextera, levaque sunt signa fœminarum; ea cingit flexuoso volumine draco. Ita Macrobius *lib. II. Saturnaliorum* Solis simulacrum, quod erat Hierapoli, describit, radios in terram superne jaci, barba demissa signat: Calathus aureus surgens in altum, monstrat ætheris summum, unde solis creditur esse substantia, hastæ atque loricæ argumento imago adjungitur Martis, is enim Solis Virtutem atque efficacitatem nobis ponit ob oculos: Victoria testatur cuncta submitti hujus sideris potestati; floris species florem rerum protestatur,

Apollinis simulacrum.

Expositio.

testatur, quas hic Deus inseminat, progenerat, nutrit, fovet, maturatque: Species fœminea terræ imago est, quam Sol desuper illustrat: quod iidem quoque Assyrii (quemadmodum Macrobius inferius eodem in libro recenset) maximi apud se Dei simulacro, ostendunt, quem ipsi Adad appellant. Huic subjungunt Deam nomine Atargatim, omnemque potestatem cunctarum rerum his duobus attribuunt, Solem, terramque intelligentes. Simulacrum Adad insigne cernitur radiis inclinatis; quibus monstratur, vim cœli in radiis esse Solis, qui demittuntur in terram. Atargatis simulacrum sursum versum reclinaris radiis insigne est, monstrando radiorum vi, superne demissorum enasci quæcunque terra progenerat, sub eodem simulacro species Leonum sunt, eadem ratione terram esse monstrantes, qua Phryges finxerunt matrem Deum, id est terram, leonibus vehi; ut in ejus imagine inferius docebimus. Signa duo æque fœminea, quibus ambitur, hylem, naturamque significant confamulantes: & draconis effigies flexuosum iter sideris monstrat: aquilæ propter altissimam velocitatem volatus; altitudinem solis ostendunt: addita est Gorgonea vestis, quod Minerva, quam hujus præsidem accipimus, solis virtus est, sicut & Porphyrius testatur, Minervam esse virtutem solis, quæ humanis mentibus prudentiam subministrat: nam ideo hæc Dea Jovis capite prognata memoratur, id est, de summa ætheris parte edita, unde origo Solis est. Quod autem apud veteres Solis aliquæ virtutes per Martem significarentur, præter ea quæ paulo ante ex Macrobio retulimus, & alia quæ inferius in Marte demonstrabimus; fidem quoque facit ingens quoddam simulacrum, cujus altitudo ad triginta cubitos pervenit: quod Pausanias in quadam Laconiæ parte refert, Apollini positum: hæc statua perquam antiqua videbatur, eoque tempore exsculpta, quo nondum homines artem earum fabrefaciendarum callerent; nam ante Dædalum, qui omnium primus statuarum membra cœpit distinguere, ut Suidas est auctor, statuarii rudes ac informes statuas effingebant. Hæc igitur, nisi quod caput, manus, atque pedes distinctos haberet, cætera omnia columnæ instar erat: galea caput habebat contectum; altera manu arcum, altera hastam gestabat, quæ Martis procul dubio sunt insignia: quamvisque eisdem Minerva sit insignita; tamen longe diversam esse rationem, cum ad ejus imaginem perveniemus, ostendetur. Ægyptii variis modis Solem adumbrarunt; inter quos hic refertur à Macrobio: Erat simulacrum cujus caput erat semirasum, dextera enim pars capillis contegebatur; hoc eo spectabat, quod Sol à natura nunquam ita recedit ut nihil suis in eam radiis virtutis influat: capilli incisi designant, Solem eo etiam tempore, quo latitat, vim ad nos remeandi habere, perinde atque capilli, ubi semel abrasi fuerint, iterum pullulant, cum eorum radices adhuc supersint. Eodem argumento significatur & tempus, quo angu-

Adad.

Atargatis

sta lux est; cum velut abrasis incrementis, angustaque manente exstantia, ad minimum diei Sol pervenit spacium, quod veteres appellavere brumam, hanc à brevitate dierum cognominantes, id est, βραχυ ἠμαρ, ex quibus latebris, vel angustiis rursus emergens, ad æstivum hemisphærium tamquam enascens, in augmenta porrigitur; & tunc ad regnum suum pervenisse jam creditur. Iidem Ægyptii Solis simulacra pennata fingunt, quibus color apud illos non unus est: alterum enim cærulea specie, alterum clara fingunt: ex his clarum superum, & cæruleum inferum vocant: inferi autem nomen soli datur, cum in inferiori hemisphærio, id est, hiemalibus signis cursum suum peragit; superi, cum partem zodiaci ambit æstivam. Pennæ, maximæ Solis velocitatis sunt argumentum; ut Macrobius eodem libro exponit. Apud eosdem sub Serapidis nomine Sol intelligebatur, etsi eum interdum pro Jove ponebant. Statua est hujusmodi: ejus capiti modium insigunt, omnibus in rebus mensuram esse adhibendam innuentes. Suidasque refert, juxta aliquorum sententiam, illa eos effigie Nilum adumbrasse, qui modio illo, ac baculo, quo ad mensurandum utimur, docere velle videbatur, suas aquas certa quadam mensura Ægyptum tegere oportere, ut eam fœcundam redderent. Huic simulacro, ut Macrobius etiam libro primo Saturnaliorum narrat, *Signum tricipitis animantis adjungunt; quod exprimit medio eodemque maximo capite Leonis effigiem; dextera parte caput canis exoritur, mansueta specie blandientis: pars vero læva cervicis rapacis lupi capite finitur: easque formas animantium draco connectit volumine suo, capite redeunte ad Dei dexteram, qua conspicitur monstrum. Ergo Leonis capite monstratur præsens tempus; quia conditio ejus inter præteritum, futurumque actu præsenti valida, fervensque est: Sed præteritum tempus Lupi capite signatur, quod memoria rerum transactarum rapitur, & aufertur. Idem canis blandientis effigies futuri temporis designat eventum, de quo nobis spes licet incerta, blanditur.* Idem quoque Deus Alexandriæ in templo sibi dicato, statuam habebat, quæ ex omnium metallorum genere atque lignorum erat coagmentata; eademque ita erat ingens, ut manibus utraque fani latera contingeret; è regione quædam fenestella erat ita effecta, ut Sol exoriens, per illam suis radiis simulacri caput feriret. Hincque populi opinio nata est, Solem mane Serapim invisere, atque osculari. Thebis quoque in Ægypto in delubro, quemadmodum Plinius lib. XXXV. scribit, erat Serapis ut putabant, Memnonis statuæ dicatus, ex basalte, ferrei coloris atque duritiæ, quem quotidiano Solis ortu contactum radiis crepare dicebant. Sed qui Solem melius nobis ob oculos statuat, ita ut omnium temporum vicissitudinem ab eo profluere cernamus, equidem Martiano Capella esse arbitror neminem, nam is lib.

Serapis.

Imago. n. 2.

Primo

Primo, Philologiæ Mercurium atque virtutem ad Phœbum proficiscentes facit, cum de Matrimonio inter se contrahendo consulturos; quem edito confidentem, arduoque suggestu offendunt, atque in conspectu quatuor urnulas adopertas, vicissimque alternis inspectionibus inundantem quæ diversa specie, metallisque sunt formatæ: Nam una ex ferro quantum conjici potuit, duriore, alia ex argenti fulgentiore materia, tertia liventis plumbi fusili robore videbatur: At vero proprior Deo pellucentis vitri salo renidebat, singulæ autem rerum quædam semina, elementaque gestabant: Nam flamma flagrantior, & ab ipsius cacuminis exantlata fominibus ex ferri prædicta anhelabat Urna; quæ tamen vertex Mulciberi dicebatur. Alia etiam, quæ fuerat ex argenti materia, præferebat serena fulgentia, & vernantis cœli temperie renidebat: Hanc dicebant risum Jovis. Illa vero metalli, gravioris plena undosæ. Hiemis atque algidi rigoris, nec non etiam pruinarum: hæc Saturni vocabatur exitium. At vero sali resplendentis, atque ad ipsius Dei dexteram sita aeris totius seminibus erat referta, hanc Junonis ubera memorabant, ex his igitur urnis Deus alternatim, quantum dispositis sat erat; hauriebat; nam quoties orbi complacito vita, is Spiritus salubres ministrabat auras, ex illa argenti clementia aeris hausti permiscens semina temperabat. Cum vero pestem diram commeritis mortalibus minabatur, aeris similiter anhelos ignes aut torpentis frigoris venena miscebat, & in affligendum meare cogebat orbem. Ex his Martiani verbis manifeste patet, temporum anni diversitatem ex Sole, ut alias diximus, proficisci, aerem vero subinde ejusdem virtute varias, induere qualitates ex quibus alias alii apud nos effectus, quandoque salutares, sæpe perniciosi exsistant oportet. Quare optimo jure Poëtæ, Cyclopas ab Apolline interfectos tradunt, qui pro nebulis; aliisque aeris male affecti qualitatibus capiuntur, eundemque Æsculapii Patrem volunt ex quo Hygæa, quæ sanitatem sonat, est orta: Nam ut Pausanias refert, se à quodam Phœnice didicisse, AEsculapius aerem nobis repræsentat? qui à Sole ita noxis purgatur, ut nobis sit salutaris; quemadmodum & medici facere creduntur, qui sua arte vel ægrotis corporibus sanitatem afferunt, vel in sanis conservant. Itaque veteres Æsculapium ut medicinæ Deum coluerunt, qui Epidauri Græciæ civitatis tutelaris Deus credebatur, quæ ob ejus insigne templum apud omnes erat celebris, quemadmodum Solinus scribit: Nam qui afflictæ suæ valetudini medicinam quærebat, ad illud fanum proficiscebatur, noctuque ibi cubans, in somnis, quid sibi facto esset opus, discebat. Pausanias hujus Dei

Vernula Phœbi.

Vertex Vulcani.

Imago. 12. 2.

Risus Iovis. Exitium Saturni. Vbera Iunonis.

Apollo Cyclopas interficit.

Apollo Æsculapii Pater.

Æsculapius.

simulacro, quod Epidauri erat, in Corinthiacis hoc modo describit, sedet in Solio, scipionem tenens, altera manu draconis caput premit, cane ad pedes decumbente; Imaginis hujus Festus Pompejus hanc affert rationem; in Æsculapii tutela est Draco, quod vigilantissimum sit animal, quæ res ad tuendam valetudinem ægroti maxima est: Canes adhibebantur ejus templo, quod iis uberibus canis sit nutritus. Bacillum habet nodosum, quod difficultatem significat artis. Laurea coronatur, quod à Pausania omissum, Festus addit, quia ea arbor plurimorum sit remediorum. Sed hic Deus promissa ferè barba fuit effictus, ut superius à nobis, cum de Dyonisii Tyranni sacrilegio diceremus, est expositum; sed interdum & imberbis ostenditur; qualem Petrus Appianus libro antiquationum eum describit, nam Auximi, quod est Agri Piceni oppidum, Æsculapii signum marmoreum est hac forma exsculptum; indutus esse videtur subucula græcanica, & amiculo succinctus; sinistra quidem in amiculi lacinia fructus nescio quos tenere videtur; dextera vero duos gallos continet; gallum enim ei ob vigilantiam, qua medicus debet esse præditus, antiqui & consecrarunt & sacrificare solebant. Quare Socrates, ut apud Platonem exstat, jam moriturus, testamento gallum Æsculapio legat, ita sapientissimus vir innuens, se lucis usuram, cujus est gallus nuncius, hoc est vitam divinæ bonitati, omnium morborum curatrici, quam Æsculapius designat, quæque divinæ providentiæ; ab Apolline adumbratæ, est proles, restituere, à qua & mutuato acceperat. Æsculapium Phliasii quoque (hi Peloponesum incolunt) imberbem habuerunt; hujusmodi etiam, ut Pausanias refert, erat apud Sicyonios: nam in eorum Asclepiei vestibulo fuisse ait imberbem Æsculapium, ex auro, eboreque confectum, sceptrum dextera, sinistra vero manu domesticæ pinus pomum tenentem. Dicebant ipsum in draconis speciem ad se ex Epidauro mulorum bigis vectum; idque factum fuisse à Nicanora, fœmina Sicyonia: adeo non Romanis tantum serpens Epidaurius est impertitus; qui (si Valerio Maximo, id libro primo referenti credimus) triennio continuo vexati pestilentia, cum finem tanti, ac tam diuturni mali nullum imponi viderent, cura sacerdotum inspectis Sibyllinis libris, animadverterunt, non aliter pristinam recuperari salubritatem posse, quam si ab Epidauro Æsculapius esset accersitus. Itaque, eo legatis missis, unicam fatalis remedii opem ab eo se impetraturos crediderunt. Nec spe sunt falsi: nam ubi legati in templum ejus venerunt, is anguis, quem Epidaurii in modum Æsculapii venerabantur, per urbis celeberrimas partes mitibus oculis, & leni tractu labi cœpit, triduoque maxima cum omnium admiratione conspectus, tandem ad triremem Romanam perrexit; paventibusque inusitato spectaculo nautis, eo conscendit, ubi Q. Ogulini legati tabernaculum erat, inque multiplicem orbem per summam quietem convolutus est, ac se Ro-

Imago. 13. a.

Gallus Æsculapio sacer.

Serpens Æsculapio sacer.

Æsculapius ut Romam advectus.

mam perduci ſivit, atque in Inſulam Tyberis, ubi erat ei templum dicatum, transnavit; & adventu ſuo tempeſtatem, cui remedium quæſitus erat, diſpulit. Quare non injuria Serpens in Æſculapii ſimulacro viſebatur qui nonnumquam ſcipionem, quem gerebat ſuis voluminibus complectebatur. Hujus rei plurimæ eſſe poſſunt cauſæ, quæ ex Philoſtrato, Hygino, Euſebio, Plinio, Macrobio, aliiſque nonnullis colligi poſſunt; ex quibus unam delegi, non quod ea ſit viſa omnium veriſſima, cum ſit plane fabuloſa, ſed quod eam lepidiſſimam eſſe exiſtimaverim. Ob inſignia quædam opera, quæ in morbis vel deſperatiſſimis curandis, ediderat, tam celebre apud omnes erat Æſculapii nomen, ut vulgo vel mortuos ab inferis revocare poſſe crederetur. Quare Minos Cretæ Rex eum ad ſe accerſitum jubet Glauco filio jam mortuo, vitam reſtituere: ad quod cum nec precibus nec promiſſis tentandum poſſet adduci; erat enim opus longe majus, quam ut homini præſtare liceret; Minos ad minas atque vim converſus, eum in carcerem conjecit, non emiſſurus, quoad reducem filium ex inferis ſtitiſſet. Hic ergo loco ſecreto incluſus, bacillum tenens manu, cum quid ageret, cogitaret, dicitur anguis ad bacillum ejus arrepſiſſe: quem Æſculapius mente commotus interfecit, bacillo fugientem ſæpius feriens. Poſtea fertur alter anguis eodem veniſſe, ore ferens herbam, & in caput ejus impoſuiſſe: quo facto, loco fugiſſe. Itaque Æſculapius uſus herba eadem, Glaucum ab inferis excitavit. Ideoque Anguis ſemper Æſculapii ſcipioni implicatus in omnibus fere ejus ſimulacris, quæ exſtant videtur. Et ob hanc rationem, vel ob plurimas alias, quæ afferri poſſunt, angues ſemper in Æſculapii tutela eſſe ſunt crediti. Nam Epidauri, ubi propriæ ejus erant quaſi ſedes, ſerpentes religioſe colebantur, præcipue domeſtici qui hominibus ſunt minime noxii: ſed & Corinthi in ejus fano angues alebantur, ad quos nemo auderet accedere, verum, cibo ad templi fores relicto, recedebant. In agro etiam Corinthio alicubi inter multas Æſculapii imagines, quæ in proprio templo erant ei poſitæ, erat etiam quæ eum ſuper anguem ſedentem referebat, quem Arati matrem adumbrare dicebant, quacum Æſculapius concumbens, eum genuerat. Hoc Pauſanias ſcriptum reliquit; qui & in Bœoticis narrat, in quadam ſpelunca Bœotiæ, ubi ſunt Ercynæ fluvii fontes, quædam fuiſſe ſimulacra ſtantia, quorum ſceptris angues circumvoluti erant: ea alii dicebant eſſe Æſculapii & Hygeæ, alii vero Trophonii, & Ercynæ; lucus enim, qui circa eſt, ab eo nomen ſumpſit, & fluvius ab Ercyna Proſerpinæ ſocia eſt nominatus; cum non magis Æſculapio, quam Trophonio angues conſecratos antiqui arbitrarentur, eos fortaſſe putantes tamquam oraculi nuncios, quod ex caverna edebatur, quam Antrum Trophonii dixerunt; ibi enim Trophonius diu delituit, futura prædicens, atque fame mortuus, ibidem eſt ſepultus; Sed poſt mortem majori quam vivus

Fabula de Æſculapio.

Angues in Æſculapii tutela.

Trophonii antrum.

eſt

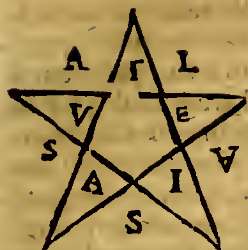
est honore affectus; præcipue vero, quia mortuus adhuc non cessavit oracula profundere, vel quod ejus genius ibi permaneret, vel quod in ejus locum dæmon aliquis successisset. Quod ad oraculum pertinet, observabatur ritus hujusmodi. Ubi statuisset quis in Trophonii antrum descendere, primum, dierum certo numero erant ei Trophonii manes placandi; post quibusdam piaculis expiatus, in Ercyna, ad amnis fontes ducebatur: sunt vero duo inter se proximi. Bibenda illic erat Lethes, quæ dicitur aqua, quo cunctorum ei, quæ memoria complectebatur, oblivio contingeret: Mnemosines deinde, id est, Memoriæ aquas potabat, quo minus ea, quæ intra ea penetralia vidisset, è memoria effluerent: his perfectis ad oraculum progrediebatur; tunicam indutus lineam, ac teniis incinctus, soliis popularibus in pedes inductis: is, humi procumbens, melle subactas offas tenens, pedes prius in cavernulam illam immittebat; mox genua properabat ad pedes adjungere: statim reliquum corpus ad genua contractum, eodem prope modo, quo si maximi, & concitatissimi amnis aquarum vortice correptum fuisset, intro abripiebatur. Qui intra penetrale descendissent, futura non uno, & eodem cognoscebant modo, ex visis alius ex auditis alius id consequebatur. Per easdem fauces patebat omnibus reditus, in pedes vero retrogrediebantur, Consultorem à Trophonio reversum sacrificuli in Solio collocabant, Mnemosynes vocato; ab eo percontabantur quæcunque vel visa, vel audita reportasset, qui ea inscripta referebant. Facile crediderim eos, qui huc descendissent, in maximas angustias fuisse redactos; pauci enim inde reversi postea sunt visi risisse. Multa alia prætetea de hoc antro ibidem Pausanias refert, ut qui illud inviserit; quæ ego, brevitati consulens, omitto; & hoc quidquid attigi, feci, ut ostenderem quis Trophonius esset, eique non minus, quam Æsculapio, Serpentes consecratos fuisse. Cicero de Natura Deorum, multos esse Mercurios asserit, quorum unum dicit subterraneum, eumdemque & Trophonium esse. Angues apud veteres sanitatis signa erant, nam, sicut angues, vetustis positis exuviis, innovantur, ita & homines, sanitate recuperata, restaurari quodammodo videntur. Ideoque Salus effingebatur ab antiquis mulieris forma, in solio sedentis; paternam tenentis, penes quam ara erat, aræ anguis involutus, caput attollens. Porro & Antiochus, qui cognominatus est Soter, cum adversus Galathas pugnaret, nec satis pro voto res succederet, essetque in discrimine, vel vidit, vel vidisse simulavit per quietem, ut militum animos spe erigeret, Alexandrum Magnum, qui moneret, ut Sanitatis signum proponeret, idque pro tessera tribunis daret, eorumque vestibus insueret; ea re fore, ut victoria Potiretur. Unde etsi hujus rei signum in veteribus Antiochi nomismatibus adhuc cernitur. Est autem triangulus triplex, invicem insertus, lineis quinque constans; in quibus

Trophonii oraculum.

Sanitatis symbolum.

Salutis imago.

Salutis signum.

bus græce YΓIEIA, latine Salus inſcribitur. Id erat Æſculapii filiæ nomen, ut ſupra dixi, cui una cum patre divini ab antiquis honores deferebantur; ſtatuæque ambobus conjunctæ ponebantur, ut Pauſanias in Corinthiacis refert, de Æſculapii ſimulacro, quadam in parte Corinthii agri exiſtente, cujus ſola ſe facies, manus, & imi pedes oſtendebant; partes cæteræ lanea tunica, & pallio velabantur. Eodem fere habitu erat prope Hygeiæ ſignum, neque enim illud facile conſpiceres; velatum enim undecumque erat partim comis, quas Deæ mulieres detotonderant, partim vero Babylonicæ veſtis laciniis. Sed jam ad Solem revertamur, cujus radii cum eam vim habeant, ut aerem purum reddant, efficiunt quoque, ut uberes terra fructus proferat, quo fortaſſe Troadis quidam incolæ alludentes Apollini Sminthio ſtatuam poſuerunt, qui ſic à muribus quos pede premit, eſt cognominatus, mures enim apud eos Sminthes dicebantur. Cauſa varie proditur: Crinis fuit Apollinis ſacerdos, is cum Dei ſacra neglexiſſet, à terreſtribus muribus agrorum fructu eſt privatus: quo damno ille commonitus, cum ad bonam frugem rediiſſet, Apollo mures ſagittis confecit; nam mures aliaque hujuſmodi animalcula, ex terra putrefacta, aereque male affecto exſiſtunt: hinc fit, ut ſegetes à muribus corroſæ, fructum edere nequeant; niſi Sol ſuis radiis noxis humoribus diſpulſis, has peſtes ſuſtulerit, terræq; vim ad fructus proferendos tribuerit. Sunt qui putent de Apolline Sminthio illud Plinii intelligi: Fecit Praxiteles Apollinem puberem, ſubrepenti lacertæ cominus ſagitta inſidiantem, quem Sauroctonon, hoc eſt lacerticidam vocant. Alia quoque affertur ratio, cur Apollo Sminthius vocaretur, muriſque ſpecies cum eo affingeretur; quæ eſt hujuſmodi; Teucris è Creta profectis, datum erat oraculum, ibi eos ſedem poſituros, ubi terrigenæ eos adorirentur: idcirca Amaximum, quod eſt Troadis oppidum, dicunt contigiſſe, maximamq; agreſtium multitudinem murium noctu exortam, quicquid armorum, & utenſilium ex corio inveniſſet, corroſiſſe, & Teucros ibi manſiſſe, ubi & templum Apollini Sminthio poſuerunt; mureſque, quos ſminthas dicebant, maximo cultu ſunt poſtea proſecuti: ſed & mures cicuros alebant, eiſque victus publice præbebatur, atque infra altare, ubi degebant, latebras habebant. Apollinis autem ſimulacrum, ita apud eos erat effictum, ut murem pedibus premeret. Hinc manifeſte cernamus licet, ſtatuas Diis poſitas, ut ſuperius, attigi, ſæpe ea præ ſe ferre, quæ homines ab iis impetraſſent; itemque ita effectas, ut illa in memoriam revocarent, quæ ſub eorum auſpiciis proſperè fœliciterque aliqui geſſiſſent, quod abunde ex Pauſania diſcimus, cum infinita ſimulacra Apollini Delphico conſecrata recenſet; ex quibus duo potiſſimum ad id declarandum mihi ſelegi: al-

Higeia.

Apollo Sminthius.

Mures ſacri habiti.

Caper æneus Apollini dicatus. gia: alterum est Caper æneus, Apollini à Cleonæis dicatus; cum enim sævissime in eos pestis grassaretur, responsum à Delphico oraculo reportarunt, ut caprum statim orto sole, sacrificarent, quo facto, peste sunt liberati: quare Delphos caprum æneum miserunt. Alterum est simulacrum *Asinus Apollini dicatus.* Asini ænei, quod Ambraciotæ, quemadmodum Pausanias in Phocicis refert, Apollini Delphico consecrarunt, victis nocturna pugna Molossis: nam, cum in illos noctu insidias disposuissent Molossi, asinus, qui forte ex agro in oppidum agebatur, asellam insectans, cum multa lascivia vehementem ruditum sustulit: ipse etiam agaso per tenebras incondita voce inclamabat. Injecit ea res tantam Molossis trepidationem, ut statim insidiarum locum deseruerint. Eos Ambraciotæ, detecta fraude, noctu invadentes, prælio superarunt. Alexander Neapolitanus libro II. genialium dierum refert, statuam Neapoli Apollini dicatam, quæ præter alia hujus Dei propria insignia columbam *Columba in Apollinis humero.* in humero habebat infixam, quam Parthenope inspicere, ac venerari videbatur; hæc enim columbæ augurium sequuta, è Græcia profecta, in agro Neapolitano consedit: quippe cum nullam Coloniam sine consilio Deorum *Equi Phoebi.* Græci transmitterent. Poetæ Phœbo, qui est & Apollo, quadrigam, qua veheretur, attribuerunt, equorum nomina ab Ovidio secundo Metamorphoseon recensentur, ita dicente;

> *Interea volucres Pyrois, Eous, & Æthon,*
> *Solis equi, quartusque Phlegon hinnitibus auras*
> *Flammiferis implent.*

Martialis tamen duos tantum commemorat, his versibus;

> *Quid cupidum Titana tenes? jam Xanthus, & Æthon*
> *Frena volunt.*

Horum equorum nomina nobis Solis vim ob oculos ponunt, cum ejus currum trahere dicuntur; qui quidem aureus totus ab Ovidio ibidem describitur, nisi quod rotarum radii erant argentei; per currus juga Chrysolithi erant infixi, ex ordineque erant gemmæ dispositæ; quæ, cum solis lumine ferirentur, mirabilem ex se fulgorem emittebant. Quod Ovidius *Phœbi currus.* currui Phœbi adscripsit, id Martianus Capella lib. primo Philologiæ, multoque plura ipsi Phœbo attribuit, ita enim de eo dicit, Erat illi in circulum ducta fulgens corona, quæ duodecim flammis ignitorum lapidum fulgurabat: *Phoebi corona.* quippe tres fuerunt à fronte gemmæ, Lychnis, Asterites, & Ceraunos: aliæ sex ex utroque latere rutilabant, quarum Smaragdus una, Scythis altera, Jaspis tertia vocabatur: inter quarum virorem fœta mari per lumina corruscabat, fronti quædam interioris suavitas resplendebat, Hyacinthos, Dendrites, etiam Heliotropios utrimque compacti: qui lapides coloribus suis terra ratis temporum vicibus herbidabant: quos ei ad obsequium numinis recurrentis Ver dicebatur, & Autumnus munere contulisse.

Poste-

Posterior autem pars coronæ Hydatide, Adamante, & chryſtallo lapidibus alligabatur; hos enim hiems undoſa genuerat. Ipſius vero divi auro tinctam cæſariem, comaſque crederes bractratas. Facie autem mox ut ingreſſus eſt, pueri renidentis, in inceſſu medio juvenis anheli. In fine ſenis apparebat occidui, corpus autem ejus flammineum totum, pennata veſtigia pallium coccineum, ſed auro plurimo rutilatum. Siniſtra autem manu clypeum coruſcantem, dextera ardentem facem præferebat, Calcei vero ſimiles ex Pyropo, non arbitror ulla hic opus eſſe explicatione; Imago enim clarior per ſe, quam ut noſtram deſideret explicationem. Quare ad aliam accedamus, quam Euſebius ſcribit, Elephantopoli, quæ eſt urbs Ægypti fuiſſe. Hæc humana forma erat effićta, caput arietis cum cornibus habebat, cærulei erat coloris; qui cum maris ſit proprius, quod humidum eſt, innuit, quemadmodum Euſebio videtur Lunam Soli conjunctam in Arietis Signo, maximam in regione inferiori humiditatem efficere. Verum hujuſmodi ad aſtrologos rejicio; nam ad rem, quam mihi tractandam propoſui, Aſtrologiæ imagines facere non videntur. Imago. 14. a.

Sed jam Solis imaginibus finem impoſuero, ſi prius ejus aliam effigiem huc adſcripſero, quam Claudianus libro II. in Proſerpinæ veſte adumbrat, ejus carmina ita habent;

Hic Hyperionio Solem de ſemine naſci
Fecerat, & pariter Lunam, ſed diſpari forma:
Aurora, noctiſque duces, cunabula Thetis
Præbet & infantes gremio ſolatur anhelos,
Cæruleuſque ſinus roſeis radiatur alumnis.
Invalidum dextro portat Titana lacerto
Nondum luce gravem, nec pubeſcentibus alte
Criſtatum radiis, primo clementior ævo
Fingitur, & tenerum vagitu deſpuit ignem.
Læva parte ſoror vitrei libamina portat
Uberis, & parvo ſignatur tempora cornu.

Quod Thetis Solem dextera geſtet; Lunam autem ſiniſtra, Severianus, quemadmodum Janus Parrhaſius in commentariis in Claudianum refert, intelligi vult, Deum, univerſi opificem Solem prius condidiſſe, poſtea Lunam, quam in extremo occidente collacavit, in adverſa vero cœli regione Solem. At ſecundum Hyginum cœli dextera pars oriens, occidens ſiniſtra nuncupatur. Sed tamen Hethruſci aruſpices (ut idem Hyginus refert) orbem terrarum duas in partes ſecundum Solis curſum diviſerunt, dexteram appellaverunt, quæ Septentrioni ſubjaceat, ſiniſtram quæ ad meridiem, non abſurde dici quoque poſſet, Solem dexteram eſſe, & Lunam ſiniſtram, quod ille longe majores vires quam hæc habeat. Atque de Sole hactenus, nunc ad Auroram, quæ eſt Solis veluti anteambulo, veniamus.

Aurora licet Solem præcedat, ejusque nuncia habeatur; tamen non injuria Soli est à nobis postposita, quandoquidem illa ab hoc ortum trahat; Aurora enim à Solis radiis efficitur, cum primum ii nostrum hunc orbem mane illustrant, unde fit ut ab igne Solis aureo aer aurescat. Ex quo, occasione sumpta, Poëtæ alii alias de ea fabulas confinxerunt, variis eam modis describentes, qui quidem ad rem nostram facere non videntur; quare eos tantum attingam, qui ad ejus imagines referri possint. Sed tamen nunquam me legisse memini, Auroræ, quamvis in Deorum album ab antiquis esset relata, ullam apud eos statuam positam; nisi forte quod apud Pausaniam exstat, Athenis ex argilla fuisse Auroræ simulacrum, Cephalum rapientis. Sed quomodo id esset effectum, mirum silentium. Quare ejus speciem abumbrare studebo ex iis, quæ de ea Poetæ dixerunt. Homerus eam coma flava ac aurata, χρυσόθρονον id est, in aureo sedentem solio, vesteque aurata indutam facit. Virgilius in opusculis eandem roseis manibus dicit sidera dispellere. Ovidius fingit illam, cum Phœbus est ex oriente proditurus, cæli fulgentes portas patefacere, quæ recentibus rosis sint refertissimæ. Nonnulli facem ei tradunt, curruque vehi volunt, qui Pegaso alato equo trahatur, quem dicunt, eam à Jove impetrasse, post excussum ex eo Bellerophontem. Hoc eo fortasse refertur, quod tempus illud matutinum sit ad carmina pangenda commodissimum: nam Pegasus equus pede humum feriens, fontem Hippocrenem dictum effecit, qui postea à Musis est ita frequentatus. Homerus tamen illi in XXIII. Odyss. equos adscribit, Lampum, & Phaethonta. Aliqui fingunt Auroram primo mane fulgentem, è calo exsistere, aerem puniceis rosis, & variorum generum floribus conspergere. Alii aliter ejus speciem describunt; ut eum colorem exprimant, quem Solis radii summo mane efficiunt, qui quidem medius est inter flavũ atque rubrum.

Equus Auroræ.

DE DIANA.

DIANAM veteres venationis Deam dixerunt, in ejusque tutela silvas ac lucos posuerunt, quod ea ab hominum consuetudine abhorrens, ibi vitam in venatione transegerit; quo melius virginitatem servaret; Quare ei Nymphæ habitum induerunt, in cæteris hujusmodi eam effinxerunt, qualem Claudianus nobis lib. II. de Raptu Proserpinæ describit, his carminibus;

At Trivia lenis specie, & multus in ore
Frater erat Phœbique, genas, & lumina Phœbi
Esse putes; solusque dabat discrimina sexus.
Brachia nuda nitent; levibus projecerat auris
Indociles errare comas, arcuque remisso,
Ocia nervus agit: pendent post terga sagittæ:
Crispatur gemino vestis Cortynia cinctu,
Poplite fusa tenus.

Huic

Huic comites dabant virgines, quæ à Claudiano lib. III. Paneg. Stil. ita repræsentantur, *Dianæ comites.*

-veniunt humeros, & brachia nuda
Armataque manus jaculis, & terga sagittis,
Incompta, pulcraque tamen, sudoribus ora
Pulverulenta rubent: sexum nec cruda fatetur
Virginitas: sine lege comæ: duo cingula vestem
Crure tenus pendere vetant.

Idem Claudianus Dianæ arcum vult esse corneum: aliter atque Ovidius, qui aureum facit, ita de Syringe dicens;

-ritu quoque cincta Diana
Falleret, & credi posset Latonia, si non
Corneus huic arcus, si non foret aureus illi.

Ita de Diana veteres fabulabantur: & sicut sub Apollinis nomine Solem, ita sub Diana Lunam coluerunt; quam quidem Dianam vocaverunt, quasi Devianam; Luna enim ab Ecliptica sic dicta interdum deviat, quemadmodum venatores, per devia, ac silvas deviare solent, captantes feras; quarum Dianæ cervus gratissimus fuit; cujus rei illud fuit argumento, quod, cum Agamemnon ipsius cervum occidisset, ignarus, irata Dea ingentibus malis Græcorum exercitum Aulide affixit, neque eos variis calamitatum generibus insectari destitit, quoad Agamemnonis sanguine placaretur, Iphigenia ejus filia ad ipsius aram adducta; quæ, cum in eo esset, ut immolaretur, numinis miseratione sublata est, cerva supposita, cujus sanguine Deæ ira est mitigata, eaque ad Tauricam regionem translata, Sacerdos est effecta Dianæ; ubi ex more advenas incolæ immolabant, præsertim Græcos, illuc delatos; hoc modo: postquam preces peregerint, hominis caput clava feriunt; truncum corpus proturbant è rupe: est enim in prærupta rupe templum positum; caput palo affixum ibi reservant. Dum tam impia sacra Iphigenia ibi procuraret, ecce ejus frater Orestes, parricidium Colchis expiaturus, illuc appulit; quem ut soror agnovit, noluit more cæterorum hospitum immolare: sed quia incolæ id passuri videbantur iniquiore animo, una cum eo fugam arripuit, secum Deæ simulacrum, fasce lignorum absconditum asportantes, unde & Diana Fascellina est dicta, idque Ariciam; quod oppidum non longe Roma distat, detulerunt, ubi diu mos hospitum immolandorum servatus est. Sed cum postea Romanis sacrorum crudelitas displiceret (quamquam servi tantum ad aram mactarentur) ad Laconas est Diana translata, ubi sacrificii consuetudo adolescentulorum verberibus servabatur: ritus erat hujusmodi: Sorte adolescentes aliquot ducebant, hos aræ Deæ impositos ita cædebant, ut uberrime toto è corpore sanguis manaret: quod tantum abest, ut illi ægre ferrent, vel dolorem aliqua vultus immuta-

tatione præ ſe ferrent, ut alacri animo inter ſe contenderent, quis virilius verbera illa præferret. Sacris præerat fœmina, ea tantiſper dum cædebantur pueri, ſignum Deæ præferebat. Verum, ſi, quibus cædendi negotium datum eſſet, cum quopiam eorum, qui cedebantur ephœborum, vel ob ſpeciem, vel ob natalium claritatem agerent Parcius, tunc ſignum alioquin propter brevitatem leviſſimum, ajunt eouſque grave factum, ut ſacerdos illud ſuſtinere nequiret: quod ubi animadvertiſſet, in cædentes ſcilicet cauſam conferebat, ſeque eorum culpa querebatur onere opprimi. Sed quamvis hujuſmodi ita inhumani ſacrificii genus, Deam virginem, benignamque admodum dedecere videatur, tamen eam delectatam fuiſſe ajunt, ſuam aram ſanguine humano videre conſperſam, quod etiam Patris factitatum eſſe legimus apud Pauſaniam in Achaicis, ubi quotannis virgo & puer qui forma eſſent præſtantiſſima, Deæ mactabantur, quo ejus iram placarent, ideo conceptam, quod in ipſius æde ſæpius adoleſcens cum Sacerdote concubuiſſet: atque illi quidem brevi morbo conſumpti, impietatis pœnas Dianæ dedere: conſequuta vero eſt ex læſi numinis ira ſumma terræ ſterilitas, & miſeranda hominum lues; quibus impio hoc ſacrificio eſt obviam itum. Sed facile crediderim, inhumanum hunc Deorum placandorum morem populis quibuſdam acceptum eſſe referendum, ut qui natura ſævi, innatam crudelitatem explere ſtuderent, humanis hoſtiis alii atque alii Deo immolandis. Atque non obſcuris argumentis Diana ſe hominum ſanguine haud delectari ſignificavit, cum Iphigeniæ loco, ſibi jam ſacrificandæ, cervum ſuppoſuit. Quare hinc conſuetudo apud veteres manavit, cervæ Dianæ immolandæ: quod olim à Romanis ſtatis temporibus ſervabatur: atque ideo cervorum cornua in omnibus Dianæ templis ſuſpenſa videbantur, niſi quod Romæ in monte Aventino, ubi & Dianæ fanum erat, bovis cornua, non cervi pendebant. Cujus rei eam cauſam Plutarchus in quæſtionibus Romanis affert; quod, cum in Sabinis Antroni Coronato bos inſigni ſpecie ac magnitudine nata fuiſſet, à vate deinde quodam monitus fuit, ſi quis eam bovem in Aventino immolaſſet, factum iri, ut ejus qui rem divinam feciſſet, civitas totius Italiæ imperio potiretur: homo, re credita, ut bovem immolaret, ſtatim Romam venit: Servus interim Servio regi, clam rem omnem indicavit: ille è veſtigio Cornelio Sacerdoti imperavit, ut Antroni, antequam rem divinam faceret, in Tyberi ſe ablueret, rite præciperet (ſic enim eos qui litare vellent facere conſueſſe) Antro cupide profectus, lavit: Servius interim occupavit, ac Dianæ bovem immolavit, & cornua templo affixit. Quare urbi Romæ, cum is qui ſacrificaſſet, Romanus eſſet, imperium eſt partum; indeque mos ortus, bovis cornua in veſtibulo hujus templi affigendi: quod eo fortaſſe referri etiam poteſt, quod hoc animal magnum cum Luna cognationem habet, ut inferius dicemus; Lunam autem eandem eſſe,

atque

atque Dianam, constat. Sed modo ad cervos revertamur, qui Dianæ sacri sunt habiti; non veteres interdum ejus simulacra cervinis pedibus vestiebant, ut apud Pausaniam est legere, qui refert in Arcadia quoddam Dianæ extare simulacrum, cerurina pelle indutum, ex cujus humeris pharetra sagittarum plena pendebat; altera manu facem ardentem, altera vero angues duos continebat, prope canis venaticus astabat. In quadam etiam Achajæ parte, ut idem refert Pausanias, Dianæ simulacrum erat, ex auro ac ebore confectum, id venatricis speciem referebat, pridie antequam anniversarium sacrum facerent, Pompam Deæ magnificentissimo apparatu transmittebant: in ea virgo quæ Sacerdotio fungebatur, postrema omnium cervorum bijugo cursu vehebatur. Poetæ quoque Dianæ currum à candidissimis cervis tractum attribuunt; quemadmodum Claudianus *in III. Stilic. Paneg.* ita de ea canit; *Dianæ simulacrũ.* Imago 15. a *Dianæ currus.*

Dixit, & ex templo frondosa fertur ab Alpe
Trans pelagus: cervi currus subiere jugales.

Eam dicunt curru vectam; à velocissimis animalibus tracto, ideo, quod Luna citissimo motu suum cursum absolvat, cum omnium erronum minimum orbem sit sortita. Aliis quoque Diis currus sunt dati, ut cœlis, quibus ii præsidere dicuntur, in orbem torqueri significarentur. Deorum vero cuique sua propria sunt animalia dicata, à quibus trahantur. Interdum legitur ejus currus ab equis tractus, quorum unum nigrum, alterum Album *Buccatius lib. IV. Genealog. vult:* nam ea non solum nocte sed die videtur. Porro & Boum bigis vehi fertur, propter Lunæ scilicet cornua. Festus de hac re ita, Mulus inquit, vehiculo Lunæ adhibebatur, quod tam ea sterilis sit, quam Mulus, vel quod, ut Mulus non suo genere, sed equis creatur, sic ea solis, non suo fulgore luceat. Pausanias cum admiranda quæ in Jovis Olympii templo apud Eleos visebantur recenset dicit, ibi esse Dianam, quæ equum, ut sibi videbatur, ad cursum incitaret, etsi, inquit, jumentis ferunt non equis Deam vehi, futili quadam de mulo fabula vulgata: neque quidquam aliud de ea re dicit. Prudentius libro contra Symmachum antiquos scribit sterilem Vaccam Lunæ immolavisse, bigaque sterilium Vaccarum eam vehi. Sunt qui & juvencos Lunæ currum trahere dixerunt: inter quos est Claudianus qui lib. III. de rapt. Proserp. Cererem fingit tædas de igne Ætnæo ad amissam filiam quærendam accendisse, sic dicens. *Equi Lunæ.* *Mulus Lunæ vehiculum trahit.* *Iuvenci Lunæ currum trahunt.*

Tum ne deficerent, tantis erroribus ignes
Semper inocciduos, insopitosque manere
Jussit, & arcano perfudit robora succo,
Quo Phaeton irrorat equos, quo Luna Juvencas.

Ausonius etiam Paulino scribens in hanc sententiam sic dicit:

Jam succedentes quatiebat Luna juvencas.

Hujus

Hujus rei eadem ratio poteſt afferri, quæ ſuperius, cum diceremus, cur Mulorum bigis vectaretur; nempe quia hæc animalia ſterilitatem ſignificant: nam, ut Xenophon ſcribit, & quotidie fieri nos videmus, tauris virilia abſcinduntur, ut magis cicures, & ad terræ cultum aptiores reddantur, cum tamen prolis procreationi non ſint amplius idonei: vel hoc animal Lunæ eſt ſacrum propter cornuum ſimilitudinem; nam in ejus ſimulacro, quod Nympham referebat, duo brevia cornua effingebantur. Et apud Ægyptios Lunæ bos dicabatur, cui ut Plinius lib. iix. ſcribit, inſigne in dextero latere candicans macula, cornibus Lunæ, creſcere incipientis. Eidem etiam ſemeſtrem bovem ſacrificabant, cum filiis recens natis nomina imponerent, ſeptimo ſcilicet ab ortu die, vel decimo, ſecundum aliorum ſententiam. Hoc honore veteres Lunam afficiebant, forte, ut gratias agerent, quod ejus opera fœtus mature prodiiſſet in lucem; nam Luna cum ſit humida, partum ſæpe celeriorem, facilioremque reddit. Quare cum mulieres parturirent, ejus opem implorabant, eam Lucinam nuncupantes, quo cito, abſque ullo diſcrimine ea fœtum in lucem extraheret. Sed quod mulieres in pariendo Dianam Lucinam invocent, hujusmodi exſtat fabula; ea ſtatim atque ex Latonæ utero emerſiſſet, ad matrem converſa, ei ad alterum fœtum educendum, opem tulit: quare olim Lucinam orabant, ut periclitantibus mulieribus præſens adeſſet, quo manibus ſuis incluſum fœtum excluderet, quam opem ipſa matri parturienti præſtitiſſet. Neque Diana ſolum, ſed etiam Juno, ut inferius videbimus, Lucina eſt cognominata. Alii exiſtimabant neutram ita nominandam, ſed aliam quandam mulierem, quæ uſque ab Hyperboreis montibus Delum, ſuppetias Latonæ parturienti latura advenit: indeque ad alias gentes ejus nomen & cultus manavit, ut ubique ei templa, aræ ſtatuæque conſecrarentur, ut quæ omnium Deorum ortum præceſſiſſe putaretur, cum ejus ope opus habuiſſent, ut in lucem ederentur. In quam ſententiam Lycius quidam poeta, quemadmodum Pauſanias refert, in hymno, quem ſcripſit in Dianam, eam dicit, Saturno antiquiorem; quibuſdamque nominibus eam inſignit, quibus exiſtimari poſſit, eam de Parcarum numero fuiſſe, hæ enim longe maximam ſibi partem vendicant in partubus, ut ſuo loco dicemus. Sed anxia nimis hujus Deæ Lucinæ, cuimodi ea fuerit, aut unde emerſerit perveſtigatione aliis relicta, ad ejus ſimulacra exprimenda accedamus; quæ apud Athenienſes non niſi tecta videbantur, ut narrat Pauſanias. Ejus ſtatua apud eoſdem erat rude lignum, aut aliquid hujuſmodi, niſi quod aliquam mulieris ſpeciem informatam habebat, id ſemper erat tectum, nec ullius umquam aſpectibus patuit. In quadam Achaiæ parte templum valde vetuſtum hujus Deæ exſtabat, ubi ligneum ſimulacrum oſtendebatur, ſed tamen facies, manus atque pedes erant marmorei; cætera membra lineo velo obtegebantur; manuum altera in rectum porrigebatur, nihil tenens; ſed clavis non abſurde potuiſſet addi. Feſtus enim

Luna præ eſt partui.

enim scriptum reliquit, clavem olim solere mulieribus tradi, ut eo instrumento quo portæ patefiunt, facilis illis partus portenderetur: sed forte rem candem Lucinæ manus aperta, ac extensa ostendebat, altera autem manus ardentem facem præferebat; ea ratione, vel quod partus dolores igni æquentur; vel quod hæc Dea nascituris infantibus prælucceret. Hujus tempora Dictamno veteres vinciebant; ea enim herba parturientibus imposita, multum prodest. Arcu armatam eam olim affingebant, eo modo acutos dolores significantes, quos mulieres in partu sentiunt. Quare M. Tullius Cicero in Orationibus contra Verrem Dianæ simulacrum describens: dicit; altum erat, magnum, veste ad talos usque contectum, facie juvenili, virginali aspectu, dextera ardentem facem præferebat, sinistra arcum tenebat, sagittæque ex humeris pendebant. De face accensa idem scribit Pausanias, quoddam scribit Dianæ æneum simulacrũ in Arcadia sex circiter pedes altum facem gestasse: quod eo etiam fortasse referri potest, quod ea nocte lucens, viatoribus iter commonstret; quare ibi Hegemone, hoc est, Ductrix erat cognominata; sicut & Romæ in templo, quod in Palatio sibi dicatum esset Noctiluca dicebatur. Sed & aliis multis nominibus appellabatur, de quibus postea. Pausanias, cum Cypselli Corinthiorum tyranni arcam Corinthi in Junonis templo positam describit, dicit, in eo exsculptas atque incisas esse multas imagines; quarum quædam erant aureæ, quædam eburneæ; inter quas Dianæ simulacrum videri alatum, dextera pardum ostentans, sinistra autem Leonem: cujus rei nullam se rationem afferre posse affirmat. Quare neque ego fateri dubitabo, me nescire, quid sibi id vellet. Quilibet ergo quod sibi videatur excogiter, per me licebit. *Fax in Dianæ manibus.*

Diana ob tres facies, quas illi poëtæ attribuerunt, Triformis, Tergemina, ac Trivia est nuncupata. Neque Diana solum his nominibus est insignita, sed etiam Hecate: de qua Ovidius sic dicit; *Diana triformis.*

Ora vides Hecates, in tres vergentia partes.

Sed tamen idem amborum numen erat, quamvis nominibus inter se differrent, ut diversæ efficacitates, ac qualitates, effectusque qui ab una, eademque Dea manare credebantur, ob oculos ponerentur. Quare est in fabulis, Hecatem à patre Jove habere, ut elementis præesset; nam ἑκατὸν centum significat, quo numero Græci aliquando infinitam designant multitudinem: quia Hecate infinitas habere potestates crederetur: Luna enim legem quasi imponere elementis; cunctisque ex eis coagmentatis videtur, nam illa mutata, & hæc quoq; mutantur. Aut Luna est Hecate dicta, quod in centum ei altaribus, viridi ex cespite factis veteres sacrificarent, centumque victimas immolarent, quæ ut plurimum sues erant, atque oves: verum si sacrificium esset pro Imperatore, centum Leones aut aquilæ mactabantur. Atque ideo hoc sacrificium Hecatombe dicebatur. Neque tamen credide- *Hecate.* *Hecatombe.*

rim, semper tot hæc animalia; quæ in sacrificiis adhibebantur, fuisse vera, sed interdum assimulata; solebant enim veteres nonnumquam ex odoratis rebus, aut alia materia animal effingere immolandum, quod non nisi magna cum difficultate inveniretur. Pauperes etiam cum pecuniam in veras victimas erogare non possent, has fictas in sacrificiis (ut est auctor Suidas) supponebant; idemque legere est apud Herodotum, cum dicit Ægyptios nulli alii Deorum suem sacrificasse, nisi Lunæ, aut Baccho, aut etiam festis illis, quæ plenilunii tempore celebrassent; magnopere caventes vel à solo belluæ contactu aliis diebus à prædictis, quibus ex suis quoque carne absque religionis ullo metu comedebant: pauperes autem qui ob inopiam verum suem sibi comparare non potuissent, simulatum sacrificasse. Appianus refert Cyzicenos, quorum civitatem Proserpinæ à Jove dotis nomine datam jactabant; cum nigram bovem quotannis ei Deæ immolare solerent, & obsidione à Mithridate pressi, talem invenire non possent, frumentaceam effinxisse; sed dum sacrificium appararent, nigram qualem eorum ritus requirebat, ex mari per mediam hostium classem tandem in civitatem ingressam esse, & sponte ad Deæ aram ubi accessisset, à populo publica lætitia esse mactatam, maxima spe concepta ex fausto illo omine, fore ut ex obsidione liberarentur: quod & brevi accidit; nam Mithridates, multa in ea obsidione incommoda perpessus, ab incepto desistere est coactus. Dido apud Virgilium postremum ante mortem sacrificium Averni simulatis aquis spargit, ubi Servius adnotat, apud veteres fuisse in more positum, in sacrificiis ea simulare, quæ nullo pacto, aut vix nancisci potuissent. Idem alibi dicit, aquam qua Isidis templum aspergebatur, non semper ex Nilo fuisse haustam, licet vulgo inde advecta diceretur. Neque vero solum simulatæ victimæ verarum loco iis adscribebantur, qui veras sacrificare nequirent; sed manus quoque Deorum suppliciter exosculari, quibus aliqua essent sacrificia peragenda, solebant, qui ad aliquid immolandum obstricti, cum se id præstare non posse viderent, Deos ipsorum prompto animo inspecto, aliud sacrificium non expetituros arbitrabantur. Consuetudo etiam apud veteres erat, Deorum simulacra osculandi; ut ex Cicerone in orationibus contra Verrem intelligi potest; cum dicit. Agrigenti, quod oppidum est in Sicilia, æneum fuisse Herculis simulacrum, quod os, atque mentum detrita haberet, propter frequentiam scilicet eorum, qui eo venerationis gratia accederent. Prudentius cum cultus rationem describeret, quo antiqui Solem prosequebantur, inter cætera dicit, eos equis quoque, qui Solis currum traherent, pedes fuisse osculatos. Sed jam ad Hecaten revertamur. Ea in triviis colebatur, ubi canem ei sacrificabant, inconditis verbis, ac ululatibus preces concipientes, ut Cererem ejus matrem (nam eandem Dianam, ac Proserpinam

Victimæ simulatæ.

Deorum manus exosculari.

nam existimabant) imitarentur, cum filiam amissam quæreret. Mos fuit locupletum; ut singulis mensibus Lunæ sacrificarent, panesque, & alia in triviis proponerent, quæ mox ab inopibus, & egenis raperentur hæc Hecates cœna dicebatur, quemadmodum Suidas refert; qui dicit etiam; eamdem interdum se horribili forma ostendere, nempe ingentis hominis, qui caput serpentis haberet. Eadem dicta, atque efficta est triformis, quod triviis scilicet præsit: alij dixerunt, atq; fortasse melius, eam ideo secundum Orpheum tria ora habere, quod Luna variis se aspectibus ostendat, quodque vires suas exserat in cœlo, ubi Luna appelletur; in terris, ubi Diana dicatur; & in penitissimis etiam inferorum locis, ubi Hecate, atque Proserpina nuncupetur: ea enim ad inferos descendere creditur, cum se nobis condit. Quæ ab Eusebio ita explcantur: Luna Hecate atque Triformis appellatur, ob varias, quas induit figuras; prout magis ad Solem accedit, vel ab eo recedit. Quare triplici est virtute prædita, quarum una est, cum primum suum lumen huc influit, ita rebus accretionem præbens: hunc vero Lunæ aspectum antiqui ostendebant, Lunæ simulacrum candidis, atque auratis vestibus induentes, accensamque facem ei præbentes in manus. Altera vero ejus vis est, cum medium lumen habet: quod calatho adumbrabatur, quo ejus sacra ferebantur; nam dum Lunæ lumen in dies majora suscipit incrementa, fructus quoque quotidie magis maturescunt, qui ubi tempestivi effecti fuerint, ex arboribus decerpti, in calathos reconduntur. Tertius ejusdem status est, cum ad plenilunium pervenerit, qui vestibus subobscuris designatur. Lunæ quoque sicut & Apollini olim sacra erat Laurus, nam ab hoc illa lumen suscipit, ab eodemque colorem quemdam igneum, quem interdum facie præ se fert, mutuatur. Eidem papaver quoque veteres consecrarunt, ob multitudinem scilicet animorum, quos Lunæ orbem incolere stulta persuasione credebant: papaver enim sua forma civitatem refert, cum ejus caput ita incisum mœnia repræsentet, quæ intra sunt, granula multiplicia hominum multitudinem denotant. Sed non est mirum, promiscuum vulgus ita delirasse: nam & Philosophi sunt inventi qui opinarentur, Lunæ orbem non minus atque terram ab hominibus habitari: maculasque, quæ interdum in Luna existunt, oppida, sylvas, montesque esse dicerent, qui ibi essent: sed eorum commenta Plinius redarguit, asserens illas ex humiditate, quam ex terra ad se Luna attrahit, procreari. Pausanias in Corinthiacis scribit; præ cæteris Diis in primis Hecaten coluisse Æginetas, cujus apud eos ligneum signum, à Myrone fabrefactum exstaret: hujus unicum tantum os; reliquum vero corpus uti truncus: nam primus Alcamenes Atheniensibus triplex fecit junctis corporibus, Hecates signum; quam Epipyrgidiam illi appellabant. Trium capitum, quibus Hecate

prædita erat, dexterum erat equinum, sinistrum canis, medium rusticani hominis, sed alii volunt, esse apri: quod forte magis cum Lunæ natura congruit, quæ, ut dicebamus, eadem est atque Diana, quatenus in terras vires suas exserit: aper vero optime in Dianam quadrat, hæc namque bellua semper in silvis degit: equinum caput ejus velocitati respondet, cum brevi temporis spatio summa cum velocitate suum cursum absolvat: canis confirmat id, quod de ea dicebamus, cum nobis sese condit, vocari scilicet Proserpinam: inferorum enim Deo canis est sacer, cujus rei amplam nobis fidem facit Cerberus ille poetarum fabulis ita celebratus. Prudentius, cum in veterum superstitiones invehitur, pro quibus asserendis Symmachus tanquam pro aris, & focis certat, ita de Luna dicit.

Et regnare simul cæloque, Ereboque putatur:
Nunc bijugas frænare boves, nunc sæva sororum
Agmina vipereo superis immittere flagro:
Nunc etiam volucres caprearum in terga sagittas
Spargere, terque suas eadem variare figuras.
Denique cum Luna est, sublustri splendet amictu:
Cum succincta jacit calamos, Latonia virgo est:
Cum subnixa sedet solio, Plutonia conjux,
Imperitat Furiis, & dictat jura Megeræ,
Si verum quæris, Trivia sub nomine Dæmon,
Tartareis colitur.

Porphyrius, quemadmodum Theodoretus Cyrensis Antistes refert, cum de cacodæmonibus scriberet, inter cætera dicit, Hecaten inferni veluti Reginam pro suo imperio, dæmonum aliquos in aerem ablegasse, alios in aquam, multos quoque in terram. Dixerunt præterea antiqui, Hecatem iis, qui maximo aliquo mœrore opprimerentur, spectrum quoddam immittere sæpe solitam, quod subinde in alias, atque alias formas mutaretur, ut Suidas ex Aristophane refert, id scilicet visum interdum se bovem, alias mulum, nonnumquam formosissimam quoque mulierem, neque raro canem ostendisse: Quare Empusa appellabatur, quod uno pede incederet; alii ejus sunt opinionis, ut existiment, Hecatem ipsam eas formas induere, atque meridie sese videndam præbere; cum videlicet quibusdam ritibus manes expiarentur. Quare in proverbium abiit, ut cum vellent eos denotare, qui varii essent, nunquamque eodem perseverarent statu, quique quales tandem essent, non aperirent, eos dicerent, Empusa mutabiliores: Lucianusque de saltationibus loquens, videbis inquit, saltatores eodem in tempore subito in aliam transmutari speciem, atque ipsum referre Protheum, quin & Empusam quæ sese in innumerabiles vertit formas. De alia quoque Lunæ imagine narrat Eusebius, quæ visebatur Apollinopoli, quod erat Ægypti oppi-

Imago. 16. a.

oppidum; Homo erat albus, cujus caput erat accipitris: ejus candor innuebat, lunam non sua luce, sed alterius lucere, hoc est solis quam accipiter adumbrat, cum sit avis soli sacer, ut superius dicebamus, cum de solis Imaginibus egimus.

De Iside apud veteres legitur, Ægyptios eam nigris vestibus induisse: ut Lunam, quæ pro Iside capitur ostenderent, per se opacam atque obscuram esse. Ejus statua Mulierem referebat, quæ duo cornua vaccæ instar in capite haberet, quare, ut scribit Herodotus, Ægyptiis nefas erat, Vaccas immolare, licet boves atque vitulos quo minus mactarent nulla religione impedirentur, cum Isis in Vaccam mutata fuisse dicatur à Jove, postquam cum ea concubuisset, ne Juno, re cognita de ea pœnas caperet, hæc apud Græcos Jo dicebatur, sed ubi in Ægyptum esset delata, Isis vocari cæpit. Effingebaturque dextera sistrum tenens, sinistra situlam: quare ut Servius refert, Ægypti genius est credita, ut per ejus simulacrum illius regionis natura adumbraretur, nam per sistrum, Nili accessum significabat, cum universam Ægyptum inundat; per situlam omnium Ægypti lacunarum fluentiam ostendebat. Alii, ut Macrobius & Servius narrant, eam esse terram existimant, vel rerum naturam Soli subjacentem. Hincque est, quod continuatis uberibus corpus Deæ omne densetur, quia vel terræ, vel rerum naturæ alimento nutritur universitas: Atque ita etiam naturæ Imago est ab antiquis expressa. Sane hujusmodi simulacrum repertum Romæ fuit, sub Leone X. Pontifice maximo. In Numismate Hadriani hæc eadem effigies videtur. Ægyptii, cum naturam vellent innuere suis Hieroglyphicis litteris, Vulturem depingebant, cujus ratio est, quemadmodum Marcellino atque Æliano videtur; quod inter Vultures masculus non reperitur, sed omnes sunt fœminæ; Masculi autem vicem Eurus subit, qui eas gravidas reddat, non secus atque Zephyrus vere, terram atque arbores fœcundet Isidis etiam simulacri tempora abrotono ornabantur, quam & sinistra gestabat, dextera autem naviculam: quæ fortasse ejus in Ægyptum adventum commemorabant: ubi & festi quidam dies Isidis naviculæ, ut Lactantius scribit, erant instituti: nam falsum omnino est, quod fabulis traditur, eam scilicet in vaccam conversam, mare tranasse; cum revera navi delata, illuc appulerit. Quare Ægyptii eam navigationibus præposuerunt, ab eaque felicem navibus cursum precabantur. Itaque Lucianus quodam in Dialogo Jovem introducit, Mercurio jubentem, ut Jo mari in Ægyptum advehat, ubi eam Isidem curet appellandam; numenque constituat, quod ea sit potestate præditum, ut ejus nutu Nilus inundet, venti flent, nautæ incolumes conserventur. Apulejus Isidem Lib. de Asino aureo loquentem facit, in hæc fere verba; Cras mea religio incipiet, quæ tamen in omni æternitate perseveret; cumque meo jussu hiemis tempestas sit sedata, mareque in summam tranquillitatem sit reda-

Isis.

Natura.

Vultur naturæ simbolum.

ctum, & idoneum ad navigationem redditum; mei mihi sacerdotes naviculam sacrificabunt, qua meum transitum in memoriam reducant: quo fortasse Suevi Germanorum populi spectarunt, qui testibus Tacito, atque Alexandro Neapolitano, Liburnam navem divino cultu prosequebantur, hanc veram Isidis imaginem esse sibi persuadentes. Sed Æpyptii, ut Ælianus refert, ejus tempora serpente cingebant: idem apud valerium Flaccum quoque legitur; qui & sistrum ei in manus tradit. Ovidius, cum in lib. Metamorph eam fingit Theletusæ in somnis visam, ita describit;

Inachis ante thorum, pompa comitata sacrorum
Aut stetit, aut visa est: inerant lunaria fronti
Cornua cum spicis, nitido fulgentibus auro,
Et regale decus, cum qua latrator Anubis,
Sanctaque Bubastis, variisque coloribus Apis:
Quique premit vocem, digitoque silentia suadet:
Sistraque erant, numquamque satis quæsitus Osiris,
Plenaque somniferis serpens peregrina venenis.

Apulejus quoque secundum quietem se eandem vidisse testatur, cum esset Asinus; atque iis coloribus depingit, ut manifeste Lunam innui pateat, quam Ægyptii hujusmodi rerum involucris venerabantur. Quare & Martianus Capella, suam Philologiam, Lunæ orbem ingressam, multa ibi sistra, Cereris faces, Dianæ arcum, Cybeles timpana, illamque figuram triformem vidisse dicit. Sed ad Apulejum revertamur, qui in XI lib. de Asino aureo scribit, eam sibi dormienti pelago medio venerandos etiam Diis vultus attollentem esse visam (nam Poëtæ fingunt, Solem Lunam, cæteraque astra cum occidunt, in oceanum se immergere ex eoque cum oriuntur, emergere) atque de hinc paulatim toto corpore pellucidum simulacrum, excusso pelago ante se constitisse. Ei jamprimum crines uberrimi, prolixique, & sensim intorti per divina colla passim dispersi, molliter defluebant; corona multi formis variis floribus sublimem distinxerat verticem; cujus media quidem super frontem plenam rotunditas in modum speculi, vel immo argumentum Lunæ, candidum lumen emicabat, dextra lævaque sultis insurgentium viperarum cohibita, spicis etiam cerealibus, desuper porrectis, multicolor bysso tenui pertexta, nunc albo candore lucida, nunc croceo flore lutea, roseo rubore flammida, & quæ longe, longeque cujusvis confutabat obtutum, palla nigerrima splendescens, atro nitore, quæ circum circa remeans, & sub dextrum latus ad humerum lævum recurrens, umbonis vicem, dejecta parte laciniæ, multiplici contabulatione dependula ad ultimas oras, modulis fimbriarum decoriter confluctuabat per intectam extremitatem; & in ipsa ejus planicie stellæ dispersæ corruscabant, eorumque media semestris luna flammeos spirabat ignes. Quaqua tamen insignis illius pallæ

perflue-

perfluebat ambitus, individuo nexu corona totis floribus, totisque constructa pomis, adhærebat. Jam gestamina longe diversa: nam dextra quidem ferebat æreum crepitaculum, cujus per angustam laminam, in modum balthei recurvatam, trajectæ mediæ paucæ virgulæ, crispante brachio tergeminos jactus reddebant argutum sonum: læva vero cymbium dependebat aureum; cujus ansulæ, qua parte conspicua est insurgebat aspis caput extollens arduum, cervicibus late tumescentibus: pedes ambrosios tegebant soleæ, palmæ victricis foliis intextæ. Ita Apuleius nobis Isidem adumbrat: cui non injuria albam vestem, luteam, atque rubram attribuit; quod Luna scilicet colorem subinde mutat: ex quo multi tempus quale sit futurum præsagiunt; nam rubor ventos, nigror pluvias, candor serenitatem portendit: quemadmodum Virgilius lib. I. Georg. dicit;

Luna revertentes quamprimum colligit ignes,
Si nigrum obscuro comprenderit aera cornu,
Maximus agricolis, pelagoque parabitur imber.
At si virgineum suffuderit ore ruborem
Ventus erit: vento semper rubet aurea Phœbe.
Sin ortu in quarto (namque is certissimus auctor)
Pura, nec obtusis per cœlum cornibus ibit:
Totus & ille dies, & qui nascetur ab illo,
Exactum ad mensem pluvia, ventisque carebunt.

Vestis autem tota nigra significat, ut sæpius est à nobis dictum, non sua, sed aliena luce lucere. Nonnulli opinantur, sistrum ad antiquorum morem respicere, qui nocte sub dio æneis, ac ferreis vasis maximum strepitum edebant tempore defectus Lunæ, ita existimante, se Lunæ laboribus consulere posse, nam eclipseos causam ignorantes, quæ est terræ inter Solem, atque Lunam oppositus, eam veneficorum carminibus vim pati dicebant; nam erant, qui se suis veneficiis vel Lunam è cœlo deducere posse jactarent; ut Virgilius in Pharmaceutria dicit:

Carmina vel cœlo possunt deducere Lunam.

De Medea legitur (si credere fas est) eam vel invitam Lunam è cœlo in terram compulisse. Lucanus, cum de Thessalis veneficis loquitur, eos asserit primos, qui vim stellis intulerint, Lunamque nigram effecerint, cum maximè lucida esse deberet; eamdemque in terras pertractam, ea facere cogerent, quæ eis libuissent. Apud Apuleium quædam venefica se maxima quæque mala Diis irrogare, ac stellis pro sua libidine lumen adimere posse gloriatur: vis enim illorum carminum, non solum contra Lunam valere existimabatur, sed etiam contra Solem, stellas universas, & vel contra Deos ipsos tam superos, quam inferos: quibus ii in suis exsecrandis sacris, postquam multa impurissima patrassent, minari solebant, ut Porphyrius ad quemdam Ægyptium Sacer-

cerdotem scribit, ita Theodorito referente, se cœlum diffracturos, ut illi fortasse præcipites huc darentur, arcanaque Isidis publicaturos, Charontem etiam coacturos, ne animas amplius transuehat; itemque Osiridis membra Typhoni dilanianda, ac passim spargenda præbituros aliasque plures insanas minas addebant contra eum Deum, quem ad sibi parendum compellere studebant. Fortasse huc refertur, quod apud Ovidium de Fauno, & Pico, montis Aventini numinibus legitur; eos scilicet Jovem carminibus è cœlis in terras attraxisse, ut sibi ad interrogata responderet. Hanc nefariam artem Romani maximis pœnis insectabantur; cujus apud eos Apuleius factus reus, vix ex eorum manibus evasit. In eadem omnium peritissimi Thessali sunt existimati; nam (ut legere est apud Suidam) illac Medea iter faciens, suorum veneficiorum calathum effudit. Quare, cum Poetæ preces ad Lunam concipiunt, (sive Lunam illam, sive Dianam, sive Hecatem, sive alio hujusmodi nomine appellent, eodem tendit) ut eam suis votis facilem reddant, eidem lumen purum, atque nulla labe contaminatum optant, utque Thessali suis eam carminibus, è cœlo non deducant, ut Phædiæ nutrix apud Senecam in Hippolyto facit, ita dicens;

O magna silvas inter, & lucos Dea,
Clarumque cœli sidus, & noctis decus,
Cujus relucet mundus alterna face,
Hecate triformis, en ades, cœptis favens.

Ac paulo post subjicit;

- Sic te lucidi vultus ferant,
Et nube rupta, cornibus puris eas;
Sic te regentem frena nocturni ætheris,
Detrahere numquam Thessali cantus queant,
Nullusque de te gloriam pastor ferat.

Id ea ratione dicit, quod in fabulis exstat, Lunam Endymionis pastoris amore captam, eum quodam in monte seorsim sopivisse, ut liberius ejus osculis frueretur: quod ideo est fictum, quoniam Endymion, ut Plinius lib. II. tradit, primus hominum Lunæ cursum invenerit: Alexander quoque Aphrodiseus in problematibus, Endymionem, inquit, rerum cælestium apprime studiosum fuisse, maximamque diligentiam in eo adhibuisse, ut Lunæ cursum causamque cur subinde aspectum mutet, pervestigaret; quia vero interdiu dormiret, noctu autem vigilaret, Lunæ amoribus indulgere esse dictum. Idem fortasse Thessalis hominibus accommodari posset, qui cum toti essent in Lunæ natura indaganda, existimati postea sunt, eam cœlo deducere, tunc scilicet cum ea luminis defectum pateretur: Nam stultum vulgus tunc eam ex Thessalorum carminibus laborare putabant: cujus laboribus ut consulerent, maximos sonitus edebant, quibus ejus dolores ma-

Endymion.

gnopere

opere mitigari arbitrabantur, perinde atque ut & plinius scribit, strepitus illi armirum murmur impedirent, quominus ad Lunæ aures pervenirer: ideoque nihil illi posset officere. Quare Propertius asserit, Lunam carminibus è curru deturbatum iri, nisi resonantiæ æra succurrerent: & Juvenalis cum de quaquam loquacissima muliere loquetetur, dicit, nihil jam amplius opus esse strepitum æneis vasculis edere, cum ea sola sua loquacitate tantum obstrepat, ut luna a Veneficiis tueri queat. Sistrum in Isidis manu secundum quorundam sententiam Lunæ sonum significat, quem reddit dum cælestes orbes ambit, hoc non solum æneum, sed & argenteum atque aureum solebant efficere, ut Apuleius inquit, cum dum Isidis misteriis loquatur. In hoc quemadmodum cælius Calcagninus refert, quatuor facies erant extrinsecus excultæ, quæ poterant in orbem torqueri; hæ inferiorem hunc orbem sub Luna existentem designabant: in quo res cunctæ ex quatuor elementis concretæ, ortui atque interitui sunt obnoxiæ. Intrinsecus in extima parte felem humana facie incidebant, duo quoque capita visebantur, quæ sub prædictis quatuor movebantur, harum una Isidem referebat, altera Nephehjam, quæ rerum procreationem atque interitum innuebant, ex elementorum mutatione proficiscentem. Felis Lunæ erat Symbolum, nam, quemadmodum Fabulis fictum est, ab Ovidioque refertur, cum Dii fuga è Typhonis furore in Ægyptum evasissent, neque ibi se admodum tuto degere posse putarent, alii aliorum animalium formas induerunt, Dianaque in felem se convertit, cum animal hoc sit sane quàm varium, quodque noctu cernat; cuique oculi subinde mutentur, luce aut imminuta, prout Luna crescit aut decrescit, hunc facie humana figurabant, ut lunæ motum non temere fieri, sed superiori quadam mente regi ostenderent, hujusmodi arcana erant sistri significationes tantum à veteribus in Isidis sacris celebrati: quod Apuleius ut superius memoravimus, ei in manus tradidit de Vasculo quod sinistra gestat; potest etiam, præter ea quæ attigimus dici, eo tumentium aquarum, quæ ex Lunæ humiditate incrementum habent, motum significari, quamobrem fluxionem atque refluxionem maris, nonnulli in Lunam crescentem & decrescentem detulerunt, sed ex Lunæ imaginibus non solum plurima quæ ad rerum naturalium cognitionem pertinent, discere possumus: verum quod magis est Operæ pretium, ex ejusdem contemplatione multa hauriamus licet, quæ moribus conformandis inserviant. Atque diligenter animadvertamus quæ de ea re D. Ambrosius scripsit, qui ex Lunæ lumine, quod subinde mutatur, nobis rerum humanarum incertum, ac fluxum statum ponit ob oculos, monetque; ne caducis his, quæ statim effluant, nitamur. Proptereaque aliqui senserunt olim patritios Romanos calceis lunulas affixas habuisse, ut eas intuentes rerum harum instabilitatis commonefierent; idque ne prosperis rerum suc-

Imago a.

Sistrum.

cessibus tumescerent: divitiæ namque, ac cætera, quæ à mortalibus tanti fiunt, Lunæ conferri possunt, quæ alias tota est lucida; alias tantum de suo splendore imminuit, ut vix cernatur: alias etiam totum amisit, ut nusquam extare videatur: ita & illa interdum maximam sui præbent intuentibus admirationem, quæ mox elapsa, hominem antea clarissimum, destituant, omnibusq; despicatissimum reddant. Sed postquam in hanc tractationem delapsi sumus, eam continuemus, cum nihil de Luna dicendum supersit. Hunc lunularum morem sunt qui in Arcades referant; qui se omnium Græcorum antiquissimos, atq; nobilissimos jactabant; nam se ante Lunæ procreationem extitisse volebant: in quam opinionem devenerant, quod Arcadia in Peloponesi medio esset, si longitudinem spectes, universamque Græciam altitudine superaret, aliisq; esset montibus referta. Quare diluvii tempore soli Arcades feruntur evasisse, cum se ad montium vertices recepissent. Ibi degentes, quoad aquæ decrevissent: tum autem ex cavernis emergentes, Lunamque cernentes, tanquam veteri una cum cæteris rebus abolita, recens aliam natam sibi persuasisse: hincque occasione sumpta, se omnium antiquissimos, ac nobilissimos esse jactitabant, quando quidem vel ipsam Lunam tempore anteverterent. Fieri igitur potest, ut & Romani lunulis se insignirent, ut id scilicet eorum nobilitatis esset argumentum. Athenienses quoque, cum se omnium hominum antiquissimos è terraque ortos probare vellent, aureas cicadas variis modis capillis implicitas ferebant: cujus rei testis est Suidas, Athenæus autem hoc ad Atheniensium delicias refert, ubi adolescentes frontem cicadis aureis redimire solebant.

DE JOVE.

TANTUM sibi Jupiter apud veteres gloriæ peperit, post Saturnum parentem è cœlo in terras deturbatum, ut, quemadmodum in fabulis exstat, Deorum maximus apud omnes fuerit habitus. Quare passim ei templa; aræ, statuæque ponebantur; ab universis Rex mundi Dominus vocari cœpit, perinde atque omnia sua potestate contineret. Eundem Optimum, Maximum appellarunt; cum ejus bonitas per cuncta dividi, omnib' prodesse, nihil prætermittere, suæ beneficentiæ expers putaretur; neque solum benefacere vellet, sed & maxime omnium posset; cum ita potentia polleret, ut nihil esset, quod sub ejus potestatem non caderet. Itaque apud Latinos Jupiter à juvando nomen habet, sicut apud Græcos ἀπὸ τῦ ζεῖν, quod est à vivendo, eo quod cunctis rebus vitam suppeditare crederetur. Qua propter non injuria Platonici eum pro mundi anima, quaqua permeante posuerunt. Fuerunt etiam qui existimarent, eum divinam mentem esse, quæ hanc rerum universitatem procreavit, procreatamque summa cum providentia administrat; quem omnes Deum appellamus. De hoc Jamblichus in libro de mysteriis Æpyptiorum loquens, ita fere dicit; quandoquidem Deus inter universa eminet, suumque splendorem tanquam ab omnibus separatus emittit, at-

Jupiter unde dicatur.

que totus ex ſeſe aptus, non aliunde pendens, ſupra mundum incedit, propterea Ægyptii eum ſupra Lotum ſedentem effinxerunt, quæ aquatica eſt arbos, hoc innuentes, materiam, ex qua mundus eſt coagmentatus, ei eſſe ſubjectam: eámque ab illo adminiſtrari, abſque eo quod aliqua ratione tangatur; ejus enim adminiſtratio ſub nullum ſenſum cadit, cum tota intelligentia, ac ratione percipiatur: quod à loto adumbratur: cum ejus frondes, atque fructus ſint rotundi; mens enim divina in ſe ipſam in orbem torquetur, ſemperque eodem modo intelligens, cuncta moderatur. Hinc monarchia illa, ſupremus principatus dictus, exſiſtit, qui ab univerſis rebus ſecretus, immobiliſque permanens, in ſumma ſemper quiete ac tranquillitate perſéverans, omnia regit, cunctis motus tribuit, univerſiſque providet. Hunc antiqui magnum illum Jovem eſſe intellexerunt, cœli regem, quique in ſuprema univerſi parte degeret: eundemque dicebant, prout rerum eſt effector, videri quodammodo ad inferiora deſcendere, aliquibusque à ſe effectis, per quæ alia architectatur, nomen interdum ſuum mutuari. Quare Seneca in quæſtionibus naturalibus ſcribit; ſapientes nequaquam Jovem eum intellexiſſe, qui in Capitolio aut in aliis templis fulmine armatus cerneretur; ſed potius mentem, atque animum exiſtimaſſe omnium cuſtodem, univerſique adminiſtratorem, quique hanc rerum univerſitatem condiderit, ac eandem nutu ſuo gubernet. Ac propterea divina quæque nomina ei convenire. Itaque optimo jure Fatum appellari poſſe, ut à quo ordo, ſeriesque cauſarum inter ſe aptarum dependeat. Idem & Providentiam dicit, cum ipſe provideat, ut omnia perpetuo perenni quodam curſu ad finem, ad quem ſint deſtinata, currant. Naturam quoque nuncupari, ex eo enim cuncta naſcuntur, per eumque quidquid vitæ eſt particeps, vivit. Mundi quin etiam nomen illi congruere; quæcunque enim ſub aſpectum cadunt, ipſe eſt, qui ſe ipſo nititur; ſuoque ambitu omnia complectitur, univerſaque ſuo numine complet. Quare de eo à Virgilio Ecloga III. dicitur;

Iupiter ſupra Lotum ſedens.

Iupiter ubique eſt.

Iupiter Fatum. Providentia. Natura. Mundus.

----*Jovis omnia plena.*

Orpheus etiam Jovem omnium primum atque poſtremum appellabat, eundemque omnia tempora, quæ unquam fuerint, præceſſiſſe, manſurumque poſt cuncta, quæ futura ſint; illum ſupremam mundi partem colere, infirmam quoque omnium attingere, totumque ubique eſſe dixit. Alibi idem vates, Jovem ſuis quaſi coloribus pingens, univerſi figuram ei attribuit, ita ut ejus caput una cum aurata coma ipſum ſit cœlum fulgentibus ſtellis conſperſum; è quo aurata duo cornua exſtent, quorum alterum ſit oriens, alterum vero occidens; oculi Sol atque Luna, aer ei inſtar lati ſit pectoris; ejus humeri duabus magnis alis ſint prædit, quæ ventorum velocitatem ſignificent; Deus enim velociſſime per omnia excurrit, imo nuſquam

non est præsto: amplissimus ejus uterus vastissima sit hæc tellus, Oceano circundata: pedes infima orbis terrarum pars exsistat, quæ mundi centrum appellatur. Hæc Jovis imago ab Orpheo efficta, cum sit Panis imagini simillima, me quodammodo admonere videtur, ut aliquid hic de Pane dicam; præcipue cum eo veteres hanc rerum universitatem adumbrari censuerint. Sed & Jupiter Lycæus olim idem atque Pan erat; quod ex ejus simulacro patet, quod nudum erat, nisi quod caprina pelle aliqua ex parte contegebatur. Hic, ut Justinus lib. XLIII. ait, in Palatini montis radicibus templum habebat. De Pane ergo legitur, eum fuisse montium, silvarum, ac lucorum Deum. Nam antiquorum Dii non omnes cœlo concludi poterant; quare ex eorum numero aliqui in terras erant ablegandi. Pani autem præcipue à pastoribus divini honores deferebantur, ut qui eorum esset tutelaris Deus, sub ejusque patrocinio essent greges; quemadmodum de eo Virgilius primo Georg. scripsit,

Pan.

Pan ovium custos.

Quia vero greges atque armenta sæpe in silvis pavere videntur; cum tamen nulla terroris causa extet; eam veteres ad Panem retulerunt; hincque, omnem improvisum timorem panicum terrorem appellarunt; vel etiam quod Pan primus dicatur, qui cocleæ usum docuerit, qua pro tuba Tritones utebantur: hujus sonitu in bello contra Titanes tantum hostibus terrorem objecit, ut eos repente tanquam furentes in fugam coegerit: quod etiam Gallis duce Brenno, ut Pausanias in Phocaicis refert, Græciam ingressis accidit; nam maxima clade accepta, nocte sequente panico hoc terrore correpti sunt: cum initio pauci tantum, post & universus exercitus magnum equorum strepitum sibi visus esset audire, atque videre contra se hostes maximo cum impetu irruentes: quare repente arreptis armis, & inter se facto agminis dissidio, vicissim & occidebant alii alios, & occidebantur: cum neque per tenebras, & amentiam illam patriam linguam intelligerent, neque vultus inter se, nec scutorum signa possent agnoscere: sed contrariis ordinibus utrimque per cæci illius erroris vecordiam, Græci esse, qui contra pugnarent, viderentur, & Græca esse arma putarent, quin & Græcam esse vocem crederent, quam homines mitterent; Græci cum id animadvertissent, magno impetu irruentes, eos usque ad internecionem ceciderunt. Hoc terroris genus, qui repente hominem occupat, à Pane immitti credebatur. Idem in Arcadia præcipue colebatur instar Deorum, qui majorum gentium dicuntur: quare perpetuus ignis in ejus templo custodiebatur, ubi oraculum olim erat; quod responsa per Erato nympham reddebat. Athenienses etiam ejus cultum susceperunt, posteaquam videndum se præbuerat nuncio, quem Spartam auxilium contra Persas petitum miserant: cui pollicitus fuerat, se Atheniensibus in Marathoniis campis auxilio

 futu-

futurum: suum autem promissum in die conflictus repræsentavit; nam homo rusticanus visus est, qui post ingentem stragem Persarum, aratro editam, repente se ab omnium oculis abstulit. Eo autem in loco, ubi Pan Atheniensium, nuncio occurrerat, in silva scilicet Parthenia, templum ei positum est: in ea silva plurimæ erant Testudines, musicis instrumentis maxime idoneæ: sed Incolæ religione impediti, eas nec ipsi sumere, nec externis sumendas permittere audebant; nam Pani consecratas arbitrabantur. Sed operæ pretium fuerit Silii Italici carmina apponere, quibus lib. XIII Punicorum Panem describit, à Jove missum, ut panicis terroribus Hannibalem ab urbis obsidione deterreret. Carmina autem ita se habent;

-------- Pendenti similis Pan semper, & uno
Vix ulla inscribens terra vestigia cornu:
Dextera lascivit, cæsa Tegeatide capra,
Verbera lenta movens festa per compita cauda,
Cingit acuta comas, & opacat tempora pinus.
Ac parva erumpunt rubicunda tempora fronte.
Stant aures, summoque cadit barba hispida mento.
Pastorale Deo baculum, pellisque sinistrum
Velat grata latus tenere de corpore damæ.
Nulla in præruptum tam prona, & inhospita cautes,
In qua non librans corpus, similisque volanti
Cornipedum tulerit præcisa per avia plantam.

Hæc ejus in currendo velocitas, celerrimum mundi modum innuit; nam hic Deus rerum universitatem significat; πᾶν enim omne sonat. Huic veteres cornua tribuerunt, in radiorum Solis (ut Servius inquit) & Lunæ cornuum similitudinem: addit Johannes Buccatius, ea quæ è fronte sursum versus emergunt, cælestia corpora indicare, quorum bifariam à nobis cognitio paratur; vel per artem, quæ nos instrumentis quibusdam stellarum motus, earumque inter se distantiam metiri docet; vel ex effectibus, quos inferius gigni per ea videmus. Rubet ejusdem facies, ad imitationem ætheris, qui tanquam purissimum quidpiam cunctis elementis innatans est in finibus superioris, atque inferioris mundi. Promissa barba ad pectus duo superiora elementa, hoc est, aërem, atque ignem vim masculam possidere designat, quæ in cætera duo, virtutem fœmineam habentia suam efficacitatem exserant. In pectore vero nebridem habet stellatam, ad stellarum imaginem, quibus octavus cœli orbis est insignitus, qui omnia suo amictu quodammodo contegit. Pedum habet in manu, quod, juxta Boccatii sententiam, naturæ omnium providentiam adumbrat, quæ ita universa administrat, ut cunctis exceptis tamen ratione præditis animantibus, finem etiam determinatum præscribat, ad quem illa ferantur: Servius addit, pedum

esse recurvum, propter annum scilicet, qui in se recurrit: Fistulam septem calamorum in altera manu habet, nam ipse primus calamos cera componere docuit, idemque primus fistulam ita compactum inflavit, ut Virgilius dicit quod cœli harmoniam repræsentat, in qua septem soni sunt, & septem discrimina vocum: quam & ab Echo à Pane adamata, Macrobius vult designari: cujus rei Alexander Aphrodiseus rationem reddit, vulgarem esse

Echo. errorem dicens credentium, Echo aut Deum esse, aut à Pane adamatam; ea enim nihil aliud est, quam vocis ad concava loca allisæ boatus: cujus rei causam cùm quidam miro studio pervestigaret, eamque minus intelligeret, non secus molestia afficiebatur ac ii, qui re amata potiri nequeunt. Fabulantur præterea de Echo poetæ, ut apud Ovidium est legere, eam magno Narcissi amore correptam, cum re amata frui non posset, ob verecundiam se in antra abdidisse, ibique se mœrore confecisse, ita ut tam quam saxum obticesceret, neque aliquid sui reliquiarum dimitteret, præterquam vocem, quam Lucretius testatur, se alicubi sexies, aut etiam septies repetitam audivisse. Pausanias quoque fidem facit, alicubi apud Eleos porticum quandam fuisse, ubi septies, & eo amplius vox replicata audiretur. Echo Dea, aeris, atque linguæ filia ferebatur; itaque humanum aspectum fugiebat. Quare elegantissimum exstat Ausonii Galli Epigramma, contra eos, qui illam suis quasi coloribus exprimere student; id autem est hujusmodi.

Vane quid affectus faciem mihi ponere pictor,
Ignotamque oculis sollicitare Deam?
Aeris & linguæ sum filia, mater inanis
Judicii, vocem quæ sine mente gero.
Extremos pereunte modos à fine reducens,
Imago 18. *Ludificata sequor verba aliena meis.*
a. *Auribus in vestris habito penetrabilis Echo:*
At si vis similem pingere, pinge sonum.

Sed nunc ad Panem revertamur; cujus partes inferiores sunt hispidæ,

Panis pars inferior. caprinique pedes, ut ostendant terræ soliditatem, atque asperitatem, nec non propter arbores, virgulta, variasque herbas quibus terra est consita. Verum, Macrobius primo Saturnal. Panem pro Sole ponit; qui ejus cornua inquit, barbamq; prolixam demissione naturam lucis innuere, qua Sol & ambitum cœli superioris illuminat & inferiora collustrat: Fistulam cœlorum Harmoniæ esse signum, quæ ex motu Solis hominibus innotuerit; virgam potentiam designare, quam idem in omnia exerceat, pellem maculosam stellas ostendere, quæ post Solis occasum se videndas præbeant. Sed sive hoc sive illud Pan significet. Plato. enim ejus est sententiæ, ut putet, eum sermonis esse symbolum, atque biformatum esse, hominem nempe ac capram; verum enim quandoque homines loquuntur, interdum

dum & falſum, ejus ſuperior pars verum adumbrat, quæ cum levis, ſurſum ſemper tendit, inferior vero falſum deſignat, ut quæ belluæ ſimilitudinem gerat, mendacium enim non niſi inferius inter mortales habitat, ſed quomodocunque, inquam, Pan ſignificet, ita certe exprimebatur. Erat Caprina facie; rubro colore, Hirtis cornibus, pectore ſideribus radiante, infima ſui parte hiſpida, & caprino pede, altera manu fiſtulam tenebat, altera pedum incurvum.

Eodem fere modo Faunus Sylvanus, Satyrique effecti ſunt, qui omnes parvam quandam, brevemque habebant caudam, erant etiam ſertis redimiti ex liliis, atque arundinibus confecti: interdum & populo atque fœniculo coronati leguntur, nam Virgilius in Ecloga ultima ita de Silvano ſcribit.

Venit & agreſti capiti Sylvanus honore,
Florentes ferulas, & grandia lilia quaſſans.

In primo autem Georgic. ita de eodem dicit.

Et teneram ab radice feros Sylvane cupreſſum.

Quia ut eo in loco Servius dicit, in eam arborem Cypariſſus à Sylvano adamatus, converſus narratur hic à veteribus non Sylvarum modo; ſed & agrorum Deus eſt exiſtimatus, eique agrorum colendorum cura eſt tradita, ad quam eum ceremoniis quibuſdam Antiqui provocabant tum ſcilicet, cum mulieres parturiebant, ut in ea occupatus, noctu nullum ejuſmodi mulieribus negotium faceſſeret. Publica enim perſuaſione hic putabatur quieſcentes invadere, ac pondere ſuo preſſos, & ſentientes gravare. Sed præſtiterit, ut univerſum veterum ritum in avocando à puerperis Sylvano ex D. Auguſtino lib. VI. de civit. Dei recenſeamus; ita autem ſcribit; Mulieri fœtæ poſt partum tres Deos cuſtodes Varro commemorat adhiberi, ne Sylvanus Deus per noctem ingrediatur, & vexet; eorumque cuſtodum ſignificandorum cauſa tres homines nocte circumire limina domus: & primo limen ferire ſecuri, poſtea pilo, tertio deverrere ſcopis; ut, his datis culturæ ſignis, Deus Sylvanus prohibeatur intrare: quia neque arbores cæduntur, ac putantur, ſine ferro, neque far conficitur ſine pilo, neque fruges coacervantur ſine ſcopis. Ab his autem tribus rebus tres nuncupatos Deos, Intercidonem à ſecuris interciſione, Pilumnum à pilo, Deverram à ſcopis: quibus Deis cuſtodibus contra vim Dei Sylvani fœta conſervatur. De Satyris Lucianus ſcribit, eos inſtar caprarum aures habuiſſe acutas, calvos etiam eſſe, ac in eorum capite duo cornicula eminere: Philoſtratus addit, eos rubra eſſe facie, humano aſpectu, cæterum pedes habere caprinos. Quare velociſſimi finguntur, ut Plinius refert, lib. V. N[illegible] hiſtor. & in ſubſolanis Indorum montibus inveniuntur. Sed ob ipſorum pernicitatem non niſi ſenes jam, aut ægrotantes capi poſſunt, ut Plutarchus dicit, cum narrat, unum ex his ad Syllam adductum, cum ex bello Mithtidatico reverteretur.

Pauſanias

Pausanias in Atticis scribit, sibi à quopiam affirmatum, qui tempestate ad insulas quasdem Oceani, Satyridas dictas appulisset; homines ibi agrestes habitare, eosdem rufos esse, & caudas haud multo equinis minores infra clunes habere; eos, ubi primum hospites sentiant prope adesse, ad navim concursu facto, nulla emissa voce in mulieres, quæ in navi sint, manus injicere: quod mirum in modum cum iis consentit, quæ de Satyris traduntur.

Satyrus visus. D. Hieronymus in vita Pauli Thebæi refert, Antonium, cum deserta Ægypti peragaret, Homunculum quendam vidisse, qui cornua in fronte habebat, naso erat recurvo, cruribus, atque pedibus caprinis erat: eundemque, hoc monstro viso, sacro sancto crucis signo tanquam amuleto se munientem ab eo, quis esset, postulavisse: tum illum ad ejus interrogata respondentem, se mortalem esse, fassum esse, silvarum incolam, eorumque unum, quem homines à vera religione alieni ut numen colebant, se Faunos, atque Satyros appellantes. Hujusmodi cœlum non incolebant, sed in terris una cum Nymphis, aliisque silvestribus Diis perpetuam vitam traducebant; ut Jupiter de eis apud Ovidium primo Metamorph. dicit in Deorum concilio, quod ad mundum diluvio obruendum cœgerat. Idem & Semidei nuncupabantur; nam licet instar Deorum prodesse, aut nocere posse crederentur, itemque multa, quæ futura essent, divinare; veruntamen tandem aliquando morerentur oportebat.

Sed, ut ad Panem revertamur, Herodotus scribit, eum unum ex octo majorum gentium Diis, quos Ægyptii colebant, exstitisse; nam quemadmodum superius diximus, duodecim tantum prima esse numina, Ægyptii opinabantur: sed tamen & octo alios, in quorum numero erat Pan, illos duodecim præcessisse dicebant. Panis simulacrum apud hos non differebat ab eo; quod Græci effingebant; non quod cum Græcis consentirent; Panis scilicet numen esse minus, quam cæterorum opinantes, sed causam hujus rei dicit Herodotus, se malle reticere, quam patefacere: Unde discamus licet, quam diligenter antiqui caverent, ne sua illa arcana enunciarent. *Arcana non passim vulgata.* Idem Herodotus subjicit, apud eosdem magno cultu capras atque hircos esse affectos, caprarios quinetiam plurimi factos: sed inter cæterorum unum quendam; cujus mortem tota illa regio maximo luctu sit prosequuta. *Caprarii plurimi facti.* Sed universus honos his habitus, ex eximio cultu proficiscebatur, quo Panem venerabantur. Apud Græcos etiam magni capra fiebat; sed longe diversa ratione: *Capra cur colerentur.* nam, ut Pausanias refert, cum circa capræ ortum (sunt autem quædam stellæ, quæ juxta Ovidii sententiam Kal. May se videndas præbent, fere aliqua calamitas vineas vastaret, Corinthii æneam capram in foro collocarunt, cui divinos honores tribuebant, eandemque auro exornabant, ne cœlestis capra vineis noceret. Eusebius scribens de bestiis, quas Ægyptii venerabantur, inter cætera dicit, propterea apud eos Panem atque Satyros

tyros numina habita, quod ii humanæ prolis incremento essent maxime appositi, ut ex eorum simulacris, hircina forma cum genitali membro arrecto propositis patet: semper enim ad coitum paratum dicunt, Satyrique omnium salacissimi credebantur: quare Bacho comites sunt non injuria dati, quod vinum scilicet hominem vehementer ad libidinem inflammet. Quamobrem Philoxenes Erethrius, ut Plinius refert, cum lasciviam oculis subjicere vellet, tres satyros pinxit, qui plenis poculis se ingurgitarent, seque mutuo ad bibendum invitare viderentur. Id maxime simile est Sileni simulacro (hic enim & inter agrestes Deos connumeratur) cujus templo ipsi apud Eleos dicato, Ebrietas poculum vino circum fluens porrigebat. Porphirius opinatur, Græcos ad Ægyptiorum imitationem aliqua simulacra ex homine, atque bellua effinxisse (non quod belluas & ipsi colerent) nam interdum Jupiter arietinis cornibus cernitur, & Bachus taurinis: Pan etiam ex homine & capra constat: Huic antiqui Pinum consecrarunt, eam aliquando illi in manus tradentes, interdum & caput ejus Foliis coronantes: Hujus causam ferunt, quod in eam arborem *Pytis* puella à Pane magnopere amata mutata fuerit, ut etiam de Syringa nympha dicitur, quam cum idem sequeretur, illa implorato terræ auxilio in calamum conversa est, quem Pan ad solatium Amoris incidit, & sibi fistulam fecit.

Satyri Bachi comites.

Lascivia.

Pinus Pan sacra.

Nunc tanquam postliminio ad Jovem tandem revertamur, qui omnium Deorum maximus habebatur, atque ideo universi administratio penes eum esse credita. Is effingebatur prout ejus imago à Porphyrio, Eusebio, Suida, atque aliis describitur, sedens, ut significaret, numen, quo mundus regitur atque conservatur, semper idem permanere, ita ut nullam unquam mutationem admittat. Ejusdem superiores partes nudæ cernebantur, ut ex eo intelligeremus, Deum divinis illis mentibus, quæ ab omni materiæ concretione longissime remotæ, cœlum incolunt, quatenus fas est, sese aperire, inferiores autem amiculis contegebantur, quod ac refertur, nos, dum hoc corporis carcere, ut ita dicam concludimur; Deum quemadmodum est, intueri non posse, sceptrum præterea sinistra manu gerebat; nam in parte hominis sinistra cor esse constat, quod quidem principale membrum habetur, à quo virtus, quæ vitam continet, profluit, eo per totum corpus dividitur, non secus mundus à Deo vitam haurit, qui Regis instar pro suo arbitrio eam dispensat atque disponit, Dextera interdum, Aquilam porrigebat, aliquando & Victoriæ sigillum; hoc innuens, se, sicuti Aquila inter aves regnat, ita inter cælites primum locum obtinere: eandemque omnia sub suam ditionem redegisse, perinde atque Victoriæ jure ea sibi comparasset. Cum ergo tota omnium rerum potestas sit penes eum, hinc fit ut prout est ei libitum, eæ alias aliter se habeant, cujus vicissitudinis ratio plerumque

homines latet, qui bonorum atque malorum dispensationis cælitus in mortales administratæ, eorumque inter se permutationis causam ignorantes, vehementer interdum de tota divinæ providentiæ ratione ambigunt. Quare Homerus apud Jovem duo dolia esse fingit, alterum bonorum, alterum malorum plenum; quæ ipse pro suo arbitrio versaret, ex eisque alternatim huc quantum sibi videretur, effunderet. Alius quinetiam Poëta antiquus dicebat, Jovem trutinæ momentum huc vel illuc declinare, prout huic vel illi decreverit benefacere: quod commentum etiam Homero est ferendum acceptum, nam is Jovem, auream trutinam tenentem facit, qua Græcorum, atque Trojanorum res pendat, amborumque inter se causas conferat, ut utri sit victoria adjudicanda, videat. In Pyræco, quod erat Atheniensium navale, sicut Pausanias scribit, statua erat Jovi consecrata, quæ sceptrum in manibus atque Victoriam continebat. Æpyptii, qui res sacras miris quibusdam involucris contegebant, quas maximo studio occultabant, ne profanis ad eas intelligendas, pateret aditus; illi Deo sceptrum etiam attribuerunt, quem ipsi Conditorem appellabant; qui ideo maxime cum Græcorum Jove consentire videtur. Quare non est, cur quis miretur, quod eorum simulacra simul describam, nam, licet nomine aut effigie inter se non conveniant; tamen, cum idem significare videantur, non absurdum esse sum ratus, si ea consociem. Creator ergo apud Ægyptios humanæ erat formæ, cærulei coloris, circulum una, altera manu sceptrum tenebat, in capitis vertice pennam habebat, quæ designabat, rerum creatorem inventu esse difficilem; qui & Rex est, cujus rei sceptrum est argumentum; in ejus enim manu est positum, vitam universo tribuere, quam ille suppeditat, cum se ipsum intelligens, in orbem quodammodo torquetur: quod circulus denotat. Ex ore idem ovum emittit, ex quo Vulcanus excluditur: ovum nobis mundum repræsentat: per vulcanum autem calorem illum intelligimus, qui per mundi partes pervadens, rebus vitam elargitur.

Imago 19. a.

Sed quando incidimus in mundi simulacrum; non abs re fore arbitror, si pauca de eo dixero. Ægyptii ergo Mundum etiam adumbrabant, hominem pedibus inter se intortis pingentes: is indutus erat veste variis coloribus distincta, usque ad pedes demissa; capite magnum globum auratum sustinebat: Quæ eo referuntur, ut admoneant, Mundum rotundum esse, nunquamque locum mutare, ac variam naturam astrorum esse. Hoc Porphyrius scribit, quemadmodum ex eo Eusebius refert: qui & narrat, ab Ægyptiis Mundum ita effictum, duos circulos efficiebant, quorum unum supra alium collocabant; quibus serpentem implicabant, qui accipitris caput haberet; circuli Mundi magnitudinem, ac formam ostendebant, serpens bonum Dæmonem universi conservatorem, quid sua virtute contineat, designabat; hoc est, spiritum illum quaqua pertinentem, qui vitam omnibus, atq; alimen-

Universi imagines.

tum

eam tribuit; namque Phœnices, & Ægyptii divinæ cujusdam naturæ serpentes existimabant; cum illos cernerent, non exteriorum membrorum adjumentis, aliorum animalium instar, sed spiritu quodam, ac virtute intus latitante impulsos, velocissime incedere, maximaque celeritate totum corpus in varias formas torquere; adde, quod diutissime vivant; nam senectutem una cum pelle ponunt; itaque ad juventutem reformati, nunquam occumbere posse videntur, nisi ab alio interficiantur. Accipitris caput ei imponunt, propter maximam scilicet volubilitatem, atque agilitatem Mundi significandam. *Serpentes divinæ cujusdam naturæ existimat.*

Martianus lib. primo de Nupt. Philolog. ita in senatu Deorum Jovem effinxit; In capite flammantem coronam habebat, & super ea velamen rutilum, Minervæ manibus confectum; vesti admodum candidæ obduxerat hyalinos amictus, crebris quibusdam stellis interdistinctos.; manu dextera duos orbes porrigebat, aureum alterum, ex electro alterum, læva ἐννεάφθογγον chelin innitenti similis premebat: calceos autem Smaragdineæ fluctu viriditati, herbosos vestigiis ejus Tellus attexuerat: insidebat autem ex pavonum pennis intertextæ, occulatæque pallæ, ex qua multicoloribus notulis variata pictura vernabat: sub calceis vero fuscinum deprimebat. *Jovis imago.*

Sæpe Jovi legimus statuas quasdam positas, quæ non solum qualis is esset, quidve posset docebant; sed inde quoque facile discere poteramus, quid nobis esset agendum, præcipue vero Reges, cæterique principes viri, quomodo se cum inferioribus gerere deberent; hi namque (ut superius diximus) Dei nobis imaginem adumbrant, quare eos pro virili parte, divinam Providentiam, justitiam atque Bonitatem in se exprimere oportet. Itaque Plutarchus in Isidis & Osiridis libro scribit Cretenses, Jovis simulacrum effinxisse quod auribus careret, & iis mutilum esset, id significantes, dominatorem omnium audire debere neminem, sed æque omnibus patulas offerre aures. Contra Lacædemonii summum Jovem cum quatuor auribus depingere solebant, eum undique & omnia audire innuentes: quod Regis quoque ac cujuslibet Principis prudentiæ convenit, qui pro munere sibi injuncto; populorum qui suæ fidei sunt crediti facta summo studio pervestigare atque audire debet. Atque eodem forte spectabat, qui Jovi tres oculos tribuit perinde atque nihil omnino eum latebat, sed omnia ei cognita, ac perspecta sint: qualem esse hominibus præsidentem oportet. Hinc illud manavit Justitiam cuncta cernere; ut etiam ex ejus imagine intelligamus licet: Sed Pausanias aliam quandam rationem affert, cur Jupiter apud Argivos tres oculos haberet, quorum tertius esset in fronte, quod scilicet is tria regna obtineret, unum in cælo, nam vulgo Jupiter in cœlo regnare existimabatur, alterum in inferno, quod est in terra, nam terra cœlo comparata, inferorum locorum vicem tenet, quare cum Homerus Jovem *Jupiter auribus carens.* *Jupiter quatuor auribus præditus.* *Jupiter tribus oculis præditus.*

infernum appellat, tertium est in mari, nam Æschyus maris regem eum vocat, Martianus etiam Capella, ut paulo ante dicebamus, ei fuscinulum subjicit: Orpheus quoque quodam in hymno Justitiam orat, ut omnium viventium curam suscipere velit, qui à marre terra atque Jove marino aluntur. Quamobrem juxta Pausaniæ sententiam tres Jovis oculi triplicem ejus potestatem significant, in tria illa regna, in quæ orbis divisus fingitur, inter tres Saturni filios masculos, quorum Neptunus Mare, Pluto infernum est sortitus.

Sed quia dicere cœperamus, antiquos sæpe in Statuis effingendis id spectasse, ut iis quale esset Principis munus adumbrarent: id operæ prætium facturus arbitror, si paulo latius explicuero. Plutarchus refert, Ægyptios cum Regem vellent innuere, sceptrum in cujus vertice oculus esset, depinxisse (ut superius quoque in so'is imaginibus diximus) Jovem quoque eadem forma effinxisse, hoc significantes, Regem sicuti potestate plurimum pollet, (sceptrum enim principatus atque potestatis in inferiores exercitæ est symbolum) ita vigilantem in sua administratione esse in omnibus, summa Justitia uti debere, nam & interdum Jovi assistentem Justitiam veteres fecerunt, ea ratione, quod, quæcunque reges facerent, cum Justitia conjuncta esse deberent. Solebant quin etiam veteres, ut Suidas refert sceptrum describere, ad cujus verticem Ciconia, ad calcem Hippopotamus esset, ita Regem ostendentes, pium, justum, eorumque severum vindicem Imago 20. a. esse deberet, qui viribus atque injustitia freti homines imbecilles opprimunt: nam ferunt, Aristotelesque sua auctoritate confirmat, Ciconiam suos parentes, cum senuerint, alere, tanquam eis gratiam educationis referat: quod pium justumque certe est opus: sed contra, ut Plutarchus scribit, Hippopotamus est adeo injustus atque impius, ut in patrem violenter insurgere, eumque interficere non vereatur, ut postea liberius cum matre coeat. Apud eundem Plutarchum est legere, Thebis quasdam statuas esse sine manibus, quæ judices significabant, ii namque manibus careant oportet, quod est, nullum præmium, aut donum oblatum capere debent, quibus corrupti injuriam innocenti faciant, aut causam indigno adjudicent. Inter has quædam carens oculis inerat, quæ principem, qui judicibus præest, repræsentabat; is enim omnis perturbationis, odii, aut amoris debet esse expers, id tantum spectans quod justum sit, nulla personarum ratione habita; sed omnibus absque ullo discrimine justitiam administrandam curans: quod quidem officium, est Regis, ac Principis, non solum eorum, quibus magistratus aliquis est mandatus, qui & naturæ lege juste munus suum obire tenentur, & ad id præstandum se juramento obstrinxerunt. Quod si secus fecerint, utrique à Jove perjurii ultore à se pœnas exigendas existiment; quemadmodum quibusdam quoque statuis

antiqui

antiqui adumbrabant: nam apud Elæos quædam perfidis ac perjuris vehementer formidanda visebatur. Hæc fulmen utraque manu continebat, tanquam ad pœnas à perjuro capiendas esset paratissima.

De pœna quoque perjuri Aristoteles in libro de rebus admirabilibus refert, quendam fuisse fontem in Cappadocia apud Tyanam ejus regionis primariam urbem, quæ aquam haberet frigidissimam, sed tamen semper fervere videretur: ad hunc fontem si quispiam ductus esset, de quo dubitaretur, perjurus esset nec ne; si quidem verum dixisset, aqua lente defluebat; si vero pejerasset, ea mirum in modum conturbata, ac tumescens pedes, manus, atque faciem perjuri perfundebat, perinde atque ab eo perjurii pœnas exigeret; neque contra eum quodammodo excandescere desinebat, quoad is, veritate patefacta, veniam sceleris implorasset: quod si in mendacii asseveratione perstitisset, hydropicus inde recedebat, aut magnam saniei copiam ex ore evomebat. Quare fontem illum Jovis perjuri appellabant. Pausanias in Corinthiacis refert, Corinthi intra septum Neptunii templi fuisse Portuni ædem, ubi erat cella: aditus ad eam erat subterraneus; ibi Portunum latere ajebant; eo in loco si quis vel civis, vel hospes pejerasset, perjurii pœnas effugere non poterat. Elæi ad aram Sosipolis, tutelaris ipsorum Dei, juraturi accedebant; idque maxima cum religione: ritum quem servabant Pausanias recenset. Idem quoque in Eliacis prioribus morem narrat, quo utebantur olim veteres juraturi in ludis Olympicis; quo undique homines vel ad certandum cursu, aut pugilatione, aut luctatione, aliisve id genus ludis, vel spectandum confluebant: nam qui victoriam reportassent, summos consequebantur honores: quare bona fide, absque ulla fraude erat agendum. Itaque solenne erat cunctis athletis, eorumque parentibus, fratribus, gymnasii magistris super exsecti suis testibus verbis conceptis dejerare, nihil se fraudis facturos, quo minus Olympici ludi ritè fierent: Athletæ quidem ipsi hoc amplius jurabant, se decem perpetuos menses in ludicram exercitationem propositi certaminis consumpsisse: jurabant præterea, qui de viris, vel de pullis equorum, in certamen prodeuntium pronunciaturi essent, ob rem judicandam, pecuniam se nullam capturos; qua vero re adducti, quemvis aut probassent, aut improbassent, se non esse in vulgus prolaturos. Quia vero id quoddam sacrificii genus erat, in quo victimæ carnem post sacram rem peractam comedebant; idem Pausanias subjicit, sus ille, confecto jurejurando, cuinam esset usui, percontari, sibi in mentem non venire; veteri quidem religione sancitum se scire, ne victima vescerentur homines, super qua jusjurandum conceptum fuisset. Id Homerus testatur, cum exsectum illum suem, super quo Agamemnon jusjurandum concepit; Briseidem se non attigisse, in mari à Talthybio feciali abjectum dixit. Similis fere ritus penes Romanos erat, in fœderibus percuti-

Iurandi ritus.

cutiendis: jurabant enim, exſecrationeſque quaſdam ſuper porca concipiebant, præſentibus fecialibus. Sed nunc, juramenti ritibus omiſſis, ad Deum, quem juramenti præſidem dicebant, revertamur; hunc Græci Jovem Horcium appellabant, eumque fulmen ambabus manibus tenentem effingebant: Sed eum Romani aliter & nominarunt, & expreſſerunt; Licet idem Jupiter Horcius apud Græcos & Deus Fidius apud Romanos, ſecundum nonnullorum ſententiam eſſet; Sicut enim ille juramento præerat, ut verum juſtúmque eſſet; ita hic fidei ſervandæ præſes erat, atque hac de cauſa divini ei honores tribuebantur, ſed in antiquitatibus Romanis Fidii ſimulacrum ita effectum cernitur; marmor eſt in feneſtræ modum formatum, in quo tres Imagines inſculptæ ſunt, dextra quidem virilis, habitu pacifico, ſiniſtra vero muliebris eſt, eodem habitu, coronam in capite ex lauro geſtans, quæ dexteram dextræ jungit cum priore imagine, in medio harum duarum ingenui pueruli effigies cernitur cujus ſupra caput hæc duo verba leguntur FIDEI SIMULACRUM, apud imaginem dexteram virilem, HONOR, in ſiniſtra imagine muliebri VERITAS legitur.

Iupiter Horcius.

Quia vero Jovem perjurii pœnas capere arbitrabantur, in hanc ſententiam mihi nunc in mentem venit, dicendum, eum non ſemper, ut prodeſſet eſſe cultum, ſed interdum ne obeſſet, tuncque eum Vejovem appellatum, quod nocendi vim habere credebatur, quod & ejus effigie oſtendunt, nam eum ut Angelius & Alexander Neapolitanus referunt, puerum effinxerunt, capite cornuto, ſagittas manibus continentem, tanquam ad nocendum videretur eſſe paratus; prope erat Capra; nam in fabulis extat eum, cum mater à voracibus Saturni faucibus eripuiſſet, alendumque in Creta duabus Nymphis, Amaltheæ ſcilicet atque Meliſſæ, vel ut alii dicunt, Hagæ atque Helici tradidiſſet, melle ac lacte caprino eſſe nutritum; hanc capram ajunt, cornu arbori illiſum perfregiſſe: Hoc mulierculæ, ut quæ eam in deliciis haberent, tuliſſe quidem moleſtiſſime, & cornu diverſis floribus ac fructibus referientes, domum reverſas Jovi obtuliſſe, eumque id munus libentiſſime excepiſſe; utque ſempiterna ſuam nutricem memoria proſequerentur, id annonæ ubertatis ſignum eſſe voluiſſe: quare cornucopiæ interdumque cornu Amaltheæ, vulgo vocabatur, de quo Pherecydes dixit, ut Apollodorus refert, ejus vim eſſe, ut affatim omnia ad eſum & potum pertinentia ſuppeditet. Hoc idem cornu non capræ Amaltheæ, ſed ejus bovis fuiſſe fertur, in quem Achelous eſt converſus, cum certaret cum Hercule Dejaniræ cauſa; quæ à patre ambobus deſponſata erat, nam ei cornua ab Hercule effracta Poetæ fabulantur, atque in profluentem fluvium abjecta; quæ Najades ubi collegiſſent, variis floribus ac fructibus

Cornucopia.

referta

refecta ac frondibus coronata, copiæ consecrarunt, itaque ei cornucopiæ est nomen inditum, Hoc, ut rem, prout gesta est examinare omittamus, ex aliquorum sententia, fortunæ vim nobis ostendit; animalia n. multa vires suas in cornibus paratas habent, quibus obvia quæque lædant. Fortuna suam administram Copiam habere fingitur; ea namque ditissima creditur, ac in ejus manu esse situm, pro libidine aliis atque aliis divitias tradere vel auferre; quæ floribus non ineptè comparari possunt, quibus cornu refertum erat. Illud quoque hic dici posset, cornucopiæ esse illud quidem Capræ, quæ Jovi ubera præbuit; ab eo enim cuncta bona in homines derivare putabantur; ut & nos superius diximus. Quare ei eandem potestatem attributam legimus atque Soli; ideoque eidem sagittas in manus tradebant, prout in effigie hic posita cernitur. Aliqui Jovi numen quoque Bachi adscripserunt, eum Bachi insigniis effingentes, qualem Polycletus, ut Pausanias scribit, eum in Arcadia expressit: ei cothurni pro calceamentis sunt, & altera poculum, Thyrsum altera tenet: Thyrso aquila insistit: ejus forma forte erat juvenilis, cujusmodi fuisse Bachus pingitur, ac qualis Terracinæ exstabat, quem axyron cognominaverunt, hoc est novacula non indigentem, cum esset imberbis. *Imago. 21. a.* *Iupiter cum Bachi insigniis.*

Paucæ quidem Jovis statuæ visuntur, quibus Aquila non sit addita; ea enim avis est Jovi sacra: quare ejus currus ab Aquilis trahi fingitur: aut quod, ut Lactantius referr, faustum ab ea augurium suscepisset, cum ad bellum contra Patrem Saturnum, secundum aliquorum sententiam, proficisceretur, ex quo victoriam postea reportavit. Itaque & in bello contra Titanes Aquila Jovi arma subministrare fertur. Itaque eam frequenter una cum Jove pingunt, unguibus fulmen continentem: aut quod inter aves sola à fulmine nunquam læditur: & sola absque oculorum detrimento, obtutus in sole defigit. Quapropter ea non injuria avium regina appellatur, Regique Deorum Jovi est sacra. Exstat apud Pausaniam in Eliacis prioribus Jovis statuæ descriptio, quam Phidias effinxit; Sedet in solio Deus, ex auro, & ebore factus: corona capiti imposita est, ad oleagri nefrendis imaginem: dextera Victoriam, & ipsam ex ebore, & auro præfert cum tænia & corona: læva sceptrum tenet affabre expolitum, & omnium metallorum varietate distinctum: quæ avis sceptro incumbit, aquila est: aurei sunt duo calcei; pallium item aureum: in eo cum diversa animalia, tum ex omnibus florum generibus lilia in primis cælata sunt: solium ipsum auro, & pretiosis præfulget lapidibus; neque in eo vel Ebenum, vel ebur desideratur: animalium vero formis intercurrentibus pictura exornatur: signa etiam in eo eminent Victoriæ, quatuor saltitantium specie ad singulos sellæ pedes: duæ itidem ad pedum calcem sunt. In solii puteali supra simulacri caput sunt Gratiæ ex una parte tres, totidem Horæ ex altera: & cætera, quæ ibi Pausanias *Aquila Iovi sacra.* *Aquila avium Regina.* *Iupiter in solio.*

nias persequitur. Jupiter præterea in quodam Neronis numismate sedet, dextera fulmen, sinistra vero hastam tenens: sunt ibi impressæ hæ literæ, JOVI CUSTODI. Lucianus, de dea Syria scribens, in ejus templo refert, Jovis simulacrum supra duos tauros sedere. E contra in quibusdam etiam numismatibus Antonini Pii, & Gordiani Jupiter stat, nudusque cernitur, dextera Hastam, sinistra autem Fulmen gestans. Inscriptio est, JOVI STATORI; ita enim à Romulo fuit cognominatus, quod scilicet Romanos milites à Sabinis in fugam conversos stitisset, qui renovato prælio, frontem non terga hostibus ostendissent. Non longe diversus exstat in quodam numismate Diocletiani; in quo est Jupiter stans, dextera duas sagittas, vel potius duo fulmina, sinistra vero hastam habet erectam, cum his literis, JOVI CONSERVATORI. In altero etiam ejusdem Diocletiani, idem est Jupiter, dextera, Victoriolam porrigens, sinistra hastam erectam habens, inscriptio est hujusmodi; JOVI CONSERVATORI ORBIS. Nam nullum insigne est magis Jovi proprium fulmine; licet Romani olim idem etiam, ut Plinius refert, Summano attribuerint; qui quidem idem erat atque Pluto: sed tamen nocturnum tantum ei fulmen, diurnum vero Jovi adscribebatur. Verum Hetrusci fulminum diligentissimi observatores, Vulcanum atque Minervam quoque fulmen jacere senserunt; quo ea Græcorum classem exussit. Quare Virgilius in primo Æneidos Junonem introducit, talia secum flammato corde volutantem, cum videret Trojanorum reliquias, Ænea duce, se ab Italia avertere non posse, nec eis pro libidine nocere;

Iupiter Custos.

Iupiter Stator.

Iupiter Conservator.

Fulmen datum Summano.

Fulmen multorum Deorum insigne.

——Pallasne exurere classem
Argivum, Atque ipsos potuit submergere ponto?
Ipsa Jovis rapidum jaculata è nubibus ignem:
Ast ego, &c.

Iidem dicebant, manubias ab aliis Diis emissas albas ac nigras esse. Sed quam Jupiter jaculabatur, rubram fuisse, ut Acron Horatii interpres refert, cum scilicet ea verba exponeret:

Manubiæ trium colorum.

——& rubente
Dextera sacras jaculatus arces.

Sunt tria fulminum genera, ab Aristotele tradita; quorum unum est clarum, mirificæ maxime naturæ; quo dolia exhauriunt, intactis operimentis, nulloque alio vestigio relicto: aurum, æs, & argentum liquatur intus, sacculis ipsis nullo modo ambustis, ac ne confuso quidem signo ceræ. Martia princeps Romanarum icta gravida, partu exanimato, ipsa citra ullum aliud incommodum vixit: interficiuntur homines, vestimentis nulla ex parte læsis. Hoc fulminis genus à Minerva proficisci credebatur, quam Jovis è capite ortam ferebant; quæ purissimam, ac subtilissimam ignis partem significat

Fulminum tria genera.

Miracula fulminum

significat. Itaque fulmen inde manans, candens est. Alterum genus est, quod adurit hocque est rubeum, Jovis manu emissum. Tertium humidum est, non urit, sed infuscat: quare nigrum dixerunt, Vulcanoque attribuerunt; cui ignis noster, qui fumosus est, sacer erat. Quamobrem poëtæ fulmen trisulcum appellarunt, ut quod triplici modo feriat, ac triplici sit acumine præditum: à tribus etiam Cyclopibus illud effingi existimabatur; ut inferius, cum de Vulcano loquemur, patebit. Sed tamen nunquam Vulcani imago aut Minervæ cum fulmine effingitur, licet id eis attribuatur, ut fulminis natura, atque effectus declarentur. Jovi vero interdum in manus tradebatur, alias ad pedes, aliquando id ei aquila rostro, vel unguibus gestabat: atque alias aliter, semper tamen Jovi fulmen adpingitur. Seneca libro II. Quæst. natural. inquit, ad coercendos animos imperitorum, sapientissimos viros Jovi fulmen tradidisse, ut supra nos scilicet aliquid timeremus, utile enim erat, in tanta audacia scelerum aliquod esse, adversum quod nemo sibi satis potens videretur. Ad conterrendos itaque eos, quibus innocentia nisi metu non placet, posuere super caput vindicem, & quidem armatum. Neque solum ut idem dicit, ipse per se Jupiter fulmen mittebat: sed etiam (quod superius etiam diximus) ex aliorum Deorum consilio: hocque genus perniciosum sane erat; sicut placabile existimabatur quod solus jaculabatur. Hinc Seneca infert, inquiens, quemadmodum Jovem prodesse solum oportet, nocere non, nisi cum pluribus visum est; ita hos, qui magnam potentiam inter homines adepti sunt, sine consilio pœnas irrogare non debere, sed multos advocare, considerare multorum sententias, placita temperare, & hoc sibi proponere, ubi aliquid percuti debet, ne Jovi quidem suum satis esse consilium. Idemque Jovem interdum levioribus fulminibus, atque lusoriis telis uti, non autem semper gravibus, eo spectare vult, ut ii admoneantur, quibus adversus peccata hominum fulminandum est, non eodem modo omnia esse percutienda; sed quædam frangi debere, quædam elidi, & distringi, quædam admoneri.

Ægida quoque Jupiter legitur sinistro brachio gestasse, quæ erat pellis capræ illius, à quo fuit nutritus; qua excussa, pluviæ creari dicebantur, perinde atque dextera fulmina emitti, quemadmodum Servius apud Virgilium, adnotat in IX. Æneid. cum dicit. *Ægis à Jove gestata.*

-- Arcades ipsum
Credunt se vidisse Jovem, cum sæpe nigrantem
Ægida concuteret, dextra nimbosque cieret.

In eadem pelle, quam Diphteram vocabant, Jupiter omnia hominum facta perscribere credebatur, ne scilicet è memoria effluerent; ac multa quidem pro tempore dissimulare; verum aliquando de improbis pœnas sumere: quare, cum aliquem improbū, postquam diu in sua improbitate vivere situs *Diphtera Iovis liber.*

 esset

esset, sero tandem pœnas dare viderent, proverbio dicebant; Inspexit, etsi sero, pellem Jupiter: Sed & idem absque fulmine in quadam statua, quæ erat in Caria, cernebatur; immo nec Sceptrum, nec quidquam eorum habebat, quæ superius esse Jovis insignia diximus; Sed tantum securim tenebat. Cujus quidem rei hanc causam Plutarchus affert; quod scilicet, Hercules, Hippolyta Amazonum regina interfecta, ab ea una cum cæteris armis securim ademerit, quam & Omphalæ, suæ amasiæ donarit, quæ erat Lyda genere: quare Lydorum reges eam postea tamquam sacram servarunt, & religionis ergo gestare solebant. Hæc deinceps post longam annorum seriem tamquam per manus tradita ad Candaulem pervenit; qui eam ob fastum ferre detrectans, ferendam cuidam suo asseclæ tradidit: Sed Giges, Cariæ Rex ambobus interfectis, una cum cæteris spoliis, securim in Cariam detulit; ibique extructo Jovis simulacro, securim in illius manu dedit, & Labradeum Jovem appellavit; nam Lydi securim λάβρυν vocant. Ex hujus Jovis Labradei statua, quemadmodum refert Ælianus, gladius nomine Carius appensus fuit: qui ideo venerationem habuisse dictus est, quod Cares primi belli officinas instituisse, pecunia & mercede militasse, Loris clypeos appendisse; & cristas galeis accommodasse ferantur.

Jupiter Labradeus.

Quia vero pictores non minus interdum Poëtarum figmenta peniculo exprimunt, atque ipsi Poëtæ effinxerint; Cresilorus Apellis discipulus eam fabulam, qua Jupiter Bachum peperisse fingitur, ad vivum suis coloribus repræsentavit; nam ut Plinius lib. XXXV. Refert, Jovem parturientem mitratum depinxit, & muliebriter ingemiscentem inter obstetricia Deorum. Nihil hic de Bacho dicam, quem Jupiter diu femori agglutinatum habuisse ferunt, quoad partus hora venisset: Hujusmodi enim fabulæ ex Ovidio lib. Metamorph. facile cuivis notæ esse possunt. Sculptores etiam statuarum suarum exempla sæpe à Poëtis mutuati sunt. Quare quidam Leontini, quemadmodum scribit Pausanias, suis sumptibus Jovem septem cubitos altum, Aquilam sinistra, dextra vero Jaculum continentem effinxerunt; quod eum scilicet ita à quibusdam Poëtis descriptum legissent. Strabo cum de Jovis Olympii templo scribit, quo ex universa Græcia concursus fiebat maximus, certatim omnibus splendida dona afferentibus, inter cætera dicit, ibi statuam Jovis videri, ex ebore à Phidia factam, eamque ita vastam, ut templum id quamvis maximum, exiguum magnitudini statuæ esset, quare repræhensione dignus fuisse artifex visus est, quod statuam ibi posuerit, quæ loco minus congrueret; nam ea sedens, vertice rectum attingebat, quare si forte surrexisset, templi proculdubio operimentum perfregisset. Sed tamen ea apud omnes fuit laudatissima, nam ut Quintilianus ait, vastitas illa religionem injicere intuentibus videbatur, & nescio quid majestatis Jovi numimini addebat, hanc ad Homeri descriptionem exsculpsisse Phidias fassus est, qui in Iliade ita de eo inquit;

Imago 22. a *Bellicorum instrumentorum inventores.*

Jupiter parturiens

Annuit

Annuit, & nutu totum tremefecit Olympum.

ſæpe etiam pictores ſui animi commenta depinxerunt ut fecit Apelles, cum conjurationis fuit factus reus, quod inferius in calumniæ imagine exponemus: & Nealces ingenioſus & ſolers in arte, & Plinius lib. XXXV. refert cum prælium navale Ægyptiorum & Perſarum pinxiſſet, quod in Nilo, cujus aqua eſt mari ſimilis, factum volebat intelligi, argumento declaravit, quod arte non poterat, aſellum enim in littore bibentem pinxit & crocodilum inſidiantem ei; nam magna eſt in Ægypto crocodilorum copia, ſicut in perſia aſinorum, quam à pictoribus & ſculptoribus excogitatum dicunt, Deorum imagines abſque hominis vel animantis alicujus figura effingere, qualis legitur Veneri Paphiæ ſtatua fuiſſe. Sol etiam ita apud Phœnices fuit expreſſus. Sicioni qui eſt Peloponnenſi populus, Jovem Pyramidis inſtar habuerunt, quod eodem referri crediderim, quo ejuſdem effigies, inferioribus partibus nudi, & ſuperioribus tecti referebatur, de qua ſuperius diximus; basis enim ejus ſtatuæ tenebras ſignificat, quibus impediti, dum hanc vitam vivimus, divina illa, minus intueri poſſumus; Quæ acutis mentis obtutibus ſunt cernenda, quos pyramydis cuſpis nobis adumbrat, tunc autem ea cernimus, cum omnibus harum rerum affectibus exſuti intelligentiæ aciem acuimus, vel cum corporea hac mole depoſita, ſurſum ad Deo fruendum evolamus. *Imago. 13. a.*

Quintus Curtius lib. IV. ſcribit, apud Trogloditas in luco Jovi Ammoni conſecrato, fontem extitiſſe, quæ aqua ſolis vocabatur, hæc oriente ſole tenebat; meridie frigebat, veſperi calebat, intempeſta nocte fervebat, & noctead aurotam declinante paulatim uſque ad teporem defervebat; ibidem ait pro numine quoddam ſimulacrum habitum, quod nullam cum cæteris ſimilitudinem haberet, ſed inſtar umbilici eſſet ex ſmaragdis, aliiſque lapillis prætioſis coagmentatum; ſubtus quidem latum, ac rotundum, quod paulatim verſus cuſpidem attenueretur, cumque ex eo aliquid ſciſcitari vellent, ſolemni pompa ſacerdotibus ſupra auratam naviculam geſtatum, cui in circuitu multæ argenteæ pateræ adhærebant. In pompa ſequi matronas atque origenes, incompoſita quædam carmina concinentes, quibus ſibi perſuaderent, Jovem certa reſponſa reddituium. *Iupiter Ammon. Solis fons ſtatua umbilici inſtar.*

Sed & ſub arietis ſpecie Jupiter Ammon fuit cultus, cujus rei hanc eſſe aliqui cauſam dicunt, quod Bachus cum exercitu per Lybiæ deſerta ambulans, ſitiens, cum opem à patre Jove petiiſſet, ab ariete ad fontem ſit ductus, ubi ſitim univerſus exercitus ſedarit. Atque credentes Jovem formam illam indutum, aquas oſtendiſſe, altare, atque arietis ſimulacrum ibi Jovi poſſuerunt, Ovidius à fabula non recedens, vult Jovem eo tempore, quo Dij Gygantum impetum declinantes in Ægyptum ſeceſſerunt, ut tutus ab eorum vi eſſet, ſe in arietem convertiſſe. Herodotus rationem afferens, *Iupiter ſub arietina ſpecie.*

cur Thebis, quæ civitas est in Ægypto; nefas esset, oves mactare, dicit Jovem, cum nollet se Herculi mirum in modum ipsius aspectum desideranti, videndum præbere. Ubi quotidianis efflagitationibus sibi ab eo molestia exhiberetur, tandem ejus precibus victum cessisse, ac se pelle arietina tortum ostendisse: ex hocque Ægyptios Jovis simulacri exemplar sumpsisse, quod specie arietis effingebant. Quare hanc belluam apud eos divinos honores meruisse, neque unquam in sacrificium mactari, præterquam quod die Jovi sacro, quotannis caput arieti abscinderent, ei pellem detraherent, qua Jovis simulacrum vestirent; ad quod Herculis effigiem admoverent, ita ut hoc illud cerneret, post omnes ad decoriatum arietem, verberandum proficisci, cujus cadaver in sacra urna conditum, maxima cum religione sepelirent; neque tantum apud Ægyptios Jupiter Ammon fuit, sed & apud Arcades, quemadmodum Pausanias recitat, apud quos ejus effigies cernebatur forma quadrata, instar Hermarum, quæ sunt Mercurii statuæ. Alexander Neapolitanus scriptum reliquit, Celtas qui sunt Galliarum populi, loco Jovis altissimam quercum veneratos esse, fortasse quod eam arborem Jovi sacram scirent, ex cujus fructibus olim homines victitassent, tanquam Jovis esset, eos alere quos in lucem edidisse, eisque prospicere crederetur. Quamobrem antiqui omnes fere Jovis statuas quernis foliis coronare consueverant; perinde atque ea arbor vitæ symbolum esset, quam ab eo immortales dimanare existimarent. Itaque Romani, eos milites querna corona cohonestare solebant, qui civem Romanum in pugna ex morte servassent, ei vitæ insignia tribuentes, qui vitæ alicujus autor exstitisset. Sed & ex oleæ foliis aliquando Jovem redimebant; hujusmodi enim arbor semper viret; plurimum utilitatis in mortales importat; ejus folia cœlestem colorem referre videntur: quamvis minervæ, aut Palladi potius sacra esse videatur. Pausanias narrat, alicubi in Græcia Jovis simulacrum extitisse, quod in altera manu avem, in altera fulmen teneret, variisque florum generibus circa tempora esset redimitum. Interdum Jupiter regiam coronam gestabat, quemadmodum superius ex Marciano vidimus; nam cujus effigies, ut eam Pallas cum Arachne certans, apud Ovidium acu pinxit, erat regia; idque non injuria, cum Deorum, Hominum, universique orbis Rex crederetur. Servius decimam Virgilii Eclogam enarrans scribit, propria Jovis insignia, quæ triumphantes gestare solebant sceptrum, togamque palmatam fuisse (quod erat vestimenti genus purpureum, magnum atque latum, dictum à palma, in eo intexta; alii à latitudine clavorum aureorum, qui in eo picti erant, dictum putant) itemque faciem rubro colore tinctam habere; nam ut Plinius refert, Romani quolibet festo die Jovis, faciem minio illinire solebant, & à censoribus in primis Jupiter miniandus locabatur, ex quo mulieres sumpserunt exemplum sese minio fucandi, ut rubræ videantur, quod putent se ita pulchriores reddi, cum interdum se his fucis

Aries cultus affectus.

Imago. 24. a.

fucis maxime deformes exhibeant. Aupd Æthiopes proceres totos se eo tingebant, hicque ibi Deorum simulacris color erat.

Victimæ, quæ Jovi diversas ob causas, aliis atque aliis temporibus, sub variis cognominibus immolabantur, erant capra; agna bima, candidus taurus cornibus auratis: idque apud Romanos, qui interdum ei farre, sale, atque thure, absque alia victima faciebant. Apud Athenienses ei bos mactabatur, maxime quidem ridiculo ritu; qui erat ejusmodi, ut apud Pausaniam in Atticis legitur; In Poliei Jovis Ordeum tritico permixtum apponebant, neque custodes adhibebant: bos ad sacrum comparatus, dum ad aram accedebat, fruges eas attingebat: ex Sacerdotibus is, quem βουφόνον, id est bovis percussorem appellabant, securim in illum jaculatus, fugiens abibat: qui assistebant, tamquam eum, qui bovem percussisset, non vidissent, securim in judicium ream citabant. Hic mos inde derivavit, ut Suidæ videtur, quod in festo Jovis ferunt, taurum sacras placentas devorasse, paratas ad sacrificium, quem Taulon quidam, arrecta securi, statim interfecerit, atque fuga evaserit: Bipennis relicta ad judicium postulata, absoluta est: & eum deinceps ritum quotannis servabant. Neque mirum, apud Athenienses securim ream peractam; nam inter Draconis leges res quoque inanimatas, cum facinoris auctor non reperiretur, citari, damnari, relegari, extraque civitatem abjici, aliasve pœnas irrogari pro criminis ratione volebant. Quare apud Pausaniam de Theagene, & apud Suidam de Nicone Athleta, simile quidpiam legitur. Hic pugil fuit, & pugnis, & lucta, pancratio, cursu, & aliis certaminibus, in Olympiis, Nemeis, Isthmiis & alibi victor acceperat coronas, ut ajunt, Mille quadringentas: cum vero è vivis excessisset, quidam accessit ad statuam ejus, quasi viveret, & flagellis eam cecidit; in quem illa collapsa hominem contumeliosum ulta est: interfecti autem filii cædis ream egerunt statuam; itaque eam Thasii in mare abjecerunt, secundum leges Draconis. Pythia vero Thasios, ex hoc iniquo judicio peste laborantes, eam statuam restituere jussit. Qui cum dubitarent, quo pacto illa è mari extrahenda esset, piscatores retia cum laxassent, ut pisces caperent, eam è mari extraxerunt, quam Thasii in pristinum locum restituerunt, eique postea divinos honores decreverunt.

Victima Jovi immolata.

Ridiculus ritus sacrificandi.

Bipennis rea facta.

Fabulæ quæ plurimæ de Jove narrantur, multa præbent argumenta, ejus effigiei diverso modo exprimendæ, nam eum referunt alias atque alias subinde formas induisse, ut amatis rebus frueretur; in taurum enim se convertit, ut cum Europa concumberet; in Aquilam, ut Ganymedem atque Asteriam raperet, in auream pluviam, ut Danaæ illuderet; in Cycnum, ut Lædam opprimeret; in ignem, ut Æginam falleret; in Amphitryonem, ut cum Alcmena coiret; in Dianam, ut Callistoni se jungeret; atque in alias innumeras figuras se vertisse fertur; de quibus nihil dicendum statui; quandoquidem veteres ad eas nullam Jovi imaginem expresserunt.

DE JUNONE.

Iuno Iovis Soror.

QUI senserunt, antiquos sub variorum Deorum nomine elementa coluisse, pro aere Junonem intelligendam tradiderunt; quam ideo Jovis sororem fabulati sunt, quod Jupiter pro Igne poneretur: atque sicuti illum cœli Regem, ita hanc Reginam vocaverunt. Ignis enim atque aer in sublimioribus locis degunt, majoremque vim in res has caducas possident, quam cætera duo elementa. Interdumque eandem pro terra acceperunt; quare & Jovis uxorem finxerunt; virtus enim quædam seminalis ex superioribus corporibus in terram influit, quæ vim illi elargitur, ea omnia proferendi, quæ affatim ipsa producit; non secus atque virgenitale mulieris arvum suo semine conspergens, id ad prolem concipiendam, suoque tempore edendam compellit. Itaque Virgilius hoc innuens, Jovem dixit in sinum uxoris copiosis pluviis descendisse. Nonnulli Junonem idem cum Luna numen esse voluerunt; ei aliqua Lunæ cognomina attribuentes, nam Lucinam vocaverunt, tamquam ea esset, quæ à parturientibus implorata adesset, ac fœtum in lucem educeret. Hinc factum est, ut antiqui alia corporis humani membra aliis diis adscribentes, sub quorum tutela essent; Junonem superciliis præposuerunt; quod iis protegantur oculi, per quos luce fruimur, quam tribuere putabant Junonem, Lucinam dictam. Sed tamen & brachia eidem sacra leguntur: quamobrem Homerus, qui unicuique Deo pulcerrimum aliquod membrum tribuit, à quo eum cognominet; Junonem λευκώλενον appellat, quod est, candida brachia habentem. Itaque ejus simulacrum aliqui ex materia pura atque candida effinxerunt, corpus scilicet Lunæ adumbrantes. Lucianus testatur, quamvis Dea dicta Syria, quæ Hieropoli colebatur, Juno esset, tamen ejus statuam non unum aliquod videri numen referre, sed plurima, in ea enim aliquid Palladis, Veneris, Dianæ, Nemesis, Parcarum, atque aliorum numinum, manifesto deprehendebatur; ea supra duos leones sedebat, altera manu Sceptrum, altera fusum gestabat, radiis caput insigniebatur; plurimaque alia in ea cernebantur, quæ aliarum Dearum erant propria. Hinc Lucianus ostendit, Junonis numen sub diversis nominibus honore atque cultu fuisse olim affectum. Quare minime mirum videri debet, si ea Lucina quoque est appellata; quam parturientes, ut sibi adesset invocabant; quemadmodum Terentius in Andria facit Glycerium, dum partus dolores experiretur, ita dicentem.

Vxor Iovis. *Supercilia sub Iunonis tutela.* *Dea Syria.*

Juno Lucina fer opem, serva me, obsecro.

Hæc ab antiquis fingebatur, sicut in Faustinæ numismatibus exstat, ibi enim matronæ stolatæ imago stans cernitur, quæ dextra pateram, sinistra hastam tenet, his literis adscriptis, JUNONI LUCINAE. Fere omnibus

Deorum

Deorum imaginibus antiqui haſtas tradiderunt, ut & in jam expoſitis patet, & in plurimis aliis dicetur: quare ejus rei ratio non videtur mihi amplius differenda; quæ quamvis alibi commodius forte reddi poſſe videatur; non tamen hic incommode aliquid de ea re attingemus; nam quiſpiam hic admiretur, cur Juno, quæ pacifica fingitur, haſtam geſtare dicatur, bellicoſorum eſt propria: hoc quidem non ſemper eſt verum; ſæpe enim ſe valde ferocem præbuiſſe narratur; ut tunc ſcilicet, cum opem Græcis contra Trojanos tulit, adverſus quos omnes ſuas vires eſt experta, & (ſi Homero credimus) armata currum conſcendit, una cum Minerva in aciem prodiit: ejus currus (nam præſtantiſſimi quique bellatores è curru tunc pugnare conſueverant) ita ab Homero deſcribitur: lignum tranſverſum, quo currus ſuſtinebatur, erat ferreum, rotæ æneæ erant, octo radiis ſuffultæ, circuli eos ambientes aurei, ære obducti, argento tegebatur locus, unde radii exiſtebant. Supra Deæ ſedes loris aureis, atque argenteis contexta erat; temo argenteus, jugum aureum erat; equorum inſignia aurea: nam licet alias ejus currus ab avibus tractus legatur, tunc tamen equis ei opus erat. Virgilius etiam eidem currum, atque arma adſcribit, cum de Carthagine in primo Æneid. loquens, ita dicit;

— Hic illius arma,
Hic currus fuit.

Quare nemini debet abſurdum videri, Junoni ab antiquis fuiſſe haſtam conceſſam, neque me hoc loco rationem afferre, cur plurimis Deorum ſimulacris haſtæ ſint additæ; quæ ex Juſtino eſt hujuſmodi; olim ſcilicet reges pro diademate, aliiſque regiis inſigniis haſtam geſtabant; atque in orbis primordiis homines nullas Deorum ſtatuas habebant, præterquam haſtas, quas religioſo cultu proſequebantur. Sed cum humana forma effingi Dii ſunt cœpti, tunc ſtatuas non haſtas coluerunt: ſed tamen ut antiquæ religionis aliqua veſtigia exſtarent, eorum ſimulacris haſtas addiderunt. Cum Anchiſes apud Virgilium lib. VI. Æneid. Æneæ progeniem ex ipſo orituram oſtendit, ab adoleſcente incipit, qui haſtæ inhæret: ubi Servius adnotat; haſtam apud veteres præmium eorum juvenum eſſe, qui, interfecto aliquo hoſtium in prælio, tunc primum ſuæ virtutis ſpecimen oſtendiſſent; Haſtamque plurimi ab antiquis factam, cæteriſque armis præpoſitam; ea enim præſtantiæ, atque imperii erat argumentum: quare fortibus viris donabatur; ſub haſta quinetiam auctionem fieri ſolitam; denique Carthaginenſes, cum bellum Romanis denunciaſſent, eis haſtam miſiſſe, Suidas refert, morem Athenis fuiſſe, ut cum efferretur cadaver ejus, qui interfectus eſſet, haſta in pompa præferretur, aut ad ſepulcri caput affigeretur, hoc ritu interfectore admonito, ſe inultum non abiturum. Quare olim Haſta maximi ducebatur, & pulcerrimum erat inſigne. Hæc igitur eſt cauſa,

cur ea ſacris imaginibus adpingeretur. De Junonis curru, ab Homero deſcripto dici poſſet; eum varios colores ſignificare, qui interdum in aere cernantur. Sed Buccatius lib. IX. Genealog. ſentit, dicens eum idcirco ita eſſe ſplendidum, quod Juno divitiarum Dea credebatur: arma quoque ideo ei data ut intelligeremus, homines inter ſe fere divitiarum cauſa pugnare. Quare eidem ſceptrum in manus tradiderunt, innuentes, in ipſius eſſe poteſtate, divitias atque regnum elargiendi, quemadmodum ea Paridi pollicita fuiſſe fingitur, cum ſcilicet vellet, trium Dearum pulcherrimam ejus judicio decerni, quod quidem magnam habet probabilitatem, ſi pro ea terram intelligamus, cujus ſententiæ eſt Fulgentius, qui Junonem capite velo, obducta manu ſceptrum geſtantem deſcribit, hoc oſtendens qua in parte regna, ac divitiæ conſiſtant; in terra namque Reges ſuam ditionem habent; in terræ etiam viſceribus, divitiæ latitant, nam inde aurum, argentum omniaque metallorum genera effodiuntur, ex inde lapilli præcioſi extrahuntur. Huic Deæ pavo ſacer erat. Quare Pauſanias templum Junonis alicubi in Græcia deſcribens, inter cætera quæ inibi eſſe recenſet, extitiſſe etiam dicit pavonem, ex auro factum, atque gemmis maxime ſplendidis, quem Deæ Hadrianus Imperator obtulerat. Ratio autem, cur ſub Junonis tutela, hæc avis eſſet, præter id quod de Argo refertur, eſſe poteſt, quod divitiæ non ſecus animos noſtros demulceant, atque pavo intuentium oculos oblectet; *Buccatius libro IX. de Deorum Genealog.* Pavones atque divites inter ſe comparans, multa in eam ſententiam dicit; nam utrique voce, maximam ſuperbiam atque arrogantiam oſtentant; aliis ſemper ſe præferunt; falſa aliorum laude ſe jactant; aliaque plurima apprime ſimilia deprehendi in utriſque poſſunt. Sunt aliæ quoque aves, quæ Junoni conſecrabantur, inter quas fuit quoddam accipitrum genus, item & vultur, quemadmodum refert Ælianus, juxta Ægyptiorum morem, qui hujus avis, pennis Iſidis ſimulacrum cernebant, quæ apud eos plurima in ſe numina colligebat, quæ à Græcis atque Romanis colebantur. Eiſdem pennis domorum Januas ornabant: quod ſecundum Alexandri Neapolitani ſententiam ad domus nobilitatem, atque antiquitatem oſtendendam referebatur, anſeres quoque Junoni erant ſacri; quorum aliquor Romani in ejus templo alebant, quod ſcilicet anſeres ſe in capitolio à Gallis obſeſſo, patefactis hoſtium inſidiis, à præſenti diſcrimine liberaſſent. Itaque in hujus beneficii ab illis accepti memoriam, publicis ſumptibus in Capitolo aliquot ſemper alebantur, & Cenſores id ſummo ſtudio curabant, ut optime nutrirentur; item argenteus in Junonis templo fuit dedicatus: Atq; ut ſe magis gratos erga hanc avem oſtenderent, quotannis ſolemni pompa, maxima cum relig one, ſplendido ferculo anſerem geſtabant, eodemque tempore canem palo ex ſambuco transfigebant, ut ab ea bellua pœnas male cuſtoditæ arcis repoſcerent.

Imago 25.a.

Pavo Junoni ſacer.

Fabulan-

Fabulantur præterea Poëtæ, Isidem Junonis nunciam fuisse per quam arcus diversi coloris intelligitur, qui in cœlo pluvioso tempore existere videtur: eam dixerunt Thaumantis filiam; quod admirationem significat, quam intuentibus injicit, cum pulcherrima colorum specie oculos ferit: Hoc spectrum ad divitias refertur, quæ primo quidem aspectu, insipientium animos stupore percellunt, cum tamen non secus atque Iris statim evanescant. Hæc apud veteres Dea est habita, quam fingebant habitu muliebri, versicolore veste, non nunquam & crocco in obsequium expeditam; alias etiam versicolores ei Virgilius tribuit in IV. Æneidos cum eam à Junone missam fingit, ad Didonis crimen incidendum. Juno etiam fertur quatuordecim Nymphas ad sua obsequia habuisse paratos, ut in primo Æneidos Æolum alloquens, ipsa de se dicit; quarum pulcherrimam illi in Uxorem pollicetur, si ipse ventos, quorum Deus credebatur, ad Æneæ classem disjiciendam emittat, hoc aeris turbationem portendit, quem Juno adumbrat; hujusmodi sunt nubes, venti, pluviæ, nives, fulgura, tonitrua, caligines, atque id genus alia: Quæ etiam à Martiano Capella lib primo Philolog. sub Junonis imagine repræsentantur, quam ita describit. Juno tecto capite lacteo quodam galumnate prænitebat: Cui gemmis insitum diadema preciosis: nam neque Scytidis Vireta nec Cerauniorum vibrans, fulguransque lumen, nec fructicolor Hyacinthi credebatur abesse profunditas, sed totum illud sertum capitis fulgurantis Thaumantios obtulisse reginæ cœlitum ferebatur. Ipsius vero divæ vultus assidua perlucens gratia fratri consimilis, nisi quod ille immutabili lætitia renitebat: Hæc commutationum assiduarum nubilo crebrius turbidabatur: nam vestis ejus hyalina, sed peplum fuerat caliginosum: quod tamen si appulsu cujusdam luminis tangeretur, inter obumbrantes nebulas sudæ perspicuitatis gratia præniteret. Hæc fulmen dextera, læva sonorum bombis terrentibus sustinet tympanum, hujus calcei admodum furvi; quorum soleæ atræ noctis nigredine colorantur (sed Hesiodus eas vult esse auratas: in cujus sententiam Poëtæ omnes discedunt) ejusdem genua Zona quidem diversicolor ambiebat, quæ nunc præfulgido respondebat orbe, nunc vanescentis gratiæ tenuata varietas ita penitus obliquabat, tanquam nihil habuisset ante discolorum. Hæc Martianus: quæ ita clare aeris qualitates ostendunt, ut nihil sit opus explicatione. Itaque ad aliam Junonis statuam, de qua Pausanias in Corinthiacis meminit, veniamus, Deæ signum in solio sedebat, eximia magnitudine auro & Ebore fabricatum, Policletiopus; corona erat capiti imposita: ea Gratias & Horas egregie factas habebat; Dea manu altera punicum malum, altera sceptrum tenebat, cui cuculus insidebat; quod idcirco factum dicunt, quod Virginis Junonis amore captus Jupiter in eam se avem verterit, quam puella tanquam ludicrum captarit, in hoc suam senten-

Isis.

Junonis Imago.

Imago ejus.

tiam Pausanias interponit, dicens se hæc, & quæ his sunt similia, de Diis vulgata, & si vera neutiquam existimet, non putare tamen negligendam perinde atque aliquod arcanum sub his fabularum involucris latitet; Quod tamen cum ipso non patefaciat: neque ego audeo aliquid comminisci; sæpius enim sum fassus, me nolle ibi aliquid temere asserere, de quo antiqui tacuerũt.

Apulejus lib. X. de Asino aureo, cum judicium Paridis in scena actum describit, inquit, in scenam mulierem prodiisse, quæ Junoni erat similis, honesta forma, habentem in capite candidum Diadema; & sceptrum manu gestantem; Castore & Polluce comitatam, qui cassides in capite gestabant; stellarum apicibus insignes, atque ita quoque effic̃ti in antiquis numismatibus visuntur.

Castor & Pollux.

Hi Dioscuri, id est, Jovis filii dicebantur, qui ita charitate se mutuo complexi feruntur, ut vita inter se divisa, vicissim viverent, atque morerentur; efficerentque signum, quod geminos vocant. Spartiatæ ita horum simulacra effingebant; erant duo ligna paralella, duobus obliquis conjugata, id quod putabant, fraterno Deorum amori simulacrum proprium esse, horum unus pugillatu, alter equo plurimum valebat. Quare ambo sæpe fuerunt effic̃ti, albis equis insidentes, qui illos forte referebant, quos à Junone dono acceperant, à Neptuno ipsi traditos; quorum nomen uni Xantus, alteri Cyrallus erat: Equites hi in quodam pervetusto Athenis templo visebantur; atque ea forma Vacieno, cum è prætura Reatina Romam veniret, noctu visi sunt, dicentes Persem Regem illo die captum; quam rem Cicero lib. III. de nat. Deorum narrat: Justinus scribit, in prælio inter Locros & Crotoniatas, duos adolescentes egregia forma, statura procera, in equis albis, diversa ab aliis arma ferentes: purpureis vestimentis indutos, visos esse, qui in prima acie fortissime pro Locrensibus, quorum numerus ad quindecim millia perveniebat, contra Crotoniatas, qui ad centum viginti millia erant, sed tamen hos ab illis fractos, ac profligatos fugisse, duorum illorum proculdubio opera; qui ejusmodi victoria parta, ex hominum oculis evanuerunt. Hi non injuria Dioscuri crediti fuere; Nam cum Locris à Lacædemoniis suppetias postulassent, iis non impetratis, ad Dioscurorum opem implorandam confugerunt. Qui qua forma essent, quæque insignia gestarent, optime in se duo illi adolescentes Messenii, de quibus Pausanias in Messeniis, expresserunt: Hi namque in Laconiæ fines populandi gratia simul excurrere soliti erant: Forte Lacædemonii per fastos Castoris & Pollucis dies, post solemne epulum in ipsis castris compotationibus se, & lusibus oblectabant: Ibi duo illi adolescentes, in albis tunicis & purpureis lacernis, equis pulcherrimis invehentes hastas manibus tenentes, de improviso se Lacædemoniis ostendere, illi castores esse rati, qui sacris interesse suis voluissent, adorabundi occurrerunt, eorum sibi numen

Imago 17.2.

numen

numen precibus implorantes. At juvenes, ubi primum in medium recepti sunt, tumultum, & stragem, modo hos, modo illos hastis ferientes, ediderunt, atque inde ad suos impune, violatis sacris, reverterunt. Pileati præterea, Castor atque Pollux fuisse feruntur, ut à Catullo in hoc scaronte;

A pileatis nova fratribus pila.

Nam Laconibus, ex quibus Dioscuri fuerunt oriundi, pileatis pugnare mos fuit, ut Festus scribit. Pausanias in quadam Laconiæ parte sigilla nonnulla pileata extitisse narrat; quæ non certo asseverat, Castorum fuisse, nec ne.

Hic libet aliquid de pileo dicere, quod apud Romanos olim erat libertatis insigne; nam cum servum manumitterent, ei caput radebant, ac pileum tradebant: hoc apud Feroniam fiebat; nam ea manumissis servis, id est libertinis præesse putabatur. Quare Plautus in Amphit. servum introducit ita optantem; *Libertatis insigne.*

Ut ego hodie raso capite calvus capiam pileum.

Interfecto Julio Cæsare, Romæ passim hastæ cum pileo in vertice humi figebantur; quasi populus ad libertatem vocaretur. Cum urbs in magno discrimine versabatur, ut undique milites ad præsens periculum contraherentur; vel cum quis seditionem commovere vellet, servi ad pileum vocabantur; quo libertas eis certa promittebatur. Hinc legimus, Brutos monetam cudisse cum pileo, duobus pugionibus imposito, eo innuentes, se, Tyranno interfecto, patriæ libertatem restituisse. Nerone mortuo, Romæ, & per provincias, quemadmodum Suetonius testatur, passim populus cursitabat cum pileis; eo gestu significantes, se à servitute in libertatem assertos. Apud Plutarchum legitur, L. Terentium Nobilissimum civem Romanum, Scipionis triumphantis currum pileatum sequutum esse, quod captivus cum esset apud Carthaginenses, Scipionis opera liberatus esset. Idem multi quoque cives Romani in triumpho T. Quincti fecerunt, quod ab eo devicta Macedonia, vindicati essent in libertatem, quemadmodum Plutarchus, atque Livius referunt. Pileus præterea virtutis atque scientiæ est argumentum, ideoque nostra tempestate ii, qui Doctoris insigniis decorantur, pileo donantur. Pileatos servos vænum ire solitos; quorum nomine venditor nihil præstaret, Agellius lib. VII. ex Cœlio Sabino refert.

Sed ad Castores revertamur; nam sub Castoris nomine, Pollux quoque ejus frater intelligitur. Itaque Bibulus, qui Cæsaris fuit collega in consulatu, cum suam ab eo auctoritatem usurpari cerneret, qui solus amborum nomine cuncta præstaret; sibi fatebatur id accidisse, quod Polluci; nam templum, ambobus Dioscuris dedicatum, Castoris tantum, aut Castorum nomen præferebat. Hi, ut Ælianus atque Suidas narrant, juvenes, proceræ staturæ, im-

berbes, inter se similes, militaribus indumentis, ornati gladios ad femur, hastasque in manibus habentes effingebantur; stellarumque loco, de quibus supra dixi, flammulæ eorum capiti adpingebantur. Nam scribit Diodorus Siculus, Orpheum, cum tempestate unà cum cæteris Argonautis agitaretur, Deis Samothracibus vota fecisse pro salute, ac columitate; & extemplo sedatam tempestatem, cum duo astra supra Castoris, atque Pollucis capita cecidissent; Deorumque providentia se servatos credidere. Unde factum est, ut qui tempestate deprehensi forent. Dioscuris vota facerent. Itaque Pausanias quamdam Neptuni statuam, apud Corinthios exsistentem describens, in basi inquit Castores fuisse exsculptos, ut qui navibus, atque nautis salutaria numina crederentur: nam maxima aliqua tempestate in mari orta, solent interdum quidam ignes in sublime micare, qui tranquillitatis paulo post futuræ spem præbent; de quibus Seneca, ac Plinius scribunt: hi, cum in aere se ostendant, qui pro Junone capitur; non injuria gemini fratres, Castor, atque Pollux Junoni sunt comites attributi.

Castoris opem cur nautæ implorarent.

Sed iterum ad Junonem veniendum; quam fabulæ fingunt, ut Theopompus atque Hellanicus recitant, quondam à Jove pedibus vinctam catenis aureis, ex quibus etiam gravissima ferri moles dependebat: itaque ea in sublime pendula visebatur. Hoc eo spectare arbitror, quod ea aeris pars, quæ ab æthere longissime recedit, in qua, ut omnium densissima, nubes, caligo, pluviæ, aliaque hujusmodi procreantur, facile cum aqua, atque terra coit, quæ elementa, cum sint gravia, semper sidunt. Apud Pausaniam est legere, in quadam Boëtiæ parte Junoni fanum consecratum, in qua ingens simulacrum ejusdem stantis exsistebat: eam vero ibi sponsam appellabant. Sed id nominis magis jure ei in insula Samo attribuendum fuisse existimo, quam olim, ut Lactantius ex Varrone refert, Partheniam vocabant, ex Junone, quod adolescentula ac virgo ibi degisse feratur, ibidemque Jovi matrimonio conjunctam. Itaque in templo, quod in eo loco habebat, ei simulacrum erat positum, quod sponsæ speciem referret, quæ forte flammeo obnubebatur; quod velum ita à flammeo colore, qui est ruber, dicebatur, quia scilicet recens nuptæ ingenuo quodam debeant rubore perfundi. Itaque Varro scribit, apud antiquos morem fuisse; ut nocte tantum nuper nupta cum marito coiret, perinde atque per noctis tenebras minus erubescerent. Eædem ad mariti ædes noctu lectica vehebantur, quæ à mulis; sive bobus gestabatur; quemadmodum Suidas narrat: ubi sponsa in medio sedebat, ejus latera ex una parte marito, ex altera honestissimo aliquo aut amico, aut propinquo claudente. Eis quinque pueri totidem faces præferebant, ut ex Plutarcho in Problematibus nuptialibus habetur: quibus cum nocturnæ tenebræ dispellebantur, tum faustum omen afferebatur, fore ut ex illo matrimonio fœcunda proles oriretur: generare enim

Flammeum nuptarum velum.

Faces præferebantur nuptis.

enim nil aliud est, quam in lucem edere. Hæ faces quinarium numerum non excedebant; nam opinantur aliqui, mulierem uno partu ad quinctum pervenire posse, ibique sistere. Sed alii, rem subtilius considerantes, veteres, numerum imparem in nuptiis adhibuisse dicunt, ut eo pacem atque concordiam submonerent; is enim in partes æquales dividi nequit, semper aliquo medio numero rem mente, qui ambabus communis, eas iterum inter se conjungere possit. Quamobrem cœlestes Deos impari numero gaudere dicunt, qui pacis semper sint auctores; inferis vero parem esse gratum, à quibus semper discordia proficiscatur; par enim numerus in duas æquas portiones dispesci potest, nihil reliqui exsistente, per quod rursus partes in unum coeant. Ex imparibus veteres ad nuptias optimo jure quinarium delumpserunt; is enim primus est numerus, qui ex primis pari atque impari, inter se conjunctis exsisteret, unitas enim numerus non est, sed numerorum principium. Itemque quinque Deos in nuptiis invocabant, Jovem scilicet, atque Junonem adultos, Venerem quoque, Suadelam, & Dianam. Proponebant præterea sponsæ aquam atque ignem; aut ut ostenderent, hæc per se ac seorsim infœcunda, hunc quidem, cum nihil humiditatis contineat; illam vero, cum sit frigida; sed ad rerum procreationem, caliditatem, atque humiditatem inter se coire debere; eodemque pacto ad prolem conficiendam, viri atque uxoris conjunctione opus esse: aut ut eam admonerent, ut quemadmodum ignis res impuras expurgat, & quod in re inest fæcis excernit; aquaque sordes cunctas eluit: ita se pudicam, ac puram præstet, nihil umquam in se admittens, quod labe connubiales leges aliqua respergere valeat. Ferebatur etiam colus atque fusus; itemque in mariti domum per ovis vellus nupta transibat: alios præterea ritus veteres in nuptiis adhibebant; quos, ut ad nostrum propositum minus facientes, prætermittimus; nam paucos hos recensuimus, ut ostenderemus, quo pacto Junonis sponsæ simulacrum esset effingendum; nam hoc Varro reticuit, cum hujusmodi simulacrum Junonis in Samo insula extare testatus est. Sed ad id revertamur, quod ex Pausania dicebamus, Junonem scilicet sponsam vocatam; rationemque, cur ita vocaretur, ex eodem in Bœoticis afferamus; quæ est hujusmodi; Junonem ajunt iratam Jovi, incertum qua de causa, in Eubœam secessisse: Jovem cum placare eam non potuisset, ad Cithæronem, qui tunc Platæensibus imperabat, venisse: fuisse vero Cithæronem nemini calliditate secundum. Ejus monitu Jupiter simulacrum è ligno fabricavit, illudque plaustro vestimentis velatum imposuit: nam vulgus verò prodidit, Platæam eam esse, Asopi filiam, quæ sibi esset desponsata, Id ubi ad Junonis aures pervasit, accurrit illico, & ad plaustrum accedens, veste conscissa, ligneam esse effigiem comperit, quam novam esse nuptam putarat: falsam se itaque lætanti animo ferens, facile in gratiam cum Jove rediit. In ejus rei memoriam festos celebrabant dies, Dedala quæ

Numerus Par, & Impar.

Ignis, & aqua sponsæ proposita.

Juno sponsa.

nuncupabantur. Hanc fabulam Eusebius ex Plutarcho ita interpretatur; Junonis ac Jovis bella, & dissidia nihil aliud, quam elementorum intemperiem significant; quæ, nisi certis proportionibus contemperentur, natura rerum soluta, magnam perniciem afferunt. Si ergo Jupiter, id est, calida virtus, ac ignea nimium excesserit, siccitate omnia pereunt: sin vero Juno, humida scilicet & ventosa natura Jovem aspernata superaverit, magna vis pluviæ delata diluvio cuncta vastabit; quod illis temporibus factum, Boëtiam maximè regionem probavit, quæ multitudine aquarum tota fuisse dicitur; Quia quam primum tempestate transacta, terræ apparuerunt, Deorum reconciliatio facta fingitur; Prima vero omnium arborum quercus effloruit; quæ non modo piis hominibus (ut Hesiodus ait) verum etiam diluvii reliquiis opitulata est; cum glandes rami ferant, & apes cum tegat truncus.

Imago. 28. a.

Junonia Rosa. Junonem veteres candidis liliis coronabant, quæ Junonis rosas appellabant; nam ejus lacte respersa, ut fabulis fertur, candida evaserunt; fabulantur enim, Jovem ad ejus dormientis ubera Herculem infantem admovisse, ne eum suo lacte nutritum, tam infecto odio prosequeretur. Sed eum nimis avide lac exsugentem effecisse, ut Dea evigilaret, cognitumque, *Via Lactea.* statim esse projectum; ita ut lac per cælum spargeretur; indeque ea cæli pars dealbaretur, quam viam lacteam, Astrologi vocant, aliquid etiam in terras instillaretur, ex quo lilia candescerent. Tertullianus testatur, Argis Junonis simulacrum fuisse, vitium ramis circumdatum, quod leonis pellem pedibus proculcabat: perinde atque in Bachi contumeliam pampinos gestaret, leonemque calcaret, ut Herculi injuriam faceret, quos ambos privignos maximo odio insectabatur. Lanuvij Juno sospita, tanquam Dea tutelaris colebatur, ut Livius refert; ejusque statua sicut Cicero testatur, caprina pelle amiciebatur, hastam atque palmam gestans. Festus de Junone Februali loquens, cur ea ita nuncuparetur, inquit, ei februario mense sacra fieri, cujusque ferias esse Lupercalia, qua die mulieres februabantur à Lupercis amiculo Junonis, id est pelle caprina. Finxerunt prætera ipsius Junonis simulacrum Æream forficem præferens; sumpta translatione (ut Suidas dicit) ab incidente capillos forfice, & purum corpus ostendente: quod manus aeri cujus Juno est Symbolum, in humanis corporibus expugnandis tribuitur. In quodam Nervæ numismate, matrona est cum radiata corona in throno sedens, læva sceptrum, dextera forficem præfert Juno: Judicari possit; literæ tamen quæ in eo leguntur, hæ sunt, FORTUNÆ. P.R.

Non memini me de alio Junonis simulacro legisse, nisi quod aliqui eam tectam effingunt, manibus papaverum capita tenentem, ac ad pedes Jugum habentem; Hoc innuentes, quo pacto inter se conjuges conjuncti esse debeant,

idem-

idemque refertur ad prolem ex eorum conjunctione exsistentem, hujus imaginis nullam apud antiquos mentionem invenio factam: præterquam quod Jugæ Junonis ara fuit Romæ in vico, qui ideo Jugarius dictus est; ut Festus ait, quod ad hanc aram veteri ritu nubentes, vinculis jungebantur in omen futuræ concordiæ. Et Servius super illa Virgilii verba IV. Æneid.

Ne cui me vinclo vellem sociare jugali:

Jugali, inquit, propter jugum, quod imponebatur matrimonio conjungendis; Unde etiam Juno Jugalis dicitur. Et cum Dido se Æneæ matrimonio conjungere statuisset, sacrificasse ibidem legitur.

Junoni ante omnes, cui vincla jugalia curæ.

Ex quo nonnulli, itemque ex Veneris imagine, quæ cum compedibus pingitur, matrimonium expresserunt, quod collum jugo submiserit, & pedes compedibus habeat vinctos. Id alii ex Hymenæo derivarunt, qui nuptiis præesse credebatur: in quibus eum olim, quibusdam conceptis precibus invocabant, ut is suo numine præsens, matrimonium fortunaret. Sed & aliis quibusdam ritibus antiqui conjugalem concordiam adumbrabant: nam conjugibus fausta quæque precati, in nuptiis à male ominatis verbis parcebant: quare sæpe cornicem nominabant, ut inferius in concordiæ imagine videbimus; Junonique Jugali sacrificantes, fel ex victima extrahebant, idque post altare projiciebant, ut ostenderent inter conjuges nihil amaroris intercedere, quod est; eos vacare omni dissidio, atque odio debere. Atque ideo veteres in nuptiis celebrandis, Hymenæum invocandum sanxerunt; non quod is matrimonium instituisset, sed quod post multos gravesque labores, atque discrimina, ad optatas tandem nuptias maxima cum felicitate pervenisset. Res autem ita à Luctatio Statii interprete lib. III. Theb. narratur; Hymenæus puer Atheniensis fuit: is, cum annos puerilis ætatis excederet, neque adhuc virum posset implere, ea pulcritudine præditus fuisse dicitur, ut fœminam mentiretur. Hic cum unam ex civibus suis virginem nobilem adamasset, ipse mediocribus ortus parentibus, quia nuptias desperabat; quod poterat tamen, puellam extrema amoris linea diligens, animum solo satiabat aspectu. Cumque nobiles fœminæ cum virginibus sacra Cereris Eleusinæ celebrarent, subito Piratarum adventu raptæ sunt: inter quas etiam Hymenæus, qui illo & amatam fuerat subsequutus, & ipse puella creditus. Cum igitur per longinqua maria prædam piratæ vexissent, ad quandam regionem tandem delati perveniunt, ibique somno oppressi, ab insequentibus sunt interempti. Hymenæus, relictis ibi virginibus reversus Athenas, pactus est à civibus dilectæ nuptias, si eis filias suas restituisset: quas ubi pro voto restituit, exoptatam accepit uxorem: quod conjugium quia felix fuerat, placuit Atheniensibus nomen Hymenæi nuptiis miscere

Matrimonium.

Hymenæus

Fel projectum.

Narratio de Hymenæo.

Hæc

Hæc Luctatius. Sed Donatus in Adelph. Terent. atque Servius in primum Æneid. ipsum etiam Hymenæum tradunt puellas liberasse, cum piratas somno fatigatos interfecisset. Hæc Græci de nuptiarum suarum Deo: sed Romani ominis causa Thalassionem in nuptiis invocabant. Res ita habet; quemadmodum eam Livius describit; Romæ scilicet in raptu Sabinarum virginem unam, longe ante alias specie & pulcritudine insignem à globo Thalassii cujusdam raptam fuisse; multisque sciscitantibus, cuinam eam ducerent, identidem, ne quis eam violaret, Thalassio ferri, clamitatum: propter quod nuptialem hanc vocem factam. Aut hic ritus inde originem trahit; quod Thalassio, juxta Varronis sententiam, signum sit lanificii: nam Thalassionem vocabant quasillum vas utique lanificiis aptum: ut hac voce sæpius repetita, sponsam admonerent, quodnam ejus esset munus futurum: id etiam Plutarchus in problematibus confirmat, referens quoque, quod superius de colo, atque fuso, atque transitu per vellus ovillum diximus: sed & Festus vult sponsam supra id sedere solitam; ex eo enim lana sumitur, quæ postea colo aptatur; atque hæc verba concepta dixisse; Ubi tu Cajus, ego Caia: quibus verbis designabatur, omnia inter maritum atque uxorem communia esse debere. Atque senserunt aliqui, hujusmodi nomen in nuptialibus cæremoniis fuisse adhibitum, in Caiæ Cæciliæ memoriam, quæ eadem Tanaquil Tarquinii Prisci uxor fuit, mulier sane sapiens, atque omni virtutum genere prædita, quæque domum summa cum providentia administravit. Quare Plinius ex Varrone refert. Romæ magna cum religione ejus fusum, atque colum fuisse servatum; crepidas aliqui addunt. Hincque factum esse asserunt, ut sponsa, ubi primum viri domum ingrederetur, secum colum una cum lana, atque fuso afferret, ut scilicet se ad virtutem mulieris hujus imitandam excitaret, quæ suis laboribus regiam vestem Servio Tullio suo genero confecisse fertur: Hanc postea ad fortunæ templum suspenderunt. Cingulo insuper nupta cingebatur, quod vir in lecto solvebat. Factum id ex lana ovis Sextus Pompejus dicit; ut sicut illa in glomis sublata conjuncta inter se est; Sic vir suus secum vinctus, conjunctusque esset. Cingulum id Herculano nodo victum, vir ominis causâ solvebat, ut sic ipse felix in suscipiendis liberis esset. Sicut Hercules fuit, qui LXX. liberos reliquit. In quo Deam Virginensem vir invocabat, quæ fasciis virginalibus feliciter solvendis præesse credebatur. Hanc Deam ut D. Augustinus lib. VI. de Civit. Dei ex Varrone refert, una cum magna Deorum turba in cubiculum ferebant, ut iis opitulantibus, vir facilius virginalem florem decerperet, neque sponsa id reformidaret, cum tot Deos præsentes cerneret, qui eam ad sese marito permittendam hortabantur, quolibet suum munus exercente; nam distincta erant inter eos munera. Sed Coryphæi Venus

Thalassius in nuptiis invocatus.

atque

atque priapus erant. Sed quid opus est referre Deorum numerum, qui ab antiquis nuptiis præponebantur, cum sit fere innumerabilis? neque id mirum; nam (ut supra diximus) apud Veteres mos fuit, ut singulis hominum actionibus singulos Deos præficerent; qui etsi interdum non erant inter se numine diversi, cognominibus tamen distinguebantur, quod ex Martiano Capella Lib. II. Philol. patet, ubi eandem Junonem ob quatuor munera, quibus in matrimonio fungi putabatur, quatuor cognominibus insignit, quæ sunt Interduca, Domiduca, Unxia atque Cinxia. Verba sunt hujusmodi; Jure te mortales puellæ debent in nuptias convocare, ut earum & itinera protegas, & in optatas domos ducas; & cum posses, inquit, faustum nomen affigas, & cingulam ponentes in Thalamis, non relinquas. Sed jam de Diis nuptialibus satis, de quibus nullam eorum Imaginem apud antiquos me legisse memini: revertamur ad ritus, qui in nuptiis adhibebantur, quatenus ad Hymenæi effigiem pertineant. Solebant olim vittis postes ornare ac eosdem adipe ungere, ne quid mali medicamenti inferretur. Mariti nuces spargebant, pueris magno cum strepitu eos colligentibus, ne sponsæ clamor, dum Fasciam Virginalem sibi solui nollet, circumstantibus audiretur. Aliis placuit ea id gratia factum, ut se puerilibus omnibus ludis renunciare; & juvenilia cuncta ludicra relinquere maritus eo indicio testaretur. Varro spargendarum nucum hanc esse rationem putabat, ut Jovis omine matrimonium celebraretur, ut nova nupta matrona esset, sicut Juno. Nam nuces in tutela erant Jovis. Sed de his hactenus. Pingebatur Hymæneus coronatus floribus & ameraco dextera facem tenens, sinistra flammeum (lutei Velaminis id genus) quo velo novæ nuptæ se tegebant, idque flammeum vocabatur, quo boni ominis causa eas velari solitas Sex. Pompejus tradit, idcirco quod eo assidue Flaminica uteretur; cui divortium facere non licebat. Sed tamen non incommode referri potest, ad sponsæ ruborem atque verecundiam innuendam, quam idem dicamus licet cum Pudore, quem antiqui tamquam Deum venerabantur: quare ei Athenis altare erat dicatum; Lacedæmone vero simulacrum positum fuit ea de causa, quam Pausanias in Laconicis narrat; Cum Icarius Ulyssi Penelopem nuptum dedisset, Ulyssis animum tentavit, numquid Lacedæmone domicilium habere vellet. Quæ spes ubi hominem fefellit, filiam orare cœpit, ne se desereret, atque ut secum permaneret. Quin & Ithacam jam proficiscentem in curru prosequutus, multis eam solicitabat precibus. Ulysses, tandē victus hominis importunitate, puellæ optionē dedit, vel se ut sequererur, si id maller, vel cum patre Lacedæmonem rediret. Ibi illam ajunt, nihil sane respondisse, sed faciem tantum velasse: Icarium, cum sibi probe nosse videretur, quid illa animi haberet, ut cum Ulysse abiret, permisisse. Signum vero pudoris ea in viæ parte dedicasse, quo Penelope, cum faciem velavit, pervenerat; quod forte facie tecta effictū erat.

Imago Hymenæi.

Imago 29.

M Quare

Quare non temere recens nupta faciem flammeo velabat, quod sinistra Hymenæus gestabat; qui & in pedibus croceos soccos habebat. Sed ejus imago præclare à Catullo in Epithalamio in Nuptias Juliæ & Manlii adumbratur, his verbis;

Collis ô Heliconii
Cultor, Uraniæ genus,
Qui rapis teneram ad virum
Virginem ô Hymenæe Hymen:
Cinge tempora floribus
Suave olentis amaraci;
Flammeum cape lætus: huc
Huc veni, niveo gerens
Luteum pede soccum.
Excitusque hilari die,
Nuptialia concinens
Voce carmina tinnula,
Pelle humum pedibus,
Pineam quate tædam.

Seneca vero in Medea sic eundem effinxit his versibus;

Et tu, qui facibus legitimis ades,
Noctem discutiens, auspice dextera,
Huc incede, gradu marcidus ebrio,
Præcingens roseo tempora vinculo.

Claudianus etiam in Epithalamio Palladii & Serenæ ita de Hymenæo canit;

Dulce micant oculi, meas infecerat igni
Solque pudorque genas: dubiam lanuginis umbram
Cæsaries intonsa tegit.

MAGNA MATER.

TERRAM existimavere veteres, omnium Deorum primam; quam ideo Magnam matrem, atque Deorum matrem dixerunt; & pro naturæ ejus varietate, diversisque qualitatibus, multa ac varia ei nomina imposuerunt, multiplici cultu affecerunt, ac diversas illi statuas posuerunt. Quam obrem, cum de ea, prout interdum sub Junonis nomine intelligebatur, superius disseruerimus; nunc dicendum restat de aliis imaginibus, quæ aliarum Dearum nomine insignitæ, terram nobis repræsentant; cui uni rerum naturæ partium, juxta Plinii sententiam lib. II. naturalis historiæ, eximia propter merita cognomen indidimus Maternæ venerationis. *Sic hominum* illa, ut cœlum Dei, quæ nos nascentes excipit. Itaq; solebant veteres editum infantem statim in terra deponere, tanquam si collocassent in ulnis omnium

Terra cur Mater dicta.

rerum

terum matris: quem & illico levabant; cui rei Deam dictam Levanam præposuerunt: sicut & Cuninam Deam colebant, quam infantes in cunis tueri, & fascinum submovere credebant. Erat & Vagitanus Deus, qui infantum vagitibus præesse existimabatur. Paventia puerorum pavoris Dea dicebatur. Edusa & Potina Deæ præsides existimatæ sunt infantum eduliis & potionibus. Quare terra nascentes nos ubi statim exceperit, natos alit, semelque editos sustinet semper; novissime complexa gremio, jam à reliqua natura abdicatos, tum maxime ut mater operit. Neque homines tantum, aut belluæ, sed omnia quæ hic sunt, à Terra vitam haurire, ab eaque ali, ac conservari videntur. Merito igitur magna mater Deorum ipsorum mater appellatur; Nam Dii qui à veteribus colebantur, aliquando mortales fuisse perhibentur, ac ea terræ fructibus victitasse constat, instar mortalium cæterorum; Hæc eadem est, atque Ops, Cybele, Vesta, Rhea, Ceres, aliæque quæ Terram aliquo modo significant: quarum nomina, fabulas, ac alia quæ de iis jactantur, à nobis hic declarabuntur, cum earum imagines describemus, si opportune ceciderit: Nam sicut pictores tabulas omnibus ornamentis convestiunt, quæ intuentium oculos oblectare possint; ita & nos has à nobis adumbratas Imagines, omni pigmentorum genere distinguere decrevimus, quo legentium animos majori voluptate perfundant. Nam hic interdum nomen aliquod expono, aliquando fabulam intersero, quam vel longa interpretatione declaro, vel leviter perstringo; nec omitto aliquid attingere, quod ad historiam pertineat. Omnia vero hæc ita præstare studeo, ut loco fiant; qua ex re si non magnam aliquam oblectationem lectoribus creo, & certe non mihi videor multum molestiæ afferre; cum rerum Varietas per se nata sit, fastidium magna ex parte levare: Magna ergo mater Ops ab antiquis fuit appellata, ab ope scilicet præbenda; quia nihil est, quod mortalibus majori sit adjumento ad vitam tolerandam ipsa terra, quam & Homerus ζειδώρον, hoc est, vitæ elargitrium cognominat; ea namque ubi commode degere possimus, undeque victitemus, affatim suppeditat plurimisque rationibus, piissimæ Matris instar nobis prodest. Quare Martianus eam describens, inquit eam grandævam, corpulentamque esse: quod cum iis consentit, quæ Pausanias in Achaicis, de quodam Telluris simulacro refert, quam vocabant Euristernon, id est latum pectus habentem. Hæc quamvis fœcunda, circumfusaque partubus, tamen floridam, discoloramque vestem herbida palla contexuerat; in qua totus gemmarum, metallorumque Census, atque omnium proventus, frugumque & sationum larga admodum ubertate ferebantur. Ex hac Imagine Terram quivis intellexerit, quam Varro vult, ut Divus Augustinus refert, Opem vocari, quod humana Opera melior evadat, & quo magis colitur, eo uberiores fructus proferat: eamdem dicit Proserpinam nuncupari ex ea *Ops.*

enim fruges exeuntes proserpunt. Vesta dicitur, quod viridibus herbis Vestiatur. Buccatius lib. III. de Geneal. Deorum hujus Imaginem exprimit, & quid ea sibi velit exponit, dicit ergo eam in capite Turritam coronam gestare. nam terræ ambitus coronæ instar est civitatibus & oppidis insignitus. Vestis præterea ramorum, atq; herbarum textura distinguitur, quæ arbores, plantas ac herbas ostendit, quibus terra est condita. Sceptrum manu tenet, quo regna, divitiæ ac humana potentia, quæ sunt in terra significantur, Tympana, quæ apud eam sunt, ad Terræ rotunditatem referuntur, quæ in duo hemisphæria dividitur, quorum unum superius vocatur, in quo nos degimus, alterum inferius, quod Antipodes incolunt. Quadriga vehitur; nam ea licet immobilis persistat, opera tamen, quæ in ea exercentur, certo quodam ordine per quatuor anni tempora progrediuntur, alio aliud deinceps sequente. Quod à Leonibus trahitur, vel agricolarum in tradendis terræ seminibus opera demonstrat; consuevere enim leones, ut Solinus dicit, si per pulvereum solum iter faciant, cauda pedum suorum verrentes turbare vestigia, ne venatoribus, sui itineris præstent indicium: quod & agricolæ seminibus injectis statim faciunt, sulcos tegentes, ne semen surripiatur ab avibus: vel cum cum sint ossa leonum, ossibus cæterorum animalium duriora, intelligi voluerunt, vertentium terram, membra oportere esse solidiora, quam cæterorum: vel ut ostendatur per leones; quos quadrupedum reges dicimus, & jugo Opis subditos, orbis principes terræ legibus esse suppositos. Si vero fabulam spectamus, Hippomanes & Atalanta, eo quod in luco Matri Deorum sacro, nulla religionis ratione habita, unà coierint, in leones ab ea conversi dicuntur ac dominæ currui alligati. Sedes autem vacuæ circum illam positæ designant, non solũ domus, sed & civitates, quæ incolentium sunt sedes, vacuas persæpe fieri, vel peste agente, vel bello; seu quia in terra plurima sunt loca inhabitata: seu quia ipsa terra semper sedes servet vacuas nasci turis. Corybantes autem hanc armatos obire veteres voluerunt, innuentes, unumquemque mortalium pro patria sede debere se bellis exponere, & arma pro salute patriæ sumere. Isidorus præterea scribit, clavem Matri Deorum in manus traditam, ut eo intelligeremus, terram hyberno tempore claudi, in suumque sinum semen sparsum abdere, quod vere erumpit; tunc autem terra aperiri dicitur, secundum Alexandri Neapolitani sententiam. Eam antiqui quernis sertis interdum redimiebant; nam olim homines glandibus, à terra productis victitabant, sicut nunc frumento, aliisque fructibus vitam sustentant, quos & eadem terra abunde sufficit. Coronæ aliquando erant pineæ; hæc enim arbor illi sacra erat; ob maximam earum copiam, quæ in Phrygia est, ubi ea primum est Dea habita, & præcipuo cultu afficiebatur, ita ut Dea Phrygia sit nuncupata. Quare ab ejus regionis monte dicto Be- [illegible] recyn-

Expositio imaginis opis.

Imago 30. a.

Leonum natura.

Clavis in manu Matris magnæ.

Dea Phrygia.

recyntho, est dicta Berecynthia: Ita eam Virgilius VI. Æneid. appellat, cum ei similem Romam facit, ita dicens;

---Qualis Berecynthia mater
Invehitur curru, Phrygias turrita per urbes,
Læta Deûm partu, centum complexa nepotes.

Aut Pinus Magnæ matri fuit consecrata; quod feratur, Atys pulcherrimus adolescens, ab ea adamatus, in eam arborem conversus. Fabula autem est hujusmodi; Dea hujus pueri amore capta, eum ad se adscivit, ei suorum sacrorum administratione credita: ita tamen, ut virginitatem coleret: quod ille & juramento confirmavit, se facturum: sed postea pulchritudine Nymphæ cujusdam, Sagaris fluvii filiæ captus, promissi oblitus, cum ea concubuit. Quod cum Dea rescivisset, statim Nympham de medio sustulit; adolescentem vero à se expulit. Qui peccati conscientia permotus, in eum furorem adactus est, ut montes peragraret, semper vociferans, ululans, ac caput concutiens: petris vero acutissimis frusta ex suis carnibus concideret, & abscissa virilia ab se projiceret. Sed Dea, ejus tandem commiseratione mota, in pinum eum convertit: utque significaret, se adolescentis memoriam retinere, pineis ramis se coronari voluit; ac suos sacerdotes acuta petra se castrare, atque diebus sibi sacris, eos circumire jussit, caput agitantes, brachia compungentes, totumque corpus vulnerantes, ut in eo Atyn imitarentur. Hi sacerdotes Galli quoque vocabantur, à quodam regionis illius fluvio sic dicto id nomen mutuati, ex cujus aquis qui bibissent, statim in furorem atque insaniam rapiebantur. Pausanias in Achaicis scribit, fuisse in Dymæis templum Dindymenæ matri, & Attæ (qui idem est atque Atys) consecratum. De Atta hanc refert fabulam; hic Matris Deûm orgia apud Lydos peregit: quare cum apud eam in honore esset, Jupiter invidit, aprumque immisit, qui Lydorum labores & opera vastabat, tum & ipsum Atten interfecit. De eodem aliam longe absurdissimam fabulam narrat; quæ est hujusmodi; Jovem ferunt in somnis semen in terram effudisse; ex quo genius duplicis sexus est natus; quem vocavit Agdistin. Hunc vero Dii metuentes, illi pudendum absciderunt; atque exinde nata amygdala: Quæ matura cum facta essent, Sangarii ajunt fluvii filiam cœpisse, & in sinum posuisse: tum statim fructus evanuit: ipsa enim puella prægnans facta, cum peperisset, hircus puerum expositum curavit. Sed supra hominem cum formosus adolevisset, pueri amor Agdystin cepit: adultum autem jam Atten propinqui Pesinunta miserunt ad Regis filiam. Canebatur jam Hymenæus: instar Agdistis. Attes vero furore correptus, sibi virilia amputavit, amputavit & Rex, qui filiam illi dabat. Porro pœnitentia Agdistin cœpit, ob ea quæ fecerat, & ab Jove impetravit, ne quid corporis Attes putresceret, neve liquesceret. Hæc Pausanias. Eusebius lib. III. de præpar. Evang. Attis, inquit, maxime flore; significat qui antequam ad

Pinus sacra Magna matri.

Attis quid significet.

fructum veniant, defluunt, qua propter ei abscissa virilia feruntur. Sed jam ad magnam matrem revertamur, quæ olim maxima pompa è Phrygia Romam est advecta: legatos enim eo Senatus miserat, cum de ea in urbem accersenda libris Sybyllinis essent admoniti. Navis autem qua id simulacrum vehebatur, in faucibus amnis Tyberini vado hæserat, nec ulla vi inde amoveri poterat. Tunc Claudia vestalis quæ de pudicitia male audiebat, (nam eam comptiorem, ac in hominum consuetudine liberiorem animadvertentes in suspicionem parum integræ ejus pudicitiæ venerant) manibus ad Deam levatis, tu optime nosti, inquit, me impudicam vulgo existimari. Quare te precor, ut si ejus criminis sim rea, de me tu pœnas sumas: sin semper me castam integramque custodivi, in hujus rei argumentum meam pudicam manum sequi ne detrectes. His dictis, cingulo navem, alligavit; quam facillime, quo voluit, traxit, maximo cum spectantium stupore. De ea autem virgine nemo postea ausus est unquam aliquid, quod ejus famam læderet, loqui; imo ne suspicari quidem. Hoc operæ pretium arbitratus, sum narrare, ut qui pudicitiæ imaginem exprimere vellet, habent unde Exemplar desumant: Licet multa eaque præclara argumenta non desint, quæ sparsim hoc in libro sunt disseminata, ad quæ facile quis eam effingat. Hujus Deæ simulacrum Romam advectum, in atro lapide erat exsculptum, quod cum eo pervenisset, ubi Almon in Tiberim influit, à sacerdotibus ex navi in plaustrum fuit impositum, quod à duabus vaccis trahebatur: atque in urbem maxima cum pompa, & populi publica lætitia fuit receptum; Quotannis vero eadem pompa celebrabatur, & carpentum, quo vehebatur simula-
Imago 31. crum, Almonis undis, immo etiam ipsum simulacrum & sacerdotes, gladii
a. quoque abluebantur: quod ostendit Ovidius in Fastis, sic dicens:

Est locus, in Tiberim quo lubricus influit Almon,
Et nomen magno perdit in amne minor.
Illic purpurea canus cum veste sacerdos
Almonis dominam, sacraque lavit aquis.

In hac pompa currum præcedebant multi nudis pedibus, qui longe obscentissima de hac Dea, & ejus amasio Aty concinebant. Quare D. Augustinus lib. II. de Civit. Dei exsecrabiles hos ritus detestans, Ante ejus lecticam, inquit, die solemni lavationis ejus talia per publicum canebantur à nequissimis scenicis, qualia non dico Matrem Deorum, sed matrem qualemcunque Senatorum, vel quorumlibet Honestorum virorum, immo vero qualia nec matrem ipsorum scenicorum deceret audire. Herodianus in historia Commodi idem testatur, dicens; Veris initio, solemnique die pompam Matri deûm Romani celebrant, in ea quæ apud quemque sunt divitiarum præcipua, supellexque materiæ, aut artis spectandæ, præferri ante Deam solent; passimque omnibus ludendi licentia permissa, sic ut per-

ſonas induant, quas cuique libitum. Alii quoque feſti dies, ludi, ſacrificiaque in hujus Deæ honorem apud veteres ſunt inſtituti. Sed quia ad rem nobis propoſitam minime facere videntur, de eis dicere omittamus. Sed tantum dicamus, ei Porcam mactatam fuiſſe: hæc enim bellua, cum copioſam prolem uno partu effundat, maximè terræ fœcunditatem imitatur. Ovidius refert, ei, cum primum Romam ingreſſa eſſet, indomitam juvencam fuiſſe immolatam, Romanis fortaſſe Ægyptiorum morem exprimentibus, qui hieroglyphicis ſuis litteris tertam volentes innuere, bovem (ut Macrobius ſcribit) aut Vaccam deſcribebant. Apud Tacitum legitur, quoſdam Germaniæ populos Matri Telluri divinos honores tribuiſſe; tanquam quæ cunctas immortalium res adhiberetur. Sed cum ij (ut ſuperius diximus) templis, ac ſimulacris carerent, divinam ei rem in luco faciebant. Erat currus, pannis opertus, quem nefas erat cuiquam præterquam ſacerdoti attingere, ut qui ſolus ſciret, ibi Deam eſſe: quare nuſquam ab eo curru recedebat, quem duæ vaccæ per eam regionem trahebant. Tunc feſti dies omnibus incolis indicebantur; arma tractare non licebat, ſed ea clauſa omnibus erant: regio univerſa pace, atque ocio abundabat: loca autem, per quæ Dea iter feciſſet, maxima cum religione colebantur. Cum hæc diuturna peregrinatione defeſſa eſſet, neque amplius apud mortales verſari vellet; currum, quo vecta fuiſſet, quodam in lacu, una cum veſtibus, quibus tecta fuiſſet, immo & ipſam quoque abluebant. Servi vero, qui id opus præſtitiſſent, numquam amplius exiſtebant, abſorpti lacu illo: quod mirum in modum eorum populorum animos religione opplebat, & numinis majorem venerationem injiciebat. Hæc eadem (ut & Tacitus refert) ab aliis quoque Germaniæ populis colebatur, nullum ejus ſimulacrum habentibus: qui tamen in ejus religionis argumentum, apri imaginem ferebant; quam omnium armorum inſtar exſtimabant, ſibi id perſuadentes, eo ſe præſidio tutos ac incolumes à cunctis periculis, atque hoſtium vi conſervandos. In numiſmate quodam Fauſtinæ Magna mater ita exprimitur: Eſt mulier, corona turrita redimita; hæc ſedet, dextero brachio ſedi innixa; ſiniſtra Clypeum continet, ſupra genu collocatum; ex utroque latere ſingulos leones habet. Eadem & Cybele, à quodam ſcilicet Phrygiæ monte fuit nuncupata. Sed Feſtus Pompejus vult eam dictam ἀπὸ τοῦ κύβου, qui eſt cubus, quin & eadem ratione ei cubus ab antiquis dicabatur, quo terræ ſtabilitas monſtrabatur: Nam quocumque tandem modo cubus jaciatur, ſemper rectus ſtabit. Ejus imago cum ea conſentit, quam ſupra Magnæ Matri attribuimus; nam & caput turrita corona habet ornatum, quemadmodum Lucretius de ea dicit lib. II.

Muralique caput ſummum cinxere corona:
Eximiis munita locis, quod ſuſtinet urbes.

Magnæ matris victima.

Tellus à Germani. Dea habita.

Cybele.

Cubus.

Hac

Murali corona qui nam donarentur. Hac corona olim donabantur ii, qui primi hostilia mœnia ascendissent. Ejusdem currum leones trahunt; quod secundum aliquorum sententiam adumbrat, Terram in aëre pendere. Ejus currus rotis sustinetur; Nam circum terram cœlestes orbes perenni motu volvuntur: quod etiam Leonibus innuitur, quæ sunt belluæ feroces: cœli namque sunt maxime valida corpora, ut quæ aërem intra se coerceant, ac Terram contineant, ne diffluat. Quare eodem libro ita apud Lucretium legitur;

Hanc veteres Grajum docti cecinere Poetæ,
Sedibus in curru bijugos agitare leones;
Aëris in spatio magnam pendere docentes
Tellurem, neque posse in terra sistere terram.

Leones etiam ei subjugati significare possunt, maternam pietatem omnia superare. Itaque de ea ita Ovidius lib. IV. Fastorum scribit.

—Feritas mollita per illam
Creditur; id curru testificata suo est.

Cum hoc mirum in modum consentit id quod apud Aristotelem libro de mirabilibus rebus exstat; narrat enim, in Sipylo Phrygiæ monte lapidem parvum quidem, oblongum, ac rotundum inveniri, quem si quis repertum ad Cybeles templum tulisset, maxima pietate erga parentes afficiebatur, eosque in posterum summa observantia colebat, licet antea impius erga illos exstitisset, violentis etiam manibus in eos injectis. Nonnulli opinantur, ut Diodorus refert, Cybele leones attributos, quod ea ab illis nutrita in monte Cybelo feratur; à qua ea id nomen sortita fuisset: nam & alii multi à belluis alti dicuntur, ut Æsculapius à canibus, Romulus atque Remus à Lupis, à cervis Telephus, Semiramis ab avibus, à picis atque Capra Jupiter: quæ licet fabulosa videantur, tamen ita historiis est traditum, atque pro vero confirmatum. Qui de rebus naturalibus scripserunt, elementa ita inter se communicare voluerunt, ut aliud facile in aliud commutetur, prout magis concrescit, vel attenuatur. Quare Plato inter ea decuplam proportionem esse existimavit. Si quis ergo id diligenter consideraverit, minus mirabitur, tantum inter se antiquorum Deos implexos; ut vix extricari posse videantur; nam idem Deus alias atque alias subinde res significat; è contra sæpe diversa inter se nomina ad unam, eandemque rem referuntur: ut Jupiter plerumque ignis est symbolum; sed interdum etiam aeris: Junoque fere pro aere capitur, sed tamen & terram aliquando adumbrat: Sol unus ille quidem est, Luna quoque una; plurima tamen nomina habent. Aqua multis est numinibus adscripta, terræ idem accidit; ea, cum assidue humorem ad se attrahat, vapores rursus ex sese in sublime emittit, qui concrescentes, in infima aeris parte nubes creant, ex quibus postea

postea pluviæ exsistunt. Hac de caussa phornutus vult Terram Rheam vocari, tamquam ex ea pluvia ῥῇ, quod est, fluat: cui tympana, & cymbala ideo adhibita fuisse: item faces, & lampades scribit, propter tonitrua scilicet & fulgura significanda, quæ pluviis prævia esse solent. Alii opinantur; tympana ad ventos referri, quos terra intra sua viscera continet: ejus opinionis est Alexander Aphrodiseus, qui eosdem refert, Vestæ adscribi, quæ virginali facie est efficta: ea enim est Terra, quæ etiam sedet: ita enim exsculpsit Scopas, ut Plinius scribit, in hortisque Servilianis visebatur: hæc etiam tympanum tenebat. Phurnutus dicit, eam rotundam effingi solere, atque per medios humeros fixam, eo quod hujusmodi est terra; & sic coagulata sedet: serta candida ait ei cicumposita esse, quod coronetur, & ocultetur undecumque à candidissimo elemento. Sed hic est animadvertendum, duas apud antiquos fuisse Vestas, quarum una Saturni fuit mater, quam pro terra posuerunt; altera filia; quæ ignem significabat, hoc est vitalem illum calorem, qui per terræ viscera fusus, omnibus quæ ex ea oriuntur, vitam tribuit. Quare nullam ei antiquam statuam posuerunt, ut de ea Ovidius libro Fastorum canit. *Rhea.* *Vesta.*

Nec tu aliud Vestam, quam vivam intellige flammam;
Nataque de flamma corpora nulla vides:
Jure igitur virgo est, quæ semina nulla remittit,
Nec capit: & comites virginitatis amat.

Itaque ejus cultui virgines, Vestales dictæ, dicatæ fuerunt, quæ primum à Numa, ut ex Livio intelligi potest, institutæ fuerunt. Scribit Agellius, quod Virgo, dum à pontifice caperetur, Amata appellabatur, ea ratione, quod quæ prima capta fuit, ita vocabatur: in id collegium cooptabantur. illæ quidem non minores sex annis, nec decem majores has oportebat nullo linguæ, aut oculorum, aut aurium, aut denique alicujus corporis partis vitio laborare; harum parentes ejusmodi esse debebant, ut numquam servitutem servissent, neque quæstuariam, aut sordidam artem exercuissent. Initio quatuor tantum fuere, post sex: neque homines aditu excludebant, præterquam noctu. Triginta annis ibi necessario eis erat permanendum, decem enim in sacris ceremoniis atque in suo munere perdiscendo consumebant: hoc erat; curare, ut ignis ille sacer, ipsarum custodiæ creditus ne extingueretur: si enim id unquam accidisset, maximum aliquod malum Romanis portendebatur: ea vero, cujus culpa id evenisset, à Pontifice acriter verberari solebat: mos autem erat, tabulam felicis materiæ tam diu verberare, donec ignis conciperetur, qui cribro aheneo in ædem à Virgine deferebatur. Altero decennio eæ munus suum obibant: quo absoluto, tyronibus docendis aliis decem annis præerant. Post quod tempus tanquam rude donatis liberum erat, nubere ne vellent, an ibidem permanere: sed *Amata prima virgo Vestalis.* *Vestales.*

tamen oppido paucæ fuerunt, quæ nuptias eligerent, nam quæ ab instituto resiliissent, fere longe infelicissimum exitum experiebantur. Sed tamen eo tempore, quo erat eis ibi permanendum, vitam pudicam degere eas necessario oportebat: nam quæ in incesto fuisset deprehensa, viva adhuc feretro imponebatur, & tanquam mortua efferebatur, cum propinquorum suorum luctu sequentibus mœsto cum silentio Pontificibus & sacerdotibus. Prope portam locus fuit subterraneus, in quam scalis quibusdam descendebatur: in eum locum solam virginem demittebant, & scalæ auferebantur, locusque ipse occludebatur: in quo ne fame necari videretur, panis, lactis, & olei non nihil apponebatur; unaque ardens lucerna: quibus peractis, sacerdotes aliique discedebant. Eo die Justitium erat in urbe, & mœror pavorque non exiguus: magnum enim aliquod malum civitati portendere putabant Vestalium supplicium, sed tamen hæc Vesta, de qua modo loquimur pro altera sæpe apud scriptores ponitur, cum scilicet de Deorum natura, templis, sacrificiis, aliisque ritibus sacris scribunt, qui ad eorum cultum pertinent. Quare nemo miretur, si quæ alterius sunt, ego ad alterum interdum transtulero; vix enim de terræ viribus scribi potest, quin de terra quoq; ipsa dicatur. Ovidius refert, Vestæ templum quod antea Numæ domus fuerat, rotundum exritisse, ut scilicet eo terræ globus adumbraretur, intra cujus viscera semper ignis asservabatur. Festus scribit, Numam Vestæ rotundum templum consecrasse; nam eam terram esse crediderat, quæ hominum vitam conservat: hæc quia globi speciem refert, Vestæ quoque templum eadem figura construendum curavit: cujus structura Deæ imaginem exprimebat. Quare Alexander opinatur, per eam divinum animum repræsentari, in quo oculorum obtutus defingere nequimus, sed ea tantum cernimus, quæ eum circumstant. Ejus templum à Christophoro Laudino dum Virgilii illa verba enarrat, quibus Hector lib. II. Æneidos, Æneæ Vestæ sacra commendat, ita designatur. Templum erat sane magnum, in ejus medio erat altare, in quo ignis ex utraque parte ardebat, cujus custodiæ binæ Vestales præerant in Templi culmine virgo erat effcta, quæ ulnis infantem continebat: Jupiter enim à Vesta nutritus ferebatur. Huic Deæ Antiqui vestibula consecrabant; unde & nomen ea à Vesta habere, Ovidius arbitratur. Hic sæpe comedere erant soliti, ad suas mensas Deos invitantes, quibus tanquam altaribus utebantur, diis videlicet penatibus consecratis. Cum autem nullum sacrificium absq; igne fieret, ideo focus erat ei dicatus, qui & lar dicebatur, nam & ibi Lares Dii colebantur. Sed sciendum est, Vestam non pro quolibet igne capi; is enim prout varie considerari potest, ita varios sibi præpositos Deos admittit: Vesta ergo pro illo igne intelligitur, qui intra terræ viscera latitans, vitã cunctis terra nascentibus tribuit. In sacrificiis vero, aliis Diis oblatis, semper Vestæ nomẽ præfabantur

Vestæ templum.

Imago 32. a.

Lares.

Vestæ nomen in sacrificiis præmittebatur.

fabantur, sicut etiam de Jano diximus. Cujus rei eam potissimum rationem Ovidius afferr, quod vestibula, ubi olim sacrificabatur, Vestæ erant sacra, affertur quoque fabula; qua ea post victoriam contra Titanes partam, à Jove imperrasse dicitur, ut virgo permaneret, ac omnium sacrificiorum primitias sortiretur. Sed m. hi eo præcipue veteres respexisse videntur, quod ea quæ in sacrificiis adhibebantur, ab igne illo, quem Vesta designat, habenr ut sint atque permaneant, adde, quod nil magis Deorum ipsorum puritatem immortalitatemque exprimeret, flamma, ideoque nullum sacrificium sine igne constabar, hinc est, ut Vestæ nomen cæteris omnibus præmitteretur.

Præter Vestam alia quoque fuere numina, quæ antiqui sunt venerati, ut quæ quasdam terræ virtutes significarent, quas terra juxta diversas sui partes exserit: nam ut Virgilius cecinit:

-- non omnis fert omnia Tellus.
Hic segetes, illic veniunt felicius uvæ:
Arborei fœtus alibi atque injussa vtrescunt
gramina

Quamobrem olim Ceres, Proserpina, Bona Dea, Flora, Pales aliæque sexcentæ, divinos honores obtinuerunt, sed de aliis inferius, nunc de Cerere dicamus, quam primam frumenti sationem, messionem, atque panis confectionem hominibus demonstrasse dicebant; antea enim herbis ac glandibus victitabant. Itaque ita de ea Virgilius Lib. 1. Georg: scribit;

Prima Ceres ferro mortales vertere terram
Instituit, cum jam glandes, atque arbuta sacræ
Deficerent silvæ, & victum Dodona negaret.

Et Ovidius de eadem ita scribit:

Prima Ceres unco terram dimovit aratro;
Prima dedit fruges, alimentaque mitia terris:
Prima dedit leges: Cereris sunt omnia munus.

Hacque de Causa in divos fuit relata, quod leges prima hominibus tulisse sit credita; nam ante frumenti usum; à Cerere inventum, homines passim ferarum more sine lege vagabantur, quæ feritas interrupta est, invento usu frumentorum: cum glandibus enim homines, vita illa rudi abjecta, civitates condere, unum in locum coire, ac una vivere cæperunt, quamobrem Cereris numen, veteres ad eam terram transferebant, quæ frumenti est ferax. Itaque ejus effigies matronam referebat serris spiceis redimitam, papaverisque fasciculum manu tenentem; hæc enim fertilitatis sunt argumenta; ejus autem currum duo dracones, ut est apud Orpheum trahebant, quos Claudianus lib. 1. de raptu Proserp. ita describit;

Ceres legisfera.

Imago 36. a.

Hic ubi servandum mater fidissima pignus
Abdidit, ad Phrygios tendit secura penates,
Turrigeramque petit Cybelem, sinuosa draconum

Membra regens, volucrique per avia nubila tractu
Signant, & placidis humectant membra venenis.
Frontem crista tegit, pingunt maculosa virentes.
Terga nota, rutilum squammis intermicat aurum.

Serpentes cur Cereri attributi. Serpentes ideo Cereri sunt attributi, ne segetes nimis ab humo se tollant, sed potius humi serpant; aut, quod serpentum flexuosa corpora obliquos sulcos adumbrant; aut juxta Hesiodi sententiam, quod Salaminæ olim serpens prodigiosæ magnitudinis erat, qui omnem eam regionem populabatur; sed inde ab Eurylocho depulsus, Eleusim tranavit; & ad Cereris patrocinium suæ incolumitatis gratia quodammodo confugisse visus, semper in ejus templo tamquam Deæ minister permansit. Quod autem Ceres latifundia significet, quæ magnam frumenti vim proferant, id ejus imago (ut Eusebius ex Porphyrio refert) non obscuris argumentis ostendit, cum ea sit spiceis sertis redimita, circum quam aliquot papaverum Plantæ visuntur, quæ fertilitatis sunt symbola. *Sicilia Cereri grata.* Itaque ei omnium gratissima Sicilia fuisse fertur: quod regio ea sit fertilissima: atque inter eam ac Vulcanum diu controversum est, utri ejus possessio deberetur; sed demum Cereri est adjudicata. Huc forte respiciebat ea Cereris statua, de qua Cicero in Verrinis. Hæc dextera Victoriæ sigilium gestabat: quod etiam ad Insulæ fertilitatem referri potest. *Proserpina à Plutone rapta.* Itaque poëtæ fabulati sunt, Proserpinam Cereris filiam, quæ etiam sæpe pro fertilitate ponitur, in Sicilia à Plutone raptam; quod scilicet quondam Sicilia parum erat frumenti ferax: aut, quod proserpina seminis vim adumbrat, quæ in eo latitat, ad fructus ex se gignendos; Pluto autem, qui solem repræsentat, eam correptam; ad inferos traxit; nam solis virtus semen intra terræ viscera, clausum hiemis tempore nutrit atque conservat. Hanc Ceres facibus quærit; agricolæ enim æstivo tempore, cum solis radii maxime vigent, maturas fruges quærunt, atque legunt. Hinc factum est, ut Praxitelis Ceres, quemadmodum Pausanias in Atticis meminit, faces manibus teneret: sacerdotes quoq; diebus Cereris Eleusinæ sacris noctu cum facibus currerent. In his sacris virgines Cæreri sacræ, vere calathos florum plenos, æstate vero spicarum portabant. De his Tullius quoque adversus Verrem meminit. Eisdem in pompis, ut Eusebius refert, imago Creatoris, ab Hierophonta, solis, ab eo qui & facem tenebat, Lunæ, ab altaris ministro, Mercurii, à Præcone gestabatur. Theodoretus addit, hic fœminei pudendi imaginem, sicut & in Bacchi sacris masculei circumferri solitam: quam quidem maxima veneratione prosequebantur; cum tamen Ægyptiorum Rex Sesostris, quemadmodum de eo narrat Herodotus, in eis regionibus, quas sibi facile, parum aut nihil incolis repugnantibus, subegisset, columnas, pro trophæis statuisset, cum nominis sui, atq; patriæ inscriptione, exsculpta etiã muliebris pudendi effigie, qua

quia eorum populorum ignavia designaretur. Tanta autem religione, ac silentio Cereris sacra celebrabantur, ut sacerdos semper voce præiret, ita dicens ἑκὰς, ἑκὰς ὅστις ἀλιτρός: quod est, *Procul, procul este profani*: nemo autem ad ea admittebatur, nisi initiatus, quem etiam omni flagitio expiatum oportebat. Quare de Nerone legitur; nunquam his sacris eum voluisse interesse, scelerum scilicet conscientia convictum. Antoninum Imperatorem ferunt, in probitatis argumentum, se Cereris Eleusinæ sacris initiandum curasse. Neque hic silentio involvam ridiculũ sane morem eorum, qui his sacris imbuerentur; nam ii primo suæ conservationis die subuculam novam, ac mundam induebant, quam nunquam exsuerent, quoad detrita per se discerperetur; atque dicunt, frusta illa maxima cura custodita, ut ex eis fasciæ infantibus conficerentur. Quid illa pompa circumferretur, nemo sciebat: hæc sacra cistis opertis deferebantur; unde puellæ, quæ illa gestabant, dictæ sunt canephoræ, id est, cistiferæ; nefasque erat, rationem ceremoniarum illarum investigare. Quare Macrobius de Numenio philosopho lib. 1. in Somn. Scip. narrat, ei offensam numinum, quod Eleusina sacra interpretando vulgaverit, somnia prodidisse: viso sibi, ipsas Eleusinas Deas habitu meretricio ante apertum lupanar videre prostantes, admirantique, & causas non convenientis numinibus turpitudinis, consulenti, respondisse iratas, ab ipso se adytu pudicitiæ suæ vi abstractas, & passim adeuntibus prostitutas. Pausanias de se refert, se, cum copiose de sacris Eleusinis differere statuisset, in somnis à quodam spectro ab ea re deterritum. Quare de eis nil attingit, nisi quod in propylæis erat Triptolemi statua, atque Vacca ænea, floribus redimita, ac cornibus auratis, quales erant victimæ immolandæ. Triptolemus vero fortasse in curru Cereris sedebat; nam fertur à Cerere per orbem terrarum allegatus, ut ubivis gentium mortalibus terræ cultum, frumenti sationem, usumque monstraret. Deæ autem Eleusinæ Ceres atque Proserpinæ intelliguntur; quæ etiam Magnæ Deæ à Græcis dicebantur: Arcades vero præcipuo quodam cultu eas afficiebant, ignem in earum templo semper ardentem maxima cum religione conservantes: ibi, ut scribit Pausanias in Arcadicis, Ceres è marmore tota erat; Proserpina, qua veste velabatur, è ligno; singularum magnitudo quindecim ferme pedum præferebant puellæ duæ, talaribus amictæ tunicis, calathos utroque capite, floribus refertos. Ante Cereris pedes Hercules collocatus erat magnitudine cubitali. Horæ præterea duæ ibidem affabre effictæ, & Pan fistula, Cithara Apollo canens: indicabat inscriptio, eos esse è primoribus Diis. In mensa Nymphæ eminebant Nais inter eas parvulum Jovem gremio ferens: Anthracia una ex Arcadicis Nymphis facem præferebat (quam Cereris esse diximus) Agno manu altera hydriam, phialam altera Anchirrhoe, & Myrrhoessa, & ipsæ hydrias

Eleusina sacra.

Deæ Eleusinæ.

effluente aqua præferebant quod forte quædam Cereris sacrificia innuebat. dicta Cereris nuptiæ, ubi vinum non adhibebatur, contra atque in aliorum Deorum sacrificiis fieri consueverat: quod significat Plautus in Aulul. Sta. Cere in, Strobile has facturi nuptias? Strob. Qui? Sta. Quia temeti nihil allatum intelligo. Potest sus Cereri adjungi, tamquam propria ejus victima. Ratio vero cur aliis Diis aliæ victimæ mactarentur, est juxta Servium non tantum in consensione referenda, quam bellua aliqua cum aliquo Deo habet, sed etiam quod quædam inter eos inimicitia exsistat. Hacque de causa in Cereris sacrificiis suem adhibitum dicunt; quod scilicet Deæ gratum esset futurum spectaculum, si inimicus ad pedes ejus mortuus jaceret, qui non solum segetes vastaret, sed & terra rictu defossa, semina ipsa voraret. Eadem quoque ratione Bacho caper immolabatur, ut bellua maxime vitibus adversa. Nonnulli opinantur gratum esse Cereri suis sacrificium, propter maximũ, qui est inter eos consensum: ea enim est terrestre numen, cum terram significet; sus etiam semper humi volutatur; ut plurimum est niger, sicut & terra est sua natura nigra atque opaca: hæc præterea bellua præclare terræ fœcunditatem adumbrat. Itaq; interdum Cereri porca prægnans cædebatur; nam ea legitur ad viginti fœtus uno partu profudisse: triginta ea porca pepererat, quæ Æneæ in Tiberis ripa prodigii loco visa est, quemadmodum Virgilius refert. Aliud quoque Cereris simulacrum in Arcadia visebatur, sicut refert Pausanias: ubi Ceres ipsa facem dextera præferebat, lævam Heræ admovebat (erat hæc & Arcadum Dea, quam Neptuni atque Cereris filiam existimabant; licet & id nomen Cereri quoque ab Arcadibus, sicut & Junoni à Græcis fuerit tributum) Hera sceptrum & vas, quæ cista dicitur, genibus sustinebat. Narrat quoq; Pausanias ibidem, Cererem fuisse nuncupatam Erinnyn, ob hujusmodi scilicet causam: Neptunum ajunt Cereri, dum illa errans, filiam quæreret, ejus amore captum, vitium offerre conatum: sed cum in equam se Dea vertisset, & ad Oncium gregibus, permista pasceret, Neptunum non fefellit; nam & ipse in equum mutatus, eam compressit: quod illa primum iracunde tulit: verum postea placabilior facta, lavisse dicitur in Ladone. Cognomina itaque attributa, Erinnys à verbo, quod furere Arcadibus est; Lusia vero, quod se in flumine abluisset. Hinc etiam factum est, ut Ceres Nigra appellaretur, propter vestem videlicet nigram, quam tum ita in Neptunum, tum luctu de Proserpinæ raptu commotam sumpsisse ajebant: itemque, in specum cum se abdidisset, diu lucem vitâsse: ita vero accidisse, ut, cum omnes, quos terra educat, fructus corrumperentur, & homines passim pestis conficeret, Diis cæteris latebras ignorantibus, Pana per Arcadiæ montes inter venandum errantem, cum ad Elaium venisset, ibi Cererem offendisse, tali cum ornatu & vestitu: Jovem, re de Panis oratione cognita, Parcas misisse, quibus deprecantibus

Cereris nuptiæ.
Victima cur diversa.
Sus cur Cereri attributus.
Hera.
Ceres Erynnis.
Ceres in Equam conversa.
Neptunus in Equum conversus.
Ceres Nigra.

tibus, compressa ira, & luctu lenito, placata Ceres fuerit. In rei memoriam se Phligalenses dicunt antrum illud cum ligneo simulacro Deæ dedicasse: simulacrum ita fabricasse, ut saxo insideret muliebri figura, præter caput, quod equinum, atque adeo cum juba esset; serpentibus, & aliis feris ad caput alludentibus; reliquo corpore ad imos pedes tunica velato altera manu delphinem, columbam altera præferente. Ibidem Pausanias scribit, prope fanum Cereris Eleusinæ lapides fuisse prægrandes duos, alterum apte alteri impositum, Petroma fuisse vocatum. Eos lapides, ubi anniversarii sacri, quæ majora nominabant initia, dies appropinquabant, disjunxisse, atque inde litteras eduxisse, quibus pompæ ritus, & quæ fieri oporteret, omnia consignata erant. Eum commentarium, cum sacrificulis audientibus, recitandum curassent, ea ipsa, quæ consequebatur, nocte, in pristinam sedem reposuisse: ad eam lapidum compagem Pheneatarum multitudinem de maximis quibusque rebus jusjurandum concipere solitum: saxo superiori operimentum fuisse, rotundo ambitu: in eo effigiem Cereris cognomento Cidoniæ servatam: eam effigiem Sacerdotem tamquam personam indutum, statis, quæ Initia Majora appellantur, diebus, populares patrio quodam ritu virgis cæcidisse: venisse in hæc loca, Pheneatas Cererem dictitasse, ante Naüm, dum errabunda Proserpinam quæritaret; & iis, qui se comiter, ac liberaliter accepissent, legumina divisisse omnia præter fabam. Qua autem maxime de causa impurum legumen faba sit, idem Pausanias reticet, dicitque Arcanis commentariis mandatum esse. Sed id fortasse dici poterit, fabas scilicet impuras esse existimatas, quod eas in manibus placandis adhiberent. Is enim qui horum sacrificiorum fuit auctor, cum animadvertisset in hujus floribus quasdam litteras videri inscriptas, quæ luctum atque mœrorem significarent, optimo jure in sacris illis, fabis est usus: ideoque vulgo dicebatur, manes sese in fabas abdere: sed & Flamini Diali nefas erat, fabas tangere, ac nominare, nedum comedere. Pythagoras à fabis abstinendum esse præcipiebat; hac fortasse de causa, quod timendum esset, ne quis alicujus animam una cum gurgulione voraret: ejus enim fuit opinionis, ut sentiret animas subinde ex alio in aliud corpus migrare. Aut à fabis cavere admonuit, innuens lugubres ac mœstas cogitationes deponendas ei qui velit in rerum divinarum contemplatione versari: vel eo dicto significavit, ne vivi similes mortuis essemus. Sed quomodocumque sit, Pythagoras in hoc Cereri consensit, quod ambo fabas legumen impurum existimaverunt. Sed quia, ut superius dicebamus, diversæ terræ virtutes ab antiquis diversis numinibus adscribebantur; ea quæ ad pascua est idonea, Palis nomine fuit demonstrata, quæ Pastorum propria Dea dicebatur. Hujus nullam adhuc imaginem apud antiquos exstitisse puto: quare tantum dicam qui ritus in ejus festis cele-

Cereris statua.

Legumina à Cerere distributa.

Faba cur impura.

Pales Pastorum Dea.

Palilia. celebrandis usurparentur, quæ Palilia dicebantur, & in urbis Romæ natalem diem incurrebant: eo die nulla victima cædebatur, perinde atque nefas esset, alicui tum vitam adimere, cum natale urbis celebraretur. Sed homines fumo ex sanguine equino combusto, vituli cinere, ex matris utero avulso, quæ in quibusdam aliis sacrificiis mactata fuerat, atq; fabæ stipula expiabantur: Ovilia etiam, oves, ac cæteræ pecudes purgabantur fumo ex sulphure: Rosmarinumque, ac herbam Sabinam, oleam ac tædam & laurum cremabant, postea per flammam fœno accensam transibant. Item liba ex milio, & lactis mulctralia in Deæ honorem offerebant; solemnique prece sacrificium absolvebant.

Pomona. Qui ritus non admodum ab iis differebant, quibus in Pomonæ pomorum Deæ sacris utebantur: Ovidius eam hortis præponit, dicitque Vertumni fuisse uxorem, sub cujus etiam tutela horti erant: ei in manus tradit falcem, qua inutiles arborum ramos amputet, feliciores que inserat. Quare qui ejus imaginem vellet adornare, omnia ea instrumenta, quorum est usus in re hortensi, essent adjungenda.

Flora. Hæc arboribus vim ad maturos fructus producendos tribuere credebatur: sicuti & Floram floribus ex eis eliciendis præponebant; ideoque florum Dea dicebatur tam eorum, qui in arboribus, quam qui in pratis erant. Ejus imaginem tunc describam, cum de Zephyro ipsius marito dixero. Sed tamen historiis traditur, eam in lupanari meretricem exstitisse, infantesque Romulum, ac Remum suo lacte nutrivisse; aut etiam aliam, quæ ex meritricio quæstu ingentem hæreditatem Populo Romano legarit. De hac id scriptum reperio.

De Flora narratio. Æditiuus quidam Herculis, otio superfluens, tesseris, & id genus lusionis diem terere solebat; sed cum forte aliquando collusores deessent, Deum Herculem, ut colluderet, ea lege provocavit, ut, si Deus vinceretur, boni aliquid elargiretur: si vero æditiuus, Deo cœnam se præbiturum, puellamque insuper formosam, cum qua Deus misceretur. Tali proposita conditione, tesseras æditiuus pro se, & Deo jecit; jactu à Deo victus est æditiuus; qui ideo cœnam apparavit; & Laurentiam formosum scortum conduxit: in templo discubuere: post cœnam puella clausis foribus, in templo est relicta. Ferunt autem noctu cum Laurentia non humanitus congressum; puellæque jussisse, ut mane in forum prodiret; & cuicumque primo occurrisset, illum sibi amicum pararet: id cum fecisset puella, Tarruntio homini prædivitι, & jam natu grandi, & cælibi obvia facta est: cui est matrimonio juncta. Ei, vivens, potestatem fecit Tarruntius omnis suæ rei familiaris, moriensque hæredẽ Testamento instituit, quæ & moriens Pop. Rom. scripsit hæredem: qui quidem maxima ejus memoriam veneratione est prosequutus. Sed quia flagitiosum arbitrabatur, meretricem colere, ejus nomen in Floram commutavit; utque pudendæ rei quædam dignitas adderetur, Deam finxerunt esse, quæ floribus præesset: & ludi eidem

dem Florales sunt nuncupati, in quibus omnes nequitiæ, & lasciviæ nudis mulieribus peragebantur: in iis etiam venationes leporum, atq; damarum instituebantur; hæc enim belluæ in hortis custodiuntur, qui sub ejus Deæ tutela esse putabantur; ut de se ipsa apud Ovidium dicit. Erat olim quoque Bona Dea, numen quod ad terram pertinebat; Porphyrius enim opinatur, quemadmodum refert Eusebius, illam terræ virtutem, quæ jactum semen fovet, ac nutrit, ab antiquis sub Bonæ Deæ nomine significari: cujus rei illud esse argumento dicit, quod ejus effigies virides quasdam plantas manibus porrigit, tamquam quæ recens pullularunt. Victima quoque, quam eidem immolabant (hæc autem prægnans porca erat) ostendebat, veteres hanc Deam pro terra cepisse. Hæc Bona est nuncupata, quod ex terra sexcenta in nos bona derivant: eadem Fauna appellabatur; ea enim nobis favet, cum ejus ope egemus: alia etiam nomina habet, quæ Plutarchus enumerat, cum narrat, quo pacto Clodius, uxoris Cæsaris amore captus, muliebrem habitum gerens, in hujus Deæ sacra penetravit. De hac legitur, eam tam insigni fuisse pudicitia præditam, ut marito excepto, hominem non viderit, immo ne de nomine quidem audiverit; necumquam extra proprias ædes sit visa. Hinc factum est, ut in ejus templum hominem ingredi, vel ejus sacrificiis interesse, nefas esset: ejus sacra vel in domo Pontificis Max. vel Consulis, vel Prætoris celebrabantur: tuncque omnes inde homines emigrabant, mulieribus succedentibus; quæ totam noctem pervigiles Deæ litabant; non enim interdiu divinam ei rem facere licebat. Nec tantum hominem inde cedere oportebat, sed & viriles effigies tegebantur; tantum ea Dea à Masculeo sexu abhorrebat. In ejus templo variæ multorum generum herbæ erant, quas templi custos libenter ægrotis, qui eis indiguissent, impertiebat. Atq; ea de causa nonnulli eam Medeam esse sunt opinati, quæ à Jasone decepta, postea omnem hominum conspectum refugiebat. Sed tamen exstat in fabulis, hanc Bonam Deam, sive Faunam eam dicere malimus, filiam fuisse Fauni; qui, cum filiam deperiret, nihil non fecit, ut eam ad sua scelerata vota pertraheret; neque quidquam promovisse tamen: quare ad vim conversum, ab illa myrtea virga capite percussum fuisse, ac vulneratum. Patrem ergo, ubi se à filiæ complexibus repulsum vidisset, quos neque blanditiis, neque vi expugnasset, dolis in posterum agere decrevisse: itaque eam inebriasse: sed & sic sua spe falsum; cum desiderio patris filia nec vino pressa cessisset: demum eum se in serpentem transfigurasse, & cum filia coiisse creditum. Horum hoc tale proferunt indicium; quod virgam myrteam in ejus templo haberi, nefas fuerit; & quod super caput ejus extenderetur vitis, qua maxime causa eam pater decipere tentaverit; quod vinum in templum ejus non suo nomine soleret inferri; sed vas in quo vinum inditum esset, mellarium nominaretur, & vinum lac; quodque serpen-

Bona Dea.

Fauna.

Sacra Bonæ Dea.

Bona Dea Imago. tes in ejus templo nec terrentes, nec timentes apparerent. Quare ejus imago effingebatur, Sceptrum sinistra manu tenens (nam eam parem Junoni potestatem habere, aliqui crediderunt) vite ejus capiti incumbente; ad latus erat serpens, ac Myrtheus baculus. Huic Deæ sane, quam similem potestatem Proserpina habebat; cum veteres pro Proserpina vim illam terræ intellexissent, quæ semina sub ea condita conservaret. De hac apud Eusebium similis fabula legitur, ac ea quam de Bona Dea retuli. Ea sic habet, Ceres ex Jove Proserpinam genuit, quam aliqui Phetephatten appellant. Filiæ amore correptus parens, ei in serpentem conversus conjungitur. Unde in Sabaziorum mysteriis draco in spiram involutus in sacrificiis, ad factorum memoriam adhibetur. Peperit & Pherephatte tauriforme filium; quare Imago 34. a. Poëtæ nonnulli taurum laudant draconis patrem & draconem rursus tauri patrem. Proserpina etiam fruges significari legimus, quæ è terra Cereris nomine denotata, ortum trahunt. Idque non absque vitali quodam calore, qui è cœlo derivat: Jupiter autem cœlum adumbrat. Hæc à Plutone rapta fingitur aut quia semina in terram jacta, interdum non nascuntur, ex quo terra quodammodo dolere videtur, cum se suis ornamentis spoliatam cernat: Proserpina pro frugibus capitur. aut quod nativus terræ calor correpta semina fovet, donec ea ad maturitatem perducat. Eadem Proserpina aliquando pro Luna capitur, quare potest eodem pacto effingi, quo Luna sed & ejus effigies, anserē in manu tenere cernitur, ut Pausanias in Bœoticis narrat: dicit enim prope Trophonii lucum Ercynam cum Proserpina ludentem, anserem in manibus invitam dimisisse; volitantem illum subiisse cavernosum antrum, ibique se sub lapide occultasse. Proserpinam subingressam avem à fuga retraxisse: quo loco lapidem submoverat aquam erupisse, qui postea fuerit Ercyna amnis appellatus. Manebat ergo ad Ercynæ ripas ædes & signum in ea, virgo anserem manibus præferens; quæ Proserpina Cereris filia erat.

NEPTUNUS.

NEptuno inter fratres sorte Aquarum regnum obtigit, inde maris Deus dictus. Eum veteres interdum tranquillum, mitem, sedatumque, sæpe etiam vultu turbato effinxerunt. Quod apud Homerum atque Virgilium legere est; Mare enim statim ex altero in alterum statum permutatur, quod ex tranquillo fit turbulentum, atque è contra; Eidem tridentem in manus tradiderunt, qui in Concha veluti in curru stat, hæc ab Equis marinis trahitur, qui posteriore sui parte piscis speciem referunt. Hi à Statio lib. II. Thebaid. sic describuntur;

Illic Ægæo Neptunus gurgite fessos
In portum deducit Equos: prior haurit habenas
Ungula; postremi solvuntur in æquora pisces.

Eum

Eum vestibus cæruleis induerunt, quæ, ut Phornutus inquit, marinum colorem referunt. Lucianus in sacrificiis cæruleis capillis, & nigris effingit; quamvis Servius dicat, apud antiquos, marinos deos canis capillis, atque senes plerumque depictos fuisse; quandoquidem eorum capita spuma candescunt. Quare Philostratus in imaginibus Glaucum depingens, qui est etiam marinus Deus, eum dicit barbam habere madefactam, comas autem aqua perfusas per humeros spargi; supercilia densa, hirsuta, & inter se juncta; Brachiumque attollentem, undas scindere, aptasque ad natandum efficere; pectus marina alga, ac lanugine obsitum, ventremque paulatim attenuari, ad inde cæteras corporis partes in piscem desinere; itaque cauda erecta, extraque aquas existente ostendi. Ovidius lib. XIII. Metamorph. ita Claucum de se loquentem inducit; Glaucus.

Pabula decerpsi, decerptaque dente momordi:
Vix bene combiberant ignotos guttura succos,
Cum subito trepidare intus præcordia sensi,
Alteriusque rapi naturæ pectus amore.
Nec potui restare diu, repetendaque numquam
Terra vale, dixi, corpusque sub æquore mersi.
Hanc ego tum primum viridem ferrugine barbam
Cæsariemque meam, quam longa per æquora verro,
Ingentesque humeros, & cærula brachia vidi,
Cruraque pinnigero curvata novissima pisce.

Idem Philostratus Neptunum cum Equis & cetis in mari tranquillè incedentem facit, ac tridentem præbet; quem tres maris mediterranei sinus significare, aliqui volunt; alii ad triplicem aquarum naturam referunt; fontium enim sunt dulces, marinæ salsæ; quæ autem in lacubus continentur, non sunt amaræ illæ quidem, sed gustatui sunt ingratæ. Idem buccinam eidem tradit; ea autem est coclea, qua Tritones utuntur: nam & hos anti- Tritones.
qui inter marinos Deos numeraverunt, Neptunoque comites adjunxerunt. Poëtæ fingunt Tritones maris tubicines; cocleam enim retortam gerunt, qua terribilem quemdam sonum edunt. Itaque Hyginus refert eo tempore, quo Titanes adversus Deos bellum gerebant, quemdam Tritonem buccina nuper à se reperta, ita insonuisse, ut Gigantes sonitum ferre non valentes, terrore illo consternati, statim sese in fugam converterint. Hi potius belluæ quam Dii, aut homines erant existimandi; Nam ut Virgilius lib. X. Æneid. scribit;

Frons hominem præfert, in pristin desinit alvus.

Hæc eorum duplex forma, secundum nonnullorum sententiam, duplicem aquarum vim ostendit; nam eæ interdum prosunt, aliquando etiam nocent. Neque tamen Poëtarum omnino est commentum, quod de Tritonibus ja-

ctatur; nam ex historiis discimus, homines marinos sæpe visos, qui figura partim hominem, partim piscem referunt. Plinius lib. IX. Natur. histor. testatum reliquit, Olysippone Tyberij principis tempore, legatos missos Romam qui nunciarent, apud se Tritones buccina sonantes esse auditos, immo & à plurimis visos. Et Alexander Neapolitanus lib. III. refert se à quodam certæ fidei homine audisse, qui diceret se, cum esset in Hispania, marinum hominem & vultu & corpore prorsus humano, absoluta similitudine pube tenus, postremis vero in piscem desinentibus, vidisse, in malle ex ultima Mauritantia, & Oceani finibus eo pro monstro allatum: fuisse autem facie hominis vetusti, capillo, & barba hispida, atque hirta, colore cæruleo, statura procera, & majore humana, alis quoque tenui cartilagine, quibus marinos fluctus secabat, & membrana passim interlucente munitum. Quod ne quis commentitium arbitraretur, idem Theodori Gazæ auctoritate confirmat, qui affirmavit, se, dum in Peloponeso ageret, fœda maris tempestate oborta, cum nonnulla piscium monstra ad litus illisissent, inter cætera vidisse Nereidem in litore, fluctibus expositam, viventem jam, & spirantem, vultu haud absimili humano, facie quoque decora, neque invenusta specie, corpore squamis hirto ad pubem usque, nisi quod cætera, in locustæ caudam desinebant. Quamobrem minime mirum videri debet, si Poëtæ Nereides pulcerrimas, Nymphas esse finxerunt, quæ marinos Deos, Oceanum scilicet, Nereum patrem, Neptunum, Thetin, Doriden, cæterosque ejusmodi comitarentur, qui varios aquarum effectus significant, ab antiquisque colebantur, quod crederent, sibi plurimum ab eis commodari, incommodarive posse. Quamvisque plurimæ ferantur fuisse Nereides (nam Hesiodus eas ad quinquaginta nominatim enumerat; tamen de una tantum, Galathea dicta, mihi dicendum suscepi. Hæc sic est à candore nominata, qui in ea aquæ spumantis repræsentat: quare Hesiodus ei albicantes comas, faciemq; lacti similem tribuit. Polyphemus ejus amator apud Ovidiũ, eam ligustris candidiorem vocat. Philostratus in quadam imagine Galatheam per quietum mare incedentem facit, eamq; in curru collocat à delphinis tracto, quos Tritonis filiæ regunt, Nymphæ circumstantes, ejusq; obsequiis paratissimæ. Cæterum ipsa purpuream vestem supra caput ad Zephyrum tollit, ut & sibi umbraculum, & currui velum sit. Ipsius autem comæ Zephyro minime diffusæ; madidæ enim sunt, & quam ut à vento agitari queant, graviores. Hic non duxi prætermittendum, quod Alexander Neapolitanus loco proximè citato refert; nempe suo tempore in Epiro ad fontem jugis aquæ, ad quam mulieres ex oppido aquatum ventiabant, Tritonem, seu marinum hominem à spelunca, quam forte ibi nactus fuerat, observare solitum, siquando solam ad aquas accedentem, aut per litus obambulantem mulierem videret, ipsum ex undis, & spelunca leni gressu, tacitis-

Homines marini.

Nereis.

Galathea.

citisque vestigiis desilire, & à tergo accedere, ac vi compressam mulierem ex insidiis adoriri, & ad mare concubitus causa arripere, atreptamque sub undis deferre consuevisse. Quod cum apud loci incolas percrebuisset, diligentius marinum monstrum observasse, & cum diutius laqueos illi intendissent, haud multo post dolo captum, & laqueis vinctum cepisse: cumque cibo abstineret, extra aquas multum vivere nequisse. Pausanias in Bœoticis ita Tritones nobis depingit; colore eo sunt, quo esse videntur ranæ palustres in dorso: nares humanas habent, branchias sub aures, os rescissum, latumque, ferinos dentes, glaucos oculos, manus cum articulis ad humanam effigiem, ungues ostreorum conchis persimiles; reliquum porro corpus parvulis squamis contectum est, & in piscem desinit, non dissimiles extremis delphinorum partibus. Ab his, aut à Najadibus non multum Sirenes differunt: ut enim fabulantur Poëtæ, muliebrem aspectum habent, idque umbilico tenus, nam in posterioribus partibus piscem imitantur: aliqui alas addunt, pedesque gallinaceos. Eas dicunt Acheloi, & Calliopes filias tres fuisse, quarum una canebat, altera tibiam inflabat, tertia lyram pulsabat; quæ omnes ita suavem edebant concentum, ut facile miseros nautas allicerent, ut ad quosdam in Sicilia scopulos impingerent, ubi eæ degebant. Sed, ubi se ab Ulysse contemptas vidissent, qui illac transiens, se ad malum religandum, sociis vero cera aures obstruendas curavit, ne ipsarum cantus audirent; statim se se in mare præcipites dedisse; atque hinc forte factum fuit, ut dicerentur à posteriori parte pisces evasisse. Servius eas non pisces, sed aves ea in parte vult fuisse: sicut & Ovidius, cum easdem dicit Proserpinæ comites fuisse; quæ, postquam illa à Plutone correpta fuit, in hujusmodi monstra versæ fuere, habentia quidem faciem atque pectus muliebre, sed in cæteris avi similia. Suidas refert, secundum fabulas Sirenas aves fuisse, pulcra mulieris facie insignitas, quæ suavissime concinerent; sed revera quosdam scopulos exstitisse, ad quos aqua allisa, ita suave murmur redderet, ut nautæ ab ea suavitate pellecti, illuc navem dirigerent, atque ita confracta ad cautes nave, misere disperirent. Plinius quoque, de fabulosis avibus loquens, in India inquit, aves quasdam exstitisse creditum, quæ cantus suavitate hominibus somnum injiciebant, dormientesque devorare solebant. Sed tamen sive pisces, sive aves, sive aliud quodcumque tandem Sirenes sint; illud certum sit, fictitium quidpiam esse; atque iis nonnulli meretriciam pulcritudinem, atque illicia innui volunt: eæ cantu nautas capiunt, ac tandem devorant: nam incaute se meretricum blanditiis de mente ac sanitate deturbari sinentes, ab eis tandem patrimoniis abliguritis, ad extremam inopiam rediguntur. Quare Buccatius narrat, apud antiquos Sirenas fingi in amœnis pratis degere mortuorum ossibus conspersis; eo extremum exitium, quod lasciviam sequitur, significantes. Apud Virgilium

Tritones.

Sirenes.

quoque Sirenum scopuli multorum ossibus albi valdeque ardui, ac periculosi describuntur. Sed Xenophon aliter sensit: nam in libro de dictis & factis Socratis, Sirenas vult eorum laudes concinere, qui dignissimi sint, quorum virtus præconiis summis celebretur; easque ideo ab Humero fingi de Ulysse cecinisse; quod revera is esset Græciæ universæ ornamentum: hocque fascinum esse, atque præstigias, quibus studiosos homines ad se pellicerent, nam eos audito virtutis præconio, cujus amore capti sint, multo majores erga illam concipere ardores, & ad eam ardentius accurrere, atque dulces præconiis voces sequi, atque hac de causa forte factum fuit, ut quemadmodum Aristoteles libro de rebus admirabilibus testatur, quibusdam in Insulis Sirenarum dictis, quæ in Italiæ finibus sitæ erant, templa atque altaria meruerint, atque ab incolis colerentur: earum autem nomina fuerunt, Parthenope, Leucosia, & Ligia.

Imago 35. a.

Scylla.

Nunc ad alios Deos sive monstra veniamus. Homerus Scyllam fingit, in antro obscuro & horrendo habitare, terribili illam esse latratu, canum videlicet simili, pedes habere duodecim, colla sex longa, capita totidem & dentium triplicem ordinem, ex quibus virus stillare videatur; capita vero assidue in mare porrigere, ac circumspicere è scopulo, an inde navis aliqua circumnaviget, ut ex ea saltem tot deprædetur, quot ipsius sunt capita; atque totidem ex Ulyssis sociis abstulisse. Cum Helenus apud Virgilium lib. III. Æneid. Æneæ cursum, quem tenere debeat, ostendit, monet ut duo hæc horrenda monstra caveat, Scyllam scilicet atque Charybdin, de quibus ita dicit;

Dextrum Scylla latus, lævum implacata Charybdis
Obsidet: atque imo barathri ter gurgite vastos
Sorbet in abruptum fluctus rursusque sub auras
Erigit alternos, & sidera verberat unda.
Ad Scyllam cæcis cohibet spelunca latebris,
Ora exsertantem, & Naves in saxa trahentem.
Prima hominis facies, & pulchro corpore virgo
Pube tenus, postrema, immani corpore Pristis.
Delphinum caudas utero commissa luporum.

Hujusmodi figuram induisse Scylla dicitur, veneficis scilicet Circes quæ videret Glaucum, quem ipsa deperibat non suos sed Scillæ amores sequentem: itaque aquis ubi se Scylla abluere consueverat, suis veneficiis infectis eam in ita deformem figuram convertit. Sed ea se ita aspectu horribile videns, præ mœrore præcipitem in mare se dedit, ubi & nautas transeuntes perterrefacit, sicut & Charybdis, quæ cum esset mulier rapacissima, Herculis boves ausa est furari. Quare à Jove fulmine icta, ac in mare præcipitata in scopulum est conversa, pristinam autem naturam apprime servat: His fabularum

arum in volucris Poëtæ nobis geminorum scopulorum, qui in Angustiis freti Siculi se mutuo respiciunt, naturam adumbrare voluerunt. Sed hinc ad alia matis monstra describenda deveniamus, Nereides centum fuisse, quæ totidem Delphinis insidebant, Plato inquit, cum mirabile illud templum describeret, quod apud Atlanticos Neptuno erat consecratum, qui ibi in curru erat effictus, alatorum Equorum fræna manu continens, tamque ingens erat, ut capite alti illius templi fastigium contingeret. Maxima pars Neptuni comitum in quodam templo, quod est in agro Corinthio, ut Pausanias refert, cernebatur, ubi is una cum Amphitrite sua uxore in curru erat; puer quoq; Palæmon delphino innixus visebatur; Equi quatuor currum trahebant; Tritones duo erant ad latus: in basi media, quæ currum sustinebat, mare erat exculptum, atque Venus, quæ inde emergebat pulcherrimis Nereidibus comitata Palæmon, qui à Latinis Portunus dicitur, portuum erat Deus; cui nautæ reduces sacrificabant, itaque est Neptuno comes attributus. *Nereides.* Imago 36. a.

In quodam templo Neptuni, qui erat in Ægypto, Canoptus Menelai nauta colebatur, qui post mortem in astra translatus dicebatur. Ejus effigies erat crassa, brevis & quasi rotunda, collo obtorto, brevissimis cruribus: causam, cur ita effingeretur, hanc dicunt; cum Persæ ignem, quem ut maximum Deum colebant, quaqua circumducerent, ut eo cæterorum Deorum, quos reliquæ nationes venerarentur, vires experirentur; nullus autem, cujuscunque randem materiæ esset, non illi cedebat; tunc Canopi Sacerdos, ne suus Deus flammis absumeretur, quiddam contra Ignem callidũ excogitavit. Solebant in Ægypto fictilia quædam vasa fieri, minimis foraminibus pertusa, quibus turbida aqua limpidissima effluit: hotũ ille unũ, cera foraminibus obturatis cepit, variis coloribus undique depictum, aqua repletũ, ac ut Deum statuit; & excidens Canopti simulacri caput, illi diligenter aptavit: adsunt posthæc Persæ, itur in conflictum; circa hydriam ignis accenditur; cera dissolvitur, qua foramina erant obturata diffluente aqua ignis extinctus est. Astu igitur Sacerdotis Canoptus Deus victor Dei Persarum evasit & ex eo Deus cultus est, ut Suidas refert. Quare in posterum ea forma est effictus, qua dixit, utque cernere est in quodam Antonii Pii numismate. Delphini omnium piscium Neptuno gratissimi feruntur; quare Hyginus testatur, semper, cum Neptunus effingeretur, delphinem in ejus manibus, vel sub pedibus fuisse, hac fortasse de causa, quod sicut leones ferarum, Aquila avium, ita & Delphines piscium sunt Reges. Martianus eum in nuptiis Philologiæ expressit, sic dicens; Nudus est Maritima inundatione viridior, coronam albidi Salis instar candidam, atque spumarum Caniciei concolorem habens. Pallas cum apud Ovidium lib. VI. Metamorph. cum Arachne de texendi arte contenderet, duodecim Deorum consessum pinxit, ubi disceptaretur, utri sibi ne, an Neptuno concederetur, ut Athenis recens conditis nomen imponeret; Carmina sunt hujusmodi;

Stare

Stare Deum pelagi longoque ferire tridente
Aspera Saxa facit, medioque è vulnere saxi
Exhibuisse fretum, quo pignore vindicet urbem.

Virgilius in primo Georg. equum dicit exiisse;

Tuque ô cui prima frementem
Fudit equum, magno tellus percussa tridente,
Neptune.

Quod Servius ideo fictum esse vult, ut velox frequensque maris motus ostenderetur, quare Equi sub Castoris & Pollucis tutela esse dicti sunt, eorum enim astra velocissimè moventur. Quidam ideo Neptuno Equorum inventionem tributam dicunt, quod Equi latos campos, æquosque desiderent, qui ab æquore optime repræsentantur. Idem Servius principium lib. IX. Æneidos enarrans, ubi Poëta sic dicit;

Ut belli signum Laurenti Turnus ab arce
Extulit;

Refert Romanos belli tempore duplicia signa extulisse, alterum scilicet purpureum pro pedestribus copiis, alterum vero cæruleum pro equestribus; hic enim est maris color, cujus Deus putabatur Neptunus, qui & equos invenisse fertur. Diodorus Siculus scribit, Neptunum primum omnium Equos domuisse, artemque equitandi docuisse, hincque factum esse, ut equestris appellaretur: Cui Pausanias etiam consentit; qui vult ideo Homerum, cum ludos equestres describeret, Menelaum induxisse, qui certatoribus juramentum, per Neptuni numen proposuisset, se nullam fraudem adhibituros. Idemque subjicit, hoc Neptuni cognomen cæteris præstare, cum cunctis nationibus sit commune. Hinc arbitror profectum fuisse, ut ludi Circenses apud Romanos qui erant Equestres, Neptuno essent sacri: celebrabantur autem in Consualibus, quæ erant à Romulo instituta, in memoriam, ut inquit Livius, raptus Sabinarum; nam quemadmodum Plutarchus refert, cujusdam Dei aram conditam sub terram in Circo invenerat; eidemque Deo indidit nomen Conso sive à consilio, quod consiliarius foret; aut, quod magnatum rerum consilia occulta esse oporteret: quare ad ejus aram aditus numquam patefiebat, præterquam Ludorum Circensium Diebus. Quod effecit ut Neptunus idem ac Consus crederetur; de quo hæc strictim attigisse sit satis; nam nullam adhuc ejus imaginem apud scriptores reperi. Quod autem Equi sub Neptuni tutela essent, Pausanias in Eliacis posterioribus ostendit, cum circum, ubi Equi currebant, describit dicens, ad alterum curriculi latus aram fuisse figuræ rotundæ, ad eamque Deum coli; Taraxippum, ab incutiendo Equis pavore, nuncupatum. Solitos enim esse injecto terrore, circa aram hanc Equos tam vehementer consternari, ut incertum unde coorta trepidatione, sæpe illisis curribus

Consus.

afflige-

affligerentur aurigæ: quo igitur æquo & propitio uterentur Taraxippo, ad eam aram aurigas vota nuncupasse. De hoc Deo multas multorum opiniones idem Pausanias affert, sed eam tanquam omnium probabilissimam approbat, qua Taraxippus Neptuni fuisse cognomen dicitur; ab eo enim Equorum origo profluxit: à quo duos Equos Junoni dono datos, ferunt, quos illa Castori & Polluci tradidit. Cui fabulæ illa quoque concordat, qua jactatur, Equuleum ab Ope Neptuni loco suppositum Saturno fuisse: hacque de causa Festus vult, Neptunum Equestrem fuisse dictum, ob idemque inquit, in Illyrico quaternos Equos jaci solitos nono quoque anno in mare. Aliqui sentiunt, Neptuno Equos optime accommodari; quod scilicet mare undique ad nos necessaria usibus nostris advehat, sicut & Equi. Quare Philostratus cum duas parvas Insulas describeret, quibus, rerum venalium forum erat commune, in quodquod ab agris legeretur, altera inferebat, altera vero quidquid ex maritima præda corrogasset; ibi Neptuno statuam positam inquit cum aratro, atque curru, tamquam si agricola esset: quo incolæ innuebant, se etiam terræ fruges Neptuno accepta s referre: sed ne eum terrestrem tantum colere viderentur, aratro navis proram aptarunt; ita ut Neptunum navigantem, terram arare diceres. Imago 37. a.

Apud Eleos, sicut Pausanias refert, adolescentis imberbis statua visebatur, qui pedem pede premebat; ambabus vero manibus hastæ innitebatur; hæc statis temporibus nunc lineis, nunc laneis vestibus induebatur. Hæc Neptuni esse est credita, aliunde illuc translata, ubi maximo cultu ab incolis afficiebatur. Sed non Neptuni, verum Satrapis effigies appellabatur. Duo numismata exstant, Vespasiani unum, alterum Adriani, in quibus Neptuni imago cernitur nudi stantis: sed in lævi humeri tergo propendet amictus; dexteraque trilorem scuticam, læva elatum tridentem tenet. In alio quopiam numismate idem est effictus nudus, rectusque, sinistra elata tridenti inhærens, Delphinem dextera porrigens, alterumque pedem in prora tenens. Illud præterea est sciendum, apud veteres urbium portas Junoni, arces Minervæ, mœnia atque fundamenta Neptuno fuisse sacra; quod Servius adnotat, illud II. Æneid. enarrans, ubi Venus inducitur, Æneæ ostendens, Trojæ ruinas reparari non posse; cum horum Deorum pro se quisque id diruerct, quod sibi esset proprium, ita inquiens; Fundamenta Neptuno sacra.

Hic, ubi disjectas moles, avulsaque saxis
Saxa vides, mixtoque undantem pulvere fumum:
Neptunus muros, magnoque emota tridenti
Fundamenta quatit; totamque à sedibus urbem
Eruit.

Hacque de causa à Græcis ἐνοσίγαιος est dictus, quod est Terriquassor; quo significarunt, terræmotum Neptuno tribui, propter aquarum Terræmotus à Neptuno fit.

ſcilicet motum. Quamobrem Theſſali, Neptunum aquis exitum aperuiſſe, dicebant, quæ univerſam olim Theſſaliam inundabant; nam ingenti terræ motu excitato, montes diſcidit, ita ut latus fieret Peneo flumini exitus, terraque inter montes interjecta commode habitari poſſet: quod & Herodotus confirmat. Quod dixi de Neptuno Terriquaſſore, perbelle ad Terræmotus imaginem aptari poſſet, ſi quis eam vellet effingere.

Oceanus. Imagines Neptuni atque Oceani non multum inter ſe erant diſſimiles. Hunc Oceanum veteres patrem Deorum dixerunt; pro eo autem non ſolum mare, quod univerſam terram ambit, ſed etiam aquæ virtutem intellexerunt, quam tales omnium rerum principium ſtatuit. Eum ergo Deorum patrem nuncuparunt; Thetimque uxorem ei tribuerunt; ex quibus innumeri propemodum Dei marini, fluviatiles, ac fontani, item & Nymphæ profluxiſſe feruntur. Thetis vero fingebatur vetus, cana, atque alba: eam Poëtæ matrem, atque venerandam appellabant. Hæc una cum viri ſui imagine poni poteſt; qui, ut Joannes Buccanus refert, in curru effingebatur, à quatuor balænis per mare tracto; eum Tritones cum buccinis præcedebant, circumſtabant Nymphæ, magnus belluarum marinarum numerus ſequebatur, quæ ſub Proteo duce ac paſtore erant. *Proteus.* Hic ex marinis Deis erat, qui ventura prædicebat, ſed non niſi coactus; eosque; qui ſibi vim paraſſent, fraudibus decipiebat, varias ſubinde formas induens, ut ex ejus manibus elaberetur. Quare neceſſe fuerat, eum vincire, ac tamdiu continere, quoad in priſtinam figu am revertiſſet: tunc enim facile ad interrogata reſpondebat. De hoc Diodorus refert, eum in regnum ab Ægyptiis adſcitum, tanquam qui omn bus ſapientia antecelleret, per quam erat ita dexter in conſiliis pro tempore capiendis, ut ea alia ex aliis prout res requirebat, commodiſſime mutaret, atque hinc factum eſſe, ut ſe in diverſas figuras convertere diceretur: Quod idem erat, ac ſi dixiſſent, eum foro uti ſciviſſe. Græci volunt, *Proteus cur in varias formas mutaretur.* id de Proteo dictum, ut ſcilicet ad Ægyptiorum regum morem reſpiceretur: nam illi, cum in publicum procedebant: ſemper aliquod inſigne geſtabant, quod regiam majeſtatem præ ſe ferret; id quidem ſubinde mutabant; aliquando enim Leonis, aut Tauri, aut Draconis priorem partem, interdum arborem, quandoque ignem, nonnunquam redolentia unguenta præferebant. Unde factum locum fabulæ, Proteum in ea omnia, quæcunque capite geſtabat, ſolere transformari. *Imago 38. a.* In Carpatho etiam inſula idem regnaſſe legitur, à qua mare Carpathium nomen habet, quod eſt prope Ægyptum, cum vero Phocis id mare adundet (quæ & vituli marini appellantur; priores enim partes corio, ac pilis tectas ad vituli ſimilitudinem habent) atque aliis marinis belluis; ideo marini gregis paſtor eſt dictus. *Eurynome.* Oceani quoque filia Eurynome putabatur; eam Homerus Thetidi comitem adjunxit, cum Vulcanum adiret. Nonnulli eam Dianam eſſe crediderunt, ut

Pau-

Pausanias refert, quod quidem nihil cum ejus simulacro consentit, id fœmineam formam referebat, summa fœmora, cætera piscis figuram, erat autem aureis catenis revinctum. Id numen à Phigalensibus, qui erant in Arcadia colebantur, templum ejus stato quotannis die aperiebant, sacra eo die publice & privatim fiebant. Huic non admodum dissimilis quædam Dea erat, quæ Derceto appellabatur, hæc capite excepto, quod muliebre erat, piscis videbatur. De hac Diodorus Siculus lib. III. scribit, eam Nympham fuisse, sed gravidam postea effectam, à quo autem ignoratum, Semiramidem peperisse; sed sui erroris pudore affectam, se in quemdam *Syriæ* lacum abjecisse, atque inde ab illis populis numinis loco habitam, ac in piscem se convertisse creditam: ideoque factum esse, ut à piscium esu abstinerent, qui in eo lacu essent, quos omnes illi Deæ sacros arbitrarentur. Sed ad Oceani Imaginem revertamur: ejus currus eum terram ambire significat: Rotæ terræ orbicularem figuram ostendunt: Balænæ currum trahunt, quod mare universam terram percurrat, ac in eam se insinuans, magnam ejus partem alluat. Nymphæ aquarum proprietatem designant, quas veteres non solum sub Oceani, Neptuni, Thetidis, Doridis, Amphitrices atque aliorum marinorum Deorum nominibus; sed etiam sub Acheloi nomine adumbrarunt. Licet nonnulli prioribus illis Salsarum Aquarum naturam, hoc vero posteriore dulcium innui, cujusmodi sunt fluviorum aquæ, qui etiam ab antiquis pro numinibus sunt habiti, & humana figura effícti. Sed antequam ad eorum simulacra veniam, ventos describam, nam cum de mari dixerim, ubi illi maxime vires suas exserant, non abs re mihi facturus videor, si statim ventorum tractationem subjecero. Quamquam vero non absurde cum Junone conjunxissem: ea enim aërem significat; ventus autem, secundum Physicorum sententiam est aër concitatus; Itaque Æolus ita Junoni apud Virgilium lib. I. Æneid. respondet;

Derceto.

Venti.

Tu mihi quodcunque hoc regni, tu Sceptra, Jovemque
Concilias; tu das epulis recumbere Divum,
Nimborumque facis, tempestatumque potentem.

Non tamen hic locus videtur à ventis alienus; veteres ut Deos, sunt ventos venerati: eisque sacrificabant, vel quod eis propitiis usi essent, vel ut in posterum uterentur. Eos cum aliis effinxerunt, tumescentibus buccis, inflatis ac spirantibus: Sed alii alios suo flatu effectus producunt; nam aliqui nubes cogunt, & pluvias creant; alii è contra nubes dispellunt; alii aliter suas vires ostendunt. Itaque diversè à Poëtis descripti fuere: qui quamquam multi sunt, tamen præcipui quatuor qui à primariis quatuor mundi cardinibus flant, numerari solent, ut ab Ovidio cum lib. I. Metamorphos. universum in suas partes distribuit. Fuerunt aliqui, ut refert Strabo, qui duos tantum ventos posuerunt; sed ex quatuor unus est Aquilo, qui & Boreas dicitur,

Ventorum Cultus divinus.

à Septentrione flans, hunc Pausanias in Eliacis scribit in Cypselli arca exsculptum fuisse Orithyam rapientem, non tamen ejus effigiem designat, nisi quod eum pro pedibus anguium caudas habuisse dicit, hic ergo quia nives ac frigus affert, glaciemque creat barba, capillis ac alis nive conspersis effingitur. Alter est Auster, qui & Notus nuncupatur, qui à Meridie flat: hic quod flatu suo pluvias adducit, ita ab Ovidio describitur.

-- Madidis Notus evolat alis
Terribilem picea tectus caligine vultum,
Barba gravis nimbis, canis fluit unda capillis,
Fronte sedent nebulæ, rorant peanaque sinusque.

Tertius est Eurus, qui ab oriente flat, hic niger effingitur ob Æthiopes, per quos transit; cumque Sol occidens, si forte rubeat, Signum sit fore ut sequenti die (quemadmodum Virgilius in Georgicis testatur) Eurus excitetur, ideo ejus imagini Sol igneus ad caput adpingitur. Quartus benissimus ille quidem & Zephyrus qui ab occidente spirat. Hic vere primo terram herbis convestit, flores excitat. Quare Floræ maritus est ab antiquis dictus quæ florum Dea habebatur: ejus imago pulcherrimam Nympham referebat. Itaque ea cum ab Ovidio lib. V. Fast. loquens inducitur, ita de sua pulchritudine dicit;

Zephyrus. *Flora.*

Quæ fuerat mihi forma, grave est narrare modestæ
Sed generum matri reperit illa Deum.

Imago 39. a.

Ei & fertum ex variis floribus additur; item & vestis Versicoloribus floribus pingitur, nam flores quibus terra vestitur, omnia colorum genera referunt. Philostratus ita Zephyri imaginem adornat; Is est forma juvenili, facie decora, alatis humeris, tempora habens pulcherrimis floribus redimita.

Sed jam ad Fluvios transeamus, qui ab antiquis etiam numina habebantur, item votis ac sacrificiis colebantur. Eis capillum quodam peculiari ritu incisum offerre solebant; præcipue Græci, ut Pausanias testatur: Quod etiam ex Homero intelligimus, cum Peleum inducit, vota Sperchio flumini facientem, se capillos suos illi oblaturum, si filius Achilles incolumis ad se ex Trojano bello revertisset. Et in agro Attico apud Cephisum fluvium adolescentis statua visebatur, sibi comam cædentis, ut illi consecraret. Fluviorum effigies hominem referebat barbatum, promisso capillo, jacentem, cubito innixum, ut Philostratus Thessaliam describens, meminit; nam nunquam fluvii in pedes se erigunt; sæpe etiam magnæ alicui urnæ incumbunt, quæ aquam abunde effundat. Ita enim Statius Inachum depingit. Servius inquit, cornua quoque fluminibus tribui; aut quod aquæ murmur, boum mugitum exprimat; aut quod fluviorum ripæ cornuum instar sint incurvæ. Quamobrem Virgilius lib. VIII. Æneid. de Tiberi dicit;

Inachus.

Cor-

Corniger Hesperidum fluvius regnator aquarum.

Eumdemque ita Paulo ante describit:

Huic Deus ipse loci, fluvio Tiberinus amœno
Populeas inter senior se attollere frondes
Visus: eum tenuis glauco velabat amictu
Carbasus & crines umbrosa tegebat arundo.

Idem libro IV. Georg. de Eridano ita dicit: *Eridanus.*

Et gemina auratas taurino cornua vultu
Eridanus.

Ubi probus Eridanum inquit facie taurina pingi; quod sonus quem edit, sit taurino mugitui perquam similis; ejusque ripæ veluti cornua, sint intortæ. Ælianus scribit, fluminum simulacra, quæ antea nullam certam formam habebant, bovis postea effigiem expressisse. Idem apud Festum Pompejum legitur fluviorum scilicet statuas esse forma taurina, quod est, cornigera; nam ii sunt taurorum instar efferati Fluvios quoque arundineis foliis antiqui coronabant; arundo enim feliciter in aquosis locis provenit. Ovidius lib. XIII. Metamorph. cum de Aci in fluvium mutato fabulam recenset, quem Polyphemus, grandi quodam saxo projecto, contriverat, ita de Galathea narrantem induxit; *Imago 40. a.* *Acis in fluvium mutatus.*

Miraque res subito media tenus exstitit alvo
Incinctus juvenis flexit nova cornua cannis.
Qui nisi quod major, quod toto cærulus ore est,
Acis erat.

Romæ etiamnum in Vaticano Tiberis statua visitur, qui nec cornua, nec serta arundinea habet, sed est corona ex variis floribus ac fructibus contexta redimitus, quod secundum meam quidem sententiam, eo refertur, ut fertilitatem, atque annonæ copiam significet, quam is fluvius incolis afferr. Sed tamen non omnino est Poeticis ornamentis spoliatus; nam & arundinem manu gestat. Cum Achelous apud Ovidium lib. VIII. Metamorphoseon Theseo narrat contentionem, quam cum Hercule pro Deianira suscepit, brachio innititur, caput habet arundine cinctum, viridi amictu induitur, neque tamen an bobus cornibus, sicut cæteri fluvii, est insignitus; nam alterum ei est ab Hercule diffractum, quod postea floribus ac fructibus variis refertum Ætolis est donatum, qui id Cornucopias appellarunt. Quod est ideo ab antiquis fictum, ut Diodoro videtur, quod Hercules scilicet maximo cum labore alterum hujus Fluvii ramum, à Pristino cursu in aliam partem diverterit: quæ cum fœcundis illis aquis irrigaretur, maxime fructifera evasit. Itaque varie flumina à Poëtis describuntur, nam ii vel Aquarum qualitatem, vel illorum cursum, vel regionis naturam, per quam transeunt, considerantes, Fluvios diversis *Achelous.* *Cornucopia.*

descriptionibus designant. Quare Pausanias in Arcadicis refert, in quedam Arcadiæ templo nobilium quorundam amnium è candido marmore signa videri; Sed unius Nili simulacrum, è nigro lapide, cujus quidem rei hanc causam affert; quod scilicet per nigros Æthiopes, Nilus in mare delabitur. Lucianus scribit, Æthiopes Nili effigiem supra Crocodillum, aut Equum fluviatilem collocasse, Equus autem fluviatilis est, ut Herodotus eum describit, quadrupes, magnitudine Taurum æquans bovino capite, depressis naribus, Caprarum instar, jubis dorso ac tinnitu equino dentibus aprorum aduncis renitendi cauda pelle ita crassa atque dura, ut cum est exsiccata, fit jaculis conficiendis apta: Hæc bellua à Græcis est dicta ἱπποπόταμος. Circum Nili simulacrum pueros aliquot ludentes effingebant; ut etiam apud Plinium lib. XXXV. legitur, ubi de marmore, quod Basaltem vocabant, loquitur, scribit enim, ex hoc marmore statuam Romæ in templo Pacis ab Imperatore Vespasiano Augusto dicatam, Argumento Nili XVI. liberis circa ludentibus, per quos totidem cubiti summi, incrementi augentis se amnis ejus intelligerentur. De quadam Vertumni statua in foro Romano posita legitur, quæ Tiberim olim illac transeuntem repræsentabat, Hæc floribus atque fructibus erat ornata, ut fertilitatem agrorum ostenderet, juxta quos Tiberis præterfluit. Vertumnus etiam Deus humanis cogitationibus præpositus credebatur, qui diversas formas indueret, sicut & homines subinde consilia mutant. Aliqui eum Anni Deum putaverunt, qui juxta tempora varias sumit figuras; atque ideo ejus natura cunctis figuris est opportuna, ut Propertius de eo lib. IV. dicit, cujus descriptionem operæ pretium fore, sum ratus hic apponere, cum sit longè elegantissima; ea verò sic habet;

Nilus Fluvius.

Imago 41. a.

Quid mirare meas tot in uno corpore formas?
Accipe Vertumni signa paterna Dei.
Tuscus ego Tuscis orior, nec pœnitet inter
Prælia Volscinos deseruisse focos.
Nec me turba juvat, nec templo delector eburno,
Romanum satis est, posse videre forum.
Hac quondam Tiberinus iter faciebat, & ajunt
Remorum auditos per vada pulsa sonos.
At postquam ille suis tantum concessit alumnis,
Vertumnus verso dicor ab amne Deus,
Seu, quia vertentis fructum percepimus anni,
Vertumni rursus credidit esse sacrum.
Prima mihi variat liventibus uva racemis,
Et coma lactenti spicea fruge tumet.
Hic dulces cerasos, hic autumnalia pruna
Cernis, & æstivo mora rubere die.

In-

Institor hic solvit pomosa vota corona,
Cum pyrus in vita stipite mala tulit.
Mendax fama noces; alius mihi nominis index:
De se narranti, tu modo crede Deo.
Opportuna mea est cunctis natura figuris:
In quamcunque voles verte: decorus ero.
Indue me Cois fiam non dura puella.
Meque virum sumpta quis neget esse toga?
Da falcem & torto frontem mihi comprime fœno:
Jurabis nostra gramina secta manu.
Arma tuli quondam, & memini, laudabar in illis:
Corbis & imposito pondere, messor eram.
Sobrius ad lites: at cum est imposta corona,
Clamabis capiti vina subisse meo.
Cinge caput mitra: speciem furabor Iacchi:
Furabor Phœbi si modo plectra dabis.
Cassibus impositis, venor, sed arundine sumpta,
Faunus plumoso sum Deus aucupio.
Et etiam auriga species Vertumnus & ejus,
Trajicit alterno qui leve pondus equo.
Suppetat, hoc pisces calamo prædabor; & ibo
Mundus demissis institor in tunicis.
Pastorem ad baculum possum curare, vel idem
Sirpiculis medio pulvere ferre rosam.
Nam quid ego adjiciam de quo mihi maxima fama est,
Hortorum in manibus dona probata meis?
Cæruleus cucumis, timidoque cucurbita ventre
Me notat & junco brassica vincta levi.
Nec flos ullus hiat pratis, quin ille decenter
Impositus fronti langueat ante meæ.
At mihi, quod formas unus vertebar in omnes,
Nomen ab eventu patria lingua dedit.

PLUTO.

LICET in ditionis divisione, alli Saturni filiorum cœli regnum obtigerit, alii aquarum, alii inferorum, prout fabulis fertur; quod si rei veritatem spectare velimus, innuit, Jovi sorte orientis partes, Plutoni Occidentis, Neptuno vero maris insulas obvenisse. Sed tamen eorum quemlibet passim suum imperium exercere, interdum videmus; nam Neptunus apud Virgilium lib. 1, Æneid. ventis minatur, quod sine ejus permissu, cœlum, terras-

rasque turbare ausi fuissent. Jupiter nonnumquam Inferorum res administrat : nec non & Pluto in cœlum suum jus extendit. Itaque Jovem dicunt fulmen triplici cuspide præditum, Neptunum tridentem, Plutonem canem tricipitem habere. Quamobrem cum Plutonis imaginem describemus, mirum videri nemini debebit, si eum interdum parem Soli potestate statuemus, & aliquando terræ. Sed tamen tunc etiam inferorum Deus est intelligendus, utpote qui præcipuam ibi potestatem exerceat, imperiumque in animas corporeis vinculis exsolutas habeat. Hic, ut quilibet juxta promerita justas pœnas aut præmia consequatur, tres æquissimos judices habere fingitur, qui inferorum judicio præsint, quorum unus dicitur esse Æacus, alter Minos, tertius Rhadamanthus : de quibus, antequam ad Plutonem veniam, aliquid ex Platone dicam; nam id cum inprimis cognitu jucundum videtur, ac multum facere ad intelligendum, quo pacto eorum imagines sint exprimendæ; tum hinc discamus licebit, quales judicum debeant esse mores. Ita igitur Plato habet; Saturni tempore lex erat, quæ etiamnum apud Deos viget, viguitque semper, ut scilicet ii, qui vitam cum justitia transegissent, post mortem ad beatorum insulas proficiscerentur; contraque qui nequam, ac flagitiose vixissent, morientes eo abducerentur, ubi pœnas suorum scelerum luerent. Sed Saturno regnante, & in primordiis regni Jovis adhuc vivi, postremo videlicet vitæ die homines etiam à vivis judicibus judicabantur : quo fiebat, ut multi non pro vitæ meritis judicium ferrent. Quod ubi Jupiter ex Plutone rescivisset, ex eisque qui beatorum insulis præsiderent, multos scilicet illuc destinari, qui eum locum nullis promeritis sibi comparassent; se huic ordinis perturbationi obviam iturum inquit, cujus causam in id referebat, quod homines ante mortem judicarentur, dum mortali adhuc corpore circumdarentur, multique eos circumstarent, qui bene, maleve de ipsis sentirent. Itaque plurimos animos sceleribus coopertos se coram judicibus sistere audere, tamquam si essent summa innocentia præditi; suam enim perversitatem corporis pulchritudine, familiæ nobilitate, divitiarumque copia tegere; nec testibus destitui, qui asserant, se vitam, omni culpa carentem duxisse. Itaque judices, corpore impeditos, quod veluti velum est animo objectum, quominus verum cernere possint, tot rebus deceptos, ac tantam bonitatem admirantes, non posse eos non omnibus bonis dignissimos judicare. Quare illud inprimis facto opus esse, ne homines, quando ex hac vita sint migraturi, præsentiant: cujus rei Prometheo fuit demandata provincia. Deinde, ut cunctis rebus corporeis exsuti judicibus se sistant, qui & corpore careant; ita ut animis tantum animos nudos & apertos cernant; atque ita facile justum judicium futurum. Quamobrem decrevi, inquit, ut ex meis filiis duo Asia oriundi, Minos scilicet, & Rhadamanthus, unusque Europa, Æacus vocatus, cum ex hac vita migra-

Inferorum judices.

Judices cur fallantur.

Jovis decretum de animis judicandis.

grarint, ad quoddam pratum proficiſcantur (quod Veritatis ager appellabatur) ibique ubi duæ viæ ſe dividunt, altera ad beatorum inſulas, altera ad inferorum loca tendens, animorum, qui è corporibus receſſerint, judicia exerceant. Aſiaticis judicandis præerit Rhadamanthus, Æacus iis, qui ex Europa advenerint; ſique quid dubii inciderit, Minos cognoſcet; ut ſine ulla fraude quiſque ad eum locum deſtinetur, qui meritis conveniat. Hoc fuit Jovis decretum, ut hominum animi juſte judicarentur. Itaque Rhadamanthus, atque Æacus, cum judicant, virgam manu tenent; Minos ſeorſim ſedet, ſingulorum cauſas ſecum diſpicit, auratum ſceptrum, ipſe quoque geſtans; ita enim Ulyſſes apud Homerum refert, ſe eum vidiſſe, cum mortuis jus dicit. Judicandi animi omnium affectuum ſigna, quibus tenentur, præ ſe ferunt; itemque quidquid umquam geſſerint, dum adhuc corpore coërcerentur, facile in eis argumenta deprehenduntur. Quare cum ſe coram judicibus ſtatuunt, nequaquam interrogantur, quinam olim fuerint; judices enim, iis tantum compertis, quæ dum adhuc inter mortales verſarentur, perpetrarint, eos ad commerita loca ablegant. Hic Plato explicat, quinam animi ad inferorum carceres deſtinentur, & qui ad beatorum ſedes mittantur. Sed nos contenti trium horum judicum effigiem deſignaſſe, ad alia tranſibimus. Dantes Algerius Minoi videtur formam belluæ tribuiſſe; ita enim in Poëmate de Inferno dicit;

Cernere erat tetro aſpectu Minoa ſedentem
Horribili rictu latrantem, ac torva tuentem
Quæſitor ſævus vitaſque, ac crimina diſcit;
Atque alias aliis pœnas decernit; & umbras
Pallentes audit, tentat, ſubigitque fateri,
Quæ quis apud ſuperos commiſſit crimina: quorum
Pro meritis pœnas taxat, numerumque, locumque,
Tot caudæ corpus ſpiris immane revincens,
Pœnarum gradibus quod vult torquerier ipſas.

Aliqui in ea ſunt ſententia, ut putent, Minoem ſcelerum conſcientiam ſignificare, quæ aſſidue, qui ſibi facinorum eſt conſcius, ſe ipſum vexat, accuſat, ſupplicium ob oculos ſtatuit, torquet, exagitat. *Minos quid ſignificet.* Sed nunc ad Plutonem revertamur, qui etiam divitiarum Deus eſt habitus, πλῦτος enim Græcè divitias ſignificat. Per eum autem terra intelligitur unde tot opes hauriuntur. Itaque Latini eum Ditem ad divitias innuendas, appellandum duxerunt. Hunc manium Deum putarunt, quod is ſcilicet funebres pompas invenerit, ac juſta, quæ mortuis perſolvimus. Sed hæc miſſa faciamus, & ejus effigiem, à Poëtis adumbratam, deſcribamus. Apud inferos is tamquam rex in ſolio ſedet; ita enim eum Claudianus Lib. 1. de Raptu Proſerp. deſignat, cum refert eum Mercurium ad Jovem, uxorem ſibi petitum miſiſſe.

Ipse rudi fultus solio, nigraque verendus.
Majestate sedet: squalent immania foedo
Sceptra situ.

Plutonis color, Corona, Sceptrum.

Martianus Capella regiam coronam ei tribuit, cum eum una cum Neptuno fratre describit, ita dicens; Pluto lucifuga inumbratione pallescens, in capite coronam ex hebeno, tartareæ noctis obscuritate fervescens. Sceptrum, quod manu gerit, eum regem monstrat; id est parvum; nam inferioris hujus orbis regnum repræsentat; ita Porphyrius hoc explicat, quemadmodum Eusebius refert; subque Plutonis nomine Solem intelligit; qui ideo inferorum Deus dicitur, quod hieme parum se nobis ostendat, sed maximam temporis partem degat cum Antipodibus, quos in inferiori orbe habitare, dicimus: cum tamen illi se nobis superiores arbitrentur, ut Servius ex Tiberiano refert, qui ait, olim à vento ab Antipodibus litteras ad nos allatas, cujus id erat initium; Nos superi vos inferos salutamus. Aristoteles etiam rationibus conatur ostendere, nos revera inferos esse. Sed hoc non multum ad rem; illuc hinc intelligamus, Plutonem, si pro Sole capiatur; sub terris degere creditum, cum nostrum hunc orbem non collustrat. Is idcirco Proserpinam, à se raptam retinere dicitur, quæ seminis vim exprimit; quia hiemis tempore, cum Sol à nobis longius recessit, semen intra terræ viscera conclusum latitat. Galeam Pluto gestat, ut Homerus, Plato, atque Hyginus dicunt. Solis enim verticem nequimus intueri. Itaque secundum fabulas, quicumque galeam sibi Plutonis, aut Orci induisset (utroque enim nomine idem appellatur) mortalium oculis cerni non poterat, cum tamen ipse alios cerneret: quam Perseum gestasse fabulantur, cum Medusæ caput abscidit, hocque præsidio fretum, ab ejus sororum impetu sese sartum, tectum præstitisse. Hanc Minervæ beneficio obtinuisse ferunt, quæ etiam apud Homerum hujusmodi galeam sibi aptasse fingitur, ne à Marte contra Trojanos pugnans deprehendi posset. Cerberus ei ad pedes jacet, quemadmodum Fulgentius scribit, qui Plutonem terræ præsidem ac custodem appellat, eumdemque obscuris tenebris circumdatum, sceptrumque manu tenentem describit; hæc eo referuntur, ut intelligamus, tria semini opus esse, ut ad fructus perveniat, primum scilicet, ut humi spargatur; deinde ut terra tegatur; postremo, ut sub ea latitans germinet. Pindarus Plutonem facit, manu virgam tenentem, hacque animas ad inferos eum dicit perducere. Nonnulli ei clavem in manus tradunt, qua sui regni fores claudat, ne videlicet animæ ibi conclusæ, aliquando elabantur. Quare apud Pausaniam legitur, in quodam Junonis templo, quod alicubi in Græcia erat, tabulam quamdam exstitisse, in qua inter alia multa incisus erat Pluto cum Proserpina, duabusque Nymphis, quarum una manu pilam, altera clavem continebat; hujus rei hanc rationem affert, quod clavis, scili-

Pluto pro Sole capitur.

Proserpina.

Clavis in Plutonis manu.

ſcilicet ſit Plutonis inſigne; cum is inferna loca ita concluſa teneat, ut nemo inde poſſit elabi. Ex quo locus fabulæ eſt datus, Cerberum ad inferni portas excubare, ut eos perterrefaciat, qui fugam moliantur: quem ita Seneca in Hercule furente deſcribit.

Hic ſævus umbras territat Stygius canis,
Qui terna vaſto capita concutiens ſono,
Regnum tuetur, ſordidum tabo caput
Lambunt colubri; viperis horrent jubæ;
Longuſque torta ſibilat cauda draco.

Ita etiam eum Apollodorus lib. II. Bibliothecæ deſcribit; niſi quod addit eum in dorſo ſerpentum omnium capita habuiſſe. Dantes quoque in libro de Inferno ſic ejus imaginem deſignat;

Cerberus umbrarum latratu regna trifauci
Perſonat, atque animas multa formidine complet.
Truces illi oculi; barba eſt implexa colubris;
Immanis venter; nec non ferus unguibus uncis
Dilaniatque, voratque animas, manditque, rapitque.

Heſiodus ei centum capita tribuit; eumque Plutonis oſtiarum appellavit, eiſque blandiri, qui infera loca ingrederentur, ſed qui egredi ſtuderent, continuo ab illo corripi atque devorari dixit: quod quidem ejus nomini congruit; nam Cerberus quaſi κρεαβόρος, hoc eſt carnem vorans dicitur. Atque ideo aliqui per eum terram ſignificari dixerunt, quæ cadavera vorat, atque conficit. Huic ſimilis erat quidam Eurynomus, de quo ex Delphicis interpretibus Pauſanias libro poſtremo ſcribit, ipſum inferorum fuiſſe dæmonem qui mortuorum carnes abſumeret, ita, ut oſſa ſolummodo relinquerentur: colore erat inter cæruleum & nigrum medio, quales Muſcæ eſſe ſolent, quæ carnibus inſederint: dentes oſtentabat; vulturis erat ſubſtrata pellis. Quidam cenſerunt, cerberum noſtrum hoc corpus referre; ſicut enim ille infernum adeuntibus ſe mitem oſtendit, ita & hoc ſe præbet facile atque obſequens iis qui genio ac voluptatibus indulgent; item non ſecus maximum faceſſit negotium iis qui à vitiis ad virtutes deficere volunt, atque ille in eos inſurgit, qui ex inferno exire tentant. Et ad hanc fortaſſe ſignificationem Virgilius lib. VI. Æneid. reſpexit cum fingit belluam hanc Æneam, hominem ſcilicet omnibus virtutibus inſignitum, primo ingreſſu allatrantem: quod contrarium videtur iis, quæ de eadem Heſiodus aliique ſcripſerunt, qui volunt eam ingredientibus abblandiri, ſed nihil eſt inter eos diſcrepantiæ, ſi rem ſuis momentis velimus expendere: nam qui ad inferos deſcendit, hoc intellectu, ut vitiorum cœno ſeſe ingurgitet, is Cerberum in aditu oſtendit, qui miris modis ipſum demulceat, hoc enim corpus animi libidinibus magnopere acquieſcit, ac oblectatur: quod tamen acriter reclamat, ſi quis à tantis ſordibus reſilire velit. Qui vero infera loca adit,

Imago 42. 2.

quemadmodum Æneas, fecisse fingitur, ut, scilicet vitiorum turpitudine considerata, vehementer ab omni scelere abhorreat, ac virtutes summo studio sectetur, is Cerberum habet adversarium; hoc est appetitus magnopere repugnantes sentit, qui se ab instituto ad virtutes, cursu quantum potest, retardet. Eadem ratione à Poëtis est fictum Herculem inferos penetrasse, ac inde victum Cerberum secum abstraxisse, quia is prudentem hominem referebat, qui sensus hos corporeos rationis vinculo ita constringit, ut secum ex inferorum vitiis facile educat, atque per virtutis semitam eos ambulare compellet: è contra vero de Pirithoo fertur, eum, cum ad infernum descendisset, ut uxorem à Plutone abstraheret, qua cum libidine, suas expleret, à Cerbero interfectũ fuisse; qui enim se in fœdis voluptatibus immergit, fere nunquã immergit, sed illis tenaciter adhærescens, tandẽ obruitur. Hæcatæus Milesius ut Pausanias in Laconicis refert, quæ de Cerbero narrantur, figmentũ esse testat[9] est; nam in caverna quæ erat in Tænaro promontorio, unde ad inferos descensus patere putabatur, immanem ac tetrum serpentem lustrum habuisse refert; qui sit idcirco inferorum canis dictus, quod quem morsu impetisset, subita eum veneni vi mori statim necesse esset: eum serpentem ab Hercule ad Eurystheum pertractum. Homerus vero (is enim primus Ditis canem, quem Hercules extraxisset, appellavit) neque nomen ei proprium imposuit, neque de ejus figura est quidquam fabulatus: posteriores & Cerberum appellarunt, & eum, cætera cani similem, tria dixerunt capita habere. Sed de Cerbero hactenus. Nunc ad Plutonem postliminio redeamus; quem Seneca in Hercule furente ita describit:

Superbo digerit vultu sedens
Animas recentes: dira majestas Deo:
Frons torua; fratrum quæ tamen specimen gerat,
Gentisque tantæ: vultus est illi Jovis,
Sed fulminantis: magna pars regni trucis
Est ipse dominus, cujus aspectum timet
Quidquid timetur,

Plutonis Quadriga. Huic veteres quadrigas tribuere, quas equi quatuor atri, & naribus ignem spirantes trahunt: quatuor equos Claudianus lib. 1. de Raptu Proserpin. recenset. Sed Buccatius lib. IIX. tres tantum nominat, currumque tres etiam rotas habere dicit; quod ad difficultatem, atque pericula, quæ experiuntur ij, qui divitias parant, & ad futuros rerum eventus incertos refert. *Divitiarum Deus Plutus.* Plutonem enim interdum Divitiarum Deum posuerunt: licet Græci alium quemdam, diverso nomine appellatum divitiis præponerent, quem Plutum dixere; qui à Plutone saltem effigie differebat; nam Aristophanes in Comœdia, quæ Plutus inscribitur, eum cæcum repræsentat, à Joveque excæca-

cæcatum dicit, ne viros probos, modestos, doctosque cognosceret. Lucianus etiam in Timone eum cæcum, claudum, interdum lectica vectum, aliquando pedibus celerem facit; nam dum divitias malis hominibus elargitur, velocem se ostendit; sed cum ex eis aliquid probis imperat, mirum quam sit segnis & lentus: quod etiam est Fortunæ proprium. Itaque Pausanias in Bœoticis laudat eum, qui Plutum in manibus Fortunæ posuerit, tamquam ejus matris, atque nutricis: neque minus prudenter fecisse Cephisedotum statuatium dicit, qui Pacem Atheniensibus fecerit, Plutum in sinu habentem; pax enim divitias conservat, quas bellum dissipat. Plutarchus scribit, apud Lacedæmonios Plutum cæcum, atque jacentem esse effictum. Rhodii, ut Philostratus in Imaginibus refert, eumdem videntem, alatum, ac inauratum habebant; & arcis suæ custodiæ præfecerunt: est quidem volucris pictus, ut è nubibus, ad eos descenderit; aureus autem est, ob materiam, in qua eis primum est visus, pictus est & oculatus, ad eos enim ex providentia accessit: dicunt enim in ortu Minervæ Rhodiis aurum depluisse; quod & apud Claudianum in Paneg. Stiliconis legitur. Quod ideo factum fuisse, idem Philostratus narrat, quod Rhodii Minervam eximio cultu prosequebantur; sed ei non quemamodum par erat, litabant; in re enim sacra ignem non adhibebant: Itaque Jupiter in eos cælitus aurum depluit, non autem Minervam demisit; quæ ad Athenienses, ut sapientiores, riteque sacrificantes profecta est; nam ii in sacrificiis igne utebantur. Plutoni crupressus erat sacra, è cujus foliis, ac ramis ei sertum contexebatur; erat enim arbor infausta, cujus usus in funeribus plurimus erat: aut, quod semel abscissa nunquam amplius germinat; aut quod juxta Varronis sententiam, rogos hoc ligno olim circumdarent, ne teter nidor ex concrematis cadaveribus circumstantes offenderet. Apud veteres enim erat in more positum, ut propinqui ac amici funus ad locum, ubi erat cremandum comitarentur; ubi ad præficæ modos omnes flebant, ac lamentabantur: hæc autem erat mulier pretio conducta, quæ mortuum maxima qua posset voce defleret, ejusque egregia facta prædicaret; nemo autem inde recedebat, quoad cineres urna non essent conditi; præfica voce præeunte; Ite; dimissio est. Adianto etiam herba Pluto legitur coronatus. Fuerunt qui narcisso ejus caput adornarint; hic enim flos mortuis gratus esse credebatur; fortasse propter adolescentem quemdam, hoc nomine vocatum, qui moriens in hunc florem dicebatur mutatus. Quare ex eodem Furiis serta contexebant, quemadmodum Phornutus refert.

Aurum pluvia delapsum.

Narcissus flos.

Furiæ autem Plutonis administræ putabantur: ex inferisque in terras emergere aliquando, sunt creditæ, ad pœnas à mortalibus suorum flagitiorum exigendas; aut eos ad alia pejora scelera impellendos: tres eæ numerantur,

Alecto scilicet Thysiphone ac Megæra. Eædem ab antiquis colebantur, magis ne obessent, quam ut prodessent; quo cultu olim etiam Deos Averruncos prosequebantur, ut scilicet mala averterent: averruncare enim est avertere. Ea de causa ut Pausanias in Atticis meminit, furiis Græci sacrificabãt. Furiæ ergo fana, ac ara apud veteres, sicut & cæteri Dei habuerunt eas Athenienses σεμνὰς θεοὺς, hoc est severas Deas, Siconii vero εὐμενίδας id est à contrario sensu, benevolas ac mites appellabant: iis quotannis die stato sacrũ facientes, prægnantes oves mactabant, ac mulso pro libamentis, pro coronis floribus uti, solemne habebant. Alicubi etiam in Achaja Eumenidũ fanum erat dedicatum; eo si quis cæde vel quovis incesti, aut impietatis genere pollutus intravisset, spectandi causa, statim eum mente capiendum diris terroribus exagitatũ credidere; quare omnibus etiam alio contendentibus templi aditum interdictum fuisse, scribit Pausanias in Achaicis: qui etiam Arcadiam describens, narrat in quadam ejus regionis parte, templum atq; agrum Deis maniis consecratum fuisse; quas is furias fuisse arbitratur; nam hoc in loco ob matris cædem Orestem insanivisse tradebant; itemque non longe ab eo fano terræ agger surgebat; è lapide excisum digitum insigne prætendens; unde & illi tumulo digiti monimentum nomen est, ibi furentem Orestem tradebant, manus digitum abrosisse, prope erat & alter tumulus Ace nomine; quod ad eum insaniæ medelam Orestes nactus fuerit. Et illic erat alterum Furiarum templum: has Deas Oresti, eum primum est mente captus, nigras obvias factas memorant; easdem cum digitum addidisse, albas apparuisse, & earum aspectu statim illum ad se rediisset; idcirco iis quarum effugit iram, in furias misisse, posterioribus vero rem divinam fecisse dicitur: ac candidis quidem Deabus & Gratiis pariter incolas postea facta fecisse idem Pausanias refert, Cicero lib. III. de Natura Deorum de Deæ Furinæ luco meminit, quam Furias esse vult. Earum serpentibus esse crinem implicitum, primus omnium finxit Æschylus, Quemadmodum in Atticis refert Pausanias. Itaque Seneca in Hercule furente ira Junonem dicentem facit, cum vult furorem Herculi injicere;

Averrunci.

Imago 43. a.

Incipite famulæ Ditis, ardentem incitæ
Concutite pinum, & agmen horrendum anguibus
Megæra ducat atque luctifica manu
Vastam rogo flagrante corripiat trabem,

Dantes in Comœdia de inferno dicit, se, cum in imo inferno esset, oculos ad quandam turrim erexisse.

Aspexit diras ubi tres residere sorores;
Fœmineum quibus os, facies respersa cruore
Tortis cinctæ hydris, redimitæ tempora sævis.
Anguibus & crines quibus ornavere cerastæ.

Hæ

Hæ quales in reliquo essent, ex Strabone colligi potest, qui lib. IV. Cassiteridas insulas describens, inquit, homines ibi habitantes fuisse colore fusco, tunicis ad talos demissis; cingulo pectus incinctos, baculosque manu gestasse, Furiis persimiles. Suidas etiam de Menippo Cynico referens, qui insania captus; se inferorum ministrum esse dictitabat, seque huc ab infernis Deis allegatum, ut hominum facta exploraret, ac ad ipsos de cunctis referret, eum Furiarum habitu usum scribit; nempe veste nigra, ad talos usque demissa non admodum lata, fascia incinctum, pileum gestantem, in quo duodecim Signiferi signa erant expressa, tragico cothurno calceatum, manu fraxineum baculum tenentem, prolixa barba, qualis philosophorum solebat esse: quæ nihil ad furiarum habitum faciebat, sicut nec pileus. Itaque vestis illa nigra, ad terram usque protensa, fascia, ac baculus in Menippo, juxta Suidam, Furiarum habitum adumbrabant, quemadmodum etiam Strabo paulo ante depinxit.

Ariadna cum se à Theseo solam in littore relictam vidisset, qui clam cum Phædra profugerat; multum, diuque misera est de sua acerba fortuna conquesta; demum ad Furias conversa, ab eis contra perfidum illum, ac proditorem ultionem exposcit apud Catullum in poëmate de nuptiis Pelei, & Thetidis.

Quare facta virum multantes vindice pœna
Eumenides, quibus anguineo redimita capillo,
Frons expirantis præportat pectoris iras,
Huc, huc adventate, meas audite querelas.

Perinde atque nemo melius eis ab illo pœnas impietatis reposceret; cum nihis magis homines excruciei, quam mentis perturbationes, ac morbi, cum à ratioue animum abducunt. Neque quidquam aliud intelligendæ sunt Furiæ, quæ à Poëtis homines vexare dicantur: quare de eis Lactantius in Divinarum Institutionum Epitome, *Tres inquit affectus, vel (ut ita dicam) tres Furiæ sunt, quæ in animis hominum tantas perturbationes ciunt: Ira, quæ vindictam cupit: avaritia, quæ desiderat opes: libido, quæ appetit voluptates. Hi non per se mali sunt, quos Deus homini rationaliter inseruit: sed cum sint utique* natura boni (quoniam ad tuendam vitam sunt attributi) male utendo fiunt mali. Ita igitur ad coercitionem peccatorũ, id est, ad regendam subjectorum disciplinam, data est à Deo, ut metus licentiam comprimat, & compescat audaciam: cupiditas ad desideranda & conquirenda vitæ necessaria tributa est: Libidinis autem affectus ad procreandos filios insitus & innatus est. Redigendi sunt ergo isti affectus intra fines suos, & in viam rectam reducendi. Si enim illis omnem, qua velint, vagandi licentiam tribuimus, omnem mentis tranquillitatem, Furiis immissis, perturbant. Furias antiqui cum ardentibus facibus effingebant, ut hoc intelligeremus

qui-

quibus ardoribus nostra pectora depravati affectus inflammerit; ut melius in Tisiphonis imagine videbimus;

Centum illi astantes umbrabant ora Cerastæ.
Turba minor diri capitis: sedet intus ab actis
Ferrea lux oculis: qualis per nubila Phœbus
Atracia rubet arte color: suffusa veneno
Tenditur ac sanie glišcit cutis igneus atro
Ore vapor: quo longa sitis, morbique famesque,
Et populis mors una venit, riget horrida tergo
Palla; & cærulei redeunt in pectore nodi.
Atropos hos, atque ipsa novat Proserpina, cultus.
Tum geminas quatit illa manus: hæc igne rogali
Fulgurat; hæc vivo manus aera verberat hydro.

Et Ovidius lib. IV. Metamorph. cum fingit eam à Junone ad furorem in Athamantem injiciendum missam; ita eam describit;

Tisiphone canos, ut erat turbata, capillos
Movit, & exstantes dejecit ab ore colubros.
Nec mora Tisiphone madefactam sanguine sumit
Importuna facem, fluidoque cruore rubantem
Induitur pallam, tortoque incingitur angue:
Egrediturque domo: Luctus comitatur euntem,
Et Pavor, & Terror, trepidoque Insania vultu.

Quare Furiæ non solum operam Plutoni dabant, sub cujus ditione erant, sed Junoni quoque ac Jovi; qui jus aliquod in inferos habere videbantur. Itaque uterque interdum Infernus, ac Stygius à Stygia palude, quæ Inferorum regionem dicitur ambire, appellatus est; per cujus aquas Poëtæ fabulantur, Deos jurasse; perjuri autem eam fuisse pœnam, ut annum divinitate se abdicaret, ambrosia, nectareque privaretur. Id paludi Stygiæ tributum ferunt, ut Dii per eam jurarent, quod Victoria ejus filia in bello contra Gigantes à Jove steterit. Vel potius id confictum est, quod στύγος mœrorem significat, à quo Dii longissime recedunt, qui sempiternis fruuntur bonis; perinde atque per id jurarent, cujus penitus sunt expertes. Hæc palus infernum dicitur circumdare; nullibi enim major mœstitia reperiri potest. *Ibidem Lethe, Acheron, Phlegethon, Cocythus, aliique fluvii esse dicuntur*, qui luctum, tristitiam, aliasque hujusmodi animi perturbationes significant, quibus perpetuo illic inclusi afficiuntur. Sed Platonici ea volunt in hac vita contingere; hunc enim mundum infernum vocant, in quem animum tunc dicunt descendere, cum huic mortali corpori conjungitur, ubi primum ei Letheus fluvius occurrit, cum scilicet rerum præcedentium oblivione capitur; ex hoc ad Acherontem transit, qui

qui lætitiæ privationem significat; animus enim, res cæleſtes oblitus, omni ſtatim voluptate deſtituitur, quam in illarum contemplatione ſentiebat. Itaque eſt in maxima mœſtitia; & id ſibi vult, eum palude Stygia circumdari. Ex quo in luctu, atque lacrymis verſatur, quas Cocythi nomen repræſentat. Phlegeton autem, cum ab igne nomen trahat, iræ ardores aliorumque animi morborum æſtus, quibus in hoc corpore incendimur, atque torquemur, deſignat. Idem miniſterium Furiis tribuitur; quibus Virgilius alas addit, eaſque præſto Jovi eſſe dicit, cum eas ad magnum aliquem mortalibus terrorem incutiendum velit allegare; cujuſmodi ſunt bellum, peſtis, aliaque id genus. Ælianus turtures ſcribit, Furiis fuiſſe conſecratas: nec aliud animans earum proprium reperio, præter quod Virgilius lib. XII. Æneidos, unam ex iis in noctuam fingit converſam, cum à Jove ad Turnum cum Ænea pugnantem perterrefaciendum mittitur. Aliqui tribus prædictis Furiis quartam addunt, nomine Lyſſam; hæc rabiem ſignificat. Unde Euripides in Hercule furente, Irim inducit Junonis juſſu Lyſſam adducere, quæ Herculi furorem ac rabiem injiceret: hæc centum ſerpentum capitibus ſibilantibus caput incinctum habere, manu vero ſtimulum geſtare fingebatur.

Furiis non incongrue Harpyias adjunxerimus; nam & hæc olim à Diis immitti credebantur, ad hominum ſcelera punienda: & earum ſedes erant in inferno; quamvis Virgilius in Strophatis inſulis, quæ ſunt in Jonio, habitaſſe dicat. Sed tamen ad earum imaginem deſignandam, parum referre puto, ubi tandem illæ degiſſent. Ita vero à Virgilio deſcribuntur lib. III. Æneid.

Virginei volucrum vultus, fœdiſſima ventris
Proluvies uncaque manus, & pallida ſemper
Ora fame.

Dantes etiam ad Virgilii exemplar eaſdem ita adumbravit;

Hæc loca monſtra colunt Harpyia peſſima, quondam
Quæ Strophadis à ſe pulſos Troas cecinere
Tibridis ad ripas vexatum iri fame dira.
Virginei volucrum vultus, collumque, capillique,
Immanes ventr[illegible] plumis contectus; acerbos
Dant gemitus ramis hærentes arboris altæ.

Ex Harpyis Ovidius lib. VI. Faſtorum vult Striges natas, quas ita deſignat;

Grande caput, ſtantes oculi, roſtra apta rapinis,
Canicies pennis, unguibus hamus ineſt.
Nocte volant, puerosque petunt nutricis egentes,
Et vitiant cunis corpora rapta ſuis.

Carpere dicuntur lactentia viscera rostro:
Et plenum poto sanguine guttur habent.

Statius eas fabulatur in inferno natas, ac eis faciem, collum, pectusque muliebre, serpentesque à capite in vultum descendentes tribuit: eas etiam dicit, noctu per domos euntes, ut infantum sanguinem exsugant. Quare antiqui Deam Carnem, seu Cardineam, de qua superius diximus, sacrificiis placabant, ut hanc à se calamitatem averteret. Plinius lib XI. fabulosum arbitratur de Strigibus, ubera eas infantium labris immulgere; fuisseque dicit in maledictis apud antiquos hoc nomen; sicut & nos mulieres maleficas strigas appellamus. Nonnulli voluerunt Lamias idem apud Græcos sonare, atque Striges apud Latinos. Sed Philostratus in Apollonii vita dicit, Lamias esse Cacodæmonos perversos sane crudeles, ac Libidinosos humanarumque carnium devoratores: Suidas atque Phavorinus Lamiam mulierem formosam fuisse tradunt, quam Jupiter adamavit, & ex ea filium suscepit: Sed Juno præ Zelotypia filium perdidit, & Lamia præ mœrore deformata alienos infantes rapere ac perdere dicebatur. Non defuerunt qui eas belluas fuisse dicerent, facie muliebri, ac pedibus equinis. Sed Dion in Libyca historia hæc de Lamiis scribit; Facies est eis mulieris, & formosæ quidem ubera ac pectora longe pulcherrima; quæ neque melius pictor possit effingere; color splendidissimus; gratia quædam & venustas ab oculis & mansuetudo in animum incidit, quoties aliquis eas spectarit, reliqua pars corporis dura & infrangibilis ob squamas confertas, inferiora sunt serpentis, ut ima pars in caput desinat serpentis & quidem horribilis. Hæ feræ alas non habent, neque loquuntur, neque aliam vocem emittunt, sed solum Sibila acutissima quemadmodum Dracones terrestrium omnium hæ velocissimæ, ut nullum possit eas animal effugere. Cætera quidem animalia viribus expugnant homines: Hæ solæ fraude ac deceptione pectora aperiunt, & ubera ostentant: (quod & Hieremias Propheta confirmat, cum dicit, sed & Lamiæ nudaverunt mammas suas) cum vero quis aspexit, veneficiis quibusdam cogunt ad confabulationis desiderium, & hic quidem veluti ad mulieres accedit; Illæ intrepidæ manent, deorsum in humum sæpe respicientes, ornatum ac pudorem mulieris imitantes, atque ita eum qui propius accesserit, rapiunt; namque manus sunt ferarum, quas aliquantisper occultant: cæterum serpens mordens, veneno interficit; cadaver ipsum comedit serpens, & quod reliquum est feræ, sed de Lamiis satis.

Lamia.

Imago 44. a.

Jam ad Sphingas venio quæ sunt monstra, non admodum præcedentibus dissimilia, & partim fabulosa, partimque ad verum accedentia. Nam Plinius lib. VIII. eas scribit fusco pilo mammis in pectore geminis in Æthiopia generari. Albertus Magnus de animalibus scribens, eas inter simias connu-

merat,

merat, ex cujus verbis conjiciamus licet, eas esse Cercopithecos. Sed tamen aliter de iis Poëtæ loquuntur; à quibus postea pictores & statuarii exemplar desumpserunt: nam ii ut Ælianus refert Sphingem ita effingunt, ut media ejus pars mulieris speciem præferat, media Leonis, ita enim fabula quæ de Thebis narratur eam describit, ubi illa erat; & scopulo insidens, viæ imminenti, insolubilia ænigmata transeuntibus proponebat, & quotquot dissolvere non poterant, unguibus & alis interficiebar. Ejus ergo imago secundum fabulas hæc erit, ut caput manus & pectus puellæ, alas avis, reliquum corpus leonis habeat, ut ex quibusdam Ausonii Poetæ carminibus intelligimus, Plinius lib. xxxv. scribit alicubi in Ægypto Sphingem effictam, vel magis mi-candam, quasi silvestre numen accolentium: fuisse autem saxo naturali elaboratum, & Lubricam capitis monstri ambitum per frontem centum duos pedes colligere longitudinem pedum CXLIII. altitudinem à ventre ad summnm apicem in capite LXII. Neq, hic de Chimæra Silvero, quod quidē monstrum est penitus fabulosum id: (Juxta Homeri ac Lucretii descriptionem.

Prima Leo, postrema Draco, media ipsa Chimæra.

Ex ore maximam flammarum vim evomebat; quod & Virgilius testatur, cum eam lib. VI. Æneid. in primo inferni aditu, una cum aliis monstris collocat. Sed res ita se habet. Mons erat in Lycia ignivomus, in cujus cacumine Leones habitabant; in medio autem ubi pascuis abundabat capræ, in radicibus autem serpentes. Et quoniam Bellerophontes montem hunc habitabilem reddidit, Chymæram fingitur ocidisse. Huc multorum malorum descriptio, quæ ad Sygiam familiam pertinent, non incommode referri potest; Sed tamen, quia alibi opportunius tractari posse videntur, ea ad alium locum reservo. Quare illis omissis ad Parcas venio, quæ ab antiquis in Divos relatæ sunt, & templa ac altaria obtinuerunt. Hæ tres fuerunt, Plutoniq; suam navabant operam, ut earū una apud Claudianum lib. I. de raptu Proserpinæ fatetur, cum Plutonem orat, ne bellum Jovi velit inferre; ita dicens:

—O maxime noctis
Arbiter umbrarumque potius, cui nostra laborant
Stamina, qui finem cunctis, & semina prabes
Nascendique vices alterna morte rependis,
Qui vitam, lethumque regis.
Neque mirum est, Parcas Plutonis esse administras.

Nam eæ vitam humanam quasi è colo ducere credebantur; quæ est brevis vel Diuturna, prout corpus solidiori; aut infirmiori materia coagmentatū; Materiam autem Plato repræsentat. Eas antiqui tres finxerunt, quarum primam hominis generationi, alteram vitæ, tertiam morti præfecerunt, nam quæ est inter eas adolescentula, colum tenet, ac inde pensa trahit; quæ est hac natu major, fusum tenet, quo fila colligit. Postrema anus collecta jam fila incidit. Quamobrem cum Poetæ mortem innuere volunt de filiorum incisione meminerunt, ut Martialis.

Ruperunt tetrica cum mala pensa Dea.

Fulgentius Plutoni Parcas tribuit; earum enim vis in res has inferiores dominatur; diximus autem superius, Plutonem terræ esse quoque symbolum. Varro, ut extat apud Agellium lib. III. nomina Parcis antiquos ait fecisse à pariendo, & à nono atque decimo mense, nam Parca inquit immutata litera, una à partu nominata; item nona & decima à partus tempestivi tempore, sed quia qui natus est, mori quoque debet, earum tertia Morta fuit appellata à morte, quam ea homini credebatur afferre. Hanc Pausanias in Eliacis prioribus describit, cum de Cypselli Arca narrat, ita dicens: Hic Polynicem in genua collapsum frater Eteocles urgebat, à tergo adsistebat fæmina dentibus & aduncis unguibus quavis fera immanior. Testabatur inscriptio mortam illam Parcarum unam esse; & fati quidem vi Pollinicem succubuisse. Et eodem vero merito suo cecidisse. Quia vero multi Philosophorum senserunt, divinam providentiam semel cunctas universitatis hujus res ita disposuisse, ut nunquã amplius ulla ratione mutari queant; quandoquidem earum causæ ita inter se per seriem quandã sint connexæ, ut non possint nõ omnia necessario ab eis proficisci; hinc fati nomen ortum habet, quod Poetæ sub Parcarum fictione abumbrarunt; easque tres constituerunt; nam omnia ex principio quodam prodeant, necesse est, ut per sua media progredientia, ad finem tandem, quo sunt destinata perveniant. Hæc ex Chao emersisse finguntur; nam in prima illa omnium separatione; singulis suæ propriæ causæ tributæ fuerunt. Sunt qui ex Herebo (qui est penitissima terræ pars) ac Nocte eas natas voluerunt: ut ex patris matrisque obscuritate intelligeremus, quam difficile in causarum cognitionem perveniamus, Plato lib. X. de Republica, eas necessitatis filias facit; interque earum genua magnum illum fusum adamantinum collocat, qui ambos pollos attingit. Hæ ergo juxta Platonis sententiam æqualibus inter se intervallis in Throno sedent, vestibus albis, capite coronato & ad Sirenum Harmoniam canunt, Lachesis quidem præterita, præsentia Clotho, Atropos vero futura: omnes fusum una cum sua matre Necessitate tractant. Clotho dextera, sinistra Atropos; ambabus manibus Lachesis Humanæ vitæ fata à Lachesi pendent, aliaque multa divinus hic Philosophus adjicit, quæ nunc non est explicandi locus. Earum matri necessitati atque violentiæ templum apud Corinthios dicatum esse Pausanias refert, quo nemini fas erat ingredi. Serta Parcis aliqui ex narcissis confecerunt; alii candida fascia earum capita cinxerunt; quemadmodum Catullus, qui eas ita in Pelei & Thetidis Epithalamio ita describit;

Morta.

Imago 45. a.

Necessitas Dea.

Parcarum corona.

Hic corpus tremulum complectens undique vestis,
Candida purpurea tales incinxerat ora,
Et Roseo nivea residebant vertice vitta;
Æternumque manus carpebant rite laborem,

Leva

Læva colum molli lana retinebat amictam:
Dextera tum leviter deducens fila supinis
Formabat digitis, tum prona in pollice torquens
Libratum tereti versabat turbine fusum.

Homerus in hymno mercurii, Parcas tres Sorores virgines, alatasque facit, ac eas caput farina conspersum habere dicit. Apud Pausaniam est legere, Venerem à Græcis inter Parcas adnumeratam fuisse, præsertim ab Atheniensibus, qui huic Deæ simulacrum ut Hermæ quadratum dicaverant, Epigramma autem indicabat cælestem Venerem esse, Parcarum natu maximam; de qua nihil fide dignum ait, ab Atheniensibus traditum. Hoc mihi in mentē revocat, Romanos olim in Libitinæ templo feretrum reposuisse; cujus rei Plutarchus eam rationem affert, quod scilicet Libitina Venus esset, in cujus templo sepulcralia insignia custodirentur, ut nos humanæ vitæ fragilitatis admoneremur, cujus initio atque fini eadem Dea præesset: Nam Venus generationis Dea credebatur; quare qui eam Parcarū maximā natu faciebant, proculdubio innuebant, eandem humanæ vitæ finem imponere. Possumus etiam dicere, id eo referri, quod Parcæ cælestes haberentur, licet Plutoni inservire essent dictæ. Itaque in quadam Græciæ parte, altare erat Mæragetí Deo dicatum, qui Parcarum Ducem significat. Pausanias scribit, id certissime Jovis esse cognomen; is enim solus Parcas in sua potestate habere creditus est. Eadem fortasse de causa, eundem Deorum scribam dicunt; tanquam ejus esset munus, Deorum voluntatem, sibi cognitam atque perspectam litterarum monumentis commendare, ut suo tempore eam exequendam curaret. Petrus Appianus in lib. Antiquariorum refert, in Stiria non diu admodum plumbeam laminam refertam fuisse, ubi circulus ductus est, intra cujus ambitum adolescens quidam nudus supra parvum sedile sedet, qui utraque manu oculos, faciemque contegit; Epigramma supra caput, est Clotho: ad pedes est puer alatus nudus quoque, qui dextera manu genu dexterum tangit; sinistra hominis calvariæ inhæret, quæ in ore transversum ossum habet; puero est inscriptum nomen *Lachesis*, calvariæ autem *Atropos* à pueri dextera non admodum longe ab eo, ardens flamma videtur exsistere; prope adolescentem herba, cum quibusdam floribus cernitur; reliquum solum est aridum, saxis hinc inde conspersum. Sed ut tandem Stygiæ familiæ finem imponamus, nunc de Naviculatio videamus, quem ferebant, animas mortalibus corporibus exsutas, Achærontem fluvium transportasse, non tamen omnes, sed eas, quæ Deum infensum haberent; ut Dantes Virgilium sibi narrantem inducit.

Imago 46 a.

Venus inter Parcas.

Deorum scriba.

Imago 47. a.

Scito animas, quarum divinum haud numen amicum,
Una omnes Stygias huc undique tendere ad undas.

Sed tamen antiqui absq; ullo discrimine omnes illuc confluere asserebant, licet non omnes eodem modo ulteriorem ripam transveherentur; quemadmodum ex Virgilio lib. VI. Æneid. intelligimus; nam eæ tantum statim fluvium transmittebant, quarum corpora sepulturam essent nacta; sed si ea adhuc insepulta jacerent, centum errabant annos, antequam Charontis navim ingrederentur. Charontem Seneca in Hercule furente ita designat;

Hunc servat amnem, cultu & aspectu horridus,
Pavidosque manes squalidus gestat senex.
Impexa pendet barba; deformem sinum
Nodus coercet: concavæ squalent genæ:
Regit ipse conto portitor longo ratem.

Exemplar autem à Virgilio lib. VI. Æneid. est mutuatus; qui ita dicit;

Portitor has horrendus aquas, & flamina servat
Terribili squalore Charon, cui plurima mento
Canicies inculta jacet: stant lumina flamma:
Sordidus ex humeris nodo dependet amictus:
Ipse ratem conto subigit, velisque ministrat,
Et ferruginea subvecta corpora cymba,
Jam senior, sed cruda Deo, viridisque senectus.

Ita etiam eundem Polygnotus expresserat quibusdam in tabulis, quæ apud Phocenses in Apollinis templo asservabantur; nam is in eo pingendo, Poetas antiquos sibi imitandos proposuerat, quemadmodum Pausanias in Phocaicis refert; qui etiam de quadam aqua meminit, ibi exsistente, quam pro Achæronte poni putat, magnam quoque vim palustris arundinis inesse, & piscium potius umbras, quam pisces ipsos cerni scribit. Joannes Boccatius hanc imaginem exponens, inquit, Charontem pro tempore capi, ut etiam Servius intellexit; hic est Herebi filius, qui arcanum divinæ mentis consilium repræsentat, à quo tempus, cæteraque universa sunt progenita. Ejus mater dicitur esse Nox; nam antequam tempus exsisteret, nondum lux erat; ideoque in tenebris est is generatus, ex tenebrisque natus est. Hic ad Inferos relegatus est; nam cælites tempore minime indigent, quemadmodum nos, qui infimam orbis partem colimus; quare illis comparati, in inferno degere jure dicimur. Animas Charon ad alteram fluminis partem transvehit; nam nos statim in lucem hanc susceptos, tempus ad mortem ducit; per fluviumque Achærontem transfert, qui gaudii privationem significat; nam vitam hanc transigimus fragilem, caducam, miseriarumque plenissimam. Idem est quidem senex, sed tamen robustus; nam tempus numquam diuturnitate, suas vires amittit. Panno quodam atro, ac sordido contectus est; nos enim, dum tempori sumus obnoxii, nullam fere cogitationem aliorum susci-

Expositio imaginis Charontis.

pimus,

pimus, præterquam terrenorum, quæ vilissima sunt, si cum cælestibus conferantur; quibus tantum nobis esset inhiandum: sed tamen mortalis hujus corporis velum, quo induimur, ita nobis rationis lumen occultat, ut cæcutientes inferna hæc loca obeamus, sensus, ac depravatos animi affectus tamquam duces sequentes. Quare minime mirum videri debeat, si sexcenta nos opprimant mala, statim atque in hunc infernum delabimur, hoc est, animi nostri mortalia corpora induunt; nam huc referri potest, quod Virgil. lib. VI. Æneid. de malis, inferni portas obsidentibus fingit: Carmina ita habent:

Vestibulum ante ipsum, primisque in faucibus Orci
Luctus, & ultrices posuere cubilia Curæ:
Pallentesque habitant Morbi tristisque Senectus,
Et Metus, & malesuada Fames, & turpis Egestas:
(Terribiles visu formæ) Lethumque, Laborque:
Tum consanguineus Lethi Sopor, & mala mentis
Gaudia, mortiferumque adverso in limine bellum:
Ferreique Eumenidum thalami, & Discordia demens:
Vipereum crinem vittis innexa cruentis.

MERCURIUS.

Inter fabulosos antiquorum Deos ita erant munera distributa, ut alii aliud sibi tantum proprium essent sortiti. Inter hos duo hoc officio fungebantur, ut Deorum essent nuncii; Mercurius unus, qui Jovi operam suam navabat; Iris altera, quæ Junoni; non soli tamen; nam & Jovi interdum ministrasse legitur: sed tunc tantum, cum mortalibus bellum, pestem, famem, aliudve ingens malum annunciaret. Mercurii autem opera in rebus lætis Jupiter utebatur; sed & cæteri Dii eumdem sibi nuncium, cum esset opus, adsciscebant. Hæc fabula innuit, sermone id exprimi, quod mente, quæ divina est in nobis particula, conceperimus. Hunc veteres non solum nunciis, sed & lucris præposuerunt, quemadmodum is de se apud Plautum in Amphitryone: *Deorum nuncii.* *Mercurii munus.*

Nam vos quidem id jam scitis concessum & datum
Mihi esse ab Diis aliis, nuntiis præsim & lucro.

In libro Antiquariorum Petri Appiani, Mercurius imberbis effingitur, duabus parvis alis supra aures affixis, nudus, nisi quod in dorso palliolum habere videtur, dextera marsupium continet, quod supra caput Hirci jacet; Sinistra vero Caduceum præfert; ad pedes Gallus & Hircus subest. Caduceus erat ejus insigne, qui initio erat virga quædam, ab aliis non differens, quam ab Appolline dono accepit, pro citharæ munere, quod in eum contulerat, cum post boves subreptos, fœdus cum eo percussit. Itaque Homerus in hymno in Mercurium, Appollinem ita ei dicentem inducit; *Caduceus.* Imago 48. a.

Hanc-

Hancque tibi virgam, qua felix atque beatus
Efficere dabo: placeant si munera nostra.

Caduceo duo angues sunt additi, vel quod Mercurius, cum duos inter se serpentes pugnantes offendisset, sua virga inter eos conjecta, illos reconciliavit; aut ob eam rationem quam Plinius lib. XXIX. affert, qui postquam retulisset, cur serpentes æstate inter se complicentur, subjicit. Hic complexus Anguium, & efferatorum concordia causa videtur esse, quare exteræ gentes caduceum in pacis argumentis circumdata effigie anguium fecerint. Ægyptii, quibus non injuria id tanquam primis inventoribus tribuerimus, caduceum ita pingebant. Erat virga erecta; ubi Dracones mas & fœmina parte una, parte media voluminis sui invicem modo, quem vocant Herculis obligabantur, primæque partes eorum reflexas in circulum, pressis oculis ambitum circuli jungebant, & postmodum caudæ revocabantur, ad capulum caducei, ornabanturque alis, ex eadem capuli parte nascentibus. Eam virgam latini Caduceum appellabant, quod eo apparente, statim discordiæ caderent. Itaque Pacis insigne erat, & legati pro pace missi, illum ferebant: qui & Caduceatores appellabantur: iidem interdum Oleæ ramum ferebant, hoc præ se ferentes, se ut amicos venire. Ita Virgilius fingit Ænæam centum oratores ad latinum allegasse Olea coronatos; eumdemque cum ad Euandrum proficiscitur, Pallanti qui primus sibi occurrisset, manu oleam extulisse, hoc signo ostendentem, se tamquam amicum ad eos accedere. Statius cum scribit Tydeum legatum pro Polynice Thebas ad Eteoclem pro recuperando regno profectum, eũ olivæ ramum prætulisse refert: cum vero re infecta, eum reverti, oporteret, eundem humi abjecisse, ex quo sceleratum illud inter fratres bellum initium duxit. Appianus Alexandrinus scribit, Asdrubalem, cum videret, se diutius Carthaginis arcem contra Romanos oppugnantes defendere non posse; uxore filiis aliisque multis in Æsculapii templo relictis (qui postea se ipsos combusserunt) clam ad Scipionem profugisse, oleæ ramum secum ferentem; quo significabat, se pro pace impetranda ad illum accedere: quod multi præterea ex ejus militibus paulo ante effecerant, qui ad Scipionẽ se contulerant, ut ab eo obtinerent, quo non esset fraudi eis, qui ex arce fugissent, verbenam, non oleam præferentes; licet ex Appiani verbis non solũ verbena, sed & alia herbarum genera, quibus Æsculapii templum, atq; ara ornabatur, quæ in arce erant, intelligi possint; nam Verbenæ nomine herbæ omnes, ac folia capiebantur, quæ Deorum aris imponerentur. Sed & alicui herbam porrigere, apud veteres significabat, eũ fateri, qui porrigebat, se victum ab eo, cui porrigebatur. Quod Festus scribit, primis illis temporibus à pastoribus introductũ; nam, cum cursu, aut alio ludorum genere inter se certabant, victus se humi inclinabat, & herbam manu decerptam victori porrigebat. Sed tamen Verbena ipsa erat pacis signum, ut Plinius

Angues cur cum Caduceo.

Legati pro pace.

Olea pacis signum.

Verbena.

Porrigere herbam, quid significet.

Plinius scribit; hacque legati coronabantur, qui pro fœdere aut pace ineunda mittebantur, præsertim à Romanis; nam aliæ nationes alia pacis insignia usurpabant; apud Appianum enim de quibusdam Hispaniæ populis legitur, qui legatos ad Marcellum pro venia ac pace impetranda miserunt, eos lupi pellem pro Caduceo, aut olea, vel verbena prætulisse; quæ magis apud cæteros in hujusmodi negotiis erant usitata: his veteres interdum vela quædam, aut laneas fascias prætendebant, quæ eorum qui ferrent infirmitatem atque submissionem denotabant; ovis enim est animal infirmum, atque vile, quemadmodum Servius, Æneæ primum ad Evandrum sermonem enarrans testatur.

Pax Caduceo repræsentata apud antiquos Dea habebatur, Romæque pulcerrimum, amplissimumque templum habebat, ita ut exteræ nationes ad illud visendum undique confluerent. Id à Vespasiano post Victoriam è Judæis partam, exædificatum ferunt; in quod omnia Hierosolymitani templi ornamenta transtulit. Pacem Aristophanes aspectu pulcerrimam describit, eique Venerem, ac Gratias comites tribuit. Pausanias refert, ejus statuam Athenis ad mulieris speciem esse effictam, Plutum puerum divitiarum Deum (ut superius diximus) manu tenentis; divitiæ enim pace magis, quam belllo parantur, ac conservantur. Itaque veteres Pacem Cereris amicam dicebant, ut Tibullus lib. 1. Eleg. ultima dicit: *Pax.* *Pacis imago.* *Pax Cereris amica.*

Pax candida primum
Duxit araturos sub juga curva boves.
Pax aluit vites, & succos condidit uvæ,
Funderet ut gnato testa paterna merum.

Bellum autem contrarium efficit. Quare Claudianus Cererem fingit, filiam Proserpinam Marti, aut Phœbo noluisse collocare, qui ejus erant proci; nam sicut vehementes Solis æstus, atque diuturni segetibus officiunt, ita & bella. Quamobrem antiqui: ut in quibusdam numismatibus cernitur, Pacem effinxerunt, mulierem manibus spicam continentem: de qua ita ibidem Tibullus scripsit:

At nobis Pax alma veni, spicamque teneto;
Perfluat & pomis candidus ante sinus.

Eam olea interdum coronabant, aliquando lauro: in numismatibus roseis sertis sæpe cernitur redimita. Concordia atque Pax quamquam diversa nomina habent, & diverso modo effingantur, tamen idem utræque significare videntur. Ambæ ab antiquis divino cultu affectæ sunt, ut ab eis vitam tranquillam, ac ab omni perturbatione liberam consequerentur. Concordiam effingebant, dextra craterem tenentem, læva Cornucopiæ. Itaque de ea ita Seneca in Medea dixit,

Et asperi
Martis sanguineas, quæ cohibet manus,

Quæ dat belligeris fœdera gentibus,
Et cornu retinet divite copiam,
Donetur tenera mitior hostia,

Interdum & sceptrum habebat, ex quo fructus exire videbantur. Aristides in oratione pro Concordia ad Rhodienses eam expressit decoram, compactam, bene coloratam, gratiosam, & undique per omnia sibi quadrantem, & congruentem, Deorumque diligentia, ac benignitate in terram delapsam. Hanc eamdem Deam idem orator ait, ab Jove horas confirmare, solam obsignare cuncta, agros cultibus exornare, suarum cujusque rerum fructus, aliarumque possessionem præstare, res urbanas gerere pro voto, perquam mature nuptias tum dare, tum accipere in quos, & à quibus libeat, liberos educare, atque erudire. Sed & duabus tantum dexteris manibus inter se junctis, in quodam Neronis numismate cernitur: id quod & Fidei tribuitur, quam etiam veteres Deam habebant. Eam Silius Italicus lib. II. de Bel'o Punico, in penitissima belli parte collocat, cum Herculem fingit eam ita colloquentem;

Fides Dea.

Ante Jovem generata, decus divumque hominumque,
Qua sine non tellus Pacem, non æquora norunt,
Justitiæ consors, tacitumque in pectore numen.

Fides enim debet esse tecta atque secreta; hoc est res, quæ alicujus fidei creduntur, non solum ullo pacto prodendæ. Eandem omnis doli atque fraudis expertem esse oportet. Albo panno velati flamines ei ex Numæ instituto sacra faciebant, quemadmodum Livius refert; ut eo intelligeremus fidem omni sinceritate custodiendam esse. Fidei dextera manus erat consecrata; quod innuebat, fidem dextera tutandam esse, Virgil. lib. I. Æneid. albam & canam fidem vocavit; quod Servius enarrans, ideo dictum esse inquit, quod fere in canis hominibus fides reperiatur. Horatius suorum temporum iniquitatem accusans, inquit;

Imago 49. a.

Fidei color.

---Et Albo
Rara fides colitur velata panno.

Ubi Acro ait Albo panno caput velasse eos, qui fidei sacrificarent, quod eo referebatur, ut significaret candidissimum animum semper fidei debere esse comitem. Quare Ludovicus Ariostus hæc de fide dicit;

Olim sancta Fides niveo vestita colore
Tota videbatur; nihil & nigroris inesse
Cernere erat; totum nam illi decus ore perisset.

Dextera fidei consecrata.

Quia vero Fidei propria sedes in dextera manu credebatur; ideo interdum duabus junctis manibus fingebatur; interdū duabus imagunculis, dexteram dexteræ jungentibus. Quamobrem apud veteres manus dextera tanquam res sacra putabatur. Unde profectum est, ut, cum tumultum aliquem tepente

pente excitatum sedare volumus, eam in altum tollamus; eandemque apertam porrigentes, pacem afferre indicamus. Itaque plurima principum ac illustrium Imperatorum statuæ cernuntur cum pedestres, tum equestres, dexteras manus tendentes. Josephus quoque in libris de antiquitate Judaica refert, inter barbaros, cum quis dexteram manum alteri porrexisset, significasse nullum dolum subesse, quo minus alter alteri non fideret. Hinc forte consuetudo manavit, Dominorum ac Principum manus osculandi; quæ non solum apud nos sed etiam apud veteres servabatur, ut ex Plutarcho discere possumus; ubi Popilius Lena, postquam diutius cum Cæsare in Senatum abeunte eo ipso die, quo fuit interfectus, esset colloquutus, manu osculata discessit. Et Macrobius lib. I. Satur. sub prætentati persona in servorum defensionem dicit, inveniri inter servos aliquem pecunia fortiorem: inveniri & Dominum spe lucri oscula alienorum servorum manibus infigentem. Hoc significabant, se ejus fidei commendare, cujus manum oscularentur; ideoque eum suum dominum agnoscere, usq; ad tempora nostra veterum etiam mos derivavit, dexteræ manus in fidei signum porrigendæ. Fides etiam sub canis candidi symbolo ostendebatur, plurima enim eaque admiranda de canum fidelitate narrantur. Sed ad concordiam revertamur, cui antiqui ciconiam consecrarunt; ideoque ciconiæ multæ in ejus templo alebantur; licet Angelus Politianus non ciconiam, sed cornicem concordiæ tribuat; ad cujus confirmationem vetera numismata aliquot adducit, atque Ælianus qui dicit veteres in nuptiis, postquam Hymeneum invocassent, cornicem quoque advocasse, in faustum scilicet omen concordiæ futuræ inter eos, qui liberorum quærendorum gratia convenissent. Sed hoc fidem innuebat, quam inter se conjuges servare debebant, ut idem quoque Ælianus refert: dicitque cornices, ita sibi mutuo fideles esse, ut si conjugum altera mortua fuerit, altera perpetuo vidua perseveret, sed & apud antiquos mala punica concordiam significabant, ut Hebræorum scriptores tradunt: ideoque in veste sacerdotali depicta tradunt. Nunc ad Mercurium revertamur: quem Homerus pedibus alatis, manuque virgam tenentem designavit, cum à Jove vel ad Calypsonem missum, ut Ulyssem à se dimitteret, vel ad Priamum in Græcorum castra perducendum allegatum fingit, ut filii Hectoris cadaver repeteret, eum Virgilius felicissime est imitatus; cum libro IV. Æneid. Mercurium inducit Jovis jussu ad Æneam proficiscentem, qui tunc Carthagine desidebat. Carmina ita habent:

Manus osculari.

Ciconia concordiæ sacra.

Cornix concordiæ sacra.

Mala punica pro concordia sumpta.

--Ille patris magni parere parabat
Imperio: & primum pedibus talaria nectit
Aurea quæ sublimem alis, sive æquora supra,
Seu terram rapido pariter cum flamine portant
Tunc virgam capit: hac animas ille evocat orco

Pallentes, alias sub tristia tartara mittit:
Dat somnos, adimitque, & lumina morte resignat.

Penna cur Mercurio tributa. Mercurio sunt pennæ attributæ, ut diximus; sermo enim, cujus habebatur Deus, vel quem ipse significabat, perinde ac alatus esset, evolat, itaque Homerus ἔπεα πτερόεντα solet appellare, id est verba allata. Quod autem Mercurius & caput semper alatum haberet, ex Plauto discamus licet, nam is cum paulisper alienam sibi personam induisset, pennas deponere noluit; licet id se facere diceret, ut spectatores haberent, quo ipsum ad Amphytrionis servo, in quem se verterat, dignoscere possent; quis verba sunt hæc:

Nunc internosse, ut nos possitis facilius,
Ego has habebo usque in petaso pennulas.

Imago 50. a. Nam Mercurius pileo erat indutus, cui hærebant alæ; quamvis Apulejus lib. X. de Asino Aureo, de eis non meminerit; cum judicium Paridis in scena actum refert, Mercurium inducens puerum luculentum nudum; nisi quod ephebi Chlamyde sinistrum tegebat humerum, flavis crinibus conspicuum, inter cujus comas aureæ pinnulæ simul conjunctæ prominebant, cum caduceo & Virgula. Martianus lib. I. Philolog. eum describit adolescentem, venusto, alto ac robusto corpore, pubescentibus genis (qualem etiam Lucianus designat) seminudum incedentem Chalmydeque indutum parva, invelatumque catena, humerorum cacumen obnubentem neque ullam alarum aut Caducei mentionem facit; Sed addit Palæstra, crebrisque discursibus exercitum corpus lacertosis in Juvenilis roboris excellentiā toris virili quadam amplitudine renidere. Quod cum eo consentit, quod Philostratus scribit, Palæstram Mercurii filiam fuisse, quæ vix discerni posset, mas ne, an fœmina esset; nam facies erat ejusmodi, ut vehementer ambigeres, num puer, an puella esset, flavæ comæ nondum tam longæ erant, ut in nodum contrahi possent: pectus virginis erat, ipsæ mammæ ut in adolescentulo molli paululum extare videbantur, brachia à Sole colorem ducebant; ei sedenti oleæ ramus in sinu positus erat; nam Palæstra hanc plantam diligebat. Quandoquidem Luctatores se oleo ungebant, ita Philostratus Palæstram adumbrat; quam Mercurii filiam facit; is enim luctæ inventor fuit, ut etiam Horatius in hymno in eum meminit. Neque solum Mercurius corporis exercendi artem invenit, sed & quibus meditationibus animus esset asuescendos, docuit. Jamblicus Ægyptios omnes bonas artes Mercurio acceptas retulisse: atque ideo omnia sua scripta ei dedicasse refert. Cicero lib. III. de natura Deorum scribit, Mercurium Ægyptiis leges, ac litteras tradidisse, & ab eis Thoit, vel Theut nominatum, ut & apud Platonem legitur. Alii addiderunt præter litteras, Musicam quoque à Mercurio, Geometriam ac Palæstram repertam, cujus rei gratia quadratam in Gymnasiis statuam ei ponebant; qualis erat ea, quam Pausanias in qua-

Mercurius omnium bonarum artium inventor.

Thoit. Theut.

piam

pham Arcadiæ parte fuisse scribit eo habitu, ut pallium induere videretur, in quadrangularem figuram definentem, neque pedum tenus expolitam; Galenus in oratione suasoria, Mercurium, inquit, ut orationis parentem & artium omnium authorem, in aliam effigiem quam fortunæ effinxerunt, cum pictores tum statuarii, effingunt enim Juvenem formosum, non tamen fucatum, aut comptum, sed nativa quadam virtutis specie, vultu hilari, acribus oculis, in basi quadrata, quæ stabilitatis ac firmitatis figura est. Suidas narrat quadratam figuram Mercurio datam, ut verus sermo innueretur, qui semper consistit, nec cuiquam impugnatori umquam cedit; sicut è contra mendacium subinde mutatur, nec usquam consistere potest. Alexander etiam Neapolitanus lib. IV. scirbit, Mercurii statuam apud Græcos haberi quadrato statu, capite solum effícto; tali specie pluribus figuratis, quas pro immortali gloria magnis sæpe ducibus dicabant: eas etiam ante domorum privatarum ostia olim statuebant, quemadmodum Suidas memorat. Thucydides in VI. & Plutarchus in Alcibiade prodiderunt, hujusmodi statuas, cujusmodi plurimæ erant Athenis, una nocte dejectas: quæ res Alcibiadi negotium non parvum factitavit, cum in affectati principatus suspicionem venisset. Hujusmodi statuæ Hermæ dicebantur: quod & Mercurius ἑρμῆς Græcis diceretur: ponebantur autem, ut diximus, in gymnasiis, & Academiis: quare Cicero in quadam epistola ad Atticum lib. II. Hermem omnium Academiarum ornamentū vocat: & in alia l. IV. ad eundem scribit ita: Hermæ tui Pentelici cum capitibus æneis me admodum delectant: hortaturque eum, ut quamprimum ad se mittat, quo iis suam bibliothecam adornare posset. Athenienses primi harum statuarum opifices leguntur: postea non solum Mercurii, sed aliorum quoque Deorum statuas Græci quadratas non raro effinxerunt: præsertim Arcades, apud quos ara Jovi cum ejusmodi simulacro erat dicata. Cyllenius fuit Mercurius cognominatus à quodam Arcadiæ monte sic dicto, ubi is est natus: sed tamen Festus dicit, eum ita appellatum, quod omnem rem sermone sine manibus conficiet; quibus partibus corporis qui carent, κύλλοι vocantur: ideoque quadratum eum fingebant. Mercurii vires, quas per sermonem exercet, præclarè Horatius in Hymno in eum expressit, dicens:

Qui veros cultus hominum recentum
Voce formasti cantus.

Quos is forte est à quapiam Græcorum fabula mutuatus, qua fertur Prometheum aliquando Jovem adiisse, orasseque, ut homines, rudi illa vita relicta, quam initio vivebant, ad politiorem se conferrent; tuncque Jupiter Mercurium una cum illo misisse, præcipiens, ut eos, quos maxime idoneos existimasset, eloquentiam doceret, qua instructi, aliis persuadere possent, ut vitā civilem socialemque degerent. Itaque veteres linguam Mercurio consecra-

Imago sta. *Hermæ.* *Hermarum primi opifices.* *Cylenius.* *Lingua Mercurio consecrata.*

secrarunt: & mos fuit, ut, cum cubitum irent, vinum libarent; & victimarum linguas ei sacrificarent. Mercurius primus est habitus, qui luctandi modos ostenderet; ideoq; mercatorum erat Deus: hacq; ratione factū fuisse, Suidas scribit, ut crumenam ejus simulacro adderent. Fulgentius alatos Mercurii pedes vult ad velocem, atque perennem negotiatorum discursum referendum, qui suorum negotiorum transigendorum causa, hac illacque cursitant. Quare Cæsar in commentariis de bello Gallico, Gallos refert, Mercurio præcipue inter omnes Deos divinos honores tribuere, cujus apud eos multa simulacra visebantur; nam, præterquam quod eum omnium fere artium repertorem crederent; putabant etiam multum in lucris, ac in negotiandi arte prodesse posse: in qua quantum homines vigilantes esse debeant, præclare sane gallus, ejus simulacro appositus innuit; licet nonnulli putent, id potius solertiam, atq; vigilantiam sapientum hominum designare, quibus turpe est, totam stertere noctem: nam Mercurius, cum pro ratione, ac divino illo nomine capiatur, quod nos ad rerum cognitionem ducit; non diu nos in somno sepultos delitescere permittit, sed animi ac corporis viribus modico somno recreatis, nos ad consueta opera excitabit; neque tamen omnino insomnes ducere noctes nos volet; nam homines cum in perpetua corporis, aut mentis agitatione persistere nequeant, brevi quiete, quam somnus affert, indigent. Pausanias in Corinthiatis scribit de quadam ara, ubi Musis, atque somno simul res sacra fiebat, tamquam maxime inter se consentirent. Veteres enim Somnum Deum habuerunt; cui & statuas ponebant: eum Homerus, ac Hesiodus Mortis fratrem appellarunt: quo etiam quædam imago in Cypselli arca exsculpta respiciebat; erat enim mulier quæpiam, quæ sinistro brachio puerum candidum dormientem sustinebat, dextera autem nigrum, qui etiam dormiebat, atq; distortos pedes habebat; hic Mortem, ille Somnum denotabat; fœmina illa Noctem, amborum matricem significabat. Nox vero apud antiquos mulieris speciem habebat, magnis alis iisque atris præditæ, quæ expansæ essent ita, ut jam volare velle videretur, iis universam complectebatur, ut Virgilius scripsit. Ovidius papavere tempora ejus cingit, unaque cum ea magnam mittit nigrorum somniorum multitudinem. Alii ei currum rotarum quatuor attribuunt, quæ juxta Buccarii sententiam quatuor noctis partes repræsentat, in qua à militibus ac nautis, cum excubias agunt, est distributa, ea est fusci coloris, sed vestis micat aliquantulum quod ad Cœlum refertur, in quo semper sidera fulgent. Tibullus lib. II. Eleg. I. ei comites adjungit stellas, quas ejus filias dicit, item somnum, atque somnia, cum ita dicit;

Mercatorum Deus. *Gallus prope Mercurium.* *Somnus unà cum Musis.* *Noctis imago.*

Ludite jam nox jungit equos; currumque sequuntur
Matris lascivo sidera fulva choro.
Postque venit tacitus fulvis circumdatus alis
Somnus & incerto somnia nigra pede.

Qui-

Quibus ex verbis, somnium etiam alas habere conjicimus; quod & Statius habet lib. V. Sylvarum, ubi somnum alloquens dicit: *Somnus alatus.*

--Nec te totas infundere pennas
Luminibus compello meis; hoc turba precatur
Lautior, extremo me tange cacumine virga.

Idem de eo Silius lib. X. dicit:

--Quatit inde soporas
Devexo Capiti pennas oculisque quietem
Irrorat, tangens Lethea tempora virga.

Statius loco supra dicto, eum adolescentem facit; atque placidissimum Deorum vocat; nam nihil mortalibus gratius accidere potest, quiete post labores, eam autem somnus affert. Itaque de eo Seneca in Hercule furente dixit.

Tuque ô domitor somne malorum
Requies animi, pars humanæ melior vitæ,
Veris miscens falsa futuri
Certus, & idem pessimus author,
Pater ô rerum, portus vitæ
Lucis requies, noctisque comes,
Qui par regi, famuloque venis,
Placidus fessum, lenisque foves
Pavidum lethi genus humanum,
Cogis longam discere mortem.

Philostratus in Amphiarii Imagine, in cujus antro portam somniorum esse dictitabant. (nam si quis illic dormisset, quod scire optabat, in somnis discebat) ita somnum describit; Facie inquiens, resoluta videbatur, candidam vestem habebat, supra nigram, quasi diem & noctem indicaret: cornu in manu habebat; quod & Poetæ de eo affirmant, è quo somnia super dormientes effundere videatur: quod ideo fictum esse dicunt; quod cornu attenuatum pellucidum fit, resque prout se habent, ostendat. Itaque somnia quæ vera sunt, cornua dicuntur. Cum vero Somnus vana denuntiat, ebur, & elephantis dentem gestat: nam illud in laminas vel tenuissimas dissectum, numquam pellucidum redditur. Quare Virgilius lib. VI. geminas portas finxit, per quas ad nos Somnia derivent, alteram corneam, alteram eburneam: per hanc falsa, per illam vera in dormientes spectra immittuntur. De quo, ex Homero expresso ita Porphyrius differit, quemadmodum Macrobius lib. 1. in Somnium Scipionis refert; latet inquiens, omne verum; hoc tamen anima; cum ab officiis corporis, somno ejus, paululum libera est, interdum aspicit; nonnunquam tendit aciem, nec tamen pervenit: & cum aspicit: tamen non libero, & perfecto lumine videt; sed interjecto velamine, quod nexus naturæ caligantis obducit; hoc velamen cum in quiete ad verum usque

Imago 52. a.

Porta somniorum.

usque aciem introspicientis admittit, de cornu creditur, cujus ista natura est, ut tenuatum visui pervium sit: cum vero à vero hebetat, ac repellit obtutum, ebur putatur, cujus corpus ita natura densatum est; ut ad quamvis extremitatem tenuitatis erasum, nullo visu, ad ulteriora tendente penetretur. Idem Virgilius lib. eodem de ulmo Somniorum scribit:

In medio ramos, annosaque brachia pandit,
Ulmus opaca, ingens, quam sedem Somnia vulgo
Vana tenere ferunt, foliisque sub omnibus hærent.

Somnia vana. Ubi Servius, qui de insomniis, inquit, scripserunt, dicunt, quo tempore folia de arboribus cadunt, vana esse somnia. Alii dicunt, ulmum arborem esse sterilem, ideoque Somniorum vanitatem exprimere, quæ à veteribus cæca sunt appellata; ut Suidas refert; aut quod fallacia sint, aut quod cum eis loquantur, qui oculos habent clausos. *Virga Somni.* Virgam nonnunquam Somnus in manibus habere dicitur, qua homines tangens, soporem induci: hac se tangi Statius in poëmate paulo ante posito, orat. Ovidius ejus sedes apud Cimmerios vult esse, Homerus in Lemno insula, Statius apud Æthiopes, Ludovicus Ariostus apud Arabes. Ovidius ergo postquam lib. XI. Metamorph: Somni regiam descripsisset, hæc subjungit:

In medio torus est hebeno sublimis in antro,
Plumeus, unicolor, pullo velamine tectus,
Quo cubat ipse Deus membris languore solutis.
Hunc circa passim varias imitantia formas
Somnia vana jacent, totidem quot messis aristas
Silva gerit frondes, ejectas littus arenas.
At pater è populo natorum mille suorum
Excitat artificem, simulatoremque figuræ
Morphea: non illo jussos solertius alter
Exprimit incessus, vultum, sonumque loquendi:
Adjicit & vestes, & consuetissima quæque
Verba: sed hic solos homines imitatur: at alter
Fit fera, fit volucris, fit longo corpore serpens,
Hunc Icilon superi, mortale Phobetora vulgus
Nominat: est etiam diversæ tertius artis
Phantasos: ille in humum, saxumque, undamque, trabemque
Quæque vacant anima, fallaciter omnia transit.

Sed nunc ad Mercurium quadratum: quem Pausanias in Achaicis refert, alicubi in via exstitisse barbatum, atque pileatum: neque arbitror alibi de Mercurio barbato mentionem fieri: nam semper imberbis describitur: quod significat, elegantem sermonem numquam senescere. *Mercurius cur imberbis.* Sed tamen primam lanuginem ex eo pullulare, ex Martiano supra didicimus; & Lucianus, in libro de

de sacrificiis idem confirmat. Homerus quoq; fingit, ita Ulyssi visum, cum ad eum Moly herbam attulit, qua contra Circes veneficia eum munivit. Mercurii insuper statuis viatores solebant lapidum acervos accumulare, ut singuli singulos adjicerent; id innuentes, vel ita Deum honorandum, re scilicet ea, quæ ad præsens sit in promptu, & obvia; vel quod ita viam videbantur repurgare, ne ad lapides cæteri viatores offenderent; vel quod eo lapidum cumulo statua Dei notior prætereuntibus fieret: alii in orationem ipsam referunt, quæ ex minimis particulis consistat. Suidas scribit hos lapidum acervos in triviis fuisse; ne viatores scilicet errarent. Ideoq; ibi fructuum primitias olim ponebant, ut viatores ex iis quod sibi esset opus, caperent. Mercurius quoq; triceps effingebatur, vel ad vim sermonis exprimendam, vel ad vias ostendendas: in iis enim subeiāt subscriptiones, quo scil. illa via ferret, & quo alia. & alia. Sed enim & Pastores à Mercurio curati, ex Homero habetur, cum in Iliade testatur, Phorbam ditissimū Trojanorum fuisse armentorum, atq; gregum: nam Mercurius, cujus præcipue curæ erat, illum ita locupletarat. Itaq; Pausanias in Corinthiacis, illius statuam, ait, Æneam fuisse apud Lecheum sedentem, & juxta eum Arietem: cujus rei tamquam Arcanæ rationem reticet. De alia apud Tanagreos, qui erat Bæotiæ populus, idem meminit, quæ à collo suspensum habebat arietem; nam dictitabant, Mercurium, ea figura per oppidi mœnia discurrentem, magnam pestem, quæ tunc ibi grassabatur, depulisse. Itaq; cum anniversarium sacrum in ejus rei memoriam celebraretur, venustus adolescens urbem obibat, agnum collo sustinens. Idem Pausanias de quadam alia Mercurii statua meminit, ex Arcadia in Jovis Olympii templum allata. Hæc erat galeata amicta chlamide, & tunica, arietemq; sub ala portans. Macrobius libro 1. Satur. qui intelligi vult, Mercurii imaginem ad Solem applicat, alias, inquiens, Solis velocitatem referre; nam ex fabulis habetur, eum Argum jus Inachi filiæ custodis quæ erat in vaccam versa, interfecisse. Itaq; cujus statua interdum gladium habens effingitur: Argus autem est cœlum, stellatum luce distinctum, quibus inesse quædam species cælestium videtur oculorum: & videtur terram desuper observare; quum Ægyptii Hieroglyphicis litteris eum significare volunt, ponunt hominis figuram. Is ergo ambitus cœli stellarum luminibus ornatus, tunc existimatur enectus à Mercurio, cum Sol diurno tempore observando sidera veluti enecat. Pleraque etiam simulacra Mercurii, idem inquit, quadrato statu figurari, solo capite insignita, & virili membro; ut Solem innuant, qui est mundi caput, & rerū sator: quatuor item latera ea ratione fingi, ut totidem mundi plagas, vel quatuor vices temporū, quibus annus includitur, significent, vel quod duobus æquinoctiis duobusq; Solstitiis Zodiaci ratio distincta est. Argumentū Caducei ad genituram quoq; hominū, secundū ejusdem sententiā, Ægyptii protendunt. Deos præstites homini nascenti quatuor adesse memorantes; Dæmonē scil. Fortunam, amorē, ac necessitatem; & duos priores, Solem ac Lunam intelligi

Acervi lapidum circa statuam Mercurii.

Mercurius triceps.

Imago 53. a.

volunt; quod Sol auctor spiritus, caloris ac luminis, humanæ vitæ genitor ac custos est: & ideo nascentis Dæmon, id est Deus creditur: Luna est Fortuna; quia corporum præsul est; quæ fortuitorum varietate jactatur: Amor ex amborum serpentum, qui Caduceum ambiunt, osculo significatur: Necessitas nodo, quo inter se illi connectuntur, innui videtur: Martianus Capella lib. 1. scribit, Phiginem, quæ cælatam ex habeno tabulam, argumentis Mercurium designantibus afferebat. Erat autem in medio avis Ægyptia, quæ Ibis memoratus ab incolis: sed cum petaso vertex, atque os pulcherrimum videbatur; quod quidem serpentis gemini lambebat implexio: subter quadam prænitentis virga; cujus caput auratum, media glauca, piceus finis exstabat: sub dextra testudo, minitansque nepa: à læva caprea, sed dilophon alitem, quæ sit oscinum mitior in certaminis tentamenta pulsabat. Hæc omnia ex Ægyptiorum arcanis sunt desumpta, apud quos Mercurius sub Anubis nomine colebatur; nam hunc cum Caduceo effingebant, ut eum Apuleius describit, qui de eo ita dicit: Erat ibi Anubis quem Mercurium dixerunt, nunc atra, nunc aurea facie sublimis, attollens canis cervices arduas, læva Caduceum gerens, dextera palmam virentem quatiens. Capite canino effingebatur, ut ex eo Mercurii sagacitatem in nos derivantem intelligeremus; nullum enim cane sagacius animal. Aut juxta Diodori Siculi sententiam, quod Anubis Osiridis filius esset, qui cum Patrem semper in bello affectaretur, magna suæ virtutis argumenta præbuit. Itaque post mortem est in divos relatus: quia vero is vivens, canem pro insigni gestabat, ideo canina facie illum Ægyptii coluere, id innuentes, eum scilicet fidelem patris custodem semper fuisse.

Anubis.

Hercules.

Hercules etiam idem erat cum Mercurii numine, vel certe non ab eo abhorrens: cujus rei fidem facit ejus imago à Gallis excogitata, qui eum tamquam prudentiæ atque eloquentiæ Deum colebant: Ea autem, quemadmodum Lucianus refert, erat hujusmodi. Senex videbatur penè decrepitus, calvus, paucis capillis, coloratus fuscusve & rugosus, leonina pelle indutus. Cum rhopalo, id est clava dextera, sinistra arcũ tenens, & pharetra ex humeris dependente, catenus vero, ex auro & electro admodum tenuibus, linguæ suæ extremitate perforata insertis; maximam hominum multitudinem, non invitam, sed sponte sequentem, auribus alligatis trahens. Hic eloquentiæ viros adumbrari est perspicuum, quam Galli Herculi tribuebant, qua magis, quam corporis viribus eum pollere credebant. Eum igitur senem effinxerunt; nam eloquentia magis viget in senibus, quam in adolescentibus, quemadmodum Homerus in Nestore nobis ostendit, ex cujus ore dulcior melle fluebat oratio. Itaque in Arcadia templum commune cum Mercurio, eloquentiæ Deo habuisse fertur; Athenienses etiam in Academia aras non solum Musis, Minervæ, & Mercurio, verum etiam Herculi posuerunt, quod putarent hujus quoque numen adesse iis, qui ibi exercerentur. Pausanias quoq; scribit:

Eloquentia vires.

scribit: Græcos atque Barbaros credidisse, Mercurium atque Herculem Gymnasiis præesse; qui in Gymnasiis præcipue colerentur. Itaq; apud Lacedæmones in dromo (erat autē is locus, ubi cursu se adolescentes exercebant) vetustum erat Herculis simulacrum, cui qui majores erant natu sacrificabant, & alicubi in agro Corinthio Herculem ajebant, clavam suam Mercurio dicasse, quæ erat ex oleastro; & radicibus actis, in magnam arborem excrevisse credita fuit. Hic non dixerim, num unum, an multos fuisse Hercules existimem; (quamvis me non lateat, Varronem XLIV. numerasse, asserentem, fortissimos quosque Hercules fuisse dictos) neque quis ex tot in Divos fuerit relatus: hoc enim extra meum propositum esse arbitror. Id hic dixisse sat sit, veteres unum tantum Herculem coluisse, Ægyptiosque eum in duodecim principalium Deorum numerum retulisse, quemadmodum Herodotus refert. Licet autem facinora Herculis insignia à diversis, hoc nomine appellatis facta legantur; tamen uni illi omnia adscribebantur, qui Deus habebatur. Hujus simulacrum erat ut plurimum ingens, ut eo Herculis vires significarentur: ob quas Malampygos est cognominatus, hoc est, cluniater, quod est magni roboris argumentum, de quo hujusmodi fabula refertur. Passalus & Alcmon fratres fuere, Memnonis filii, omni scelere inquinati; quibus mater prædixerat, ut à nigriclune caverent: illi nil magis ab instituto destiterunt. Accidit, cum forte Hercules sub arbore fessus recubaret, ut ii fratres Herculi insidias tenderent: quod præsentiens Hercules, vivos ambos cepit per pedesq; ligatos, à tergo suspensos clava gestabat: qui demissis capitibus, cum Herculis nigras nates viderent, maternæ monitionis memores, inter se tacite submurmurabant: quos audiens Hercules, re intellecta, eo fertur cognomine adeo delectatus, ut statim vinculis solutos, impune abire permiserit: qui, postea Jovem fallere tentantes, in cercopithecos versi fuerunt, ut Suidas refert. Itaq; sub Cercopum nomine dolosi, atq; assentatores intelliguntur; quemadmodū est legere apud Plutarchum in libello de discernendis amicis ab adulatoribus; ubi scribit Principes ita adulatoribus delectari, ut Hercules Cercopibus. De iis etiam meminit Herodotus, cum Xerxis iter in Græciam describeret, dicens eum Asopum fluvium transisse, apud dictas Cercopum sedes, ubi erat & lapis, qui Melampygus appellabatur, quod nomen nigrum etiam fonte significat. Sed pergamus de Hercule dicere; cujus simulacrum hominem fortem, ac robustum referebat; erat etiam nudum, nisi quod leonis pelle tegebatur; cujus caput ei erat loco galeæ; clavam una manu, altera arcum tenebat; pharetra pendebat ex humeris. Hujusmodi quoque simulacrum æneum, decem cubitos altum Olympiæ visebatur, à sociis Thasi, & Agenoris filii, qui ad quærendam Europam venerat, dedicatum, ut apud Pausaniam in Eliacis prioribus legitur. Fuit etiam apud Lacedæmonios Herculis armati signum. Cur esset autem eo habitu Hercules, refert Pausanias in Laconicis

Imago 54. a.

Hercules Melampygus.

hanc fuisse caussam; Oeonus (vel Lycimnius, secundum Appollodori sententiam lib. II.) Herculis consobrinus, cum adolescentulus adhuc esset, cum Hercule Spartam venit: cumque visendæ urbis caussa obambulans, ad Hippocoontis ædes forte accessisset, in eum canis, domus custos invasit; at ille lapide canem percussit. Hippocoontis filii cursum egressi, puerum fustibus conficiunt. Ea res Herculem vehementer commovit: subito itaque animi impetu impulsus, Hippocoontis filios est armis adortus. Verum in ea dimicatione vulnere accepto, se clam periculo subduxit: Mox vero copiis comparatis, patre & filio male mulctatis, probe Oeoni cædem ultus est. Ideoque Arcades Herculis simulacrum cum cicatrice in coxendice effinxerunt; propter vulnus scilicet in dicta pugna acceptum; quo sanato, templum Æsculapio Cotyleo dicavit (κοτύλη enim est coxæ cavitas) ei sanitatis beneficium acceptum referens. Apollodorus lib. II. refert, Herculem tunc etiam armatum fuisse, cum pro Thebis contra Minyeos pugnavit; Minervamque ei arma suffecisse: idemque dicit, Herculem, cum ab Euryto sagittandi artem didicisset, sagittas ab Apolline, ensem à Mercurio, thoracem à Vulcano, à Minerva peltam sumpsisse; clavam autem sibi in Nemea silva confecisse. Plinius lib. XXXIV. cum memorabiles statuas recenseret, quæ erant apud antiquos, juxta nostra Herculis tunicati, electo habitu Romæ, torua facie, sentienteque supremam in tunica fuisse scribit. Eum vero terribilem aspectu fuisse, vel illud fuerit argumento; quod quidam eum tantum exhoruit, ut in saxum obriguerit, cum eum transeuntem cerneret, è spelunca quapiam, in quam ejus timore se abdiderat: is vero lapis, ut Suidas refert, hominis formam præferebat, qui caput exserit, ut prospecter. Fabulantur quoque Poëtæ, Solem ingens poculum Herculi dono dedisse, quo & mare juxta Athenæum transmisit: Macrobius lib. V. id ad Scyphum refert, quod est navigii genus, & ad poculum, id etiam nomen accommodari potest: Quare olim in Herculis sacrificiis eo tantum poculi genere usi sunt. Virgilius itaque lib. IIX. de Herculis sacrificio ab Evandro celebrato scribens inquit:

Æsculapius Cotyleus. Herculis arma.

Imago 55. a.

Scyphus. Herculis poculum.

Et Sacer implevit dextram Scyphus.

Quod vasis magnitudinem ostendit, cum quo Hercules interdum effingebatur, aut ut ad fabulam dictam alluderetur, aut ut innueretur, eum maxime fuisse bibacem, quemadmodum de eo Athenæus narrat, quo fortasse ejus simulacrum respiciebat, quod in quadam ejus ædicula in Cerinthio agro visebatur, in qua quidā adolescens ei poculum porrigebat; licet Pausanias in Corinthiis scribat, Herculem cum apud socerum suum cœnet, digito uno Cyathi pueri, qui erat pocillator, ejus in fundēdo vino ministerio offensum, tam graviter caput percussisse, ut ex eo vulnere puer diem suum obierit, in cujus facti memoriam, illa simulacra fuere efficta: apud Apollodorū Athenæum atq; alios legitur, Herculem mirum in modum fuisse epulonem

Herculus bibax.

atque

atque voracem; itaque solum interdum integrum bovem absumpsisse: atq; ideo ei avem λάρον à Græcis, à Latinis fulicam dictam esse dicatam; ea enim juxta Suidam est maxime rapax atq; vorax. Ex quo factum est, ut in quibusdam ejus sacrificiis verba bona præfari non liceret, nam ut Lactantius l.1. ac Apollodorus l.11. refert, Hercules, cum Lindum, quod est oppidum Rhodi, delatus esset, famemq; pateretur, aratorem quemdam aspexit operantem, ab eoq; petere cæpit, ut sibi unum bovem venderet, enimvero ille negavit fieri posse, quia spes sua omnis colendæ terræ duob⁹ illis jumentis niteretur. Hercules solita violentia nixus, quia unum accipere non potuit, utrumq; sustulit. At ille infelix cum boves suos mactati conspiceret, injuriam suam maledictis ultus est; quod homini eleganti & urbano gratissimum fuit: nam dum comitibus suis epulas apparat, dumq; alienos boves devorat, illum sibi amarissime convicianet cum risu & cachinnis audiebat. Sed postquam Herculi divinos honores ob admirationem virtutis deferri placuit, à civibus ei ara posita est, quam de facto βοάζυγον, id est bovis jugum nominavit; ad quam Deo juncti boves immolarentur, sicut illi quos abstulerat aratori: eumque ipsum sibi constitut Sacerdotem, ac præcepit ut iisdem maledictis semper in celebrandis sacrificiis uteretur, quod negaret, se umquam epulatum esse jucundius. Neque hic silentio involvam quoddam sacrificiorum genus, non minus fortasse ineptum, ac ridiculum, atq; superius fuerat impium & nefarium, quod quidem etiam ab Herculis voluptate ortum habuit. Id sic habet, prout Suidas refert, Bos cum esset Herculi immolandus aufugit cum vero nihil esset, quo res sacra Deo fieret, malum quatuor suppositis ramis pro pedibus, & duobus pro cornibus, in formam bovis illi in sacrificium oblatum est. At Julius Pollux in primo ait, in Bœotia de malis fructibus Herculi rem sacram fieri; idque ea causa contigisse: quod, cum forte aries ei in sacrum adduceretur, Asopus fluvius adeo excrevit, ut adduci non posset: tum qui sacrum procurabant, malum maturum & pulcrum accipientes pro ariete, ei quatuor festucas pro pedibus, & duas pro cornibus infixerunt: atque eo modo rem sacram peregerunt. Unde postea apud Thebanos, & Bæotios id moris permansit. Sed quia non minor Herculis virtus in egregiis ac fortibus gestis eluxit, quam in edacitate, aut bibacitate: plurimæ ei quoque statuæ, & tabulæ, in quibus illustria ejus facinora expressa fuere, tam in ejus templis, quam alibi dicata sunt: alicubi enim infans Hercules cernitur, in cunis exsistens, duos serpentes, qui ad se accesserant, strangulans: idem major jam natu effectus videtur effictus, qui capita Hydræ subinde renascentia abscindat, quæ postea comburat: alibi vero post cervum currens, æneos pedes, atque aurea cornua habentem, eumque comprehensum interficiens: itemque malas ferocissimi leonis confringens, aut eum suffocans. Interdumque exprimebatur, ferocissimos quosdam equos contemplans, qui Regis cujusdam membra, à se suppositi, dilanient, atque mandant;

Herculis labores.

dant; humeris quoq; impositum aprum gestans; sagittis aves quasdam conficiens, quæ ita erant ingentes, ut alas paudentes, lumen solis mortalibus eriperent: vinctum secum ferocissimum taurum perducens, qui naribus ignem efflabat; fortissimum quemdam gigantem pectore comprimens, eumq; elidens; feroci dracone interfecto, aurea mala ex Hesperidum hortis decerpens; humeris suppositis, cælum sustinens; tricorpore quodam rege sublato, ejus armenta boum secum abigens; in spelunca quapiam formidabilem latronem, ore fumum ac flammam exspirantem enecans; tricipitem Cerberum, catenis ac se vinctum secum pertrahens; sagittis aquilam conficiens, quæ jecur Promethei, ad Caucasum montem relegati absumebat; sexcentos demum latrunculos, atque tyrannos per universum terrarum orbem de medio tollens; infinitum enim esset, singula ejus gloriosa facinora percensere, quæ præclara argumenta variis imaginibus effingendis suppeditant; & ob quæ ἀλεξίκακος, hoc est, malorũ demolitor fuit cognominatus.

Herculis fortitudo in animo. Sed, quia nulla umquam monstra sunt teteriora, atq; immaniora, nec tyranni sæviores, ac truculentiores inter mortales reperiri possunt, fœdis animi vitiis: ideo nonnulli in ea sententia fuere, ut dicerent, Herculis fortitudinẽ in animo, non in corpore constitisse, qua is indomitas animi cupiditates, rationis imperio minus audientes, atque animi tranquillitatem mirum in modum perturbantes, compescuerit. In hanc sententiam Suidas scribit, veteres, ut Herculem prudentissimum, ac omnibus virtutibus ornatissimũ fuisse ostenderent, eum pelle leonina indutum depinxisse; quod magni, ac generosi animi est argumento: clavam dexteræ addidisse; quod ejus prudentiã, ac sapientiam nobis ob oculos statuit; quibus virtutibus præditum, fabulæ eum draconem, Hesperidum horti custodem interfecisse, ac tria mala aurea quæ sinistra gestabat, inde abstulisse fingunt; appetitum enim edomuit, eumque à gubernaculis amovit; eis rationem præficiens, quam omni virtutum genere insignivit. Macrobius lib. 1. Saturnal. sicut cæteros omnes Deos pro Sole capi vult, ita etiam & Herculẽ ad eundẽ refert; ejus verò duodecim illa memorabilia gesta, à Sole, duodecim signiferi signa superante, adumbrari sentit.

Hercules pro Sole positus. Alii tempus Herculẽ repræsentari voluerunt: quod omnia vincit, atque domat: atque ea de causa eum populea fronde coronatum dicunt: hanc enim ei arborem veteres dicarunt. Itaque Virgilius l. IIX. Æneid. Evandrum, Hercul. sacrificantem, populea fronde, quam & Herculeam vocat, caput cinxisse fingit: hæc enim duplici colore duas temporis partes exprimit, nam albus ad diem, fuscus autem ad noctem refertur. Fabulæ verò hujus rei hanc caussam afferunt, quod scilicet, populea corona, cum ad inferos descenderet, caput Hercules velaverit: unde foliorum pars, quæ illius temporibus adhæserat, candida; quæ exterior fuerat, ex atro inferorum colore, nigra permansit: qui colores adhuc in ea arbore cernuntur:

Hecules pro tempore positus.

Populus Herculi sacra.

easque

easque frondes semper postea Hercules amavit, nam ei caput à tetro inferorum fumo defenderunt. Quod autem Hercules pro tempore caperetur, quidam ritus, qui in ejus sacrificiis adhibebantur, apposite significabant: nam præter morem, qui in aliorum Deorum sacrificiis servabatur, aperto capite ei sacrificabant, quemadmodum Macrobius lib. II. Saturnalium refert, ad quam rem eadem ratio accommodari potest, quam supra in Saturno attulimus, cui item capite aperto rem sacram faciebant. Apud Plinium lib. x. legitur, Romæ in ædem Herculis in foro Boario, nec muscas, nec canes intrasse, hos quidem, aut quod clavam foribus appositam subolfacerent; aut quod magno ab Hercule odio habiti feruntur, ob causas à Plutarcho in problematibus allatas, cum scilicet rationem redderet, cur canes ejus templum non ingrederentur. Illas verò, quod ut in fabulis narratur, cum in Olympia rem divinam faceret Hercules, & muscæ illi valde molestæ essent, Jovem orasse ferunt: atque ita muscæ omnes ultra Alpeum amnem evolavere, quare ab eo tempore Elienses Jovem Apomyion, hoc est Muscas abigentem coluere. Licet aliqui putent, non Jovem sed Myiagrum (qui & Myiodes dicitur) muscas ab Hercule abegisse. Huic Deo cum alicubi in Græcia rem sacram facerent muscæ omnes extra regionem avolabant. Cyrenæi qui sunt Lybiæ populi, Achorem muscarum Deum colebant, eique sacrificabant: multitudine pestilentiam afferente: quæ protinus interibant, statim atque esset litatum. Accaronitæ quorum urbs erat in Palæstina Beelzebubum venerati sunt, quem muscarum Deum Hieronymus interpretatur. Et sicut muscæ ab Herculis sacrificiis excludebantur: ita mulieribus eis interesse, nefas erat, quod ab eo statutum ferunt: propterea quod mulier quædam ei sitienti potum negaret, se excusans, quod Bonæ Deæ sacrificiis impediretur, quominus hominibus, aliquid præberet. Quare ut par pari referretur, factum est, ut sicuti homines à Bonæ Deæ sacris repellerentur, ita & mulieres Herculis sacrificia spectare, aut ejus templum ingredi non possent; nisi paucæ quædam apud Ærythræos, qui Herculis simulacrũ apud se habebant in lignorum rate insertum, quemadmodum Pausanias in Achaicis refert. Ea ratis per Jonii pelagus ad insulam quamdam appulsa est, quæ inter Erythras, & Chium est media. Cum jam terram ea attigisset, conspecto signo, summis viribus, Jones & Chyri certatim ad se illud pertrahere sunt conati. Erythræus postremo quidam, cui è mari & piscatu victus fuerat, sed ex morbo erat oculis captus, quod per somnum moneri sibi visus fuerat exposuit, oportere Ærythræorum fœminas comas tondere, è capillo earum, si viri funes contexuissent, non difficulter, quo vellent, ratem pertracturos. Ei somnio ut obtemperarent, cum cives fœminæ animum non inducerent, è Thracia mulieres quæ voluntaria servitute, ingenuæ ortu cum essent, victum sibi apud Ærythræos quæritabant, se tondendas præbuerant. Qua jam rate potiri Erithræi edixerunt

Ritus in Herculis sacris.

Iupiter Apomyios.

Achor.

Beelzebubus.

Mulieribus Herculis sacrificiis interesse nefas.

Imago 56. a.

runt solis è Thracia mulieribus in Herculis fanum introire, ut liceret. Idem Pausanias in Phocicis scribit, Delphis fuisse statuas Herculis, & Apollinis, qui tripodem prensitabant, & de eo jam prope erant pugnam commissuri: sed Latonam, & Dianam Apollinis, Minervam Herculis leniviffe. Tradebant enim, venienti ad Oraculum Herculi, sacerdotem responsum dare recusasse, Herculem vero ira commotum, sublatum è templo tripodem secum asportasse; sed postea, tripode reddito quidquid voluit, ab oraculo didicisse. Erant tripodes ollæ æreæ, tribus fultæ pedibus; quorum alii ἀναθηματικοὶ dicebantur, quod scilicet ornatus gratia dicati erant in domibus, vel templis, ignibus prorsus intacti, quos Homerus ἀπύρους appellat, quod est, ignis expertes; qui vero ad ignis usum comparati erant, αἴθωνας. Priores illi maximo in pretio erant, Diisque, ac præstantibus virtute viris dono dabantur. Quare Virgilius lib. v. Æneid. eos inter præmia recenset, quæ Æneas in ludis Anchisæ patris manibus celebratis proposuerat: qui erant illi fortasse, quos dono ab Heleno acceperat, quos Virgilius lib. III. Æneid. lebetes appellat; hos Servius vult vasa esse, ad manus abluendas idonea; cum dicat, sibi videri, non multum decere, tali viro vasa culinaria donare. Sed Athenæus, Homericam tripodum distinctionem referens, usu introductum dicit, ut ambo genera lebetes appellentur; vultque αἴθωνας illos ad aquam calefaciendam esse accommodatos, ἀπύρους autem esse paterarum instar, quorum usus sit in vino fundendo. Sed tamen ad rem, qua de agimus, hæc non admodum facere videntur: illud potius facit; quod Tripus sit mensa in templo Apollinis Delphici, cui superposita Phœbas, vaticinabatur, Apollineo spiritu inflata, qui ex partibus inferioribus sacerdotis corpus ingrediebatur: itaque nonnulli referunt, eum tripodem in medio fuisse perforatum, ne ullum scilicet esset impedimentum, quominus spiritus in eam penetrare posset. Tripodem autem pro Veritatis signo capere possumus: nam oraculum è tripode editum, semper verum habebatur: Itaque Athenæus olim proverbio jactari scribit, cum vellent hominem verid cum innuere, cũ ex tripode loqui. Eadem ratione, idem dicit, Baccho tripodem attributum, qui in pateræ formam erat effictus, nam vinum veritatem patefacit, non secus ac Deorum oracula: nam de omnibus fere Diis legimus, eos alicubi oracula edidisse. De quibus non est nunc dicendi locus; operæ pretium tamen mihi facturus videor, si in extrema hac Mercurii imagine, aliquid de Mercurii oraculo dixero. Pausanias in Achaicis scribit, alicubi in ea Græciæ regione in medio foro Mercurii marmoreum signum exstitisse, cum barba, è quadrata basi eminens, modica magnitudine: proximo loco oraculũ fuisse: ante Mercurii signũ Vestam & ipsam marmoream; appositas ei fuisse plumbo ferruminatas æneas lucernulas: qui Deum consulerent, Vestam primum, thure incenso, placasse, deinde, oleo infuso, lucernas accendisse; tum verò in

Mulieres quibus licet Herculis templum ingredi.

Herculis cum Apolline pugna.

Tripus quid esset.

Lebetes.

Veritas.

Tripus Bacchi.

Mercurii oraculum.

vero in aræ dextera parte nummum, patria nota signatū dedicasse: ubi quod ex usu fuerit, rogassent, aurem simulacro admovisse, inde vero è foro abeuntes, manibus aures pressisse, ubi è foro excessissent, amoris manibus, quam primum excepissent vocem, eam sibi oraculi loco duxisse.

MINERVA.

DICUNT Philosophi, Deum opt. Max. inter plurima, quæ in hominem contulit dona, duo præcipue admiranda esse elargitum: unum esse orationem, alterum manuum usum. Sermo enim, animi sensa exprimens, maximam vim ad id, quod volumus, persuadendum habet; manus autem maxima industria cuncta ad vitam humanam facientia procurant, cunctarum artium munera obeuntes, quæ aut olim sunt repertæ, aut in futurum reperientur. Quia vero ornata oratio sæpe non prodest, immo nocet plurimum, nisi rationem, atque prudentiam comitem habeat; nec prudentia in commune aliquid boni afferre potest, nisi sit orationis præsidiis instructa, qua aliis persuadere valeat, ut à malis refugiant, sectentur bona, civilisque vitæ rationem tueantur, id veteres hoc Symbolo innuerunt, Mercurium videlicet, ac Minervam conjungentes. De Mercurio autem jam diximus; restat nunc de Minerva differere, quam Prudentiæ Deam, ac omnium artium inventricem arbirrabantur. Ambotum ergo Deorum statuas copulantes, unam reddiderunt, quam ἑρμαθήνην appellarunt; ἕρμης enim Mercurium, ἀθήνη Minervam sonat: eam in Academiis collocabant: ut eos scilicet commonefacerent, ut qui ibi se exercebant, eloquentiam prudentiæ conjungerent; hanc reputantes per se parum posse prodesse, illam vero obesse plurimum; quemadmodum etiam Cicero in procemio librorum, de inventione pluribus verbis disserit. De Hermathena idem ita lib. III. ad Atticum scribit; Quod ad me de Hermathena scribis, per mihi gratum est, & ornamentum Academiæ proprium meæ; quod & Hermes commune omnium, & Minerva singulare est ejus Gymnasii. Si quis Minervam velit effingere, aut solam, aut cum Mercurio conjunctam, eam vultu virili effingat, & truculento, glaucis oculis, perpetuum enim fere id ejus est apud Homerum Epithetum ut dicatur γλαυκῶπις ἀθήνη, Pausanias etiam Atticis post descriptum quoddam Minervæ simulacrum, quod Athenis in Vulcani templo exstabat dicit, in fabulis fuisse: Neptuni filium Minervæ similem fuisse, quod ambæ ceruleos oculos haberent: Cujusmodi etiam pater Neptunus haberet. Sed Cicero in libris de natura Deorum, Minervæ oculos cæsios, Neptuni autem cæruleos fuisse scribit; in quo quidem aliqua differentia, quamvis non admodum magna cernitur; ambæ enim voces apud latinos vitidem colorem significant, qui ad claritatem tendat, qualis in cati aut noctuæ oculis deprehenditur; si tamen quis velit in Minervæ oculis splendorem quemdam magis ignitum inesse, cujusmodi est

Minerva effigies.

Minerva oculi.

in leonum oculis, non repugnabo. Eadem quoque longa hasta & crystallino Clypeo armata effingitur; qualem se apud Ovidium lib. VI. Metamorph. cum Arachne certans, acu pinxit, carmina ita habent:

At sibi dat clypeum, dat acutæ cuspidis hastam,
Dat galeam capiti, defenditur ægide pectus.

Quæ omnia hominis prudentis ingenium exprimunt, ut postea pluribus docebo. Claudianus etiam in Gigantomachia, aliique nonnulli eodem pacto Minervam expressere ab Homero exemplar mutuantes, qui cum eam fingit à Junone in Martem Trojanorum propugnatorem immissam, ut Græcis suppetias ferret, ei fortissimæ bellatricis figuram attribuit, auratam galeam capiti accommodans; nam sapiens, sua sapientia munitus, facile se sartum tectum à cunctis quæ obstant, præstat, totusque splendet in operibus, quæ assidue sua industria molitur. Antrum etiam in Minervæ galea divinum splendorem innuit, qui humanam mentem suo fulgore collustrat, ab eo enim prudentia ac sapientia in homines derivat. Dicebatur etiam olim, Minerva ex Jovis capite extitisse; cujus rei simulacrum quoddam in arce Athenarum visebatur, quemadmodum Pausanias in Atticis refert, nam Vulcanus adamantina securi Jovis caput scindebat, ex quo Minerva absq; matris opera emergebat; nam intelligentis animi virtus in cerebro residet ac à divina mente, quam Jupiter adumbrat, tota promanat, omnis enim sapientia à Deo est, & ab ore altissimi procedit, non autem ortum ab inferioribus trahit, quæ per Junonem repræsentatur. Sed Martianus Capella Minervam inquit absque matre natam, ideo fingi, quia mulieres omni consilio ac prudentia destituuntur, in quo Aristotelem sequitur, qui in Ethicis scribit, mulieres non pollere consilio. Caput quin etiam Minervæ galea texerunt, ut innuerent, prudentem hominem non semper sua consilia passim cuivis patefacere solere, nec assidue loqui, ita ut ab omnibus facile intelligatur, sufficit enim ei, ut à sui similibus sua verba percipiantur, quæ cæteris ænigmatum Sphingis instar sint. Itaque Ægyptii in Isidis templi Vestibulo (quæ eadem erat ac Minerva) Sphingem collocarunt; licet id possit ad religionis arcana accommodari, quæ sub sacris integumentis legi debent, ut à promiscuo vulgo non secus atque ænigmata à Sphinge proposita ignorentur. Pausanias in Atticis testatur, Athenis Minervæ simulacrum fuisse, in cujus galeæ cono Sphinx eminebat, utramque autem galeæ partem Gryphes tenuisse, qui caput atque alas similes aquilæ habent, cætera leones repræsentant, hæ belluæ dicuntur esse (si tamen reperiuntur, nam Plinius lib. X. fabulosas esse arbitratur) in Scythia, & cum Arimaspis, qui unicum habent oculum, auri causa, quod custodiunt, assidue bellũ gerere, ex quo intelligimus, quam custodiam nostro ingenio adhibere debeam⁹, ne Arimaspi irruentes, eo nos privent. Interdũ & gallum ejusdẽ galeæ imposuerũt, ut apud Elæos in quadã statua, à Phidia ex auro & ebore confecta, cernebatur: Quod Pausanias ad audaciã quæ in bello est

Imago 57. a.

Minerva galea.

Minerva quomodo nata.

Gryphes.

Arimaspi.

est adhibenda, referi; gallus enim magnam præ se fert audaciam: Sed possumus ad vigilantiã quoq; accommodare, quæ in forti ac sapienti Imperatore inesse debet: nam eam antiqui, tam bellicæ rei quam pacis artibus præfecerunt; ac propterea armatam effinxerunt: Fabulis quoque ea fertur Pallantem Gigantem occidisse, à qua Palladis nomen juxta quorumdam opinionem sumpsit; alii autem ἀπὸ τοῦ πάλλειν τὸ δόρυ, id est, à concutienda hasta sic dictam volunt. Erat autem Palladium Palladis simulacrum quod cœlitus delapsum credebatur: Romæque in Vestæ templo erat repositum, tantaque diligentia custoditum, ut nemini vel ad intuendum pateret accessus, nedum tangendum, nisi ex virginibus cuidam, cui ejus custodia erat demandata. Eadem Tritonia cognominata fuit, aut à quadam Lybiæ palude sic dicta, cujus filiam nonnulli eam fecere: fortasse quod ibi primum sit visa: aut quod tres sint sapientiæ partes: præsentia nempe nosse, futura præcedere ac præterita meminisse: aut quia tria sunt sapientis præcipua munera, bona scilicet consilia dare, recte judicare, & juste operari; cætera prætermitto, quæ ad hoc nomen explicandum faciunt: parum enim nostro proposito congruunt, sicut & illud, Minervam dictam aut à monendo, sapientia enim semper nos nostri officii admonet: aut à minuendis eorum viribus, qui sese sapientiæ studiis dediderunt: aut à minando; nam ut belli Dea semper terribilis intuentibus videbatur: quod postremum cum eo mirum in modum consentit: quod & Bellona vocaretur: nam aliqui idem utriusque numen esse voluerunt: Bellonam autem veteres bellis præfecerunt. Cæsar scriptis testatum reliquit, Cappadoces eam tantum veneratos fuisse, ut ejus Sacerdos secundum à rege locum teneret; id Deæ majestatem decere existimantes. Sed tamen earum inter se diversæ imagines differentiam inter eas esse aperte indicant; quod scilicet Minerva Imperatorum bellicis in rebus providentiam, diligentem administrationem, consiliumque sapiens repræsentaret; Bellona autem cædes, furorem, strages, & alia hujusmodi, quæ exercentur in præliis, significaret: nam eam Poëtæ Martis aurigam fingunt, ut Statius lib. VII. Thebaid. ubi sic inquit:

Pallas.

Palladium.

Imago. 58. a.

Tritonia.

Minerva.

Bellona.

---Regit atra jugales
Sanguinea Bellona manu, longaque fatigat
Cuspide.

Eamdem etiam sanguine aspersam faciunt, qualem Silius Italicus eam describit, dicens;

Ipsa facem quatiens, & flavam sanguine multo
Sparsa comam, medias acies Bellona pererrat.

Sed tamen Statius lib. II. Thebaid. eamdem vim Minervæ tribuit, cum Tydei ad eam preces exponit in hunc modum;

Diva ferox, magni decus, ingeniumque parentis,
Bellipotens, cui torva genis horrore decoro

Cassis, & asperso crudescit sanguine Gorgon.
Nec magis ardentes Mavors, hastataque pugnæ
Impulerit Bellona tubas: huic annue sacro.

Bellona igitur ab antiquis Dea iræ, ac furoris plena credebatur, cui cædes, humanus sanguis, bellaque cordi essent. Itaque ejus Sacerdotes qui Bellonarii appellabantur, se ipsos cultris feriebant, & proprio sanguine numen placabant. Hanc effingebant interdum flagello pugnas concientem; nunc tuba bellicum canentem; nunc facem gestantem: nam apud Lycophronem legitur, veteres ante tubarum usum inventum, cum prælium essent commissuri, præmittere solitos qui ardentes faces contra se mutuo jacularentur, à quibus tamquam auspicato funestum prælium inchoabant. Quo respexit Statius, cum pugnæ initio Bellonam ardentem facem ostendisse scribit. Eodem Claudianus spectavit, cum lib. 1. de Rapt. Proserp. dixit:

Tisiphone quatiens infesto lumine pinum,
Armatos ad castra vocat pallentia manes.

Columna Bellica. Ante Bellonæ fanum columna quædam exstabat, non admodum magna, quam Romani bellicam columnam vocabant: nam, cum patribus certa sententia inferendi in aliquem populum belli sedisset, ad eam post Jani portas patefactas, alter consulum accedebat; indeque hastam jaculabatur, ex ea parte, quæ ad populum, cui erat bellum offerendum, vergebat; & ex eo tempore bellum denunciatum intelligebant. Sed Romani antequam imperii fines multum protulissent, ita bellum edicebant: Fecialem ad hostem allegabant, qui, belli caussis narratis, hastam in eorum castra conjiciebat. Sed & alii fuerunt apud veteres, belli denuntiandi ritus, quos in Jano attigi, & inferius in Marte, si locus dabitur, attingam. Et, ut de Bellona concludam, eam imagine saltem à Minerva differre constat: Minervæ Apuleius lib. X. galeam oleagina corona circumdat; nam hæc arbor olim ei erat sacra; ejus enim repertrix putabatur; quemadmodum & Virgilius eam lib. 1. Georg. nominat: & sicut in fabula habetur litis inter eam, atque Neptunum, utri scilicet Athenarum possessio esset adjudicanda. Herodotus scribit, eamdem oleam quam Minerva è terra eduxerat, quando cum Neptuno contendebat, arsisse una cum civitate, à Persis combusta; sed eodem die repullulasse, & ad duos cubitos crevisse. Nonnulli dicunt, ideo hoc fictum: quod Minerva prima modum olei ab olearum baccis exprimendi docuerit: vel etiam, quod scientiæ absque diuturnis vigiliis, & multo oleo insumpto, comparari nequeant. Quamobrem, ut Pausanias in *Lucerna Minervæ.* Atticis refert, aurea lucerna huic Deæ Athenis dicata fuit, in quam oleum infusum non consumebatur, nisi exacto demum anno, cum tamen lucerna dies, noctesque arderet: id adeo eveniebat, quod lucernæ inerat è lino carpasio funiculus; quod sane linum unum ex omnibus igni non con-

conficitur. Idem in Corinthiis narrat, Epopeum pro quadam victoria Diis gratulatum, Minervæ templum erexisse, ac, opere jam absoluto, Deam esse precatum, sibi signum aliquod ut daret; num ei accepta fuisset fani dedicatio; statimque oleum ante templum divinitus fluxisse. Ex quibus pateat, non injuria Minervæ oleam dedicatam; Idque non solum ob sapientiæ studium, sed ob artium, ab ea repertarum exercitationem: ei namque ars nendi, suendi, texendique accepta refertur, aliæque quæ mulierum sunt propriæ. Itaque apud Græcos ea lignea erat effícta, ambabus manibus colum tractans. Apud Romanos quibusdam Minervæ festis, Martii mense celebratis, dominæ ancillis prandentibus inserviebant, hoc præ se ferentes, à Minerva se emolumentum capere, quod ab ancillis per supra dictas artes traherent; ancillæ etiam hoc veluti præmium à Dea se recipere fatebantur, ob labores in artibus, ab ea repertis toleratos. Noctua interdum Minervæ Galeæ imponebatur; ut quæ esset ipsi avis sacra, quam tantum amasse fertur, ut aut supra caput, aut ad pedes aut alias aliter semper fere cum ea esse cernatur. Cujus rei causam nonnulli eam esse volunt, quod Athenis, quæ ubas erat omnium Deæ charissima (cujus rei vel illud sit argumento, quod & ipsa ἀθήνη uno nomine cum ipsa civitate vocaretur; neque injuria, cum ibi, si usquam alibi, quondam omnium artium studia maxime floruerint) maxima noctuarum erat copia. Sed tamen si fabulas audire volumus, cornicem olim Minerva amabat, in quam adolescentulam quamdam, sibi charissimam converterat, ut eam à Neptuni vi defenderet, qui, ut virginem comprimeret, post eam in littore maris maxima qua poterat celeritate currebat: eam igitur cornicem factam Dea in deliciis habuit, quoad Cecropis filias accusasset. Ex qua re indignata Dea, eam ex alba in nigram, cujus nunc est coloris, commutatam, à se repulit, atque in ejus locum noctuam suffecit. Itaque ex eo tempore maxima est inter has aves inimicitia. Noctua autem sapiens viri prudentis consilium significat, quemadmodum apud Justinum legitur, qui refert, Hieroni, cum adhuc adolescentulus in militiam tunc primum profectus esset, noctuam supra hastam advolasse; quod conjectores interpretati sunt, eum consilio plurimum valiturum: neque à vero aberrarunt, nam licet obscuro esset loco natus, Syracusarum est rex effectus. Quia vero oculos habuisse fertur ejusdem ac noctua coloris, quæ noctu optime cernit; id innuit, sapientem hominem res vel occultissimas, ac difficillimas facile dispicere; eumdemque, amoto ab animo mendaciorum velo, ad veritatem intuendam penetrare; hæc enim delitescit, nec facile omnibus passim se videndam exhibet. Quamobrem Democritus eam in putei profundo obrutam dicebat, neque inde umquam emergere, ni tempus, aut Saturnus (ut Plutarchus in

Artes à Minerva inventa.

Noctua unà cum Minerva.

Noctua quid significet.

Veritas.

in problematibus dicit) ejus pater ex eo luco eam quandoque in lucem extrahat. Hippocrates autem in quadam ad Philopœmenem epistola hoc modo eam describit, Mulierem pulcram, magnam, simpliciter ornatam, illustrem, ac splendidam, cujus oculorum orbes puro lumine nitebant, ut astrorum fulgorem imitari viderentur. Idem ibidem & Opinionem describit hoc pacto, Mulierem, quæ non mala videatur, sed audacior aspectu, & concitatior. Exstat apud Epiphanium ex Marco hæretico veritatis effigies, litteris Græcis: cujus caput ex α, & ω constabat; collum ex β, & ψ, ac cætera deinceps membra ex litteris prioribus se deinceps sequentibus, & posterioribus præcedentibus per seriem quamdam. Eadem fingebatur, ut Philostratus in Amphiarao scribit, virgo niveis induta vestibus; eamque alibi Virtutis matrem appellat. Hæc etiam apud antiquos Dea habebatur; cui Romani fanũ ante Honoris templũ dedicarunt; nam, cum Marcellus, ut Valerius Maximus refert, ambobus templum vovisset, Romani, objecta sibi à Pontificibus religione, duo exædificavere; dicebant enim, si forte aliquod ibi prodigium accidisset, dubitassent, utri nomini litandum esset. Virtutis vero delubrum ante positum fuit, post inde honoris; ut ostenderetur, aditum non patere ad verum honorem consequendum, nisi per virtutem ipsam: cujus ille tantum & est, & habetur precium, & præmium; quare virtutem alatam effinxerunt; propter gloriam scilicet, & honorem, qui eam ex humo in sublime evehunt: quod fortasse Luciani ætate raro usu veniebat, sicut & aliorum temporum, præcipue nostrorum ratio fert, ut homines videlicet omni virtute illustres, sæpissime humi serpere videamus; nam iis in quodam dialogo de virtute & fortuna, virtutem à Fortuna male habitam describit, laceram ac mœrentem, ut quæ nec ad Jovis aspectum admitteretur. Quare non inepte eam quidam peregrino habitu induerunt, ut quæ apud nos diversorio non invento, in alias regiones migret. Eandem antiqui interdum matronæ specie expresserunt, quadrato Saxo insidentis. In M. Val. Acilii Triumviri numismate mulier est insculpta, columnæ lævo nixa cupido, dextera serpentem tenens, extat etiam mascula Virtus in uno quidem Gordiani Imperatoris, in cujus altera parte imago est senis barbari, stantis, nudi, clavæ innitentis, cum leonis pelle brachio advoluta cum hac inscriptione, VIRTUTI AUGUSTI, in altero vero Numeriani numismate eadem prorsus cernitur imago senis, cum inscriptione, VIRTUS AUG. in Vitelli numismate virtus est, adolescentis formam præferens, succinctæ vestis, galeam in capite habentis, cujus conus est ex pennis quibusdam; is sinistra elevata rectæ hastæ inhæret; dextera, qua & Sceptrum tenet, dextrum genu contigit, quod sinistra est elevatius, nam pede testudinem premit, ocreas pedibus induit, & oculos in virginem quandam, quæ est è regione, intendit; Hæc honorem repræsentat: quæ dextera manu hastam erectam tenet, ex ea parte usque ad ventrem est nuda: sinistra cornucopiæ haber,

Opinio.

Virtus.

Virtus mascula.

galea

galea pede promicat: caput flava coma est ornatum, quæ concinnum in modum est aptata. Prodicus sophista, ut apud Xenophontem in vita Socratis, & apud Ciceronem lib. II. offic. legitur, refert, Herculi cum primum pubesceret ivisserque in solitudinem quandam, ubi duas vias invenit, diversas in partes ducentes, nescientique utri se committeret, dum in ancipiti versaretur, duas visas esse mulieres, quarum una erat voluptas, primo aspectu pulcra, lasciva, venustaque ob fucos, quibus se oblinierat: quæ Herculem secum conabatur per deliciarum viam abducere, latam illam quidem initio, planam, facilem, variis herbis, floribus ac arboribus consitam, quæ mirum in modum oculos oblectabant: sed in fine arctam salebrosam, sentibusque sitam: altera aspectu severior, simplicemque habitum gerens, Virtus erat: quæ viam suam initio arctam, acclivem, atque difficilem ostentabat, sed quæ demum in amœnissima prata ac in campos, omnibus deliciis circumfluentes ducebat. Huic se Hercules adjunxit, illa rejecta, atque idcirco tam celebre nomen est consequutus. Dantes in suo Purgatorio voluptatem se vidisse fingens, illam describit mulierem balbam, strabam, pedibus distortam, multis manibus, pallido colore, quæ postea expedite loqui inciperet, in pedes se erigeret, vultuique exalbescenti eos colores induceret, quos amor vellet, ab eaque se dulcissimis verbis illiciendum fuisse, nisi statim Dea quædam sancta, atque honesta exstitisset, quæ alteri comprehensæ vestes abscidisset, ventre sibi patefacto, qui tantum fœtorem ex se emittebat, ut somnum sibi ademerit. Quæ maxime cum supradicta Prodici fabula consentiunt. Sed si quis viam Virtutis, atque Voluptatis aliter vellet adumbrare, Pythagoræ litteram effingat, cujus descriptio, atque significatio inter Virgilii opuscula invenitur: ea autem sic habet,

Imago 59. a.

Littera Pythagoræ, discrimine secta bicorni,
Humanæ vitæ speciem præferre videtur.
Nam via Virtutis dextrum petit ardua callem:
Difficilemque aditum primum spectantibus offert:
Sed requiem præbet fessis in vertice summo.
Molle ostendit iter via lata: sed ultima meta
Præcipitat captos, voluitque per ardua saxa.
Quisquis enim duros casus Virtutis amore
Vicerit, ille sibi laudemque, decusque parabit:
At qui desidiam, luxumque sequetur inertem
Dum fugit oppositos incauta mente labores,
Turpis inopsque simul, miserabile transiget ævum.

Idque non injuria dicitur; nam voluptates nihil tandem ad extremum afferunt, nisi mœrorem, pœnitentiam, atque ruborem: contra virtutes non solum nobis animum pacatum reddunt, eumque ingenti lætitia complent, sed etiam apud alios nobis gloriam, atque honorem pariunt. Alciatus in

Fidei

Fidei symbolo Honorem purpurea veste depingit, laurea coronatum. Alii Virtutem Deam fingunt præcedere, deinde ad eam Honorem à Cupidine duci. Veteres Volupiam voluptatum Deam coluere, ut ex Varrone discimus: cujus effigies mulieris pallidæ speciem referebat, quæ Reginæ instar in sublimi loco sedebat, Virtutemque pedibus proterere videbatur: In ejus ara Angeroniæ simulacrum visebatur, ab angoribus levandis dictæ: à qua parum differenti voce Agenoriã Deam vocaverunt antiqui, ab agendo appellatam; quod ad agendum homines excitaret; sicut & Stimulam, à stimulando dictam, & Hortam, ab hortando, habuerunt. Plutarchus in Problematibus hujus Deæ, Hortæ ædem, numquam claudi solitam tradit; ea scilicet causa, quod semper præclari aliquid fieri hortaretur, numquamque cessandum. Sed ad Angeronam revertamur, quam ab angore vocatam dicebamus: vel quod Pop. Rom. morbo, & angina, dicitur præmisso huic Deæ voto liberatus fuisse. Ac propterea fortasse hujus collum fascia erat obligatum, qua & os tegeretur. Macrobius lib. I. Saturnal. ex Masurio refert, simulacrum ejus Deæ ore obligato, atque signato in ara Volupiæ propterea collocatum; quod, qui suos dolores, anxietatesque dissimulant, perveniant patientiæ beneficio ad maximam voluptatem. Plinius lib. III. atque Solinus scribit, hanc Deam ita effictam, ut intelligeremus, religionis arcana non evulganda: quod etiam Numa instituit, cum Deam quamdam, Tacitam dictam, colendam proposuit; nam divinas res tacere nos oportet. Itaque Ægyptii Silentii Deum inter præcipua sua numina sunt venerati; eum Harpocratem vocaverunt, quem Græci Sigaleonem dicunt. Hunc Apulejus, & Martianus lib. I. redimitum puerum faciunt, ad os compresso digito salutari, quasi silentium commoneret. Silentii Deus interdum effingebatur absque distincta facie, pileo caput contectum habens, lupina pelle indutus, quæ oculis, atque auribus plurimis erat distincta; ut eo intelligeremus, multa videnda, atqua audienda, sed loqui non item: id pileo quidem innuitur, quod est libertatis symbolum, ut superius diximus. De lupo narratur, eum, quem prior ipse viderit, mutum reddere; ac, postquam aliquid rapuerit, ita tacitum profugere, ut ne hiscere quidem audeat. Perseam arborem Harpocrati dicavit Ægyptus; quod ejus arboris frondes linguæ, fructus autem cordi sit quam simillimus; perinde atque lingua, quod in corde latet, patefaciat: sed id non antea sit faciendum, quam diligens & diuturna cogitatio præcesserit. Itaque tempore tacere, non mediocris est virtus; ut Minerva significavit, cum Cornicem à se dimisit, quod esset avis perquam loquax, ac garrula: nam prudenti homini, non est in nugis tempus conterendum, sed in silentio est etiam, atque etiam considerandum antequam loquatur, quid de quaque re loqui debeat. Quo fortasse Minervæ quædam statua, quæ erat

Honor. *Volupia.* *Angeronia.* *Agenoria.* *Stimula.* *Horta.* *Tacita.* *Harpocrates.* *Lupus silentium significat.* *Persea arbor sacra Harpocrati.* *Cornix à Minerva expulsa.*

erat apud Messenios, respiciebat, quæ secundum Pausaniam in Messenicis cornicem manu continebat; nempe, quod vir prudens sermonem in suam potestatem habere debeat, ut cum expedire judicaverit, eum cohibere, aut emittere possit. Hastam etiam Minerva, ut dixi, tenet, eamque ut Apuleius lib. X. scribit, quatit; brachiumque attollens, clypeum ostentat, idemque ei duos pueros addit, qui nudatis gladiis minitari omnibus videntur; quorum unus est Terror, alter Timor; qui quidem in bello dominantur. Itaque Statius lib. VII. Thebaid. cum fingit Martem à Jove missum ad bellum inter Argivos & Thebanos excitandum, eum dicit secum Pavorem & Terrorem adscivisse; quos ita adumbrat.

Cornix Minervæ manu.

Imago 60. a.

Inde unum dira comitum de plebe Pavorem
Quadrupedes ante ire jubet: non alter anhelos
Insinuare metus, animumq; avertere veni,
Aptior: innumera monstro vocesque manusque
Et facies quacumque libet bonus omnia credi
Auctor & horrificis Lymphare in cursibus urbes
Si geminos soles ruituraque suadeat astra,
Aut mutare solum, aut veteres descendere sylvas;
Ah miseri vidisse putent:

Pausanias dupliciter ab antiquis descriptum Terrorem refert, nam scribit in Iliacis prioribus, eum in Agamemnonis clypeo leonis capite fuisse expressum, in Corinthiis autem, Pavorem muliebri habitu, ad terrorem quam maxime effictum extitisse refert, hancque imaginem Corinthios Medeæ filiis dedicasse, à se lapidibus obrutis ob perniciosa dona à Matre ad Creontis filiam allata, quæ ei exitium, universæque ejus domui attulerunt. Timorem quoq; Lacedæmonii coluerunt, ut Plutarchus in Cleomene ostendit, sed eum non sicut alios Dæmones venerabantur, quos tanquam noxios procul abesse à civitate volebant, ac hoc Rempub. maxime contineri arbitrabantur, cum scilicet leges, atque magistratus timerentur. Itaque Ephori statim atque magistratum iniissent, publica præconis voce edicebant, quemadmodum Aristoteles refert, ut omnes barbam abraderent, legibusque parerent, ne ipsi ad supplicium alicui inferendum adigerentur: idq; factitabant, ut adolescentes vel in rebus levissimis magistratũ dicto audientes efficerent. Neq; vero illa apud antiquos animi fortitudo est existimata, cum quis sibi animum induxit, nihil umquam timere, imo illud verè hominis fortis argumentum statuebant, si quis ne quid se indignum pateretur vehementer timeret; huncq; magis contra hostes fortem atque audacem fore ducebant, qui legum timore percelleretur, quã qui nihil eas formidaret infamiæq; timorem homines, ad quidvis perpetiendũ fortiores reddere. Quare legimus apud Lacædemonios, Ephoros Timoris sacellũ construxisse prope locum, ubi ipsi tribunal habebant, ut

Timor Deæ habitu.

Vera fortitudo.

essent cæteris majori formidini. Et huc fortasse Tullus Hostilius, Romanorum rex respexit, cum Pavorem, Palloremque simul colendos proposuit, ut Lactantius lib. I. refert; raro enim usu venit, ut is non expallescat, qui pavet: dignus profecto fuit, ut ibidem Lactantius dicit, qui semper Deos suos præsentes haberet. Sed ad Minervam revertamur: quæ, dum hastam quatit, clypeumque attollit, una cum comitatu, quem illi Apuleius libro IX. attribuit, bellicas minas repræsentat. Sed si eamdem pacificam consideremus; clypeus, qui ex crystallo erat, corpusque totum ab universis periculis protegebat, significat, hominis sapientis animũ hoc mortali corpore esse tectum, ut eum tueatur, atque custodiat, non ut mentis aciem impediat, quominus cernere possit. Quia vero clypei ut plurimum rotunda sunt forma (quamvis alio modo interdum videamus eum effectum, quem Minerva gestabat) ideo Martianus Capella clypeum, Minervæ brachio insertum scribit denotare, Mundum, qui rotundus est, providentia regi, non temere, ac casu ferri, quemadmodum Democrito ac Epicuro est visum. Hasta vero, hominem prudentem aliis etiam eminus obesse posse ostendit; aut tantam esse prudentiæ vim, ut nil sit ita durum, quod ipsa non penetret, eamdem interdum tantum se extollere, ut cœlos ipsos contingat. Itaque Claudianus Minervæ hastam tam longam effecit, ut nubes transiret. Et Homerus lib. I. Odyss. Minervam fingit, cum ad Telemachum proficisceretur, ut de Ulysse patre inquireret, hortatura, aurata sibi talaria induisse (de quibus in Mercurio diximus) nilque præter hastam gestasse. Apud Ciceronem l. III. de Nat. Deorum legitur, unam ex quinque Minervis, de quibus meminit, alatos pedes habuisse. Pausanias in Atticis, cum simulacrum Minervæ cum Sphinge, superius positum describeret, longam ei hastam in manus tradit, dicitque id recto statu cum tunica talari fuisse; item ad pedes fuisse clypeum, atque ad imam hastam draconem; nonnulli noctuam addunt: ex quo Demosthenis dicterium sumpsit argumentum; cum enim à civibus Atheniensibus relegatus, in exsilium proficisceretur, dixisse fertur, Minervam, quæ Atheniensium erat tutelaris Dea, tribus admodum belluis delectari, noctua scilicet, serpente, ac populo: nam in ea Repub. plurimum populus poterat. De serpente, sicut de noctua dicam, eum Minervæ fuisse sacrum; quod sit prudentiæ symbolum. Quamobrem Romæ ad pedes magni Minervæ simulacri erat serpens collectus in spiras; sed caput ad clypeum exserebat, quem illa ex brachio suspensum gestabat, quemadmodum Servius illum locum lib. II. Æneid. Virgilii enarrans dicit, ubi duo illi angues, qui Laocoontem una cum filiis interfecerunt, recta ad Minervæ fanum contenderunt, sub pedibusque Deæ, & sub clypei orbe se protexerunt. De talari tunica, cui thorax erat suprapositus, Herodotus scribit, Græcos hunc habitum ab Afris mulieribus, quæ ad Tritonidem paludem habitant, mutuatos esse; neque ullam esse differen-

Minervæ clypeus.

Minervæ hasta.

Minervæ serpens sacer.

ren-

rentiam, nisi quod harum tunica interior est pellicea; exterioris autem thoracis fimbriæ non ex anguiculis, sed ex corio constant, in minuta segmenta conciso: thoracem ex caprina pelle conficere solebant; unde eum ægida ἀπὸ τῆς αἰγὸς Græci appellarunt, cujus forte fimbriæ anguiculos apud Græcos continebant: In ipsa Ægide caput Gorgonis effingebant, quod erat Medusæ caput, anguibus crinitum, linguamque exseitans; quod interdum in clypeo insculpebant, quem nonnulli etiam Ægida vocarunt; nam Diodorus refert, à Jove eum capræ Amaltheæ corio fuisse obductum, Minervæque dono datum. Sed frequentius pro ægide pectoris ornamentum sumitur; quod Hyginus lib. II. ab Æga Solis filia nomen vult habere, quæ multo candore corporis præstabat, cui contrarius pulcritudini horribilis aspectus existebat, quo Titanes perterriti, petierunt à Terra, ut ejus corpus obscuraret: quam Terra specu quodam celasse dicitur in Insula Creta. Sed, cum Jupiter bellum contra Titanes appararet, responsum est ei, si vincere vellet, ut Ægos pelle tectus, & capite Gorgonis bellum administraret. Itaque, victoria parta, reliqua Ægos ossa, caprina pelle contecta anima donavit, & stellis figuratam memoriæ commendavit: & postea, quibus ipse vicerat tectus, Minervæ concessit. Virgilius lib. IIX. Æneidos, ita Minervæ arma describit: *Ægis.* *Gorgon.* *Æga Solis filia.*

> *Ægidaque horrificam, turbatæ Palladis arma*
> *Certatim squamis serpentum, auroque polibant*
> *Connexosque angues, ipsamque in pectore divæ,*
> *Gorgona, defecto vertentem lumina collo.*

Pro Gorgone autem Medusæ caput intelligitur; quod inspectum homines interficiebat. Sed Athenæus scribit, in Libya apud Nomades quamdam fuisse hujus nominis belluam, quæ ovi, aut secundum aliorum sententiam, vitulo similis erat; hæc afflatu solo (ita erat is teter) alias belluas ad se accedentes enecabat; aspectu etiam interficiebat, si quando ab oculis quemdam crinem, qui eos tegebat, dimovisset: quod milites quidam Mariani sunt experti, qui cum belluam hanc capere vellent, ipsi ab ea sunt interfecti, statim atque ab ea sunt conspecti. Sed incolæ captam à se bestiam, ad Marium mortuam attulerunt, ejus natura narrata; nam ipsi ejus capiendæ artem callebant. Pellis erat ita multiplicibus coloribus distincta, ut Romam missa, nemo posset conjicere, cujus esset animantis, & tamquam res aliqua admiranda, in Herculis fano sit reposita. Proclus Carthaginensis scripsit testatum reliquit, ut Pausanias in Corinthiis refert, in Africæ desertis bestias gigni multas mirabili specie, atque inusitata, feros inter eas viros & fœminas ac virum se Romam illinc deportatum vidisse; conjicere itaque se, ex illis fœminis unam fuisse Medusam, quæ, cum à suis gregibus aberrans, venisset ad Tritonidem paludem, ejus accolas male multavit, *Medusa.*

 usque

usque dum à Perseo est occisa. Adjutricem vero Perseo Minervam fuisse, idcirco proditum, quod, qui stagnum illud accolunt, homines Minervæ sacri erant. Diodorus, Gorgonas in Africa fœminas bellicosissimas fuisse tradit, quæ à Perseo superatæ fuere, earum regina Medusa interfecta; quod fortasse re vera fuit gestum. Sed fabulis fertur, ut Apollodorus lib. II. narrat, Gorgones tres fuisse sorores, quarum Medusa sola mortalis esset, cæteræ, Euryale & Stheno, immortales; his capita serpentibus obvoluta, dentes suum instar, æneas manus, alas aureas fuisse, quibus, cum fuisset collibitum, volarent, eosque in lapides mutasse, quos conspexissent; Perseumque, eis dormientibus repertis, caput Medusæ abscidisse, quod Minervæ dono tradiderit, à qua multum in ea re esset adjutus; nam clypeum ab ea est mutuatus, sicut à Mercurio mucronem acceperat; talaria, ac Orci galeam, quæ gestantem non aspectabilem reddebat: item & peram, in quam formidabile illud caput conjecit, à Nymphis quibusdam sumsit, quæ à tribus aliis Gorgonum sororibus ipsi sunt ostensæ, ut oculum, atque dentem ab eo ablata, recuperarent; de his enim legitur, eas ab ortu ipso statim anus factas, unoque tres oculo, & dente uno præditas, quibus vicissim inter se utebantur. Itaque alicubi in Græcia in Minervæ fano Persei statua visebatur, ut Pausanias refert, cui, tamquam in Africam profecturo, Nymphæ quædam galeam capiti aptabant, ac pedibus talaria annectebant. Sed de Gorgonibus magis vulgata fabula habet; Pulcerrimarum trium sororum, quæ Gorgones ab Insulis, ubi habitabant, ita nominatis, sunt appellatæ, Medusam cæteras pulcritudine anteisse, quæ aureos etiam capillos habuerit. Quare ejus amore Neptunum captum, cum ea in Minervæ templo concubuisse; Deam vero ob id piaculum indignatam, Medusam, auratis ejus crinibus in serpentes conversis, maxime deformem, ac visu formidabilem effecisse; voluisseque eum in lapidem verti, qui in eam amplius oculos intendisset; sed hujusmodi monstrum, cum ob maximum exitium, quod orbi importabat, diutius ferri nequiret, à Perseo, eorum quos dixi subsidiis fuisse de medio sublatum, cujus caput Minerva ab interfectore dono habuerit, idque in clypeo, vel in thorace gestaverit. Homerus, cum Minervam contra Trojanos armari fingit, eam sibi thoracem induisse scribit, maximo horrore circumdatum, cui Medusæ caput erat infixum, inclusosque habebat ingentes animos, maximam fortitudinem, trucesque minas: quæ quidem sunt bellorum Deæ propria, quæ eadem est quoque Victoria. Quamobrem Pausanias in Atticis scribit, Athenienses ei Victoriam in pectore una cum Medusæ capite insculpsisse; sed Apud Elæos eidem illam prope adesse. Hæc sapientiæ ac prudentiæ vim ostendunt; nam hæ virtutes, admirabilibus quibusdam ex se operibus editis, stuporem intuentibus injiciunt; quos veluti saxa admiratione quadã ingenti obrigentes reddit.

Gorgones. *Minerva thorax.*

reddit. Itaque homo sapiens, quidquid tandem vult, impetrat; cum animi sui sensa mirabili artificio exponat. Quare non injuria horribile id Medusæ caput linguam exserere fingitur: quod aliquando Deæ peplo obtectum fuisse legitur. Erat id vestimenti genus, quo Deorum simulacra induebantur, absque manicis, ut Luctatius Statii interpres scribit, album illud quidem, sed auratis bullis distinctum: quod nobiles matronæ suis manibus conficiebant, Deæque tertio quoque anno offerebant. Sed hoc apud Athenienses usurpabatur, quorum Minerva erat tutelaris Dea. Sed peplum ut plurimum intelligebatur id indumentum, quod Athenis post quintum quemque annum solenni cæremonia huic Deæ dicabant; licet Suidas scribat, id nequaquam vestimentum fuisse, sed cujusdam navis velum, quæ statis Deæ festis maxima cum pompa adornabatur. Sed & veteres peplum huic Deæ offerre solebant, cum numinis sibi opem in maximo discrimine constituti conciliare vellent. Itaque apud Homerum Hecuba, Heleni filii vatisque consilio usa, cum Trojanos à Græcis intra mœnia compulsos videt, ex preciosissimis suis vestibus, magnificentissimum peplum seligit, quod comitibus sibi nobilissimis quibusque matronis adscitis, ad Palladis templum fert, idq; curat Deæ ab Antenoris uxore Theano offerendum, quam unam tunc temporis inter Trojanas maxime venerabantur: omnesque simul à Dea precantur, ut sibi propitia esse velit. Quod Virgilius lib. I. Æneid. optime expressit cum refert in parietibus templi Junonis quod Carthagine exædificabatur, esse depictum, ita dicens: *Peplum Minervæ.*

Interea ad templum non æquæ Palladis ibant
Crinibus Iliades passis, peplumque ferebant,
Suppliciter tristes, & tunsæ pectora palmis.

In hoc vero Minervæ peplo Athenienses acu Enceladum, aut alium quemcunque ex Gigantibus pingebant, quem Minerva interfecisse ferebatur, Sed & interdum aliquos maxime in bello fortes, ac gloria dignissimos exprimebant. Enceladus autem superiori corporis parte hominem referebat, inferiori anguem; eadem forma fuisse præditi à Poëtis narrantur Gigantes illi, qui cœlitibus bellum inferre sunt ausi. Itaque Suidas de Commodo imperatore, omnium crudelissimo, ac teterrimo refert, eum se Herculem, Jovis filium vocari voluisse: quare sibi quandoque Leonis pellem induere, clavamque sumere in manus; qua multos homines ludens interficiebat: utque pro Deis pugnare videretur, miseris illis crura anguium instar distorquenda curasse, quo Gigantes illos referret; atque ita clava totum eorum corpus confregisse. Apollodorus, Gigantes truci aspectu, capillo ad humeros promisso, barba ad pectus protensa fuisse scribit. Partes eorum inferiores nobis innuunt, homines impios numinisq; contemptores nihil umquam rectum, honestum, justumque præstare, sed alia omnia potius. Itaque *Gigantes. Commodi crudelitas. Gigantes quid significent.*

que non injuria serpentibus comparantur, qui se humo attollere nequeunt, nec rectum iter incedere, sed olique hac, illac repant oportet. His Minerva mortem afferre dicitur, nam semper in ignorantiæ tenebris versantur, nec umquam oculos sursum attollunt, ad divinum illud lumen intuendum, quod iis prælucet, qui ad gloriosam, æternamque vitam contendunt: idque significat subsidium, atque favor ille, quo Minerva eos prosequitur, qui suam opem implorent; quales fuisse narrantur Perseus, atque Bellerophon, qui ab eadem Pegaso equo alato, domito, & ad equitandum accommodato insidens, Chimæram confecit. Quamobrem apud Corinthios, ut Pausanias in Corinthiis narrat, erat ligneum simulacrum, facie tamen, manibus, atque pedibus marmoreis existentibus, quam Minervam Frænatricem vocabant; eam enim primam esse dicebant, quæ Pegasum ebuum frænasset, eumque Bellerophonti tradidisset. Prometheus etiam ejusdem ope fretus, cælum conscendisse dicitur, indeque ignem in terras asportasse, quo tot artes mortalibus ostenderit; quæ & Minervæ ideo attribuuntur; quod humanum ingenium novas quotidie artes invenit, easque ignis ministerio exercet; nam in eis duo sunt necessaria; quorum unum est industria, qua quid sit faciendum, excogitamus alterum est ipsum opus, ingenio jam excogitatum, atque designatum; prius Minerva significatur, posterius Vulcano, qui suo nomine ignem adumbrat; quo instrumento ad omnia fere conficienda utimur; ignis enim simul calefacit, atque splendet; quorum alterum si desit, nihil propemodum perfici potest. Sed tamen non omnia ars exsequi valet, quæ ingenio excogitata, inventaque fuerint; ea enim, corpori alligata, ab eo ne latum quidem unguem potest recedere, ne præstare quod sit supra ejus vires: sed ingenium sæpe è corporeo habitaculo evolat, & qualibet, discurrit, naturæ; atque etiam Dei opera considerans, eorumque exempla mente, & cogitatione concipis, quæ tamen opere ipso repræsentare nullo pacto potest. Itaque fabulis est fictum, Vulcanum nunquam Minervam uxorem ducere potuisse, quamvis summis viribus ad ejus nuptias expugnandas esset usus, Jove præsertim consedente. Sed tamen sæpè legimus eorum simulacra simul in eodem templo fuisse reposita. Quod Plato in suo Atlantico confirmat, dicens ambos Deos ex æquo Athenarum Urbi præesse; ibi enim illa tempestate, non solum litterarum Studia, sed etiam cæteræ omnes artes floruerunt. Ita quoque de Neptuno, atque Minerva fertur, quos simul Jupiter eisdem Athenis præfecerat. Itaque Athenienses in suis nummis ex una parte Minervæ caput, ex altera tridentem, Neptuni insigne inprimebant: hunc Regem appellabant, illam vero Civilem cognominabant, illud alludentes, quod civitatem pacifice, ac prudenter administrare oporteat, quod quidem etiam privatis in ædibus opus est facto. Quamobrem in urbium ac domorum

Minerva Frænatrix.

Vulcanus.

Neptunus Minerva simul.

portis

portis Minervæ effigiem olim exprimebant, sed Martem in rusticis ædibus effingebant, hoc innuentes, bellum quoad ejus fieri possit, à nobis propellere nos debere. Eadem ratione Romani ea numina, quæ rebus noxiis præesse existimabant, à civitate in suburbana ablegabant; ut de Bellona ac Marte legitur. Sed tamen hic templum etiam intra pomeria dicitur habuisse, ubi pacificum numen sit habitum, ac Quirinus nuncupatus. De eo mox dicam, cum aliqua de Vulcano disseruero, de quo apud Eusebium in libro de præparatione Evangelica legitur, eum ignis virtutem esse appellatum, & in forma hominis ei simulacrum constitutum, in cujus capite pileus esset cæruleus, cœlestis Symbolum Volutionis, ubi integre Sincerusque ignis invenitur. Nam qui è cœlo in terras delapsus est, cum materia hac imputa alatur, impurus & ipse est. Vulcanus autem Claudus dicitur, quod hæc apud nos flamma claudicare videatur; nam sursum non recte tendit, sed tremula hac, illac se commotat: hoc accidit, cum non sit pura, sed crassa cum hac materia commista, à qua impeditur, quo minus recta ad superiorem locum contendat. Alexander Neapolitanus in libris Genialibus scribit (quod quidem cum arbitror ab Herodoto fuisse mutuatum, licet in aliquibus ab eo differat) in Ægypto Vulcani statuam fuisse manibus murem continentis, eumque ideo ita effictum, quod vulgo sit creditum. Vulcanum, quondam maximum murium numerum, contra Arabes immisisse, qui Ægyptum ingenti exercitui invaserant: qua ex re domum ingredi, compulsos. Sed eamdem rem Herodotus ita narrat. Seton idem Vulcani Sacerdos, ac Ægypti Rex, cum militibus fere destitueretur; nam nunqam eorum ullam rationem habuerat, à Senacheribo Arabum rege maximo exercitu imparatus offensus; in summa rerum omnium difficultate animum desponderat. Sed maximo mœrore affectus, prope Vulcani simulacrum somnum cepit; ubi in somnis est ei Deus visus, qui eum bono animo esse juberet, & ut parvam illam manum, quam secum haberet, armaret, præcepit; nam se ei suppetias missurum pollicebatur. Itaque Rex evigilans, exiguas quasdam copias, ut potuit, instruxit: quibus hostibus obviam processit, ac castra contra eos est metatus. Sed noctu in Arabum castra, innumeræ murium turmæ irruerunt, qui, arcuum chordis, clypeorum loris, & cæteris bellicis instrumentis, quæ ex corio constant, corrosis, eos ex Ægypto concitatissimè fugere compulerunt. Itaque in Vulcani templo Setonis effigies visebatur, manu murem continentis: & hujusmodi Epigramma legebatur; A me pietas discatur, & Religio. Ex hac re Arabes forte tantum in mures odium conceperunt, ut eos postea semper ad necem quæsierint; quemadmodum Plutarchus de eis, de Æthiopis, ac Persarum Magis refert; qui dicebant, sonitum illum, quem hujusmodi bestiolæ rodendo ederent, maxime Diis esse molestum. Neque ulla, quantum me legisse meminerim, exstat apud scriptores

Minervæ effigies in portis.

Vulcanus.

Vulcanus cur claudus.

Vulcanus murem tenens.

ratio, cur supradicta murium immissio Vulcano tribueretur. Sed non absurde fortasse pro eo temporis, ac soli siccitas capi posset. Nam Plinius lib. X. de murium fœcunditate scribens, proventum eorum siccitatibus adscribit: itaque hyeme non amplius exstant; illudque latet, quonam modo illa multitudo repente occidat; nam nec exanimes reperiuntur, neque est, qui murem hyeme agro effoderit. Fabulæ, quæ de Vulcano feruntur, sunt multiplices, eæque nobis præclara argumenta suppeditare possunt, varie eum effingendi. Sed, ut ab ortu ejus incipiamus, ex Junone natus dicitur; quæ, cum eum admodum deformem cerneret, è cœlo præcipitem dedit, qui in Lemnum, quæ est Ægæi insula, cecidit, ex casuque diffracta tibia claudus est effectus. Quod Physici interpretantur de fulmine, quod est ignitus vapor; hoc ex infima aëris parte, maxime omnium crassa, ac densa in terras cadit: aërem autem Juno adumbrat. Vulcanus, jam grandior natu effectus, injuriæque à matre acceptæ memor, ut eam ulcisceretur, aut, ne Herculi pro libidine noceret, prohiberet, prout Suidas ex Pindaro, & Epicharmo refert, auratam sedem ei dono misit: in qua illa cum se collocasset, ita adhæsit, ut exsurgere nequiret, nec cælitum ope usa, se ab illa extricare valuerit. Itaque Dii summis precibus à Vulcano contenderunt, ut, in cœlum ascendens, matrem vinculis illis, à se artificiose intextis, exsolveret: sed ille, qui eorum nemini se crederet, illuc se conscensurum negavit: tandem uni Bacho fidens, ruit, matremque liberavit. Id Pausanias etiam in Atticis confirmat, scribens, Athenis Bachi effigiem cerni, Vulcanum in cælum secum ad matrem solvendam reducentis; & in Laconicis, apud Lacedæmones in Minervæ templo esse Vulcanum, matris vincula solventem. Idem etiam in vasta spelunca exsistens effingitur, qui una cum Cyclopibus ad caminum adstat; ubi ex ferro varia opera fabricat: nam Dii, quotiescumque armis indiguissent, quibus ipsi, vel aliquis eis carus fuisset usurus, Vulcanum adibant; quemadmodum de Thetide narratur, quæ arma pro Achille filio ab eo efficienda curavit. Ita is fuit in Cypseli arca exsculptus, ut Pausanias in Eliacis prioribus refert, dicens, eum, qui Thetidi arma præberet, claudum fuisse, cui quidam cum forcipibus retro adstabat. Venus quoque ab eodem arma pro Ænea filio habuisse fingitur. Poetæ, cum quidpiam magno cum artificio confectum, ac affabre factum describere volunt, id à Vulcano fabricatum dicunt. Quæ narrationes quamvis fabulosæ, optime iis accommodari possunt, quæ de eo juxta historiam Suidas narrat; eum scilicet in Ægypto regnasse; ibique numinis loco habitum, quod dubia, quæ in religione inciderent, omnium optime dissolveret; eumdem admodum bellicosum fuisse. Itaque ex vulnere in prælio suscepto, claudus est effectus: illum etiam primum exstitisse, qui ferrum ad arma bellica atque rustica instrumenta conficen-

Vulcanus è cœlo projectus.

Vulcanus ad caminum.

Ferro quis primus usus sit.

conficienda adhiberet. A Poëtis præterea Vulcanus traditur, Venerem uxorem in adulterio cum Marte deprehensam reti subtilissima implicasse; idemque vim Minervæ intulisse, sed frustra; plurimaque alia de eo feruntur, quæ, cum ad ejus imaginem adumbrandam minus facere videantur, à me consulto prætermittuntur. Is dicitur claudus fuisse, niger, turpis, fuligine inquinatus, quales fabri ferrarii solent esse: quare est ita effingendus. Nonnulli eum nudum depingunt: alii pannosum, & laceris vestibus semi indutum exprimunt, pileumque capiti imponunt. Apud Herodotum legitur, Memphis quæ est Ægypti urbs, Vulcani simulacrum simile esse plataicis Diis, sic ac Phœnicibus dictis, quos illi in navium proris ferre solebant, formamque Pygmæorum referebant. Vulcanum ergo sic effictum Cambysem Regem, cum in ejus fanum esset ingressus vehementer irrisisse. Huic etiam ab Ægyptiis leones dicatos fuisse refert Elianus: sunt enim naturæ igneæ: indeque fit, ut propter maximum, quem intra pectus ardorem inclusum habent: vehementer ignem reformident. Alexander Neapolitanus scribit, Romæ canes Vulcani templum custodisse, qui nunquam latrarent, nisi qui eo animo illuc ingressus esset, ut aliquid inde surriperet. In Ætna etiam canes in ejusdem templo ac luco custodes erant appositi. Victores quin etiam spoliatis hostium cadaveribus, ac in acervum scutis, aliisque armis collectis, & postea incensis, Vulcano sacrificium offerre solebant: Quemadmodum Virgilius lib. IIX. Æneidos: Evandrum inducit, qui id se fecisse dicat, cum victor fuit Præneste sub ipsa. Quod Servius vult ex Historia Romanorum, esse desumptum, ubi legitur, Tarquinium Priscum devictis Sabinis, omnia eorum arma in Vulcani honorem combussisse, exterosque ejus templum esse sequutos. Itaque in more erat positum, ut quidquid in Vulcani sacrificiis oblatum esset, flammis traderetur. Sacrificium etiam apud Veteres fuit, quod vocabatur Protervia: in eo mos erat, sicuti refert Macrobius, ut si quid ex epulis superfuisset, igne consumeretur. Hinc Catonis jocus est: nam Albidium quemdam, qui sua bona comedisset, & novissime domum, quæ ei reliqua erat, incendio perdidisset, Proterviam fecisse dicebat: quod comesse, non potuerit, id combussisse. Est in fabulis Venerem & Vulcanum conjuges fuisse: nam rerum ortus, qui Venere abumbratur, absque calore effici nequit: calorem autem Vulcanus optimè repræsentat. Hac eadem ratione Veteres finxerunt Martem cum Venere concubuisse, eum pro Solis æstu capientes: licet Aristoteles id eo respicere velit, quod homines bellicosi valde sint ad Venerem proclives: Quare Acitani Hispana gens simulacrum Martis, ut Macrobius lib. I. Saturn. refert, radiis ornatum, Solis instar maxima religione colebant. Et certe ratio naturalis exigit, ut idem subiicit, ut Dij, caloris cœlestis arentes magis nominibus, quam re, substantiaque diversi sint: Fer-

Vulcani imago.

Leones sacri Vulcano.

Canes Vulcani custodes.

Venus & Vulcanus conjuges.

Mars cum Venere.

vorum enim quo animus excandescit excitaturq; alias ad iram, alias ad virtutes, nonnunquã ad temporalis furoris excessum, per quas res etiam bella nascuntur, Martē cognominaverunt, quem belli Deum esse dixerunt, quemadmodum etiam Minervam, quæ sicut absque matre nata esse fingitur, ita & ille absque patre: nam in fabulis habetur, Junonem cum Jovi invideret, quod filiam absque se peperisset, ipsam quoq; sine illius opera filium edere voluisse; alii dicunt, floribus quibusdam usam, quos ei Flora ostenderit, ut Ovidius refert; alii aliter de re fabulantur. Ea ergo gravida effecta, Martem in Thracia peperit, ubi populus est admodum ferox, atque bellicosus: ex quo discimus, bella plerumq; nasci ex cupiditate regnorum, ac divitiarum, quas Juno significat. Mars est ab antiquis effictus ferox, truci aspectu, armatus, manu hastam atq; flagellum gestans: eumque interdum equo, interdum currui imposuerunt. Homerus ejus currum à duobus equis trahi dicit, quorum unus Terror, alius Timor appelletur. Alibi idem non equos eos vult esse, sed comites; quibus etiam Impetum, Furorē, ac Violentiam adjungit: quod Statius lib. VII. Thebaid. imitatur, cum Martem inducit, ad dissidia in duos fratres Eteoclem, ac Polynicem serenda, proficiscentem; posteaquam ejus arma descripsit (hæc sunt galea, quæ ardere, ac fulmen ei coni loco effixum esse videbatur; thorax auratus, ac terribilibus & formidandis monstris refertus, clypeus luce sanguinea fulgens) eum circumstare dicit Furorem, & Iram; equorum fræna Terrorem moderari; Famam omnes præcedere, tam veri quam falsi nunciam: nam ea ex levi interdum rumore oritur, quod paulatim crescens omnia demum loca cōplet. Homerus eam Jovis nunciam vocat. Veteres hanc etiam Deam habuerunt, mulieremq; effinxerunt, panno quodam admodum subtili indutam, & subcinctam, quæ tubam inflans velociter hac, illac discurrere videretur: alias etiam ei addiderunt: Sed præstat, ut artificiosissimam ejus descriptionem ex Virgilio lib. IV. Æneid. petamus: ea sic habet;

Mars. *Imago 62. a.* *Martis ortus.* *Martis imago.* *Equi Martis.* *Arma Martis.*

Monstrum horrendum, ingens cui, quot sunt corpore plumæ,
Tot vigiles oculi subter (mirabile dictu)
Tot linguæ, totidem ora sonant, tot surrigit aures.
Nocte volat cœli medio, terræque per umbram
Stridens, nec dulci declinat lumina somno.
Luce sedet custos aut summi culmine tecti
Turribus aut altis. & magnas territat urbes:
Tam ficti, pravique tenax, quam nuncia veri.

Fama duplex. Hæc non solum tristia, sed etiam interdum fausta nuncia affert: ideo duplicem Famam fecerunt: malam illam alis nigris effinxerunt; juxta illud Claudiani contra Alaricum;

Famaque nigrantes succincta pavoribus alas.

Eas alas aliqui Vespertilionis similes efficiunt. Fama ergo Martis currum præcedere dicitur; nam bellorum initio plura effutiunt homines, quam postea ita esse

esse deprehendant. Hæc utriusque partis animos ardentissima ira incendit: *Ira.* quæ plerumque in bello dominatur. Ira autem est omnium animi perturbationum, ut inquit Seneca, vehementissima; nam non solum rationem de sua sede deturbat, sed etiam sæpe corpus ipsum magnopere imutat: ut enim idem Seneca, ac Ovidius testantur, iratorum facies inflatur, ignescit, oculi ardent. Itaque iratus ita se terribilem ostentat interdum, ut non minorem terrorem iniiciat, atque Medusæ facies. Hominem iratum designavi: eo quod nullam apud veteres Iræ imaginem repererim, ut, si quis eam depingere velit, ex irati effigie exemplar desumere possit. Furor etiam est ira quam *Furor.* maxime incensa. Eum veteres vultu terribili, ac sanguine conspersо effingebant, qui supra thoraces, clypeos, galeas, gladios, aliaque arma sedens fremat, revinctus post terga catenis: ita enim eum Virgilius lib. I. Æneidos describit, vultq; esse intra Jani templum conclusum. Eumdem vinculis exsolutum Petronius Arbiter, cum bellum Civile describeret, effinxit. Sed, ut ad Martem revertamur, nonnulli ejus currui quatuor equos alligarunt, qui naribus ignem spirarent. Isidorus refert, Martem quandoq; pectore nudo depictum; quicumq; enim in prælium ingreditur, eo animo debet esse, ut adverso pectore fortiter se omnibus periculis opponat. Apud Herodotum legitur, Scythas, licet plurimos Deos colerent, nemini tamen templum, aram, aut statuam dedicasse, præterquam Marti: sed omnibus eodem ritu sacrificasse: qui cum sit valde mirabilis, mihi referendus videtur. Erat autem hujusmodi: Victima prioribus pedibus vincta, in medio ponebatur: Sacerdos pone eam in capite percutiebat: qua humi procumbente, ipse ejus Dei nomen invocabat, cui eam immolaret: postea laqueum ejus collo iniiciebat, quem baculo quodam intorquens, tandem eam suffocabat. Ea autem corio denudatam, ac in frusta concisam, igni ex ejusdem ossibus incenso subiiciebat (nam Scythæ maxima lignorum penuria laborant) carnes autem interdum in lebetes, interdum & in belluæ immolatæ ventriculum coniiciebat. Itaque eadem victima ex se in se ipsa coquebatur. Sacerdos hoc peracto sacrificium Deo, cui constituerat, offerebat. Inter Victimas autem primaria erat equus, quem Marti præsertim immolabant. Ejus templum *Martis victima.* quod sæpe pluviis motaque regionis temperie destruebatur, quotannis reficiebant hoc pacto; omnes simul maximam sarmentorum copiam in unum conducebant, ex quibus struem quadrata forma conficiebant, quæ ex tribus lateribus alta erat; sed reliquum ita demissum, ut ex eo commode ascendi ad medium posset, ubi acinacis erat, id Verum Martis simulacrum arbitrabantur, *Imago ejus.* quem præ cæteris Diis religiosissimo cultu prosequebantur. Arabiæ Petrææ incolæ, ut Suidas refert, Martis simulacrum sic effingebant: lapidem nigrum, quadratū, quatuor pedes altum, latum duos dedolabant, nulla alia figura expressa: hanc Martis effigiem venerabātur. Statius lib. VII. Thebaid. Palatium ædesque Martis apud Thraces finxit, atque ita descripsit:

Ferrea compago laterum, ferro arcta teruntur
Limina; ferratis incumbunt tecta columnis.
Læditur adversum Phœbi jubar, ipsaque sedem
Lux timet, & durus contristat sidera fulgor:
Digna loco Statio, Primis salit impetus amens
E Foribus, cæcumque Nefas, iraque rubentes
Exanguesque metus: occultique ensibus astant
Insidiæ, geminumque tenens discordia ferrum.

Discordiam veteres inter Deos numerabant, quos non spe boni alicujus consequendi, sed mali avertendi colerent: Nam ubicunque ea tantum esset, inde continuo pax, quies, omnisque tranquillitas effugabatur. Eam ideo Jupiter è cœlo expulisse dicitur. Hæc ad Pelei ac Thetidis nuptias, quo omnes Dii, Deæque convenerant non vocata, tantum indignationis concepisse fingitur, ut pomum in eorum medium projecerit, unde postea magna inter Deos dissidia, ac Trojæ demum exitium est profectum. Eam in morem Furiæ formavit antiquitas; qualem Virgilius lib. VI. descripsit, sic dicens:

Martis simulacrum

-- Et Discordia demens
Vipereum crinem vittis innexa cruentis,

Aristides in quadam ad Rhodienses oratione eam dicit esse supino capite, labris liventibus, oculis strabis, putridis, tumefactis, lacrymis subinde fluentibus, manibus incontinentibus, mobilibusque, gladium intus ad pectus ferentem, tenuibus, & obliquis innixam cruribus & pedibus; caligine & tenebris ceu reti circumvolutum. Pausanias in Eliacis prioribus in Cypseli arca Ajacem atque Hectorem insculptos scribit, qui inter se Discordia præsente, pugnarent; hancque deformissimæ mulieris speciem præ se tulisse. Nec aliud de ea dixit; nec explicat, quo pacto eam Caliphon Samius, inde exemplo desumpto, in Ephesinæ Dianæ templo depinxerit; ubi & Bellum longe à Græcorum navibus expressit, ut idem eodem in loco testatur. Sed eam omnium optime, ac elegantissime Petronius ita adumbravit;

Intremuere tubæ: ac scisso Discordia crine
Extulit ad superos stygium caput, hujus in ore
Concretus sanguis, contusaque lumina flebant.
Stabant irati scabra rubigine dentes,
Tabo lingua fluens, obsessa draconibus ora,
Atque inter toto lacerat am pectore vestem,
Sanguinea tremulam quatiebat lampada dextra.

Sed ad Martis domus descriptionem ex Statio desumptam revertamur.

Innumeris strepit aula Minis: tristissima Virtus
Stat medio, lætusque Furor, vultuque cruento

Mors

Mors armata sedet: bellorum solus in aris
Sanguis, & incensis, qui raptus ab urbibus, ignis:
Terrarum exuviæ circum, & fastigia templi
Captæ insignibant gentes, cælataque ferro
Fragmina portarum bellatricesque carinæ.
Et vacui currus, protritaque curribus ora.
Pœnè etiam, Gemitusque adeo, Vis omnis, & omne
Vulnus ubique ipsum, sed non usquam ore remisso,
Cernere erat.

Pausanias in Laconicis Lacedæmonios refert, Martis statuam vinculis implexam apud se retinuisse, existimantes se eo pacto bellorum Deum apud se semper retenturos, cujus præsidio de hostibus numquam non victoriam reportarent. Quod apud multas quoq; nationes erat usitatum: Nam Romani leguntur quædam simulacra vinxisse, eorum præcipue Deorum, sub quorum tutela urbs erat: nam ex infinito propemodũ Deorum numero, quos antiqui venerabantur, quælibet urbs unum, duosve sibi peculiares seligebat, Tutelares nuncuparos, quos vel hostes ipsi offendere reformidarent. Itaq; cum urbem aliquam obsidione premerent, Deos Tutelares evocabant, ac ad se conceptis à sacerdote verbis traducebant, hoc pacto ostendentes se Diis, urbẽ illam curantibus nolle bellum inferre. Quare Romani Dei suæ urbis custodis nomen ignorari voluerunt, ne sc. ab hostibus evocatus, urbem desereret. Quamobrem cum Virgilius lib. I. Georg. Vestam Tiberis, ac Romæ custodem nominat, Servius id poëtice dictum esse cavet, neque existimandũ esse dicit, id vere tutelare fuisse urbis Romanæ numen: nam religione inquit, id prohibitum fuisse, ne cuiquam manifestaretur; Tribunumq; quemdam supplicio affectũ, qui id efferre ausus esset. Sed ne forte Tutelares evocati, recederent, eos vinctos continebant; Quemadmodum Q. Curtius de Tyriis narrat, qui Apollinis simulacrum, primarii urbis numinis, ad Herculis aram catenis aureis religarunt; nam sub Herculis tutela eorum erat civitas; ut, si forte is fugam moliretur, ab Hercule retineretur; cum enim Alexander Magnus urbem obsidione cinxisset, is cuidam civi in somnis fugam adornare fuerat visus. Huic rei illud consentire videtur, quod apud Athenienses visebatur; nam ij, ut Pausanias in Atticis refert, eam sine alis habebant, ne scilicet à se avolaret. Hæc, sicut Heliodorus inquit, dextera malum punicum, sinistra Galeam continebat. Romani autem ut libentius secũ permaneret, ei sedes apud Capitolium in Jovis Opt. Max. templo constituerunt, quemadmodum Livius scribit, eo tempore, quo Hieron, Siciliæ Rex, post Cannensem pugnam, ad eos Victoriam auream, una cum aliis quibusdam dono miserat; quæ quidem illi omnia repudiaverunt, Victoria excepta, quã apud se boni ominis causa retinuerunt. Hæc ab antiquis, ut plurimum alata, volans, virginis pulcræ speciem præferens, altera manu lau-

Dii vincti.

Victoria sine alis.

Victoria effigies.

ream, aut oleaginam coronam præbentis, altera palmam tenentis effingebatur: ut in numismatibus, ac lapidibus antiquis cernitur: sed eamdem interdũ solam coronam habentem, aliquando cum sola palma videmus. Romani ei quandoque laurum in manibus posuerunt; nam eam Victoriæ signum ducebant, eamq; cum laureatis litteris conjungebant, quibus scilicet victoria nunciabatur. Itemq; cum publica esset in Urbe lætitia de aliqua victoria nuper nunciata, hujus arboris folia in Jovis Opt. Max gremium conjiciebant. Hac etiã triumphantes coronabantur. Ægyptii in hieroglyphicis litteris Victoriã aquila innuebant, hæc enim cæteras aves fortitudine vincit. Hinc forte factum est, ut Romani in suis Vexillis aquilã frequentius effingebant. Sed & lupum interdũ depinxisse, quod esset Marti sacer, & Minotaurum leguntur; ut videlicet ostenderent, Imperatoris consiliũ ita latere debere cæteros, quemadmodum Minotaurus in Labyrintho latitabat. Suem etiam in Vexillis expressum ferebant, nam absque hac bellum fœdus, aut pax non conciliabatur: in quo hujusmodi ritum adhibebant. Cum ex utraq; parte pacis aut fœderis legati una convenissent; fecialis post concepta verba, & pacta recitata, silice porcam feriebat, atq; interficiebat, Jovem orans, ut ita percuteret eum qui fœderis aut pacis conditiones minus servasset. Legimus etiam Romanos olim pro vexillo fœni fasciculo ad hastæ cuspidẽ relegato, fuisse visos, itemque & manu aperta, & velo quopiam, quod Labarum appellabant. Effigies quin etiam equi aut bovis interdũ in eorum vexillis videbatur designata. Sed tamẽ his vexillis fere cum se intra castra continerent, utebantur; nam si esset prælium committendum, Aquilam efferebant; eam enim ut Josephus inquit, principatus insigne arbitrabantur, ac boni ominis loco esse credebant. Itaq; apud Justinum legitur, cum Aquila Hieronis Adolescentis, & tunc primum militantis scuto insedisset, ab auguribus ei regnũ prædictum, ut revera accidit, licet obscuro loco esset natus. Cyrus quoq;, quemadmodum Xenophon in Cyri institutione refert, auream aquilã, alis expansis in hastæ vertice ferendam curavit, quod sequentes Persarũ Reges sunt imitati. Pausanias in Laconicis narrat, in Jovis Templo quod apud Lacedæmones erat, duas aquilas fuisse, quæ secum singulæ singulas Victorias portarent; quas Lysander dedicarat, propter duplicem Victoriam, quam de Atheniensibus reportaverat. In celebri illo spectaculo, quod Ptolomæus Philadelphus, teste Athenæo exhibuit, geminæ Victoriæ alatæ visebantur, quæ vestes habebant, in quibus variorũ animaliũ species intextæ erant, ipsæq; plurimis ornamentis aureis insigniebantur, ferebantq; aureas acerras instar hederæ foliorum fabrefactas (forte quod Bacho tunc ministrarent) ad altareque progrediebantur, quod erat aureis hederæ ramis ornatum. Claudianus in laudibus Styliconis Victoriam trophæis ornatam describit, viridem ei palmã in manus tradens, alas humeris addens; quæ incertos bellorum eventus significabant: nam Victoria,

Laurus Victoriæ signum.

Imago. 64 a.

Aquila Victoriæ signum.

Romanorum Vexilla.

Pacis aut fœderis percutiendi ritus.

quæ

quæ nunc ab hoc stare videtur, statim ad illum migrat, eodem Victo vires sæpè addit, diuque victoris memoriam apud posteros vivere facit; perinde atque palma, quo magis onere aliquo premitur, eò majoribus viribus sursum renititur; ejus lignum non putrescit sicut cæteræ arbores, foliaque diutissime viridia conservantur. Quia vero bellorum exitus est dubius Victoria Dea communis est appellata, non secus ac in medio esset ei adhæsura, qui majori fuerit usus industria, ut ipsam ad se pertrahat. Eadem quoque ratione Mars est Deus communis dictus: nam utriusque partis commune est, vinci, aut vincere posse. Legimus quandoque Victoriam armatam, vultu hilarem, se pulvere fœdatam, atque sudore, fuisse depictam, quæ cruentis manibus spolia, ac captivos victoribus præberet. Hanc Prudentius contra Symmachum deridens, atque illos, qui eam colerent, sic inquit: *Victoria communis Dea.*

Vincendi quæris dominum? sua dextera cuique est,
Et Deus omnipotens, non pexo crine Virago,
Non nudo suspensa pede, strophioque recincta.
Nec tumidas fluitante sinu vestita papillas.

Sed jam ad Martem revertamur. Huic equum sacrificabant Romani, qui in cursu victor extitisset, hoc præ se ferentes, se Marti victoriam acceptam ferre: licet nonnulli dicant, id fieri ad nimiam velocitatem puniendam; hæc enim victis summi præsidii loco est, ut ostenderent in pedum velocitate nequaquam sperandum. Marti quoque vel tamquam victimæ, vel sicut comites quædam aliæ belluæ sunt assignatæ; quales sunt canis, & Lupus, quæ ejus imagini adjungi possunt; ille quidem, quia natura est domesticorum animalium ferocissimus, atque fortissimus, ut Pausanias scribit: hic aut quod oculorum acie cæteris præstat, ita ut & noctu cernat; quod exercitus Imperatorem admonet, ut sit perspicax, ne in hostium insidias incidat: aut quod natura sit rapax, & cruentus; quod in belli Deum optime quadrat: Cui etiam ex avibus Gallus est dicatus, ut eo vigilantia, quæ in militibus inesse debet, significaretur: vel, ut est in fabulis, Luciano teste, Alectryō miles perquā Marti carus, in hanc avem est conversus, quod non bene excubias, sibi à Marte mandatas, egisset, cum scilicet is cum Venere concumberet. Itaque, dum nihil mali suspicarentur, ambos Vulcanus ingressus, tenuissima reti injecta, involvit. Vultur quoq; Marti consecrabatur; nam is cadaveribus pascitur; ideoq; castra sequitur, ut natura edoctus, hæc ad cædem faciendam cogi: imo, ut Plinius lib. x. scribit, triduo ante, aut biduo (aliqui dicunt septem diebus ante) volare eos, ubi cadavera futura sunt. Quare olim Reges ante conflictū explorabant, in utrorum castris plures vultures invenirentur, ex eo conjicientes, ab utris victoria esset statura. Picus interdum cum Marte depingitur; atque hac de causa Picus Martius est cognominatus; aut quod

Equus immolatus.

Animalia Marti sacra.

Vultur Marti sacer.

Picus Marti sacer.

quod sicut hæc avis rostro lignum vel durissimum percutiens, tandem excavat; ita etiam milites cerebris machinis urbis mœnia quatientes; tandem aliquando diruunt, aut, quod ei præcipuus locus sit datus in auguriis, quibus magnopere milites erant dediti; immo omnes fere olim ita erant addicti, ut nihil vel publice, vel privatim inauspicato aggrederentur. Ex arboribus nullam adhuc reperi Marti sacram: sed legi gramen illi dedicatum; fortasse, quod, ut Buccatius scribit, hæc herba plerumque latis in locis oriatur, ubi plerumque castra locantur; neque apud Romanos Corona honorificentior, quam Graminea reperiebatur, qua is coronabatur, qui exercitum extremo in discrimine constitutum liberasset. Nil de Marte mihi dicendum restat, nisi quod solenne festum, Paprimide, quod est Ægypti oppidum, in Martis honorem celebratum, non mihi silentio videtur involvendum. Id ab Herodoto ita narratur; cum anniversarius festi dies in orbem revertisset, quando circumvicinæ gentes in civitatem confluebant; sacerdotum aliqui intra fanum in sacris faciendis circa aras occupabantur, alii circa portas cum ligneis clavis erant; contra quos, ij qui ad festum convenerant baculis armati insurgebant, Martis simulacrum, aurato tabernaculo inclusum, ac currui impositum intra fanum inferre conantes: quod cum vehementer sacerdotes prohiberent, orta inter eos pugna, in qua se mutuis ictibus cædebant: tandem qui foris erant, expulsis custodibus, currum intra parietes invehebant. Quamvisque multi pessime baculis, ac clavis acciperetur, numquam tamen ideo eorum aliquis mortuus narratur. Hujus ridiculi ritus eam caussam proferebant: quod, cum Martis mater in eo templo degeret, filius jam grandior factus, ut cum ea concumberet, eo accesserit: sed à sacerdotibus, qui de re dubitabant, licet eum non novissent, aditu fuerit prohibitus. At is paulo post, coacta non parva ex vicino oppido manu, male tractatis sacerdotibus, ad fanum penetrarit, matremque violare non dubitarit. Hæc fabula num quid arcani contineat, me latet: nihil certe Herodotus de ea dixit, quid significaret. Similis fere ab eodem in Minervæ sacris institutus narratur, quem nos referre non gravabimur, ut, sicut ab hujus imaginis tractatione incœpimus, ita in eam desinamus. Erat autem hujusmodi: quotannis circa Tritonidem paludem, quæ est in Africa, stato die illius regionis virgines, in quendam locum conveniebant: ubi in duos ordines divisæ præ'lium lapidibus, ac baculis inibant: quæque cæterarum judicio fortissime se gessisset, ab aliis seposita, militaribus armis induebatur, ac currui imposita, circa paludem maxima cum pompa circunducebatur: quæ vero in hoc conflictu vitam amisissent, pudicitiam minus servasse, ac Minervæ opera periisse credebantur, ea enim perpetuo virgo fuisse dicitur, quandoquidem vera Sapientia, quam Minerva adumbrat, nullam umquam labem admittat, sed

Gramen Marti sacrum.

Martis festum.

Minervæ festum.

ſemper munda, ac ſincera perſeveret. Itaque in Minervæ ſacrificiis mundæ victimæ adhibebantur, quales erant, agna, candidus taurus, indomita juvenca auratis cornibus: ut hoc oſtenderetur, virginitatem nequaquam libidinis jugo ſubjectam, ſed putam ac candidam permanere. *Minerva virgo.*

BACHUS.

Licet ex hiſtoriis habeatur, Bachum fortiſſimum fuiſſe imperatorem, qui plurimas nationes armis devicerit; non tamen tantum ob egregia ſua facinora eſt ab antiquis celebratus, quantum, quod vini inventor fuiſſe ſit creditus. Itaque eum olim Deum habuerunt, neque Bachum ſolum, ſed & Dionyſium, Liberum patrem, Lenæum, Liæum eum appellarunt; quibus nominibus diverſos vini in nobis effectus expreſſerunt, ut deinceps, data occaſione, explicabimus. Ejus imaginem diverſe olim effinxerunt; nam quandoque pueri formam; interdum adoleſcentis, aliquando & ſenis ea referebat: eadem nuda, interdum veſtibus contecta cernebatur, itemque cum curru aliquando expreſſerunt, aliquando ſine curru. Itaq; Philoſtratus in Ariadnæ imagine multis inſigniis Bachum cognoſci ſcribit; nam hæderæ ſertum cum corymbis, duo etiam cornua, quæ recens ex temporibus videantur prodire, itemque panthera prope poſita Bachum indicare ſolent. Quæ omnia ad vini naturam referuntur, quod Bachi nomine à Poetis innuitur; nam is ut paulo ante dixeram, vini inventor fuiſſe eſt creditus, cum mortalibus oſtendiſſet, quo pacto uvæ à vitibus recidendæ, ac earum ſuccus eſſet exprimendus, qui non ſolum in cunctas futurus eſſet; ſed & utilis iis, qui temperate eo uti ſolet: quod quidem veteres variis Bacchi imaginibus adumbrarunt:. eum enim nudum effingentes, nos docere volebant, vinum ebrietatemque veritatem, antea ſumma cum diligentia celatam, in apertum proferre: quare proverbio jactabatur, Veritatem in vino ineſſe ut etiam ſuperius, cum de Tripode loqueremur, dicebamus. Idem ejuſdem ſtatua ſignificat, ſenis formam proferens, capite calvo, ac capillis omnino nudato: præterquam quod oſtendit etiam, immodicum vini uſum ſenectutem accelerare, qua in ætate multum vini homines abſumunt: cauſa enim ſenectutis eſt, propterea quod humidum innatum in nobis deficit, quod quidem vino reparare ſtudemus; ſed tamen ſæpiſſime fallimur: quoniam vinum re ipſa eſt humidum illud quidem, at virtute eſt ita calidum, ut multo majorem humiditatis partem abſumat, quam dat: quod Galenus de egregiis vini potatoribus dicit, eos bibendo, magis ſitim accendere, dum eam exſtinguendam curant Quare, quoniam vinum calefacit, ideo Bachi imago plerumque juvenem imberbem, florentem, atque hilarem repræſentat. Huic Comus, conviviorum Deus, habitus eſt perquam ſimilis: ejus enim imago, quemadmodũ à Philoſtrato deſcribitur, juvenis mollis, nec adhuc Ephebi figurã exprimit, adſtat ad thalami fores, ubi ſponſi cubãt: ipſe præ vino eſt rubicundus, & quod Ebriis eſt rectus dormit; dormit autẽ faciẽ in pectus dejiciens, & gutturis nihil oſtendens ſiniſtrã venabulo ſuſtinens,

Bachus cur ſenex.

Comus.

Z

ſtinens. Sed manus ſuſtineri, viſa ſolvitur, unde & quæ eſt in dextera facula manum præ ſomno languentem effugiſſe videtur: Sed Comus metuens cruri adhærentem ignem, ſiniſtram quidem tibiam, in partem dexteram, faculam vero ad ſiniſtram transfert, ut ignis Vaporem declinet, ab expoſito genu manum arcens, Pavimentum ac loca omnia vicina, ſunt floribus referta; ſed & ipſe Deus floribus contento ſerto eſt redimitus: flores etenim ſunt lætitiæ, ac curarum omnium abſentiæ argumentum. Itaque eos veteres in conviviis adhibebant, ubi hilares homines, ac omnibus curis vacui eſſe debent, neque iis ſua tantum capita coronabant, ſed & vaſa quibus potabant, Quare fores non ſolum Baccho, (ut paulo poſt oſtendam) Sed & Como conveniebant. Sed ad Bacchum revertamur, quem dicebamus adoleſcentẽ, hilarem, jucundumque effingi ſolere, nam qui temperate vino utuntur, animos excitant, alacriores, & vegetiores evadunt, & meliori quoque ingenio eſſe creduntur. Hinc factum eſt, ut veteres Bacchum, Muſarum ducem, ſicuti & Apollinem finxerint, neque ſolum lauro, quæ eſt ſacra Apollini, ſed & hedera quæ Baccho tribuitur, Poëtæ coronarentur. Quamobrem in fabulis habetur Bacchum à Muſis Nyſæ (quæ urbs eſt in India) fuiſſe educatum; à qua aliqui volunt, eum dictum eſſe Dionyſium, ab hoc Amphitryon Athenarum Rex ut Athenæus refert, didicit, aquam cum vino permiſcere: quod quidem inventum maximam attulit mortalibus utilitatem: quare ei in Horarum templo aram poſuit; hæ namque cum ſint anni tempora, viti augmentum atque fructus præbent; prope aliam Nymphis dicavit, quo admonebat vino temperate utendum: Nam Nymphæ pro fontium, ac fluviorum aquis capiuntur, quæ ad potandum ſunt idoneæ: ſed & Muſæ, quæ ſæpe eædem cum Nymphis ſunt, Dionyſii nutrices fuiſſe perhibentur: Sicuti Silenus ejus pædagogus extitiſſe dicitur; ideoque eo ſemper comitari fingitur, aſello victus, cum, quod ſenectute debilitatus, pedibus ambulare nequit, tum quod plerumque eſt ebrius: quod innuit ille, qui apud Eleos, ut Pauſanias refert, Ebrietatem effinxit, ei poculum porrigentem. Eum etiam à Bacchi conſiliis Plautus facit, cum eum aſello inſidentem, Bachiadis prologum recitantem inducit, profitentemq; ejuſdem ambos eſſe ſententiæ. Idem Naturæ Deus efficitur: de cujus primordiis Virgilius Ecloga VI. eum diſſerentem introduxit, à duabus Satyris, ac Nympha quapiam coactum, qui cum in antro quodam dormientem, atque Ebrium deprehendiſſent prope pendente cantaro, propriis eum ſertis, quæ ex capite delapſa erant; colligarunt: Nympha vero moris frontem, ac tempora linxit. Hujuſmodi belluas verum, niſi coactis fateri noluiſſe apparet. Itaque legitur Mydam, Phrygiæ Regem, cum neſcio quid hominibus incognitum diſcere vellet, diu Silenum quendam inſectatum eſſe, quem tandem comprehenderit, vino in fontem quempiã large effuſo, quem Pauſanias ſcribit, ſuis etiam temporibus oſtendi.

Florum uſus apud veteres.

Bacchus Muſarum Dux.

Aqua vini admixta.

Imago 66 a.

Silenus.

Plu-

Plutarchus refert, Midam à Sileno didicisse homini præstare citò mori, quam diu vivere. Apud Plinium legitur in Paro Insula aliquando dum marmor secaretur, Sileni imaginem fuisse repertam; cujus effigies, qualis esset, facile cognosci potest, ex iis, quæ supra in Panis imaginem de Satyris diximus; Nam Pausanias Satyros asserit, cùm senes evasissent, Silenos fieri: licet enim Dii existimarentur, senectuti tamen & morti erant obnoxii, extat apud Diodorum, Bacchum dupliciter effingi solere, nam interdum severus, promissa barba cernebatur; aliquando pulchro aspectu, hilari, ac juvenili erat præditus. Ejus prior effigies significat, vinum immodice sumptum, homines terribiles, feros, iracundosque reddere: Posteriori docemur eodem temperate hausto homines hilares, ac jucundos effici solere. Macrobius lib. I. Saturnal. omnes bacchi facultates, sicut & cæterorum Deorum ad solem refert, dicens ejus imaginem interdum puerum, interdum adolescentem, item & virum jam maturum, senem etiam aliquando exprimere, quod in sole omnes has Ætates cernamus, liceat; nam is parvulus refert brumam, quod tunc brevissimus sit dies, exinde autem procedentibus augmentis æquinoctio vernali similiter atque adolescentis adipiscitur vires, figuraque juvenis ornatur: postea ejus ætas statuitur plenissima, effigie barbæ, solstitio æstivo, quo tempore summum sui consequitur augmentum: exinde per diminutiones veluti senescenti quarta forma Deus figuratur. Cumque Baccho cornua sint addita, quidam iis Solis radios repræsentari dixerunt. Sed Diodorus id eo spectare arbitratur, quod Bacchus primus omnium homines docuerit, quo pacto boves essent ad aratrum trahendum jungendi. Itaque Martianus lib. 1. ei falcem in dextera tradit, quæ agrorum cultum innuit, ut supra in Saturno diximus; aut quod ea sint vites recidendæ, ut ampliorem fructum proferant: idem ejus in sinistra Cantharum collocat: sed cum aspectu jucundum, hilaremq; describit: Nonnulli pro cornibus audaciā intelligunt, quam largo potu homines concipiunt, quemadmodum Festus, Philostratus, ac Porphyrion tradunt. Sed omnium optime Athenæus ex antiquorum auctoritate varios vini effectus colligit, cum scilicet ejus usus moderatus fuerit, aut immodicus. Ex Persio, Catullo, aliisque Poëtis habemus, in hujus Dei sacrificiis cornua veteres adhibuisse. Musonius in hanc sententiam ita scribit; Baccho non solum cornua sunt tributa, sed is à nonnullis Poëtis taurus est appellatus; nam fabulantur Jove, in taurum conversum, cum Proserpina sua filia concubuisse, quæ, ex eo gravida effecta, Bacchum taurinam formam habentem peperit. Itaque apud Cyzicenos Bacchus tauri facie exprimitur; fortasse, quod veteres pocula ex cornibus efficiebant: nam Theopompus scribit in Epiro boves ita magna cornua habere, ut ex eis vascula fabrefiant, quibus veteres circa os circulum aureum, aut argenteum accommodabant. Idem multorum auctoritate comprobat, olim cornubus pro poculis homines usos fuisse. Quare Athenienses argenteis vasculis potabant, cornuam formam

Bacchus dupliciter effictus.

Imago 67. a.

Cornua Bacchi.

referentibus. Quidam Bachi cornua voluerunt esse capillos, qui ex utraque capitis parte prope aures promittuntur, reliquo capite raso, quales videmus nostra tempestate Armenios Sacrificulos. Dicunt etiam Lysimachum regem cornutum effictum, ut in antiquis numismatibus cerni potest. Seleuci etiam Nicanoris statua cornuta exstitit, cujus rei ea est causa, ut Suidas refert, quod taurum ab ara fugientem, cum Alexander eum esset immolaturus, is cornibus comprehenderit. Bachum autem longas comas habuisse, Seneca in Oedipo ostendit, ita chorum loquentem inducens.

Effusam redimite comam nutante chorymbo,
Mollia Nysæis armate brachia Thyrsis, &c.

Eum interdum habitu fœmineo induerunt, ut apud Philostratum in Ariadnæ imagine cernitur, cum eum ad Adriadnam proficiscentem veste purpurea, ac longa, rosisque coronatum describit: eumque comitabantur mulieres quædam, Bachæ dictæ, Nymphæ, Sileni, Satyri, Fauni, Sylvani, & cæteri ejus ministri, quos in marmore à Dædalo in Creta incisos Strabo refert. Hi omnes à Catullo in Epithalamio Nuptiarum Pelei, & Thetidis in Bachi comitatu fuisse dicuntur; ita enim ibi scribitur:

Horum pars tecta quatiebat cuspide thyrsos:
Pars è divulso jactabant membra juvenco:
Pars sese tortis serpentibus incingebant:
Pars obscura cavis celebrabant orgia cistis,
Orgia, quæ frustra cupiunt audire profani:
Plangebant alii proceris tympana palmis,
Aut tereti tenues tinnitus ære ciebant:
Multi raucisonis efflabant cornua bombis,
Barbaraque horribili stridebat tibia cantu.

Hæc erant Bachi mysteria, quæ in ejus Festis diebus celebrabantur: & erant hujusmodi; vini amphora, pampinis circumdata præferebatur, post sequebatur is, qui caprum trahebat, huic is succedebat, qui phallum gestabat. Ita eam pompam Plutarbus describit, cum de divitiarum cupiditate loquitur, quæ paupere & simplici hoc ritu etiam in Bachanalibus contempto, aurea vasa, vestem pretiosam, sumptuosos currus introduxit, ut Athenæus refert, cum Bachanalia splendidissima à Ptolomæo Philadelpho celebrata recenset. In Bachi pompa vannum ferre solebant, qui quidem ei erat sacer; nam ut Servius inquit, olim Bachi mysteria multum ad animi purgationem facere credebantur, perinde atque Vannus ad tritici expurgationem est inventus. Buccatius scribit, hujusmodi purgationem ex aliquorum sententia per ebrietatem perfici, quæ Bachi est mysterium; nam, ubi ejus impetus per vomitum, aut alia ratione deferbuerit, & animo ad tranquillitatem

Vannus Bacho sacer.

Ebrietas Bachi mysterium.

tem redacto, videtur homo omnium præteritarum curarum oblitus, maxima Jucunditate frui; quod etiam Seneca in lib. de tranquillitate animi testatur. Ideoque juxta nonnullos *B*achus est liber pater cognominatus; nam qui largioribus sese ingurgitaverit poculis, à solicitudinibus liberatur, multo loquitur liberius, quam si esset siccus. Alii voluerunt nomen deductum esse à libertate, cujus Deus is credebatur, nam Bachus pro ea multum, diuque, quemadmodum Plutarchus in Problematibus narrat, tamquam pro aris & focis pugnavit, unde profectum est, ut apud veteres in liberis civitatibus, simulacrum Marsyæ, qui ex Satyris Bachi ministris erat, veluti libertatis insigne, ut Servius alicubi scribit, statueretur, apudque Plinium lib. XXI. legitur. P. Munatium, cum demptam Marsyæ coronam è floribus capiti suo imposuisset, ob id in vincula conjectum fuisse. De Marsya in fabulis habetur, eum ab Apolline pelle mundatum, quod tibia inventa quam Minerva projecerat, ausus esset eum ad ejus inflandæ certamen provocare; *Imag. 58. a.* ob cujus mortem tot lacrymas Nymphæ, ac Satyri profuderunt, ut flumen Marsyam dictum effecerint. Sed ita se res habet; eum scilicet peritissimum fuisse musicum, tibiæque inventorem, quemadmodum ex Metrodoro Athenæus refert, qui mente captus, ut Suidas testatur, se in fluvium projecerit, qui postea ex eo Marsyas sit dictus. Pausanias in Atticis scribit, in Athænarum *Marsyas.* arce Minervæ simulacrum fuisse, Marsyam verberantis, quod tibiam à se projectam sumpsisset. Sed ut ad Bachi Vestes revertamur, nonnulli muliebres eas faciunt; nimius enim vini usus vires debilitat; hominemque effæminatum reddit. Itaque Pausanias in Eliacis prioribus refert, in Cypseli arca Bachum promissa barba talarique veste exsculptum fuisse, quique in quodam antro vitibus ac fructiferis arboribus multis circumdato jacens, pateram porrige- *Bassareus* ret. Fertur quin etiam Bachus Bassareus fuisse cognominatus, quod nomen ex quapiam veste est factum, qua ipse, ejusque Sacerdotes dum sacrificarent, utebantur. Hæc Bassara dicebatur, à quodam Lydiæ oppido sic vocata, ubi ea conficiebatur; vel à Vulpium pellibus, quæ Thracum lingua Bassaræ appellabantur. In Thracia autem eum Bachæ assectabantur, quæ ideo etiam Bassaræ sunt dictæ, vel Mænades, quod nomen est à furore dictum, nam hæ in Bachis festis, sparsis capillis, Thyrsos gestantes, ac furentes, hac illac discurrebant, ut ea commemorarent, quæ quondam gesserunt, cum Bacho se comites adjungentes orbem terrarum, plurima regna pessundantes, peragrarunt. Neque solum hujusmodi mulieres Vulpium pelles sibi induebant, *Populus diis* sed Pantherarum atque Tigrium, Thyrso armatæ, comas interdum Hederæ *Manibus* sertis adstringentes, interdum & populi frondibus: hæc namque arbos Diis *sacra.* manibus erat sacta, eamque in Achærontis ripis natam credebant, idemque Bachi ministris tradiderunt: quod eum infernum Deum fuisse ducerent. Itaque ut superius diximus, ex Proserpina eum natum dixerunt: quod

recte se habet, si sub Bachi nomine solem intelligamus, quem diximus interdum Deum infernum appellari. Eodem modo quo Bacchæ exprimuntur, etiam Bacchus ipse aliquando videtur expressus, ut apud Claudianum lib. 1. de raptu Proserpinæ.

- Lætusque simul procedit Bacchus
Crinali florens Hedera, quem Parthica tigris
Velat, & auratos in nodum colligit ungues,
Ebria Mæoniis figit vestigia Thyrsis.

Quod Claudianus de Thyrso dicit, alii ferulæ tribuerunt, qua Bacchus innixus, se sustineat, eandemq; cunctis Bacchi comitibus in manus tradiderunt. *Ferula Baccho data.* Cujus rei rationem Eusebius ex Diodoro affert, quæ talis est; cum homines initio nimio vini usu inebriati, ad celebres contentiones venirent, in quibus baculis se feriebant, ac sæpe alter alteri vulnera, ac mortem inferebant: Bacchus iis persuasit, ut in posterum pro baculis ferulas ferrent: Nam ex earũ plagis nullum fere periculum timendum fuerat. Ferula autem est admodum arundini similis, cujus folia asinis sunt gratissima, ideo asinus ei Deo, secundum Plinium est datus, cui ferula erat sacra. Scribit præterea Diodorus, Bacchum quandoque se in bello armasse, solitumq; Pantherarum pelles induere: nam non semper ebrius erat, sed sæpe fortissime pugnasse legitur, ita *Bacchus triumphi inventor.* ut multos Reges superarit, ut Lycurgum Pentheum cæterosque, Indiamque sibi subegerit, unde victor Elephanto insidens, dum reverteretur, primus omnium triumphavit. Quare Baccho, tanquam triumphi inventori pica dicata fuit, quæ avis est sane quam garrula, ac loquax, in triumphis etenim cuique fas erat, triumphatori proba omnia obiicere, ut Suetonius in *Serta à Baccho inventa.* Julio Cæsare refert. Huic quoque Deo veteres Sertorum inventionem tulerunt, accepram: nam ut Plinius testatur, is primus sibi coronam ex Hedera factam capiti aptavit. Quamobrem Alexander magnus eum imitatus, cum victor ex India reverteretur, universum exercitum Hedera coronari jussit. Hedera autem Baccho multis de causis est data: Festus vult, id ideo *Hedera cur Baccho data.* esse factum, quod Bacchus semper juvenis effingatur, sicut illa semper viret, aut quod quemadmodum ea arte complectitur id, cui adhæret, ita & vinum humanas mentes arctissimis quibusdam vinculis alligat, quominus suo possint munere fungi. Plutarchus scribit, hederam occultam quandam vim *Imago 69 e.* possidere, quæ mentem de sede sua dimoveat, & furore quodam compleat, ita ut absque vini potu homines ebrios reddat. Hedera à Græcis κίσσος dicitur à quo κισσᾶν derivat, quod est libidinose aliquid appetere: ideoque Eustatius vult, hederam Baccho tributam, quod maxime homines ad libidinem à vino concitentur. Itaque proverbio fertur, sine Cerere & Baccho frigere Venerem. Macrobius lib. 1. Saturnal. de Bacchi Thyrso scribit, in eo latens telum fuisse, cujus mucro Hedera lambente protegeba-

gebatur; idque ostendere, vinculo quodam patientiæ obligandos impetus belli; cum hedera habeat vinciendi & obligandi naturam. Diodorus scribit, ab Ægyptiis hederam, Osiridis plantam appellari, eique fuisse consecratam, tamquam ab ipso fuisset inuenta; ab eisdemque in sacris rebus pluris hederam, quæ semper viridis perseveret, quam vitem, cujus folia hieme arescant, esse factam. Id à veteribus in cæteris arboribus observatum legimus, quæ assidue virent: ideoque Veneri myrtum, laurumque Apollini dicarunt. Bacchus non solum hedera, sed etiam interdum ficus foliis coronabatur; idque ob Nymphæ cujusdam memoriam, quæ Syce vocabatur; συκῆ enim ficum apud nos sonat; hanc ferunt à Baccho adamatam, in hancque arborem postea conversam fuisse: quemadmodum & de Cisso puero, ab eodem etiam amato, narratur, qui demum in hederam mutatus dicitur; idemque de Staphyle Nympha, poetæ fabulantur, quæ in vitem est versa, cum ab eodem amaretur. Itaque nihil est mirum; si hæ arbores tantum ei postea gratæ fuerint, ex eisque coronari voluerit: eisdem etiam olim ejus currus, clypeus, hasta, altariaque ornabantur. Sed legimus ejus serta quandoque ex Narcysso, quandoque ex aliis etiam floribus fuisse confecta, Diodorus scribit, Bacchum diebus festis sibi pretiosas vestes, molles, ac delicatas, floribusque picturatas induisse. Arbor ei præcipue sacra erat vitis, neque id injuria; nam si Bacchus vinum ex uvis expressum significat: quid magis ei respondeat, quam vitis? Hunc præterea curru, & sociis veteres honorarunt, de quibus sic refert Statius. *Thyrsus.*

-- Effrena dextra, lævaque sequuntur
Lynces? & uda mero lambunt retinacula tigres:
Post exultantes spolia armentalia portant.
Seminecesque lupos, scissasque mimallones Ursos,
Nec comitatus iners sunt illic Ira, Furorque,
Et Metus, & Virtus, & numquam sobrius Ardor,
Succiduique gradum castraque simillima regni.

Currum Bacchi Buccatius lib. V. Geneal. ad vini effectus refert, quod hominis cerebrum ita interdum in orbem convertit, quemadmodū currus rotas torqueri cernimus. Quod quidem ita esse, quotidie experimur: sed tamen, cum Athenæus lepidissimā de ea re referat ex Timæo Tauromin itano narrationem, non possum non eam huc inserere; ea sic habet; Quidam Agrigentini adolescentes una cœnarunt, tantumque vini exhauserunt, ut emotæ prorsus mentis effecti, sibi in triremi esse, vehementer à tempestate agitatā, viderentur; timentes vero, ne navis onere depressa, submergeretur, ad eam exonerandam, sunt aggressi, ex fenestris extra domum mensas,

fas, lectos, arcas, reliquamque domesticam supellectilem projicientes. Quem strepitum cum præfecti vigilum audissent, illuc accurrerunt, domumque ingredientes, homines in humum abjectos, profundum somnum dormientes offenderunt; quos vehementer agitatos cum vix tandē excitassent, interrogarunt, quid id sibi vellet, quod fecissent; responderunt se tantum tempestate jactatos, ac labore illo, quem in navi exoneranda perpessi essent, defatigatos fuisse, ut vix sui essent compotes; quidamque ex eis subjecit, Ego, inquiens, vehementi timore perculsus, me in sentinam abdidi. Apparitores, cum illos ab errore, in quo erant, abducere diu studuissent, nec quidquam tamen profecissent, recedere incipiebant: at ebrii adolescentes, Gratias vobis agimus, inquiunt; &, si umquam ex hac tempestate in portum evadere, ad patriamque remeare poterimus, næ vos maxima maris numina celebrabimus, vobis nostram salutem acceptam ferentes. Sed & multos dies ebrietate illa sunt occupati: itaque ea domus postea Tiremis est nuncupata. Bachi currus à tigribus, atque pantheris trahebatur; vinum enim homines harum belluarum instar feroces reddit. Philostratus ideo vult Bacho cum Panthera intercedere familiaritatem, quod ea animalium sit calidissima, leviterque ut Bacha saliat. Idem ejus navim ita describit; Cymbali sunt navi applicati. Prora ad similitudinem Pantheræ educta est: Thyrsus autem è media exoritur navi, mali vicem gerens, cui purpurea appensa sunt vela, in sinu splendentia; auteæ autem intextæ sunt in Tmolo Bachæ. Hederâ autem & vite navis est tecta, racemusque super ipsam pendere videtur. Sed & vini fons ex ea scaturiebat, ex quo vectores omnes largiter bibebant. Ita Bachi navem Philostratus describit, in ea tabula, ubi Tyrrhenos Piratas depingit, qui cum hunc Deum, puerum adhuc comprehendissent, ab eo in Delphinis sunt conversi. Fabulam Ovidius lib. III. Metamorph. sic narrat;

Panthera cur Bacho tributa.

Bachi navis

-- Stetit æquore puppis
Haud aliter quam si specum navale teneret.
Illi admirantes, remorum in verbere perstant,
Velaque deducunt, geminaque ope currere tentant:
Impediunt hederæ remos, nexuque recurvo
Serpunt, & gravidis distinguunt vela corymbis
Ipse racemiferis frontem circumdatus uvis,
Pampineis agitat velatam frondibus hastam:
Quem circa Tigres, simulacraque inania Lyncum,
Pictarumque jacent vera corpora pantherarum
Exiliere viri, sive hoc insania fecit,
Sive timor, primusque Medon nigrescere pinnis
Corpore depresso, & spina curvamine flecti
Incipit, &c.

Bachi

Bachi navis etiam nostra tempestate Romæ in D. Agnetis quod erat olim Bachi fanum, Emblemate expressa videtur. De eo Poëtæ fabulantur, eum, cum adhuc infans esset, à Parcis fuisse serpentibus incinctum, qui, nihil eum lædentes, per faciem ac pectus adrepebant. Itaque Bachæ, ejus Mysteria celebrantes, absque ullo timore, ac periculo serpentes tractabant: ut Plutarchus in Alexandri Vita testatur, cum de Olympia Alexandri matre loquitur, quæ à serpente gravida effecta dicebatur: quod etiam de Scipionis matre est creditum, nam ut idem Plutarchus refert, serpentem, sæpe in ejus cubiculum se insinuare multi viderunt. Hoc innuebat ritus ille, quem supra ex Catullo retulimus, in Bachi sacris adhibitum fuisse, cum Bachi ministros serpentibus se cinxisse dicebamus; ibidem etiam sequitur eosdem membra lacerati juvenci jactasse: nam Pentheus Thebarum Rex Bachi contemptor fuisse, ac ejus mysteria celebrari vetuisse legitur; quam injuriam sic Bachus est ultus: effecit ut is matri, cæterisque mulieribus, quæ ipsius festum celebrabant, vitulus aut sicut Ovidius narrat, Aper videretur, qui sacras ceremonias turbaturus advenisset: Quare in eum omnes irruentes, eum in frusta discerpserunt, quæ furibundæ hac illac discurrentes, ostentabant, cujus rei memoriam renovantes, in anniversariis Bachi sacris juvencum discerpere, ac particulas secum circumferre solebant. Quod fortasse eo respiciebat, ut id commemoraret, quod Typhon contra Osiridem perpetrarat; Osiris enim apud Ægyptios idem erat, ac Bachus apud Græcos. Itaque Tibullus lib. I. Ita de eo dicit:

Vitulus laceratus in Bachi mysteriis.

Osiris

Primus aratra manu solerti fecit Osiris,
Et teneram ferro sollicitavit humum.
Primus inexpertæ commisit semina terræ,
Romaque nox notis legit ab arboribus.
Hic docuit teneram palis adjungere vitem,
Hic viridem dura cadere falce comam,
Illi jucundos primum matura sapores
Expressa incultis uva dedit pedibus.

Et Paulo post

Non tibi sunt tristes curæ, nec luctus Osiris,
Sed chorus, & cantus, sed levis, aptus amor,
Sed varii flores, & frons redimita corymbis
Fusa sed ad teneros lutea palla pedes.
Et Tyriæ vestes, & dulcis tibia cantu
Et levis occulis conscia cista sacris.

Osiris interdum accipitris forma apud Ægyptios expressus repetitur; quæ avis nocta clare cernit, velocissimeque volat: in quo Solem imitatur, cujus est is imago. Sed eundem Ægyptii frequentius, ut Plutarchus de Iside

Osiris accipitris formam habens

& Osiride, veluti hominem, geniale membrum arrectum habentem, rubroque panno indutum depingebant: cujus rei paulo post, in Priapi imagine rationem afferemus: iis enim quædam Osiridis pars fuit. Nam Typho ejus frater legitur, conjuratione adversus eum facta, eum occidisse, ac in frusta discerptum, inter conjuratos distribuisse: sed membrum virile, cum ab omnibus esset repudiatum, in Nilum fuisse projectum: Isisque ejus uxor cum nihil adhuc de mariti cæde rescivisset, sed tantum amissum diu, multumq; ubi quæsivisset, tandemque rem cognovisset, Typhonem devicisse, ac à conjuratis singula Osiridis membra recuperasse, quibus omnibus suo loco collocatis, cum virile membrum deesse comperisset, maximum dolorem suscepisse, ejusque imaginem maxima religione colendam omnibus proposuisse: quæ posteà sub Priapi nomine honores divinos est assecuta. Utque hujus rei memoriam nulla unquam deleret oblivio, anniversaria sacra instituisse, in quibus solemni pompa Osiris cum fletu & lamentis quæreretur; & paulo post tanquam esset inventus, publica lætitia puer circumferretur, qui inventum Osiridem repræsentaret. Itaque huic Ovidius alludens alicubi dixit

Osiris casus & in frusta concisus.

------ *Nunquamque satis quæsitus Osiris.*

Horus. Idem propemodum Horo accidit, quem Isis ejus mater diu flevit, cum nusquam appareret, sed eo reperto vehementer est exhilarata. Macrobius lib. 1. Saturn. hunc pro sole capi vult, ab eoque horas, in quas est dies distributus, esse dictas. Alii mundum eum repræsentare senserunt. Ejus simulacrum adolescentis erat, manu virilia Typhonis tenentis; nam is narratur, Typhonem devicisse, non tamen interfecisse, cum in crocodilum versus, ab eo statim aufugerit. Quare Apollinopoli; quæ est urbs Ægypti, lex erat, qua jubebatur, ne ullus honos crocodilis haberetur, sed omnes eos expellerent, caperent, interficerent, cæsos vero ante Hori templum ponerent. De Typhone olim fabulantur, quemadmodum Apollodorus recitat, eum à terra genitum, ut ea Deos ulcisceretur, qui gigantes interfecerant. Quamobrem eum Plato in Phædro multiplicis naturæ belluam, ardentem, furiosamque appellat: is corporis proceritate, ac robore cunctis ex terra natis longe præstabat. Ejus superior pars hominem referebat, pennisque contegebatur, tam prodigiosæ erat magnitudinis, ut vel altissimorum montium verticem superarer, sideraque capite contingere videretur; is brachia extendens, altera manu ad Occidentem, altera ad Orientem perveniebat: ex utraque manu centum angues capitibus exporrectis emergebant: crura serpentina erant, circum quæ alii serpentes implicabantur, qui universum corpus ambientes, usque ad caput pertingebant, quod horridis, squalidisque crinibus contegebatur, qui per collum, atque humeros se diffundebant: barba ad pectus illud vastum promitteb^tur: oculi truces erant, ex seque quasdam veluti scintillas emittebant: os flammas affatim evomebat. Hunc, cum in cælum ignitos lapides esset

Imago 71.

Typhon.

jacu-

jaculatus,tantum cælites exhorruerunt,ut omnes in Ægyptum aufugerint, utque ab ejus impetu se tuerentur,alii aliorum sibi animalium formam induerint,ut de multis superius à nobis dictum est. Sed tamen immane hoc monstrum tandem aliquando à Jove victum fertur, ut Apollodorus testatur: alii vero dicunt,ut nos superius retulimus,ab Horo fuisse superatum; qui idem fuit, ac Osiris,licet inter se nomine differrent. Itaque Hermipoli, quæ est Ægypti urbs, accipiter in Hippopotamum impetum faciens effingebatur: pro Hippopotamo Typhonem capiebant,qui malum quodcunque, à terra proficiscens adumbrat.Accipiter virtutem,quæ ei resistit, ac omnem ejus impetum retundit,significat; hæc Osiride,aut Horo ostenditur,qui solem repræsentant; iidem propter alias rationes à Bacho non differunt:nam, sicut Ægyptii Osiridem dixerunt à Typhone in frusta concisum , ita etiam Græci de Bacho affirmant,quem volunt à Titanis discerptum fuisse. Et hoc illud erat,quod dicebamus,Bachum scilicet solitum membris discerpti juvenci designari.Nam de Bacho ferunt,à Titanis eum cæsum, concisum coctum, atq; iterum compactum,gypsoq; obductum fuisse, ne scilicet amplius de facie cognosceretur; quemadmodum Suidas scribit; id innuit, uvas conteri,ut inde vinum exprimatur,quod in ligneis vasis, aut lapideis, aut etiam gypseis bullit,ac quodammodo coquitur; immo etiam in alienos injicitur, ut subjecto igni excoquatur,quo melius conservetur:Bachi membra iterum compingi vites innuit,suo tempore uvas integras,ac solidas proferre. Bachus præterea,quia eam virtutem adumbrabat, quæ plantis vim ad fructus maturos proferendos suppeditat,familiare numen Eleusinis Deis,quæ erant Ceres,& Proserpina fuisse,ab Herodoto narratur; hæc autem efficere credebantur,ut semen humi sparsum geminaret.Pausanias in Atticis refert, Athenis in Cæsaris templo,Bachum exstitisse,manu ardentem facem porrigentem.Itaque Porphyrius,ut Eusebius refert,vult Bachum fœmineo habitu indutum,ac cornutum esse,ut in plantis duplicem inesse virtutem, ad fructus producendos,masculi scilicet,& fœminæ ostendatur: quamvis vero de palma feratur,eam partim masculei esse sexus,partim fœminei, nec unum altero semoto facile fructus proferre;tamen quælibet arbos folia,ac fructus profert, sine alterius ope,ita ut alteram cum altera conjungi sit opus,ut in animantibus videmus,quæ prolem generare nequeunt, nisi masculus cum fœmina coëat.Unde fortasse fit,ut fabulentur, Priapum ex Bacho ortum esse;ut scilicet demonstretur,semen tam in animalibus,quam in plantis à Sole, vim ad producendum mutuari:quod in Osiridis imagine exprimitur; ubi pannus ruber,quo tegitur,cælestem calorem innuit,qui seminibus,intra terræ viscera reconditis,vim ad producendum tribuit Suidas scribit, Priapum eundem ac Bachum esse,qui ab Ægyptiis Horus appellabatur. Hori effigies apud eos

Bachus cum Deis Eleusinis.

Priapus.

ita exprimebatur: adolescens dextera sceptrum continebat; perinde ac dominus omnium esset, quæ hic oriuntur, sinistra autem pudenda tenebat; nam seminalis virtus ab eo proficisci credebatur: est quoque alatus, ut ejus velocitas indicetur: ei discus adjaceret, quo mundi rotunditas significatur: nam sol quem Horus refert, mundum quotidie suo cursu obit. Utque veteres ostenderent, quantum Bachi, Priapique numina intet se consentirent, imo potius unum amborum esset numen, in Bachanalibus ex collo membri virilis figuram suspensam gestabant; hanc Psallum appellabant, ex ficulo ligno dolatum. Sed apud Suidam legitur ex rubro corio quoque olim hanc imaginem expressam fuisse, quam sibi inter coxas suspendentes, per urbem saltitantes discurritabant, cum Bachanalia celebrarent: hi Phallophori dicebantur; faciem tenuissimis arborum corticibus, aut etiam pelle tegebant, caput hedera aut violis coronabant. Herodotus narrat, Ægyptios cubitales statuas effinxisse, verendis extensis, ac longitudine penè corpus totum æquantibus: hasque à mulieribus circumferri solitas per compita super currus, ad hunc usum fabrefactos, præcedentibus tibiis, ad quarum modos Bachi laudes cantabantur. Idem de mulieribus Romanis legitur, quæ solemni pompa membri virilis imaginem gestabant. Sed Priapum ita effingebant, erat puer crassus, deformis, virilia vastissima habens, quæ reliqui corporis magnitudinem æquarent. Suidas refert, Junonem, Veneris utero lecto, effecisse, ut is talis nasceretur, ut Jovi scilicet rem molestam faceret, qui eam gravidam effecerat. Sed alii Priapi patrem Bachum fuisse volunt, cujus rei Theodoretus rationem reddens, dicit, pro Venere coitus Voluptatem, pro Bacho Vinum immodice sumptum, capi solere, ex his autem simul conjunctis Priapum existere. Huic similis imo idem Mutinus fuit, qui sedens pudenda ostentabat, in ejus sinu, omnis causa, nubentes sessitabant, ut earum pudicitiam prior Deus delibasse videretur, ut Varro scriptis testatum reliquit, quod Lactantius Augustinusque in lib. de Civit. Dei referunt. Priapus à veteribus Deus hortorum est habitus, barbati hominis formam referens, comam implexam habens, nudus, dexteraque falcem tenens, sicut enim Tibullus lib. 1. Eleg. 4. eum describit, ita dicens:

Bachanaliorum ritus. *Imago. 71. a.* *Phallophori.* *Priapi Imago.* *Mutinus.* *Deus Hortorum.*

Sic umbrosa tibi contingant tecta Priapi,
Nec capiti soles, ne noceantque nives.
Quã tua formosos cepit solertia certe
Non tibi barba nitet, non tibi culta coma est:
Nudus & Hiberna producis frigora brumæ
Nudus & æstivi tempora sicca canis.
Sic ego, tum Bachi respondit rustica proles,
Armatus curva sic mihi falce Deus.

Eum-

Eum interdum panno quopiam operuerunt, cujus ipse lascinias in sinum reducebat, in quo omnium generis fructus continebat. Eidem serta ex hortensibus herbis conficiebant: nam custos hortis apponebatur, longam arundinem supra caput habens, ut ea aves deterreret. Ita enim is de se apud Horat. Sat. IIX. lib. 1. loquitur.

Olim truncus eram ficulnus, inutile lignum:
Cum faber incertus, scamnum faceret ne Priapum;
Maluit esse Deum, Deus inde ego furum aviumque
Maxima formido: nam fures dextra coercet
Ast importunas volucres in vertice arundo,
Terret fixa, vetatque novis considere in hortis.

Asinus quoque prope Priapum non absurde pingi posset, nam ea præcipue victima hujusmodi Deus delectabatur, ob maximam scilicet, quæ est illi cum eo, similitudinem. Apud Ægyptios Hircus pingebatur, qui Priapi esset symbolum; nam de hoc legitur, post septimam diem ab ortu ad coitum esse idoneum, ad quem semper sit paratus. Eadem bellua Bachus inuuebatur; nam is fertur in hircum fuisse conversus, cum in Ægyptum una cum cæteris Diis fugisset, ut Typhonis manus evaderet. Apollodorus scribit, Bachum adhuc infantem, à Jove in hœdum fuisse versum, ne à Junone cognosceretur, per Mercuriumque Nymphis nutriendum traditum. Quare ob hanc causam caper, victima admodum Bacho cara erat; vel etiam, quod is valde vitibus sit noxius, atque hæc de Bacho sint dicta.

Hircus Priapi Symbolum.

Caper Bacho sacer.

LARES.

Lares Dii domestici erant, qui intra domesticos parietes colebantur, tanquam domorum essent custodes: ei prope focum loculum consecrabant, Lararium dictum, quod Lares ibi reponerentur, ubi, & alia quoque simulacra collocabantur; nam Lampridius scribit, Alexandrum Severum duo Lararia habuisse, in quorum uno simulacra Christi, Abrahami, Orphei, atque Apollonii erant, in altero Ciceronis & Virgilii effigies visebantur. Neque privatarum tantum ædium Lares custodes habebantur, sed & universæ Civitatis, & agrorum quoque; ut Tibullus libro primo his verbis docet;

Vos quoque felices quondam, nunc pauperis agri
Custodes, fertis munera vestra, Lares.

Itaque, ut Festus scribit, pilæ & effigies viriles & muliebres ex lana compitalibus suspendebantur in compitis; & hunc festum diem esse Deorum inferorum, quos vocant Lares, putarunt, quibus tot pilæ, quot capita servorum; tot effigies, quot essent liberi, ponebantur, ut vivis parcerent, & essent iis pilis, & simulacris contenti: vel is ritus olim est institutus, quod Lares genios quosdam mortuorum existimarent, qui corporibus exsuti, aliquid ubi

quiescerent habere cupiebant. Sed tamen Lares ut plurimum Dii domestici putabantur; hi juvenili figura effingebantur, canis pelle vestiti, quibus etiam canis assistebat; quod argumento erat, eos domorum fidelissimos esse custodes, domesticis familiares, ac blandos, externis formidabiles, quales solent esse canes. Hæc est Plutarchi in Problematibus sententia, antea ab Ovidio in Fastis allata. Iidem interdum obvoluti toga super humerum sinistrum, & sub dextro formabantur; ut scilicet magis ad suum munus obeundum, essent expediti; quo juxta Plutarchum ibidem, diligentissime hominum opera vestigarent, ne scelera eorum laterent, sed ut de iis à se compertis, justissimas pœnas luerent. His Dii Penates simillmi erant, præcipue in civitatibus custodiendis: nonnulli eos volunt apud Romanos fuisse, Jovem, Junonem atque Minervam; alii autem, Apollinem, & Neptunum, qui Trojana mœnia exædificarunt. M. Cicero eos dictos scribit à penu, sive ab eo, quod penitus insident: & ideo in penitissimis ædium partibus colebantur. Itaque Demipho apud Terentium se domum proficisci velle dicit, Deos Penates salutatum, ut inde in forum ad negotia peragenda revertatur. De figura vero eorum, & forma Timæus historicus scribit, eos lituos ferreos, & æreos, & Trojanum quoddam vas fictile fuisse, eaque in occultis, & reconditis Lavini jacuisse sacra. Dionysius lib. 1. Rom. historiæ refert, in templo obscuro, & humili, quod erat non procul à foro Romano, duas duorum Trojanorum imagines se vidisse, duorum juvenum sedentium, habentiumque pila in manibus, quibus esset inscriptio D. PENATES; similesque vetustis in templis plerisque conspici juvenes, militari habitu, & cultu, quod idem in multis antiquis numismatibus cernitur. Genius etiam domesticum numen, immo & proprium unicuique habebatur; quem aliqui hospitalitatis Deum esse voluerunt, item voluptatis, ac naturæ; itaque genio indulgere dicuntur, qui voluptati dant operam, naturæque largiuntur quod expetit; geniumque defraudere illi existimantur, qui alia omnia potius faciunt. Horatius lib. II. Epist. ad Julium Florum scribens, de humanarum rerum instabilitate disserit, ibique quærit, qui fiat, ut duorum fratrum alter sæpe voluptuosus, alter sit laboriosus: cui quæstioni sic respondet,

Imago 73.

Canis cum Laribus.

Penates.

Genius.

Scit Genius, natale comes qui temperat astrum,
Naturæ Deus humanæ, mortalis in unum
Quodque caput: vultu mutabilis, albus, & ater.

Censorinus in ea est sententia, ut censeat, genium esse generationis Deum; aut quod ei præsit; aut quod una nobiscum sit genitus; nobiscumque perpetuo maneat, ut vitam nostram tueatur. Itaque veteres singulis singulos genios attribuebant, aut etiam binos, alterum scilicet Malum, alterum Bonum, hunc ad bonum adhortatorem, illum ad malum impulsorem: quod non admodum à nostræ religionis scitis abhorret, in quibus habetur de Angelis

gelis

gelis custodibus, ac Cacodæmonibus; nisi quod nos eos nolumus nobiscum otiri, quemadmodum veteres de suis Geniis ac Laribus dicebant: nam magna erat inter eos similitudo. Quare Romani in triviis, & compitis Augusti Genium una cum Laribus collocarunt, atque venerati sunt. Quilibet vero suum Genium separatim colebat, maxima cum lætitia diem suum natalem celebrans. Sed Principis Genium ab omnibus publice maximo honore, & cultu afficiebatur. Quamobrem qui per ejus Genium juratus, pejerasset, pœnas dabat; religiosissimum enim id jusjurandum habebatur. Ideoque Caligula, cum ob levissimas caussas morte plurimos quotidie afficeret, dicere sæpe solebat, sicut Suetonius refert, se illos punire, propterea quod nunquam per suum Genium jurassent, hoc præ se ferentes, se ipsum contemnere, indignumque censere, qui coleretur. Genius igitur numen quoddam existimabatur, quod semper homines ab ortu ipso comitaretur. Idem locis etiam tribuebatur, ut Jamblichus sentit, cum probat Diis, qui alicui loco præsident, de iis sacrificandum, quæ ibidem oriantur: Nam res, quæ in nostro patrocinio sunt, nobis cæteris solent esse cariores. Virgilius lib. V. cum Æneam facit anniversaria justa Anchisæ manibus persolventem, anguem visum esse scribit. *Principis Genius.*

Cæruleæ cui terga notæ, maculosus & auro
Squamam incendebat fulgor, cui nubilus arcus
Mille trahit varios adverso sole colores:

Dubitatque, num loci Genius, an aliud quidpiam esset. Hinc est factum, ut aliqui Genium serpentis forma effinxerint, alii puerili, juvenili aliqui, nonnulli senili, ut Cebes in sua tabula. Pausanias in Eliacis posterioribus refert, Eleos tanquam patrium Deum Sosipolim, qui urbis servatorem sonat coluisse: ejus sacrificia in templo Lucinæ quotannis patrio ritu celebrari solita. De eo hæc ait, fuisse memoriæ prodita; cum scilicet in Eleorum fines hostiliter Arcades invasissent, contraque eos aciem Elei direxissent; mulierem infanti puero mammam præbentem, ad Eleorum Duces venisse, seque cum puerum eum peperisse diceret, addidisse, monitam per somnium, ut eum pugnæ socium Eleis adjungeret: ibi eos, qui summæ rei præerant (quod mulieris verbis fidem habendam censuissent) puerum nudum ante signa collocandum curasse. Impressione ab Arcadibus facta, puerum in eorum conspectu, in anguem mutatum: eo prodigio hostes exterritos, in fugam se protinus dedisse, acriter in Eleos institisse: parta vero hac insigni victoria, à servata civitate nomen Sosipolidi inditum: quoque loco in cavernam, visus fuerat se anguis abdidisse, confecto prælio fanum erectum, idcirco vero honores Lucinæ decretos, quod ab ea in lucem puerum illum sibi editum, interpretati sunt. Hic Deus exprimebatur ætate puerili, chlamyde amictus varia, & stellata, præ se gerebat manu, altera copiæ cornu; hac enim forma cuidam in

somnis

ſomnis eſt viſus. In vetuſtis numiſmatibus Trajani, Adriani, aliorumque principum genius pateram dextera manu ſupra aram porrigere, quæ ara eſſet ſertis ornata, læva vero propendulum flagellum, vel ſimile quidpiam tenere videtur. Sed enim & in aliis Adriani inſcriptionibus talis epigraphe reperitur, GEN. P.R. ubi imago cernitur hominis militaris; cum veſte ad cruris medium circumvoluta, dextera pateram in morem ſacrificantis habens, læva autem cornu copiæ, populi autem Romani Genius id fortaſſe numen erat, in cujus tutela eorum urbs erat. Genium olim platano coronabant, ſed & interdum floribus, ut apud Tibullum alicubi legitur:

Platanus Genio ſacra.

Ipſe ſuos adſit Genius viſurus honores;
Cui decorent ſanctas florea ſerta comas.

Sed quia duplicem eſſe Genium diximus, ut Socraticus Euclydes apud Cenſorinum velle videtur, dicto de bono, nunc de malo Genio videamus. Huic nullam ſtatuam antiquos poſuiſſe comperio. Sed tamen multis fuiſſe viſus legitur. Quare nos ejus ſpeciem ex variis hiſtoriis deſignabimus. Plutarchus, Appianus, ac Lucius Florus meminerunt, Brutum cum quadam nocte ſe in cubiculum incluſiſſet, neſcio quid, ut ei erat mos, cogitantem, ſpectrum quoddam conſpexiſſe atri hominis, atque horribilis, qui, tuus ſum, inquit Brute, Genius. Valerius Maximus lib. 1. Refert de Caſſio Parmenſi, qui Antonianas partes ſecutus, ab Auguſto capite eſt multatus, eum paucis ante mortem diebus exiſtimaſſe ad ſe venire hominem ingentis magnitudinis, coloris nigri, ſqualida barba & capillo demiſſo, qui interrogatus reſponderit, ſe ejus malum Genium eſſe. Pauſanias in Eliacis poſterioribus, de Euthymo Athleta ſcribens, narrat, Ulyſſem errantem Temeſſam etiam Italiæ urbem eſſe appulſum, ibi de navalibus ſociis ejus unum, virgine per vinum violata ab oppidanis contumeliam vindicantibus, lapidibus obrutum: Ulyſſem quidem, nulla ulciſcendi inita ratione, inde profectum: perempti vero ſocii manes finem nullum ſæviendi in cujuslibet ætatis homines feciſſe, priuſquam cogitantes patriam relinquere Temeſſenſes, quo eam peſtem effugerent, Apollinis reſponſo Heroem placare juſſi ſunt, &, conſecrato ei ſolo, templum excitare, devovere ei prætérea quotannis Virginum unam, quæ ipſis formoſiſſima viſa eſſet. Quod cum illi ex oraculo facere pergerent, nihil omnino gravius paſſos eſſe. Forte vero Euthymum cum veniſſet Tremeſſam eo ipſo tempore, quo ſolenne ſacrificium fiebat, re tota cognita, ſe intromitti in templum poſtulaſſe: Ibi virginem conſpicatum, primo miſericordia commotum, deinde etiam amore incenſum, armis igitur captis, cum Genio congreſſum: illum victum, mœnibus, & agro ceſſiſſe, ſublatumque prorſus ex hominum cœtu, in mare ſe demerſiſſe; ac in hujus facinoris præmium virginem victori nupſiſſe. Ipſum vero Genium, idem refert, colore fuiſſe vehementer atro, cætera ſpecie maxime formidabilem, amictum autem lupi pellem ei fuiſſe,

Imago 74. a.

FOR-

FORTUNA.

Fortunam culpant omnes, probrisque lacessunt;
Cum tamen hac magnum potius mereatur honorem.

Libet mihi ab his Dantis Algerii versibus, Fortunæ tractationem auspicari: ei namque nos mortales, quidquid extra sententiam cadit, acceptum ferimus, illud moleste ferentes, ex quo potius magnam lætitiam suscipere deberemus; videmurque rei familiaris & honorum comparationem, eorum rursus jacturam, ac rerum omnium vicissitudinem ab ea pendere arbitrari. Itaque Franciscus Petrarcha quodã in loco Fortunam ita de se dicentem inducit;

Magna, potens rerum, conor Fortuna; videt ne,
Lætos ac tristes solam me reddere posse?
Idque statim celeri sum eadem velocior aura.
Quodque vides, nostris jussis id volvitur omne.

Hinc omnium conviciorum, quæ quotidie in eam congerimus, est origo: nam quæ Fortunæ bona appellamus, eos plerumque possidere cernimus, qui minus iis digni nobis videantur, dignissimis quibusque spoliatis. Quod bene ne, an male se habeat, illis considerandum relinquo, qui, qua sunt mentis acie præditi, dispicere soli possint, quot curis, molestiis, periculisque, caduca hæc, quæ bona dicimus, abundent. Sed pauci id animadvertimus, id unum studentes, scilicet ut iis nos refarciamus; cumque res pro animi libidine minus successerit, Fortunam statim ream facimus: quæ tamen juxta multorum sententiam nulla est. Itaque Juvenalis Satyr. x. sic de ea dicit;

Fortuna cur culpetur.

Fortuna non exsistit.

Nullum numen abest, sit sit prudentia: sed te
Nos facimus, Fortuna, Deam, cœloque locamus.

Lactantius autem Firmianus, Fortunam nihil aliud esse dicit, quam nomen vanum, quod hominum insipientiam arguit: Ciceroni consentiens, qui in Academicis quæstionibus sic inquit: Fortuna efficit nobis multa improvisa propter obscuritatem, ignorationemque causarum. Sed non minus in Fortuna veteres decepti sunt, quam in cæteris Diis: hanc autem bonis atque malis his externis administrandis, tamquam Deam, præposuerunt. Itaque duas Fortunas effinxerunt, bonam unam, alteram malam; huic adversa omnia, illi prospera quæque adscripserunt; bona candido vultu, mala atro erat prædita. Præneste, ubi ea celeberrimum templum habebat, sub duarum sororum imagine colebatur, ut Alexander Neapolitanus refert. Ob eamdemque causam Pindarus, quemadmodum Plutarchus testatur, eam duos Temones moderantem effinxit. Sed tamen una tantum Fortuna habebatur, cujus effigiem hic ex priscis scriptoribus apponam. Pausanias in Messeniac. scribit, Bubalum, qui templa construere, & animalia optime effingere noverat, omnium primum Fortunæ statuam Smyrnæis effecisse, polum capite sustinentis, manuque Amaltheæ cornu continentis. Hac figura innue-

Fortuna duplex.

innuebatur, Fortunæ id esse munus, ut ea pro libidine largiatur, adimatque divitias, quas Copiæ cornu repræsentat, eædemque perpetuo in orbem vertuntur, sicuti cœlum assidue circa polos convertitur. Idem posteriores sunt imitati, qui Fortunam aut tabulis, aut signis expresserunt; eo spectantes ut intelligeremus, penes eam rerum harum administrationem esse, quas suo arbitrio dispenset. Lactantius lib. III. refert, Fortunam depingi solere cum cornu copiæ & gubernaculo, tanquam in ejus esse potestate situm, divitias elargiri, resque humanas, bonaque caduca moderari: nulla enim in his stabilitas reperitur, nec juste tributa videntur, cum magnam eorum penuriam boni patiantur, malique homines eis undique circumfluant. Hanc ob causam fortunam cæcam, instabilem, dementem, malis potius quam bonis amicam dicimus, ut est in quodam Epigrammate, quod inter Virgilii opuscula recensetur, id est ejusmodi.

Imago. 75. a.

Rerum humanarum administratio.

O Fortuna potens, quam variabilis
Tantum juris atrox qua tibi vindicas,
Evertisque bonos, eligis improbos:
Nec servare potes muneribus fidem.
Fortuna immeritos auget honoribus
Fortuna innocuos cladibus afficit.
Justos illa viros pauperie gravat.
Indignos eadem divitiis beat.
Hac aufert juvenes, & retinet senes,
Injusto arbitrio tempora dividens.
Quod dignis adimit, transfert ad impios:
Nec discrimen habet, rectaque judicat;
Inconstans, fragilis, perfida lubrica
Nec quos clarificat, perpetuo fovet,
Nec quos deseruit perpetuo premit.

Itaque Thebani Plutum Fortunæ manibus imposuerunt ut superius diximus, perinde atque is Deus qui divitiis præsidere credebatur, opes tribueret, adimeretque pro Fortunæ arbitrio; quam ita Martianus lib. 1. Philol. describit. Tunc etiam inquiens, omnium garrula puellarum, & contrario semper fruibunda luxu, levitate pernix desultoria gestiebat, quam alii fortem asserunt, Nemesimque nonnulli, Tycheaque complures, aut Nortiam. Hæc autem quoniam gremio largiore totius orbis ornamenta portabat, & aliis impertiens, repentinis motibus conferebat, rapiens his comas pueriliter, capiti illis virgas comminuens, eisdemque quibus fuerat Eblandita, ictibus crebris verticem, complicatis in condilos digitis, vulnerabat. Nos autem ita ludibrio habere Fortuna videtur, cum bona quæ nobis tribuerat, rursus adimit, ex quo maximo nos dolore afficimur, quod quidem minime

usu veniret, si pluris ea non faceremus, quæ sub ejus sunt potestate, quam quæ sub nostra. Divitiæ namque Fortunæ dominatus sunt obnoxiæ, virtus sola nostra est. Sed tamen nos has illis postponimus, quod Horatius magnopere indignatur, ita in Satyris exclamans,

O cives cives, quærenda pecunia primum,
Virtus post opes.

Bonam simul, ac malam Fortunam, sic veteres adumbrarunt, quamvis descriptio bonam tantum innuat. Est in solio sedens mulier stolata, subrristis, cujus dextræ dextram jungere videtur adolescentula egregia forma, ac liberali, quæ stat ante illam: post vero matronam sedentem puellulæ quædam manum supra scabellum tenere & inniti videtur. Mœsta illa matrona, præteritam Fortunam significat: adolescens quæ ei manum præbet, præsentem ostendit, puella futuræ est symbolum. Sed antequam longius progrediar, hic aliquid de Nemesi interjiciendum, operæ prætium fore duxi, ambæ enim inter se valde similes videntur, ita ut aliqui idem numen esse sint arbitrati: quod vel ex iis discamus licet, quod supra ex Martiano attulimus. Sed tamen utraque proprium sibi cultum, statuamque sibi est sortita. Nemesis ergo Dea erat, quæ unicuique quod rectum esset, ostendere credebatur. Ammianus Marcellinus ita de ea dicit; Dea est ultrix facinorum impiorum, bonorumque præmiatrix, arbitra rerum, regina causarum; quam Theologi veteres fingentes, Justitiæ filiam, ex abdita quadam æternitate tradebant, omnia despectare terrena. Macrobius lib. 1. Saturn. Nemesim contra superbiam coli, esseque solis potestatem arbitratus est; cujus hæc natura sit, ut fulgentia obscuret, & quæ sunt in obscuro illuminet: Sic etiam Nemesis nunc erectas mentium humanarum cervices opprimere, & enervare videtur; nunc bonos ab imo suscitans, ad bene vivendum extollit, proprium ergo ejus erat munus, eos ulcisci, qui nimium in prospera Fortuna superbirent. Eam Poëtæ Rhamnusiam cognominarunt, à quodam Atticæ loco, ubi pulcherrimum ejus Deæ simulacrum existebat. Eadem Adrastia dicebatur; quod Adrastus Rex omnium primus ei templum posuerit. Pennas huic Deæ ideo vetustas aptavit, ut adesse velocitate volucri cunctis existimaretur: eidem gubernaculum dedit, & rotam subdidit, ut universitatem regere, per elementa discurrens omnia, non ignoraretur. Hanc interdum, una manu frænum, altera mensuram cubiti tenentem effinxerunt, non linguæ frænum injicere, ac in omnibus mensura uti debere, quod disticum apud Græcos docet; id est tale. Imago 76. a.

ἡ Νέμεσις προλέγω τῳ πηχει, τῳ τε χαλινῳ,
μὴ ἀμέτρον τι ποιεῖν μητ᾽ ἀχάλινα λέγειν. Hoc est;

Prædico hac Nemesis norma simul hisque lupatis,
Non effrena loqui, & nil fieri absque modo.

Pausanias in Atticis scribit, hanc super cæteros Deos adversus superbos esse inexorabilem; quod ex iis, quæ Barbaris, Atheniensium hostibus acciderunt, comprobat, nam ii Athenarum opes adversus se contemnentes, jam tum eorum marmor acceperant, quod ad Trophæum erigendum vehebant. Sed iis turpiter victis, id marmor Phidias excidit in Deæ hujus statuam. De quo Ausonius tale Epigramma ex Græco scripsit;

Me lapidem quondam Persæ advenere Trophæum
Ut fierem bello; nunc ego sum Nemesis
At sicut Græcis victoribus asto Trophæum,
Punio sic Persas vaniloquos Nemesis.

Huic simulacro corona capiti apposita erat, qua & cerus, & Victoriæ parva signa continebantur: in altera manu erat ramus fraxineus, in altera phiala, in qua Æthiopes expressi erant: cujus rei causam Pausanias dicit, se conjectura assequi non posse. Idem subdit: Neque hoc Nemesis simulacrum, neque aliquod aliud antiquum alas habebat: Sed postea apud Smyrnæos simulacra alata fuerunt, & ipsi Nemesi alæ additæ veluti & cupidini; quia hujus Deæ numen in iis potissimum apparere autumabant, qui amore capti sunt, eos enim punit, qui ob formam fastu turgent, cæterosque præ se contemnunt, ut Ovidius in Narcissi fabula ostendit, quæ lib. III. Metam. habetur hinc etiam Catulli illud.

Nemesis absque alis.

Ne pœnas Nemesis reposcat à te:
Est vehemens Dea, lædere hanc caveto.

Justitia.

Quia vero hæc Dea mortales, ob superba facinora punire putabatur, eam aliqui, idem cum Justitia esse crediderunt. Hanc Chrysippus (ut Agellius lib. XIV. refert) forma & filo virginali descripsit, aspectu vehementi, & formidabili, luminibus oculorum acribus, neque humilem, neque Atrocem, sed reverendæ cujusdam tristitiæ dignitate. Itaq; Plato dixit, Justitiam cuncta cernere, ab antiquisque sacerdotibus, omnium rerum inspectricem fuisse dictam. Apuleius alicubi per oculum solis, ac Justitiæ jurat, perinde ac hæc non minorem vim cernendi, atque Sol ipse possideat: hæc nos in Justitiæ ministris inesse debere intelligamus licet; hos enim mentis acie ad abstrusissimam veritatem penetrare oportet: iidem ea puritate debent esse prædit, qua castæ Virgines solent esse; ita ut neque donis, neque blanditiis, neque alio quovis se corrumpi umquam sinant, sed severe semper, quod justum sit sectentur, iis etiam opus est, ut se improbis formidabiles, innocentibus benignos ostendant. Pictores examine lancis vel stateræ, nunc & securium, & virgarum fasce, nunc illis, vel illis Justitiam insigniunt, sunt qui eamdem hoc modo effingant. Nuda virgo quadratum super lapidem sedet, æquatam manu altera bilancem tenens, exsertum altera sub ala ensem quodammodo occulens. Diodorus est author, alicubi in Ægypto, ubi Veritatis portæ erant, Justitiæ

Judices quales debent esse.

Imago. 77. a.

statuam

ſtatuam exſtitiſſe, quæ capite careret: cujus rei nullam affert rationem. Eandem Ægyptii effingebant per manum ſiniſtram porrecta palma diſcapedinatam; propterea quod ſiniſtra, genuina pigritia, nulla calliditate prædita videtur; & ideo æquitati aptior, quam dextera. Pauſanias vero in Eliacis prioribus ita depictam ait in arca Cypſeli; At formoſa, inquit, illa mulier, quæ fœda facie alteram ſiniſtra obſtricto collo trahit, dextera fuſte cædit, Juſtitiam ſignificat, quæ injuriam male multat: nam juſti judices injuriam ſemper debent opprimere, curareque, ne cui injuriam paſſo, non ſatisfiat. Hos etiam oportet diſpicere, ne veritas eos lateat, utraque parte audita, & numquam accuſatoris nudis verbis credentes, reum condemnare. In hanc ſententiam Lucianus in libello de non temere credendo calumniæ, tale refert exemplum: cum Antiphilus, Apellis quidam æmulus, apud ptolemæum Apellem eſſet calumniatus, quod cum Theodoro conſenſiſſet, qui à rege rebellionem fecerat: & à quodam conjurationis conſcio, qui capitis pœna tenebatur, regi innotuiſſet, Apellem omnino facinoris ignarum: & inique illum inſimulari: tum Ptolomæus, poſito furore ſententiam mutavit, Apellem Talentis centum donavit, eique in ſervitutem calumniatorem Antiphilum addixit. Tunc Apelles, periculi memor, tali pictura Calumniam ultus eſt. In dextera quidem ſedet vir, permagnas habens aures, quales fuiſſe Midæ feruntur: manum longe ille protendit accedenti Calumniæ: circum ipſum vero ſunt mulieres duæ, Ignoranti ſcilicet, & Suſpicio, ex adverſo Calumnia, mulier ornata, & pulchra, ſed aſpectu ardens, & in iram ac rabiem concita; læva facem accenſam præferens, dextera adoleſcentem quemdam per capillos trahere videbatur; qui manus ambas ad cœlum tendebat, ſuperoſque obteſtabatur: præcedebat vir pallidus, impurus, acute intuens, iis propemodum ſimilis, qui longiori morbo ſunt confecti: hic Livor, ſeu Invidia erat. Pone duæ aliæ mulieres erant, Calumniam dirigentes, & adornantes, altera erat Inſidia, altera Fraus. A tergo ſequebatur Pœnitentia, pullas, laceraſque veſtes induta; quæ retro caput inflectens, flens, ac lugens, pudore venientem Veritatem excipere videbatur. Ita Lucianus Calumniam deſcripſit, quam antea Apelles depinxerat: unde colligit, Calumniam nil aliud eſſe, quam falſam alicujus inſimulationem, cui judex fidem habeat, de eo confictam, qui abſit, nec ſuam cauſam dicat: atque ab invidia ut plurimum profectam: & ea ratione Apelles hanc ei præmittit. Invidia autem eſt omnium animi peſtium longe teterrima: nam non ſolum iis, quibus invidetur, nocet, ſed & iis, qui invident. Itaque Silius Italicus libro XIII. eam inter monſtra, quæ apud inferos ſunt, numerat, ita eam breviter deſcribens: *Invidia.*

Hinc angens utraque manu ſua guttura Livor.

Et Horatius lib. I. Epiſtol. ad Lollium ſic de ea dixit:

Invidia Siculi non invenere tyranni
Majus tormentum.

Quod optimè ponit ob oculos quoddam poëmation, quod inter Virgilii opuſcula numeratur. Id ſic habet,

Livor tabificum malis venenum,
Intactis vorat oſſibus medullas,
Et totum bibit artubus cruorem.
Quid quiſquis furit, invidıtque ſorti,
Ut debet, ſibi pœna ſemper ipſe eſt.
Teſtatur gemitu graves dolores,
Suſpirat, gemit, incutitque dentes.
Sudat frigidus, intuens quod odit:
Effundit mala lingua virus atrum;
Pallor terribilis genas colorat:
Infelix macies renudat oſſa:
Non lux, non cibus eſt ſuavis illi,
Nec potus juvat, aut ſapor Lyæi:
Nec, ſi pocula Jupiter propinet,
Atque hæc porrigat, & miniſtret Hebe,
Aut tradat Ganymedes ipſe nectar,
Non ſomnum capit, aut quieſcit unquam,
Torquet viſcera carnifex cruentus:
Veſanos tacite movet furores,
Intentans animo faces Erinnys,
Letalis Tityique vultur intus,
Qui ſemper lacerat, comeſtque mentem:
Vivit pectore ſub dolente vulnus,
Quod Chironia nec manus levaret,
Nec Phœbus, ſoboleſve cara Phœbi.

Ovidius lib. II. Metamorph. ei muliebrem formam tribuens, (quam Græci hominem effingunt, quandoquidem ὁ φθόνος maſculi ſit generis) ita deſcribit;

Pallor in ore ſedet, macies in corpore toto:
Nuſquam recta acies: rigent rubigine dentes:
Pectora felle virent: lingua eſt ſuffuſa veneno:
Riſus abeſt, niſi quem viſi movere dolores:
Nec fruitur ſomno, vigilantibus excita curis;
Sed videt ingratos, intabeſcitque videndo:
Succeſſus hominum carpitque, & carpitur una,
Suppliciumque ſuum eſt.

Idem paulo ante ejus domum ſuis quaſi coloribus exprimens, eam dixerat, ibi reſidentem ſerpentum carnibus ſe paſcere. Plutarchus longum ſane opus con-

conſcripſit de Invidia: & magnus ille Baſilius in quadam de ea ad populum habita concione, inter cætera dicit, invidos vulturibus eſſe perſimiles; nam ſicut hi ſuper arva læta, aut florida prata volitantes, nunquam deſcendunt, niſi cadaver deſpectent, cujus putreſcentes tantum partes, relictis incorruptis, decerpunt; ita invidi in quovis nunquam inſpiciunt, aut connivent ad ea, quæ laudem merentur, illud ſolum animadvertentes, unde anſam ad vituperandum qualemcunque captare poſſint: qualis etiam fuiſſe Momus ſcribitur, qui etiam inter Deos numerabatur; ac ab Heſiodo in Theogon, noctis ac ſomni filius fuiſſe dicitur: nam nihil hic per ſe præſtabat, ſed tantum aliorum Deorum opera inſpiciebat, quæ omnia libere reprehendebat. *Momus.* Quare Æſopus de eo ſcripſit, ut Ariſtoteles refert, illum bovis opificium vituperaſſe, cum cornua potius in humeris, quam in capite affigenda fuiſſent, ut validius ferire poſſet. Idem de homine dicebat, ut Lucianus in Hermotimo narrat, Vulcanum vehementer erraſſe, quod non feneſtratum hominis pectus feciſſet, quo ejus cogitatus plane viderentur. In Venere, ut dicit Philoſtratus, nihil reprehenſione dignum deprehendit, niſi quod ejus crepidæ, dum illa incederet, nimis ſtreperent. Ejus imago libro VI. Epigr. Græcorum deſcribitur, tanquam hominis macilenti, extenuati, pallidi, ore hiantis, ad terram ſpectantis, quam is bacillo, quem manu tenet, percutit; idque ob eam fortaſſe rationem, quod Dii apud antiquos Terræ filii dicebantur. Ab hoc Momo, qui eo ſunt ingenio, ut omnia, quæ ſibi non allubeſcant, vituperent, Momi ſunt dicti: quod in eis vitium fere ex invidia oritur: quæ juxta Euripidem, ut Ælianus refert, eſt perquam triſtis, perverſa, atque verecunda. Eam veteres ſub anguillæ ſymbolo innuebant; hæc enim, ut *Fraus.* idem Ælianus ſcribit, ſeorſim à cæteris piſcibus degit, nec unquam eſt in eorum comitatu. Fraudem, quam Calumniæ comitem Apelles adjunxit, ita Dantes Algerius in ſuo inferno depingit;

Tum Fraus Cocyti tantum caput extulit undis;
Cætera membra latent, fluvio demerſa ſub imo.
Eſt illi vultus mollis, facieſque benigna:
Juſtitiam redolet: ſanctos venerabere mores.
Sed partes, quas illa negat proferre ſub auras,
Horrenda viſu, ſetis, ſquamiſque refertæ:
Serpentis formam referebant: omnia terra.
Tot nodis corpus conjungitur: atque colores
Tot ſparſim fuſos oculis monſtrat, quod Arachne
Ipſa ſuas telas minime variaverat unquam.

Hoc eo refertur, ut intelligamus, homines deceptores aſpectu quidem, & verbis benignitatem quandam incredibilem, lenitatem, ac modeſtiam oſtentare; ſed re, ac operibus alia omnia potius eſſe: quod factis demum pro- *Deceptorum ingenium.* *Pinus pro fraude.*

Pinus pro fraude.

prodant. Itaque interdum pino fraudem veteres innuerunt; hæc enim arbos, si altitudinem, rectitudinem, viroremque spectes, aspectu est jucundissima; sed si quis sub ejus umbra dormiat, non parvum in valetudine damnum suscipit; eique si appropinquet, cadentibus ex altô fructibus, si forte feriatur, sæpe interficitur, aut certe magnopere læditur. Sed ad Fortunam tandem aliquando revertamur, quam Apelles cum sedentem depinxisset, interrogatus, cur id fecisset; quia numquam stetit, respondit: ubi ambiguo verbo lusit; stare enim tam apud Græcos, quam apud Latinos non solum rectum esse, sed & permanentem significat. Acutum sane responsum: Fortuna enim volubilis, ac instabilis dicitur: hanc ejus mutabilitatem antiqui adumbrare volentes, eam, ut Eusebius in libris de præparatione Evangelica testatur, in pila sedentem effingebant, alas etiam addiderunt, quibus velocissime huc illuc fertur. Itaque Horatius lib. III. Od. XXIX. ita de ea canit:

Fortuna sævo læta negotio, &
Ludum insolentem ludere pertinax,
Transmutat incertos honores,
Nunc mihi, nunc alii benigna,
Laudo manentem: si celeres quatit
Pennas, resigno quæ dedit: & mea
Virtute me involvo, probamque
Pauperiem sine dote quæro.

Cebes Tebanus in sua tabula Fortunam mulierem cæcam, amentem, lapidi rotundo pedibus insistentem depingit. Artemidorus Daldianus in libro Onocrilicon Fortunam sedentem supra cylindrum aliquando, aliquando comptam, ornatamque, aliquando incomptam sordidamque & cum gubernaculo describit. In Numismatibus antiquis, ita sæpe est expressa. Claudius Galenus in suasoria, Fortunæ inquit, indicare nequitiam, cum antiqui vellent, illam vel pingentes vel fingentes fœminæ specie formabant, gubernaculum illi attribuebant; tametsi fœminea levitas satis erat; orbem pedibus supposuerunt: tum etiam & cæcam; ut ejus inconstantiam judicarent. Hoc ejus ingenium optime Pacuvius expressit illis versibus, quos citat Gallio, sive Cornificius, vel quisquis ille tandem fuerit, qui Rhetoricam ad Herennium scripsit, carmina sunt hujusmodi;

Fortunam insanam esse, & cæcam, & brutam, perhibent Philosophi,
Saxoque instare globoso prædicant volubili.
Ideo quo saxum impulerit fors, eo cadere Fortunam autumant.
Cæcam ob eam rem iterant; quia nihil cernat, quo se applicet.
Insanam autem ajunt, quia atrox, incerta instabilisque sit.
Brutam quia dignum, atque indignum nequeat internoscere.

Exstat quoque in antiquis lapidibus caduceus exsculptus, in cujus vertice celatus

alatus pileus est, & utrimque duo cornua copiæ, caduceum ipsum complectentia: idque significat, eloquentiæ & doctrinæ comitem esse bonam Fortunam. Non defuerunt, qui dicerent, eam tantis viribus esse præditam, ut virtus absque ea parum posset; quæ licet nos ad egregia facinora excitet, sed tamen nos voti compotes efficere nequeat, nisi Fortuna comes adfuerit: nam eam inter numina collocabant, quæ plurimum in humanas res virium haberet. Sed tamen quemlibet, suæ sibi fortunæ fabrum esse, bonæ si bene iis, quæ se nobis offerunt, uti sciverimus; malæ, si male eisdem utemur; sapientes affirmant. Itaque Seneca ad Lucilium ita alicubi scribit: Nihil neque boni, neque mali dare potest Fortuna: Valentior enim omni Fortuna est animus, qui in utram partem res suas ducit, beatæ, miseræque vitæ sibi causa est. Quamobrem cum deteriorem partem elegerimus, nihil Fortunæ eorum, quæ male ceciderint, sed omnia nequitiæ nostræ, ac imprudentiæ expensa ferre debemus. Idem veteres occasionis imagine innuerunt: quam nonnulli eamdem Fortunæ voluerunt: simillimæ certe inter se sunt, ut ex imaginibus intelligi potest. Occasionem ergo inter Deos fortasse retulerunt, ut ex ejus imagine, divinis honoribus affecta, ac sæpe ob oculos posita, admoneremur omnes, ut in cunctis temporum momenta captaremus; res enim temporibus mutantur, effluunt, eumque qui accipere, cum offerentur omiserit, maximo mœrore efficiunt. Ejus imago erat hujusmodi; Mulier nuda pedibus, rotæ aut pilæ insistebat, longos capillos è fronte dependentes habens. Cæterum occipitio recalvastra, pedibus alata, perpetuam comitem habens pœnitentiam; nam ea nobis per imprudentiam è manibus elapsa, nihil nobis præter pœnitentiam relinquit. Hujusmodi legitur occasionis effinxisse simulacrum Phidias: de quo Ausonii fertur, sane quam elegans Epigramma, è Græco conversum. Latini eam ut Deam coluerunt, Græci ut Deum, καιρὸ enim apud illos virilis est generis, quam occasionem nos dicimus. Huic Pausanias scribit, apud Eleos altare positum, atque eum ait, ab Jone poëta filiorum Saturni natu minimo vocatum fuisse. De hoc in florilegio Græcorum Epigrammatum, Prosidippi exstat scitissimum Epigramma, ad cujus exemplar Ausonius suum conscripsit; ambo enim inter se mirificè consentiunt; nisi quod ille novaculam, in Cæri manibus collocabat, & hic suæ occasioni pœnitentiam comitem adjungit. Calistratus etiam cum Posidippo de Cæro Deo & loco convenit, puerumque ipsum Deum facit, florentis ætatis, formosum, crinibus sparsis Zephyro, & cætera denique ferme, quæ Posidippus. Vigilandum est igitur, ac manus paratæ habendæ, ut quæcunque occasio tetulerit, statim arripiamus, nam ea dicto citius avolat, ac posteriores capitis partes glabras ostendit iis, qui in priores capillatas manus non injecit: nam ea postea comprehendere non datur, cum pedes ad fugiendum alatos habeat. Eodem fere modo Scythæ suam Fortunam effinxerunt; nam ut Q. Curtius refert,

Bona Fortuna.

Imago 78.2.

Scytharũ Fortuna

refert, eam sine pedibus, sed manibus alatis effecerunt; ea enim bona his præbet, at tanta cum celeritate, ut vix manibus ad recipiendum porrectis, ea avolarit. Et quamvis interdum videatur Fortuna suas manus nostris junxisse; tamen nunquam pennas, quæ manibus sunt affixæ, comprehendi à nobis sinit; nam sibi potestatem adimi vult, quo minus non libuerit, à nobis effugere possit: quod quidem cito facit; etenim nunquam stare loco potest, felicitatemque quam tribuit, secum repente aufert. Itaque nonnulli eam vitream effecerunt. Quemadmodum Alexander Neapolitanus refert, nam sicut vitrum, vel si levissime collidatur, statim frangitur; ita Fortunæ dona, parva quapiam adversitate existente, dilabuntur, ac evanescunt. Sed non propterea veteres illi credere desierunt; imo tantam ei se fidem habere præ se ferebant, ut secum semper ejus simulacrum retinere vellent, præcipue vero Romani Imperatores, qui in suis cubiculis auream Fortunam habebant, eam quoque secum in publicum efferentes. Itaque Spartianus scribit, Severum Imperatorem, cum morti appropinquasset, jussisse ut Fortunæ simulacrum in filiorum, quos duos relinquebat, cubiculis collocaretur, divisis inter se diebus, quod divisi inter se ex æquo imperii erat argumentum. Antonius etiam Pius Imperator, ut etiam Spartianus scribit, morti vicinus Fortunæ simulacrum in Marci Antonii cubiculum transferendum curavit, quod translati quoque Imperii signum erat. Pausanias narrat, apud Eleos fuisse Fortunæ templum, ac ligneum simulacrum, ingens sane ac inauratum totum, manibus ac pedibus exceptis, quæ erant marmorea. Idem in Achaicis refert, Ægiræ fuisse Fortunæ simulacrum, una manu cornucopiæ tenentis, altera cupidinem complectentis: quod significat, amorem parum prosperos sortiri exitus, nisi pecuniæ ad rem amatam expugnandam suppetant. Nonnulli Fortunam depinxerunt in mari fluctibus agitato vela facientem, alii eandem in altissimæ cautis, aut etiam prærupti montis culmine constituerunt, ita ut vel levissimo flante vento, vertatur: non defuere qui eam in equum velocissimum imposuere, & currentem eam Fatum arcu intento insequens effinxerunt, Fortunæ instabilitatem, pernicitatemque significantes, eamque Fati vi semper agi, ubi enim est Fatum, ibi nullus est Fortunæ locus. Sed hæc sunt recentiorum inventa. Fortunam Apuleius idem cum Iside numen vult esse, cum scilicet fingit, sibi tum ex asini in humanam figuram reverso, à Deæ sacerdote dictum, se jam in Fortunæ tutela esse, non exoculatæ illius, sed videntis, & illius quæ suo lumine cæteros etiam Deos collustret. Sed dicere possumus eum de bona Fortuna intellexisse; sub cujus nomine Macrobius Lunam sumpsit, quæ per Isidem monstratur, ut supra est dictum. Luna enim maximam vim habet, in sublunaria hæc corpora, quæ variis Fortunæ casibus sunt obnoxia, quæque subinde mutantur, si ergo Lunam ac Fortunam pro eodem numine sumpserimus, à quo omnium rerum ortus ac interitus dependeant,

Fortuna Vitrea.

Imago 79.a.

Fortuna cum Imperatoribus.

Fortuna pro Luna capta.

deant, optimo jure Pausanias ex Pindaro unam & ex Parcarum numero, cæterisque plus virium eam habere affirmavit: licet magis videatur Parcis cum Fato, quam cum Fortuna convenire, id enim fixum, immutabileque habetur, sicut & hæ sunt stabiles, cum hominum vitam è suis illis colis ducentes, unicuique statum vitæ terminum assignant, sed hæc extra rem videantur. De bono igitur eventu dicamus, cujus simulacrum Romæ in Capitolio una cum bona Fortuna positum erat, ejus effigies, ut Plinius lib. XXXV. meminit, erat adolescentis, dextera pateram, sinistra spicam, ac papaver tenentis. Fortunæ etiam Favor adjungi potest, qui à veteribus etiam Deus est habitus; nam hic ab illa plerumque oriri videtur; licet à pulcritudine sæpe nascatur, interdumque à virtute: sed & omnia, quibus grati hominibus reddimur, nobis favorem quoque conciliant. Hic sæpe nos fastu tumidos efficit: nam quo magis prospera utimur Fortuna, eo magis solemus superbire, cæterosque despicatui habere: sed si rerum fiat conversio, tunc superbiæ pœnas luimus; sicut enim alios contempsimus, in felicitate exsistentes, ita & contemnimur ipsi, cum ad miseriam devenerimus. Itaque ne nimium quis huic levissimo, ac maxime lubrico favori fidat, quandoquidem statim evanescit, quemadmodum ex ejus imagine discere possumus, qua juvenem alatum referebat; aut, quod, rebus prosperis affluentibus, tantum se in sublime extollat, ut humilia spectare dedignetur: atque eandem ob causam cæcus est effictus; homines enim ad magnos honores evecti, aliorũ vel vultum ipsum intueri non sustinent: aut, quod nobiscum non diu permanet; sed statim diffugit; atque ideo pedibus rotæ insistebat: quandoquidem is Fortunam imitetur, & quo tandem illa se convertit, eodem etiam is concurrat. Idem vultu timiditatem quamdam præ se fert, nam semper ad altiora contendit, ab adulatione impulsus quæ ei perpetuo comes adest: pone eum sequitur invidia, sed tardis gressibus, quæ semper obtortis oculis alienam felicitatem intuetur. Sed ea, si vere est beata, invidiam non reformidat. Felicitatem veteres etiam tamquam Deam coluerunt; hanc Græci Macariam appellarunt; quæ juxta Euripidem in Tragœdia, quæ Heraclides inscribitur, Herculis filia fuit; ea, cum oraculum redditum fuisset, Athenienses victoriam habituros, si ex Herculis liberis aliquis sponte mortem oppeteret, id audiens, se ipsam jugulavit; qua ex re & victoria Atheniensibus, & divinitas ipsi Macariæ est comparata. Felicitatis imago in Juliæ Mammææ Aug. numismate quodam cernitur, ita expressa; est fœmina, in solio sedens, dextera caduceum, sinistra grande cornu copiæ tenens; ille ad virtutem, hoc ad divitias referri potest; perinde atque nec virtus, nec divitiæ per se seorsim hominem reddere felicem queant; quæ fuit Aristotelis opinio: nam quæ tandem felicitas studiosi esse poterit, qui tanta paupertate prematur, ut maximam penuriam omnium rerum patiatur, contra vero qui omnis virtutis est expers, opibus licet circumfluat, numquam felicis nomen per me obtinuerit, immo eum infelicissimũ non dubitavero appellare, cum ab iis sit penitus destitutus, quæ sunt homini

Bonus Eventus. Imago. 80. a. *Favor.* *Macaria.*

mini propria. Illi ergo, ex Aristotelis sententia, cui Felicitatis imago consentit, felices dici poterunt, qui & studiosi sint, & divites. Cebes Thebanus in tabula hoc modo Felicitatem descripsit; in eminenti quopiam arcis vestibulo ea in solio sedet, liberali ornatu compta, sed non accurate, & florentissimo serto coronata; ad quam omnes quidem aspirant, sed ii tantum perveniunt, qui virtutem ducem sequuti, cætera omnia post se dimiserint: is namque in illa fuit sententia, ut cum multis aliis diceret, virturem solam se ipsa, etiam aliis omnibus præsidiis destitutam, ad bene, beatæque vivendum esse contentam. In cujus sententiam nobis est pedibus discedendum, si Christiane loqui volumus, de ea felicitate non intelligentes, quam vulgus appetit (ea autem non est felicitas, licet esse videatur) sed qua animi corpore hoc mortali exsuti, cælestibus illis sedibus perfruuntur. Ad quam illi pervenient, qui divino lumine collustrati, hujus vitæ iter fide viva comite incedent, quæ per caritatem est actuosa.

CUPIDO.

OMNIUM animi perturbationum nulla equidem vehementior, aut perniciosior est amore, quem Græci ἔρωτα dicunt. Itaque nihil mirum, si veteres, apud quos nullus non animi morbus, aut vitium numinis loco habebatur, amorem Deum, & magnum illum quidem coluerint, cupiditatis turpitudini Divinitatis nomen obtendentes. Itaque varie eum expresserunt, prout varie in animis nostris vires suas exserit. Ejus autem imagines ita omnibus sunt notæ, ut quisque per se absque doctore (ita sumus fere ad hoc vitium proclives) si puerum depictum viderit, oculos fascia impeditos habentem, arcum tenentem, ex eujusque humeris pharetra dependeat, amorem eum libere affirmare ausit. Sed tamen non omnes æque rationem cur ita pingatur, reddere possunt. Id vero præcipue nos hoc in opere studemus, ut non solum undecumque possumus, Deorum imagines in medium producamus, sed & rationes ex probatissimis quibusque afferamus. Quamquam vero Cupido proprie animi cupiditati, qua ad res venereas ferimur, à veteribus præponitur; non defuerunt tamen qui forte ad flagitium aliqua honesti specie decorandum, geminos cupidines excogitarunt, quales sunt Platonici, qui hoc colore fœdissimos puerorum amores, quos, si Deo placet, gradus ad divinam contemplationem faciunt, honestissimos reddiderunt: quo quid absurdius potest excogitari? Platonici ergo geminam Venerem, geminorum Cupidinum matrem præclaro scilicet commento confinxerunt, cœlestem alterum, ex qua divinus ille amor exstiterit, quo dicunt, animos nostros ad divinarum rerum contemplationem inflammari: hunc in cœlo habitare illi affirmant, quod & Philostratus confirmat, eum unum esse scribens, in cœloque degentem, ubi cœlestia administrar; hunc vult esse purum penitus, atque sincerum. Itaque eum juvenili corpore, lucido, ac maxime pul-

Veneres & Cupidines.

cro

cro effingebant: eidem alas adjunxerunt, quibus animorum nostrorum, quos hic ardor incendat, ad cœlum volatus innueretur, divinas illas mentes, ab omni materiæ labe secretas, imitantium, quæ pro se quæque ad divinam pulcritudinem contemplandam sese extollunt: quæ in altissima cœli parte residens, suos radios quoquo versus emittit, quibus vehementes sui amores in omnibus excitet ad se amandum, atque omni cupiditate expetendum: hæ sunt acutissimæ illæ sagittæ: quas Cupido hic juxta horum sententiam, jaculatur. Addunt, amoris divini puritatem, pellucido hujus corpore, si quis id recipere velit, repræsentari, alis quarum est munus, gravia per se corpora, ac humi sidentia, in sublime attollere, ejusdem vires exprimi, quibus mentes nostræ ad divina illa contemplanda evehuntur. Sagittas dictitant, ad divinæ lucis radios, quibus multipliciter feriamur, posse referri: ut his excitati, ad eam mentem, animumque convertamus, ejusque pulchritudine mirabiliter capti, humana omnia, ac terrena usque adeo contemnamus, ut non nisi iis tamquam gradibus ad cælum utamur. Id visus est velle dicere Franciscus Petrarcha in quodam poemate, in quo Cupidinem, à se in jus vocatum ita suam causam dicentem inducit;

Cupidinis sagittæ.

Cupidinis alæ.

Cupidinis sagittæ.

Quodque magis cunctis miraberis: utimur alis,
Vos quibus ad cælum contenditis, hisce creatis
Utentes gradibus: quæ si quis penderit æquis
Momentis, homines recta ad sublimia tollunt.

Sed vehementer timeo, ut ex tam lubrico loco evadant, qui præclaris his auctoribus utentes, in turpissimi amoris muliebris, aut longe fœdioris, puerilis cænose infigentes, faustis avibus sperare audeant, se indidem alis sumptis, ad altissimam cæli partem evolaturos. Iidem tamquam extremam manum ad hunc à se excogitatum cœlestem Cupidinem exornandum addunt, eum soli similem esse, qui per universum mundum radios suos dividat, &, si forte in levia, ac lucida corpora incurrat, radios ex eis elicitos ad sese reflectat: itemque sicut sol quocumque sua luce efficit, calefacit etiam; ita & amor, quorum in pectoribus se inseverit, eos magnis ardoribus erga cælestia (quod illis faustum sit) mirifice incendit: ad quod innuendum, jactitant, Cupidinem, accensam habentem facem effingi solere: utque res ad amussim quadret, jubent, hic in amoris face quod lucet tantum, quodque oculos oblectat, vos considerare, ejus rei cogitatione omissa, quæ comburat, lædatque corpora, quibus appropinquet; qua ex parte cum terreno Cupidine consentit, qui nullam umquam sinceram voluptatem præbet, quæ sit ab omni mœrore libera sed ita ea inter se commiscet, ut in face splendor qui oblectat: & flamma; quæ torquet, juncta mutuo sunt. Ita Plutarchus sensit, quemadmodum à Stobæo citatur in capite de eo, quod amor non sit judicium ubi quærit: quamobrem Cupidinem facem gestare, Poëtæ tradant & scul-

ptores effingant: respondetque, quoniam, quod ignis splendidum est, suavissimum; quod vero adustivum, molestissimum. Quod ille à Platone est mutuatus, qui in Timæo scribit, amorem in nobis ex voluptate, & dolore esse permistum: qui quidem Amor ex Vulcano, ac altera Venere, quam vulgarem, mundanam, terrenamque Plato appellat, ortum traxit, terrenus & ipse, vulgaris, lascivusque, ut de eo Poëtæ fabulantur. Itaque Seneca in Octavia ita suis quasi coloribus pinxit;

Volucrem esse Amorem fingit, immitem Deum,
Mortalis error, armat & telis manus
Arcusque sacros instruit sæva face;
Genitumque credit Venere, Vulcano satum
Vis magna mentis, blandus atque animi calor
Amor est, juventa gignitur, luxu, otio
Nutritur inter læta Fortunæ bona
Quam si fovere, atque alere desistas, cadit,
Brevique vires perdit extinctus suas.

Gemini ergo sunt Amores; bifariam enim amamus recte quidem, cum scilicet erga honesta afficimur animo; turpiter cum turpia appetimus; qui Amor turpis, atque inhonestus dicitur, sicut ille honestus, atque laudabilis habetur. Sunt qui velint duorum veneris filiorum, unum esse appellarique Anterota, id est, Amori contrarium, quod per eum nos ab aliquo vehementer abhorreamus. Sed toto cœlo aberrant, qui sunt in ea sententia: nam Anterotis vis non in eo est sita, ut nos amore penitus exsuat, sed quod de eis pœnas sumat, qui amati, non redamant. Quod ex Pausania, ac Suida patet, qui causam turpissimâ illam quidem referunt, cur Athenienses statuam, atq; aram Anteroti posuerint. Statua erat hujusmodi; puer nudus, ac formosus visebatur, in ulnis geminos generosos gallos, & se in caput impellentes habens. Anteros ergo non Amoris abolitur, sed potius mutuus amor erat: quod Porphyrius confirmat, sic alicubi dicens; Cum Cupido infans parum coalesceret, Venus Themin Deam consuluit, quæ Veneri responsum tulit, Cupidini Anterora necessarium esse, qui rependat vices, & mutuam vicissim dent operam, cui Venus acquiescens, Anterota genuit: quo vixdum nado, Cupido adolescere cœpit, & alas, pennasque explicare: quin, quoties præsens Anteros adesset: Cupido formosior, & procerior, absente illo contra accidere videbatur. Amor ergo tum augetur, cum erga eum est, qui & ipse quoque amet. Apud Eleos duo puerorum simulacra visebantur, quorum alter erat Anteros, qui ramum illum ab ejus manibus extorquere summa vi nitebatur: sed suam operam ludebat: hoc veteres illi, veræ religionis expertes, innuebant, eum qui redamat, summo studio conari debere, ut in amore superet, vel certe æquet eum qui prior provocarit. Magnum Cicero, quemadmodum Lactantius lib. I. refert audaxque consilium suscepisse Græciam dicit quod Cupidinem, & Amorum simulacra in Gymna-

Anterotis statua.

ſiis conſecraſſent: adulatus eſt videlicet Attico & irriſit hominem familiarem; non enim illud magnum, aut omnino conſilium dicendum fuit, ſed impudicorum hominum perdita, & deplorata nequitia, qui liberos ſuos, quos erudire ad honeſta deberent, proſtituerunt libidini juventutis. Cui incommodo forte Romani ut obviam irent, non Cupidinem ſolum in gymnaſiis, ſed eum medium inter Mercurium, & Herculem collocabant; ut ſignificarent, eum cum virtute, ac ratione debere eſſe conjunctum. Athenæus ſcribit, antiquos Philoſophos ſenſiſſe Amorem (ſi quis id facile admiſerit) eſſe admodum gravem Deum, & ab omni turpitudine alienum, ut vel ex eo intelligi poteſt, quod eum cum Mercurio, & Hercule copularint, quorum ille eloquentiæ, hic fortitudini præeſt, ex quarum virtutum ſocietate, amicitia, atque amor exſiſtat, neceſſe eſt. Apud antiquos erat etiam Amor Lethæus nuncupatus, quo amor priſtinus ponebatur, atque oblivioni tradebatur. Hujus ſtatua in Veneris Erycinæ templo viſebatur: is autem ardentes faces in profluentem aquam inclinabat, ibique extinguebat: de hoc Ovidius meminit, refertque, ad id templum omnes amantes confluxiſſe, qui amatarum rerum memoriam deponere cupiebant. Sed in Græcia morbo huic facilius conſulebatur; nam ſi quis corpus in Senelo flumine abluiſſet, quod non longe aberat Patris, confeſtim eos amores oblivioni tradebat, quorum ſibi memoriam voluiſſent ex animo deleri. Sed Pauſanias in Achaicis fabulam eam arbitratur. Plinius de quodam fonte ſcribit, qui apud Cyzicenos Fons Cupidinis dicebatur, ex quo quicumque guſtaſſet, amores priſtinos ponebat. Cupido ſi ea eſt animi cupiditas, qua animus noſter in aliquid fertur, non ſimplex neque duplex is fuerit, ſed multiplex, ut Poetæ ſtatuunt, qui ſuis fabulis animi noſtri vires, varioſque affectus exprimunt. Amores ergo Poetæ multos, eoſque puellos, pulcellos, alatosq; finxerunt; quorum aliis in manus faces, aliis ſagittas, aliis laqueos, aliis alia tradebant: quemadmodum Propertius lib. II. Eleg. XXIX. facit, ita ſcribens;

Imago 51. a. *Cupido cum Mercurio, & Hercule.* *Amor Lethæus.* *Multiplices Cupidines.*

Heſterna, mea lux, cum potus nocte vagarer,
Nec me ſervorum duceret ulla manus:
Obvia neſcio quot pueri mihi turba minuta
Venerat (hos vetuit me numerare timor)
Quorum alii faculas, alii retinere ſagittas
Pars etiam viſa eſt, vincla parare mihi.
Sed nudi fuerant: quorum laſcivior unus,
Arripite hunc, inquit, nam bene noſtis eum.

Philoſtratus etiam in Imaginibus amores multiplices facit, ac eos Nympharum dicit eſſe filios, quod Claudianus in Panegyrico nuptiarum Honorii, & Mariæ confirmat. Eos autem elegantiſſime ſic deſcribit; Eſt ibi hortus, ubi ſunt plantarum ordines, in rectum incedentes, per quorum medium ambulandi facultas datur: mollis autem herba curriculos obtinet, & ſtrati

instat jacentibus sit: à summis autem ramis mala aurea, rufáque, ac lucida ad se excolenda universum Cupidinum examen attrahunt. Eorum pharetræ inauratæ, atque aureæ, & quæ in ipsis sunt sagittæ: horum autem universus nudus est grex, levesque pervolant, cum malis e.. suspenderint. Vario autem colore distinctæ vestes in herba jacent, quarum innumeri sunt flores. Neque coronati sunt capita, utpote coma ipsis sufficiente: pennæ cæruleæ, ac phœniceæ, & nonnullis aureæ; tantum non ipsum aera quodam percutiunt concentu. Quatuor formosissimi à cæteris secesserunt; quorum duo mala sibi mutuo mittunt; alteri duo mutuis se sagittis petunt: nec vultibus insunt minæ, sed pectora invicem præbent, ut illic saltem tela inhæreant. Hæc sunt amoris mutui argumenta; nam qui pomo ludunt, amoris initium faciunt: unde hic quidem osculatus, jacit malum: hic vero supinis illud manibus excipit, indicans, se osculaturum, ac remissurum, si ceperit. Hinc fortasse Suidas illud mutuatus est, pomum scilicet alicui jacere, ad id referri, ut eum ad amandum provocet. Itaque Virgilius in tertia Ecloga ita quemdam pastorem dicentem inducit;

Malo me Galatea petit, lasciva puella,
Et fugit ad salices, & se cupit ante videri.

Duo, qui sagittis se petunt, amorem cœptum confirmant, perinde atque eum ad cor derivent. Hi igitur ludunt, ut amare incipiant; hi vero, ne desinant, jaculantur. Ex altera parte lepus sub malis sedet, poma in terram cadentia edens, ac multa semesa relinquens: hunc venantur hi, & perterrefaciunt: hic quidem manuum plausu; hic vero clamitans; alius chlamydem concutiens: & hi quidem supervolant, feræ inclamantes, hi vero pedites ipsam per vestigia insequuntur: hic autem ut se ipsum immissurus irruit, fera alio conversa est; at hic leporis cruri insidiatur; hujus vero è manibus lapsus est. Itaque rident, & ceciderunt: hic quidem in latus, ille vero pronus, hi supini omnes errorem vario judicantes habitu; nullus autem sagittas in eum mittit; sed vivum capere conantur, Veneri suavissimam hostiam. Nam de lepore dicitur, eum multæ participem esse veneris: fama est enim, fœminam quidem lactare quæ peperit, & in eodem lacte rursus parere, ac superfœtare, & nullum in ipsa vacare à partu tempus: quod & Plinius confirmat; dicitque inter eos nullam esse sexus differentiam, sed omnes utramque virtutem, masculi scilicet, & Fœmellæ possidere. Idem Lib. XXIX. scribit, vulgus gratiam corpori, in septem dies lepore sumpto in cibis, conciliari arbitrari, frivolo quidem joco; cui autem aliqua debeat inesse causa in tanta persuasione. Huc pertinet Martialis lusus in Gelliam, qui lib. V. habetur, sicque habet;

Leporis cum Venere convenientia.

Si quando leporem mittis mihi, Gellia, dicis,
Formosus septem, Marce, diebus eris.

Si

Si non derides, si verum, lux mea narras,
Edisti numquam, Gellia tu leporem.

Lampridius scribit, Poëtam quemdam in Alexandrum Severum, quod quotidie vesceretur Leporina, ita lusisse:

Pulcrum quod vides esse nostrum regem,
Quem Syrum sua detulit propago:
Venatus facit, & lepus comestus,
Ex quo continuum capit leporem.

Sequitur Philostratus; Inepti autem amatores amatorium quoddam lenocinium in lepore esse existimaverunt, violenta quadam arte suas aucupantes delicias: hoc autem scelestis hominibus relinquatur, minimeque ut redamentur, dignis. Hæc est elegantissima Amorum descriptio ex Philostrato; quam huc attulimus, ut sciremus, Amores esse multos, omnesque puellos, nudos, crispa, flavaque coma, versicoloribus alis, interdum facem accensam gestantes, interdum sine face se ostendentes; arcu etiam aliquando, pharetra, & sagittis armatos, quandoque suis armis exsutos. Itaque Silius Italicus lib. VII. describens Amores, qui Venerem sunt comitati, cum ad Paridis judicium est profecta, ita eos expressit:

Tum matris currus niveos agitabat olores
Tempora sollicitus litis servasse Cupido.
Parvulus ex humero coritus, & aureus arcus
Fulgebat, nutuque vetans trepidare parentem,
Monstrabat gravidam telis se ferre pharetram,
Ast alius nivea comebat fronte capillos
Purpureos, alius vestis religabat amictus.

Apuleius, cum Venerem in scenam, Amoribus comitatam inducit, eos pueros candidissimos dicit, qui cælitus descendunt, aut ex mari emergunt, alas in humeris, sagittas ad latus, faces in manibus habentes: alibique scribit, Amorum populum Venerem comitari: sunt enim infinitæ hominum cupiditates: eaque amantur, quæ cupiuntur: nam vix quisquam id perpendit, recte ne an male amorem suum alicubi collocet, id unum spectans, ut suam libidinem exsatiet, quamvis ratio ipsa repugnet: quam amor susque deque ducit, cum se fœdis voluptatibus mancipavit. Itaque is nos in sua potestate detinere dicitur: id vero laqueis innuitur, qui Amori tribuuntur. Verum ne amplius de Amore multiplici, at de unico tantum loquamur. Plato in Symposio Agathonem Amorem laudantem, ejusque naturam explicantem inducens, ita dicit: Amor est omnium pulcerrimus: nam cunctorum Deorum est maxime juvenis: quod vel ex eo maxime pater, quod is semper à senio refugiat, etsi illud ipsum per se est velocissimum, citiusque accedit, quam esset opus: id Amor naturali quodam odio prosequitur, & prorsus aversatur:

Amoris laquei.

Amor omnium Deorum maximè juvenis.

ſatur; juvenibus vero ſemper ſe miſcet & cum iis verſatur; nam veteri fertur proverbio, ſimile ſimili ſemper hærere. Igitur juvenis eſt, & præterea mollis, ac tener: id eo pacto comprobari poteſt, quo Homerus Atem, id eſt, Calamitatem Deam eſſe ait, & quidem teneram; illius enim pedes ait eſſe teneros: rationem vero ſubjungit, quod ſcilicet illis numquam ſolum tangat, ſed hominum cervices calcet: ita de Amore dicere poſſumus, eum eſſe mollem, ac tenerum: quod non per ſolum, neque ſaxa, neque quidpiam, quod ſit durum, incedat; ſed tantum molliſſimis quibusque inſiſtat, ibique, perpetuo degat; hujuſmodi ſunt hominum animi, neque tamen omnes; nam, ſi durum offenderit animi habitum, diſcedit, ſin mollem, ibi domicilium ſuum collocat. Quin etiam aquæ inſtar, liquidus eſt, & lubricus; non enim undique omnem animum complecti poſſet, & clam influere, aut effluere, ſi durus eſſet, ac rigidus. Congruentis autem, & humidæ formæ magnũ argumentum eſſe poteſt decora, & conſentanea partium conſtitutio: qua Amor ex omnibus rebus haud dubie unus præditus eſt: nam deformitas, & amor ſempiterno quodam bello inter ſe decertant. Quod vero hic Deus in floribus vitam agit, ſignificat coloris pulcritudinem: in eo enim, quod floribus caret, vel defloruit, ſive corpus, ſive animus, ſive quidvis aliud ſit, Amor ipſe non inſidet: ubi vero floridus, & odorifer eſt locus, ibi & conſidit, & permanet. De hujus Dei pulcritudine permulta inſuper afferri poſſent; ſed Plato hic finem de ea dicendi facit; ex cujus verbis id concludamus licet, Amorem eſſe juvenem, tenerum, mollem, delicatum, corpore optime coagmentato, ac colore præſtantiſſimo præditum. Subtilius eum Apuleius in fabula Pſyches deſcripſit, cum narrat, eam contra ſuum præceptum ad lucernam Amorem contemplatam eſſe; ubi eum vidit cæſariem auream habentem, mollemque ex ambroſia, qua conſperſa erat; inſpexit ejus cervicem canditiſſimam, genas purpureas, crines criſpos, ac multipliciter intortos, qui partim per humeros vagabantur, partim faciem inumbrabant: quique etiam tantum ex ſe ſplendoris emittebant, ut lucernæ lumen apparere non ſinerent: ejus humeris duæ alæ inhærebant, recenti rore madefactæ, cujus plumæ, quamvis loco non moverentur, tamen veluti levi vento agitatæ leniter commovebantur. Totum denique ejus corpus erat ita elegans, ac lucidum, ut Venerem pœnitere non poſſet, eum peperiſſe. Is arcum, pharetram, ac ſagittas humi prope lectum depoſuerat. Ei Apuleius nequaquam oculos faſcia velat; vel quod tunc opus non eſſet, cum eum dormientem fingat: vel quod in eorum ſententiam abeat, qui putant, illum minime cæcum eſſe, inter quos eſt etiam Franciſcus Petrarcha, qui eum ſe vidiſſe ſcribit:

Amor tener, & mollis.

Ate.

Non oculis captum, Pharetra ſed enim, atque ſagittis
Armatum, nudumque (rubor ni præbet amictus)
Alatum puerum, non pictum, at vivere credas.

Moſchus

Moſchus quin etiam Poëta Græcus ei lucidos oculos tribuit, cum fingit eum errantem à matre Venere inquiri. Ejus poema, quod Amor fugitivus inſcribitur, elegantiſſimum, ab Angelo Politiano in Latinum converſum, viſum eſt hic adſcribere: eſt autem ejuſmodi:

Cum Venus intento natum clamore vocaret,
Si quiſquam in triviis errantem vidit Amorem,
Hic fugitivus, ait, meus eſt: pretium feret index.
Inſignis puer eſt: totam hanc cognoſce figuram:
Corpore non niveus: verum ignem imitatur: ocelli
Acres, flammeoli: mala mens, ſuaviſſima verba;
Quod loquitur, non ſentit idem: vox mellea; ſed cum
Ira inflammatur, tum mens illi effera: fallax,
Fraudator, mendax: ludit crudele puellus.
Criſpulus eſt illi vertex, facieſque proterva:
Exiguæque manus, procul autem ſpicula torquet:
Torquet in umbriferumque Acheronta, & regna ſilentum
Membra quidem nudus, mentem velatus, aviſque
More citans pennas, nunc hos, nunc advolat illos,
Sæpe viri preſſans præcordia, ſepe puellæ.
Arcum habet exiguum, ſuper arcu impoſta ſagitta eſt:
Parva ſagitta quidem, ſed cœlum fertur aduſque:
Parva pharetra olli dependet, & aurea tergo:
Sunt & amari intus calami, quibus ille protervus
Me quoque ſæpe ferit matrem: ſunt omnia ſæva
Omnia, ſeque ipſum multo quoque ſævius angit:
Parvula fax olli, ſed & ipſum Hyperiona vincit.
Verbere, ſi prendes, age: ne miſerere puellum:
Si flentem aſpicias, ne mox fallare caveto:
Sin arridebit, magis attrahe: & oſcula ſi fors
Ferre volet, fugito: ſunt oſcula noxia, in ipſis
Suntque venena labris. Si fors ita dixerit: Heus tu
Accipe: nempe tibi cuncta hæc mea largior arma:
Ne quidquam attigeris fallacia munera Amoris:
Omnia namque igni ſunt infecta illius arma:

Hæc Amoris imago, mirifice ejus vires, atque effectus adumbrat. Itaque non injuria is coloris rufi ac pene ignei ibi deſcribitur. Unde fortaſſe Franciſcus Petrarcha in Amoris triumpho exemplar eſt mutuatus, cum eum ſupra ignitum currum impoſuit, ita dicens.

Igneus eſt illi currus, qui nudus, & infans
Apparet, plenam telis fert ille pharetram
Ex humeris, arcumque manu idem in prælia geſtat.

Quod ardentis amantium cupiditatis est argumentum, quæ cum spe rei amatæ obtinendæ conjuncta, magis semper accenditur; ut Alexander Aphrodiseus quodam in problemate testatur, ubi quærit, cur amantium partes extremæ modo frigidæ sint, modo calidæ; ad quam dubitationem respondet; ejus vicissitudinis causam esse spem, atque timorem, cum enim cor sedes, fonsque vitæ exsistat; ex quo in reliquum corpus spiritus derivent, qui ei robur, vigoremque suppeditent, cum id aliquo dolore opprimitur, non solum nullas potest ex se in aliena loca suppetias emittere, sed etiam antea emissas ad sese revocat, ut inde magis ad confligendum cum dolore illo corroboretur. Atqui amantes maxime omnium dolent, cum vident se spe omni rei amatæ potiendæ exclusos. Itaque minime mirum videri debeat, si extremæ eorum partes interdum frigeant. Eædem calescunt quandoque, cum scilicet amans in spem venit, fore ut tandem aliquando re cupita fruatur: cor enim præ lætitia quodammodo dilatatur, & ad cæteras corporis partes concepti gaudii nuncia emittit: hi sunt vividi quidam spiritus, qui corpus universum calefaciant, eique ruborem quemdam inducant. Sed alii existimant potius à verecundia ruborem hunc oriri, perinde atque animus sibi conscius, se, cum corporis voluptatibus dat operam, ab honestate recessisse, latere studeat. Itaque velati velo, rubore eam partem obtendat, quæ præcipue est verecundiæ sedes. Cæteræ Cupidinis partes, ejusque arma à Servio in I. Æneid. exponuntur, is ita dicit, quia turpitudinis est stulta cupiditas, puer pingitur, item quia imperfectus est in amantibus sermo, sicut in puero: quod etiam Virgilius in IV. Æneidos in Dione ostendit, dicens,

Rubor in amantibus cur.

Incipit effari, mediaque in voce resistit.

Alatus autem ideo est, quia nihil amantibus levius, nihil mutabilius invenitur, ut apud Virgiliū in ipsa Didone probatur, quæ paullo post cum quem tantopere amaverat, capitali odio insectatur. Et Terent. in Eunucho id ita expressit.

In amore hæc omnia insunt vitia, injuriæ,
Suspiciones, inimicitiæ, induciæ:
Bellum, pax rursum.

Itaque Franciscus Petrarcha postquam varios alicubi affectus amatorios longa oratione est prosequutus, ita concludit.

Summa sit, inconstans nimium est (heu) vita in amante;
Est audax, eadem magni est & plena timoris;
Paullum dulcis habet, multum commiscet amari.

Sagittas vero idcirco gestare dicitur, aut, quia & ipse, ut illæ incertæ, velocesque sunt, neque semper feriunt quo destinantur, quemadmodum de amantibus diximus, qui cito sententiam mutant, neque semper eo perveniunt, quo aspirant: aut quod sicut illæ sunt acutæ, ita conscientiæ vellicatio post patrata flagitia amatoria, animum fodicat, qui post factum, tandem aliquando se perperam gessisse advertit: aut etiam Amoris sagittæ ejus in nos

cele-

celerem adventum innuunt, nam sæpe vel primo aspectu sine ullo animi sensu, homines rei visæ pulcritudine mirifice incenduntur: quo is spectasse videtur, qui Cupidini in manus fulmen tradidit, prout in Curia Octaviæ visebatur, cujus rei, ut scribit Plinius, auctor ignorabatur: sed id affirmabatur, Alcibiadem fuisse principem forma in ea ætate, in cujus clypeo ita erat pictus, perinde atque, sicut Jovis, Deorum principis proprium est fulmen, ita is pulcritudine longe cæteris mortalibus antecelleret. Sed illud fortasse dici possit, visum esse, Amori non satis esse, ad ejus vires exprimendas, facem præbere, sed potius fulmen tribuendum, quandoquidem hoc non solum ea comburat, quæ facile ignem concipiunt, sed illa quoque statim incendat, quæ difficile ab igne corripi possunt, omnia etiam perrumpat, diffringat, comminuatque, quæ offenderit, quamvis ea sint durissima; idem quaqua mirabili quadam celeritate pervadat: quæ omnia mirifice in Amoris vires quadrare videntur: quod optime à Propertio, quadam in Elegia lib. II. sic describitur.

Quicumque ille fuit, puerum qui pinxit Amorem,
Nonne putas miras hunc habuisse manus?
Hic primum vidit sine sensu vivere amantes,
Et levibus curis magna perire bona.
Idem non frustra ventosas addidit alas.
Fecit & humano corde volare Deum:
Scilicet alterna quoniam jactamur in unda,
Nostraque non ullis permanet aura locis.
Et merito hamatis manus est armata sagittis,
Et pharetrâ ex humero Gnosia utroque jacet:
Ante ferit quoniam, tuti quam cernimus hostem,
Nec quisquam ex illo vulnere sanus abit.

In Templo etiam Æsculapii fuisse Cupidinis simulacrum, Pausanias in Corinth. refert, Pausaniæ opus, ubi Cupido abjecto arcu & sagittis, Lyram tenebat. Idem in Achaicis scribit, se Ægiræ in quadam ædicula Cupidinem prope Fortunam astantem vidisse: quod eo spectat, ut intelligamus hanc in amatoriis rebus plurimum posse: licet & ille magnas vires habere, per nostram socordiam, vulgo existimetur. Has immensas, ut ajunt, amoris vires adumbrasse volunt Acusilaum, qui ut Plinius lib. XXXVI. refert, marmoream leænam effinxit, aligerosque cum ea ludentes Cupidines; quorum alii religatam tenerent, alii è cornu cogerent bibere, alii calciarent sociis; omnes ex uno lapide. Omnium animantium sine controversia Leo est ferocissimus: sed inter eos fæmina masculo efferatis moribus longe præstat; hæc tamen amoris viribus cedere dicitur. Cum igitur stulta hominum opinione sit amor adeo potens; hinc jactatum est; *Omnia vincit Amor.* Imago. 82. a. *Cupido cum Fortuna.*

Ideoque poetæ callidi mendaciorum artifices sunt fabulati ab amore Panem

devictum esse, qui prior eam provocaverat; quod si ad res naturales trahere volumus, significare potest, rerum naturam, quam Pan suo nomine repræsentat, cum ab initio operari incepit, statim etiam suis operibus esse delectatam. Ea igitur hujusmodi delectatione capta, Amorem quodammodo provocavit: qui illam suis viribus ita sibi subjecit, ut nihil illa absque eo umquam audeat moliri. Hinc elementorum inter se discors concordia existit, quæ mirabili quodam consensu ad rerum omnium coagmentationem coeunt. Platonici quoque in ea sunt sententia, ut putent, animos nostros è cœlo in mortalia hæc corpora delabi, cum amore quopiam erga ea teneantur; eosdemque his vinculis exsutos, ad cœlum conscendere, cum terrenorum amore vacui, totos se ad cœlestia amanda convertunt. Quidam etiam asseruerunt, duas in cœlo januas esse, per quarum unam animi è superioribus ad inferiora descenderent, per alteram è contra ab his ad illa adscenderent: hanc Deorum, illam hominum dixerunt: ambarum januarum claves penes amorem esse, Orpheus volebat, ita ut absque ejus arbitrio nemini transitus ex uno in alterum locum daretur. Quare non absurde amor, geminas in manibus claves habens, depingi posset. Sed non ita semper Poëtæ amorem omnium domitorem prædicatunt, quin interdum & ipsum victum inducant, quemadmodum Ausonius in quodam elegantissimo poemate fingit, eum in myrto, tamquam in patibulo quondam suspensum, suorum facinorum abunde pœnas dedisse. Id ob ejus mirabilem quemdam leporem visum est huc adscribere. Est autem hujusmodi;

Aeris in campis, memorat quos Musa Maronis,
Myrteus amentes ubi lucus opacat amantes:
Orgia ducebant Heroides, & sua quæque,
Ut quondam occiderant, lethi argumenta gerebant
Errantes silva in magna, & sub luce maligna,
Inter arundineasque comas, gravidumque papaver,
Et tacitos sine labe lacus, sine murmure rivos:
Quorum per ripas nebuloso lumine mercent,
Scripti olim regum, & puerorum nomina flores,
Miratur Narcissus, & Oebalibes Hyacinthus,
Et crocus auricomans, & murice pictus Adonis,
Et tragico scriptus gemitu Salamonius Ajax.
Omnia quæ lacrymis, & amoribus anxia mœstis,
Exercent memores, obita jam morte, dolores,
Rursus in amissum revocant Heroidas ævum.
Fulmineos Semele decepta puerpera partus
Deflet, & ambustas lacerans per inania cunas
Ventilat ignavum simulati fulminis ignem.
Irrita dona quercus, sexu gavisa virili,
Mœret in antiquam Cœnis revocata figuram.

Vulne-

Vulnera siccat adhuc Procris: Cephalique cruentam
Diligit & percussa manum. Fert fumida teste
Lumina Sestiaca praeceps de tarre puella.
Et de Nimboso saltum Leucate minatur
Mascula Lesbiacis Sappho peritura sagittis.
Harmoniae cultus Eriphyle moesta recusat,
Infelix nato, nec fortunata marito.
Tota quoque aeriae Minoia fabula Cretae
Picturarum instar tenui sub imagine vibrat.
Pasiphae nivei sequitur vestigia tauri.
Licia fert glomerata manu deserta Ariadne.
Respicit abjectas desperans Phaedra tabellas.
Haec laqueum gerit: haec vana simulacra coronae.
Daedaliae pudet hanc latebras subiisse juvencae.
Praereptas quaeritur per inania gaudia noctes,
Laudamia duas vivi, functique mariti.
Parte truces alia strictis mucronibus omnes
Et Tysbe, & Canace, & Sidonis horret Elissa.
Conjugis haec, haec patris, & haec gerit hospitis ensem.
Errat & ipsa, olim qualis per Latmia saxa
Endymioneos solita affectare sopores
Cum face, & astrifero diademate Luna bicornis.
Centum aliae veterum recolentes vulnera amorum,
Dulcibus, & moestis refovent tormenta querelis.
Quas inter medias furvae caliginis umbram
Dispulit inconsultus Amor stridentibus alis.
Agnovere omnes puerum, memorique recursu
Communem sensere reum; licet humida circum
Nubila, & auratas fulgentia cingula bullas.
Et pharetram, & rutilae fuscarent lampados ignem;
Agnoscunt tamen: & vanum vibrare vigorem
Occipiunt: hostemque unum, loca non sua nactum,
Cum pigros ageret densa sub nocte volatus,
Facta nube premunt, trepidantem, & cassa parantem
Suffugia, in coetum mediae traxere catervae.
Eligitur moesto myrtus notissima luco,
Invidiosa Deum poenis cruciaverat illic
Spreta olim memorem Veneris Proserpina Adonim.
Hujus in excelso suspensum stipite Amorem,
Devinctum à tergo palmis, substrictaque plantis
Vincula moerentem: nullo moderamine poenae

Afficiunt: reus est sine crimine, judice nullo
Accusatus Amor: se quisque absolvere gestit,
Transferat ut proprias aliena in crimina culpas.
Cuncta exprobrantes tolerati insignia Lethi
Expediunt: hac arma putant, hac ultio dulcis,
Ut quo quaque perit, studeat punire dolorem.
Hac laqueum tenet: hac speciem mucronis inanem
Ingerit: illa cavos amnes, rupemque fragosam,
Insanique metum pelagi, sine fluctibus aequor:
Nonnulla flammas quatiunt, trepidoque minantur
Stridentes nullo igne faces, rescindit adultum
Myrrha uterum lacrymis lugentibus inque paventem
Gemmea fletiferi jaculatur succina trunci:
Quadam ignoscentum specie ludibria tantum
Sola volunt: stilus ut tenuis sub acumine puncti
Eliciat tenerum, de quo Rosa nata, cruorem:
Aut pubi admoveant petulantia lumina lychni.
Ipsa etiam simili genitrix obnoxia culpa
Alma Venus tantos penetrat secura tumultus,
Nec circumvento properans suffragia nato
Terrorem ingeminat, stimulisque accendit amaris
Ancipites Furias: natique in crimina confert
Dedecus ipsa suum; quod vincula caeca mariti
Deprenso Mavorte tulit: quod pube pudenda
Hellespontiaci ridetur forma Priapi,
Quod crudelis Eryx, quod semivir Hermaphroditus.
Nec satis in verbis roseo Venus aurea serto
Moerentem pulsat puerum, & graviora paventem
Olli purpureum multato corpore rorem
Sutilis expressit crebro rosa verbere: qua jam
Tincta prius, traxit rutilum magis ignea fucum,
Inde truces cecidere minae: vindictaque major
Crimine visa suo Venerem factura nocentem.
Ipsae intercedunt Heroides, & sua quaeque
Funera crudeli malunt adscribere fato.
Tum grates pia mater agit, cessisse dolentes,
Et condonatas puero dimittere culpas:
Talia nocturnis olim simulacra figuris
Exercent trepidam casso terrore quietem.
Quae postquam multa perpessus nocte Cupido,

Effu-

Effugit, pulsa tandem caligine somni,
Evolat ad superos, portaque evadit eburna.

VENUS.

ANTEQUAM Veneris imaginem describam, ejus naturam paucis adumbrandam, operæ pretium duxi, ad causam eorum intelligendam, quæ inferius dicentur. Venus igitur libidinis, ac lasciviæ Dea habebatur, tamquam ea libidinem, lascivasque cogitationes in hominum animis injiceret, quas illa etiam ad opus deducendas curaret. Itaque eam Amoris matrem finxerunt, quod scilicet numquam fere mas cum fœmina conjungatur, nisi amore intercedente. Eamdem etiam veteres, sicuti & Hymenæum, ac Junonem, nuptiis præposuerunt; eæ namque contrahuntur, ut per concubitum proles sequatur. Pulcritudo quin etiam in Veneris potestate esse credebatur, quam illa tribuere, adimereve cuilibet pro libito posset. Ea juxta physicos vim in animantibus cunctis insitam repræsentat, qua ad procreandum illæ excitantur. Quamobrem qui sentiunt, animum nostrum è cœlo in corpus delabi, & ex singulis cœli globis varios affectus contrahere, ex Venere appetitum ad venerea illum sortiri asserunt. Alii etiam fabulas ad res naturales pertrahentes, Venerem, Junonem, Lunam, Proserpinam, Dianam, aliasque nonnullas Deas idem numen, diversas virtutes sub variis nominibus adumbrans, esse dicunt; quemadmodum hic ex diversis Veneris imaginibus cernetur. Habetur in fabulis, eam ex maris spuma exstitisse, ubi in id Saturnus patris Cœli virilia, à se abscissa projecisset: quod cum ab aliis multis, tum à Leone Hebræo optime in dialogis de Amore explicatur, cum ergo veteres illam è mari ortam exprimere vellent, eam inde emergentem, in concha stantem, adolescentulam, pulcerrimam nudamque depingebant: eamdem interdum in mari natantem designabant. Huc Virgilius lib. v. Æneid. alludit, cum Neptunum Veneri respondentem inducit, in hæc verba;

Venus libidinis Dea.

Veneris ortus.

Fas omne est, Cytherea, meis te fidere regnis,
Unde genus ducis.

Quare & Græci eam ἀφροδίτην à spuma appellant. In Jovis etiam Olympii templo, ut Pausanias in Eleis prioribus refert, Venus visebatur, quæ è mari emergens à Cupidine excipiebatur. Interdum eadem concham manu tenens, roseo serto edimita effingebatur; nam rosæ ei sunt dicatæ, ut inferius latius dicemus: Concha autem, eam ex mari ortam innuit. Eam statim è mari Paphum appulisse dicebant, forte quod Cyprii, aut quod talem cœli positum sint sortiti, aut alia de causa, mirum in modum veneris voluptatibus sint dediti. Itaque præcipue eam cultu prosequebantur, templumque illius quod eos exstabat, in quo ejus statua non humanam figuram præferebat, sed quoddam in basi latum, atque rotundum erat, quod paulatim in acumen vergebat: cujus

rei, ut scribit Cornelius Tacitus nulla videbatur ratio reddi posse. Sed tamen aliqui sentiunt, hanc figuram corporis humani umbilicum referre: hæc Veneri est attributa, quod libido in mulieribus in hac parte residere ac inde incipere credatur. At quid dicemus de Jove Ammonio, qui ut superius meminimus, ita erat effictus; Ego hujus sum sententiæ, aliquid arcani sub hac figura latere, quod ejus authores in vulgus proferre noluerint, ut posteris materiam ad aliquid per se excogitandū relinquerent: aut quod antiqui semper sint arbitrati, res ad religionem pertinentes esse celandas, aut tam obscure innuendas, ut à nemine intelligi possent, nisi ab eo qui magnum studium ad eas indagandas attulisset: hoc ideo senserunt; quod ita majori venerationi essent futuræ. Veneri etiam sicut & cæteris Diis currus est tributus, quo per aerem, per mare, aut qua tandem libuisset veheretur. Sed Claudianus, cum eam in nuptias Honorii & Mariæ inducit, à Tritone humeris vectā, ac ejus cauda sursum erecta tamquam umbraculo tectam fingit. Ejus currus à candidissimis columbis trahi dicitur; hujusmodi enim aves maxime ei congruere videntur; ideoque Veneris aves dicuntur, nam præcipuo quodam impetu ad coitum feruntur, nec est ullum anni tempus quo ab hoc opere cessent. Fabulantur etiam Poetæ, ideo columbas Veneri esse gratas, quod Peristera Nympha quæ unice ab ea diligebatur, in hanc avem sit mutata. Ælianus præterea hinc ostendit, Veneri columbas esse sacras, quod in Erice Siciliæ monte quidam festi dies in Veneris cultum celebrarentur, quos Siculi transitus dies appellabant: nam tunc Venerem in Lybiam transire dicebant, atque ea de causa in illa regione nulla eo tempore columba apparebat, tamquam omnes ad suam dominam comitandam essent profectæ: post nonum diem una omnium pulcherrima è mari Lybico evolare cernebatur, non aliis similis, sed rubra ut Anacreon scribit, ea Venus esse existimabatur, quam ille purpuream appellat: hanc infinitæ propemodum sequebantur. Itaque Ericis montis accolæ tunc reditus dies celebrabant, & divites opipara convivia instruebant, quemadmodum Athenæus refert. Cycni quoque Veneris currum pertrahebant, juxta Horatii, Ovidii, Statiique sententiam; aut quod avis hæc per se sit innocentissima, cum neminem umquam lædat, aut propter cantus suavitatem, qui magnopere libidines in nobis excitat. Hæc Dea nuda effingitur, eam scilicet ob causam, quod Venereis voluptatibus addictus, sæpe omnibus suis bonis spoliatur; nam ejus rem familiarem meretrices abligurriunt, corpus debilitatur, animus ea labe adspergitur, ut nihil amplius pulcritudinis in eo exsistat. Vel eamdem nudam veteres ostenderunt, ut nos inde intelligeremus, amatoria furta latere diu non posse, nam tandem aliquando in lucem emergant, necesse est, tum scilicet, cum minime suspicamur. Huc fortasse Praxiteles spectans, Gnidiis Venerem ex candidissimo marmore nudam effinxit, quæ tantæ erat pulcritudinis, ut multi Gnidum navigarent, ejus tantum videndæ cupiditate allecti. Ferunt amore captum quemdam, cum delitu-

Columbæ Veneris aves.

Imago 53.2.

Cygni Veneri sacri.

tuiſſet in templo, ſimulacro cohæſiſſe; ejuſque cupiditatis eſſe indicem maculam. Venus per mare natat; unde intelligamus licet, quam ſit amara hominum laſcivorum vita: quæ aſſiduis incertorum conſiliorum procellis agitatur, in quibus ſæpe naufragium faciunt. In Saxonum hiſtoriis exſtat, fuiſſe in Saxonia ejuſmodi Veneris ſimulacrum: Stabat Dea in curru nuda, myrto capite cincta, ardentem facem pectore, dextera mundi figuram, ſiniſtra mala aurea tria ferebat: poſt etiam erant nudæ Gratiæ, nexis manibus poma geſtantes, averſis invicem vultibus dona conferentes: jugales quadrigæ aderant, gemini cycni, totidemque columbæ. Myrtus erat Veneri ſacra: quod crederetur vim habere, ad amorem inter duos conciliandum, eumque conſervandum. Plutarchus pacis eam ſymbolum eſſe dicit: hinc factum eſt, ut ovantes myrtea corona cingerentur: nam ii cum parvo labore, & abſque cæde de hoſtibus victoriam reportaſſent, Veneris planta coronabantur: ea enim vim, bella diſcordias averſatur: Alii ſentiunt, myrtum Veneri datam, quod planta ſit maritima, unde & nata ſit Venus. Eidem roſæ ſunt ſacræ: quod ſicut eæ rubræ ſunt, & non ſine ſpinarum punctionibus decerpi poſſunt, ita & Veneris voluptates ſecum ruborem afferunt, & conſcientiæ ſtimulis aſſidue nos pungunt: ita ut maximum ex eis dolorem contrahamus: præterea roſæ pulcritudo brevi durat, citoque langueſcit: idem voluptatibus fœdis accidit: ideoque ex roſis Veneri ſerta conficiebant. De eis fabulantur, olim eas fuiſſe albas; ſed quondam Venerem, cum ſuppetias amaſio ſuo Adoni latura curreret, cum ſcilicet Mars hunc ſuum rivalem jam eſſet de medio ſublaturus, pedem roſarum ſpinis incautam impoſuiſſe, ab eiſque cruentatam, ſuo ſanguine roſas reſperſiſſe, indeq; eas rubras effectas eſſe. Venerem Apulejus, cum de Judicio Paridis, in ſcena exhibito, agit, ſic fere deſcribit; Erat illa pulcerrimi aſpectus, coloris ſuavis, atque jucundi, & nuda fere totam venuſtatem demonſtrabat, nam pertenui velo operta, ſua membra non operiebat, ſed potius adumbrabat. Corpus candidum erat, ita ut cælitus deſcendiſſe diceres: velum erat cæruleum, maris inſtar, unde ea nata eſſe creditur: eam laſcivi Amores præcedebant, faces præferentes, ut antiquorum erat mos, apud quos quinque pueri novam ſponſam, ad mariti domum euntem, cum facibus præcedebant. Veneris quoque latera hinc Gratiæ, illinc Horæ claudebant; quæ floreis ſertis voluptatum Deam adornare videbantur. Ita Apulejus Venerem exprimit. Sed alii eam pone Gratias, ad latera Cupidinem, & Anterotem habentem effingunt. Horatius eam lætam, & ridentem facit, dicitque Jocum ac Cupidinem illam circumvolare. Homerus eam fere φιλομμειδῆ hoc eſt, riſus amatricem cognominat; riſus enim eſt lætitiæ argumentum, quæ laſciviam comitatur. In Petri Appiani antiquariis exſtat puer nudus, alatus, myrtoque coronatus, qui humi ſedet, ac barbiton pulſat, quem inter crura continet: ejus inſcriptio eſt VENUS: ante hunc alias puer ei ſimilis

Myrtus Veneri ſacra.

Roſa Veneri ſacra.

rectus stat, eumque inspicit, ambabusque manibus, in altum elevatis comam una cum facie muliebri tenet; ex ea pannus usque ad mediam comam dependet. Faciei inscriptio est JOCUS, pueri est, CUPIDO. Veneri non solum lascivas, sed & pudicas cogitationes veteres adscribebant. Itaque Romani, libris Sibyllinis per decemviros inspectis, censuerunt, ut Veneris Verticordiæ simulactum consecraretur, quo virginum, mulierumq; mens à libidine ad pudicitiam converteretur; causam nominis Ovid. lib. IV. Fast. affert, quod lascivarum fœminatum corda, ad pudicitiam converterit. Eo spectasse Marcellus videtur, qui, victis Syracusis, templum Veneri extra urbem ad mille circiter passus posuit, ut scilicet procul lascivia à Romanis mulieribus abesset, sicut templum illud à mœnibus Romanis recedebat. Ad hoc Romanæ adolescentulæ, nubiles jam proficiscebantur, sigilla quædam offerentes, ex argilla, aut panno confecta, quibuscum jam in puellari ætate ludere solitæ essent. Venus hæc verticordia illi similis erat, quæ à Græcis ἀποςροφία appellabatur, vertibilem nos diceremus, hæc homines à scelestis & impiis operibus, & desideriis parum æquis, malisque cogitationibus, avertere putabatur. Nomen id
Imago. 84. a. illi Harmonia Cadmi uxor imposuit. Apud Græcos Venus erat etiam Urania, hoc est, cœlestis cognominata, à qua purum illum, ac sincerum amorem ad nos manare arbitrabantur, qui omnem penitus corporum conjunctionem aversatur. Erat & alia, πανδήμιον, hoc est, popularis dicta; quam scopas arieti insidentes, pedeque testudinem opprimentes finxit, ut Alexander Neapolitanus refert. De eadem re Plutarchus in præceptis connubialibus meminit; rationemque reddit, dicens; apud Eleos Venerem esse; quæ pede testitudinem calcat; ut eo mulieres docerentur, ad ipsas domus custodiam pertinere; easque decere, parum admodum loqui, cum silentium mulierum sit maximum ornamentum. Idem Plutarchus alibi ejus imaginis rationem explicans, scribit adolescentulas, dum adhuc sunt innuptæ, sub alterius custodia esse debere: sed, cum matrimonio junctæ fuerint, ipsarum esse manus, domum custodire, cæterum semper silentium illis esse servandum, tamquam viris incumbat, pro eis, ubi opus fuerit, loqui: nam Plinius scribit, testudinem lingua carere: idem refert, quod etiam Ælianus confirmat, testudinem fœminam in coitu aversam se masculo præbere: atque ideo vix se in pedes erigere posse, cum magno periculo, ne sit feris præda, præcipue aquilæ: quare maxime à coitu refugit, quem tunc appetit cum quamdam herbam tetigerit. Hinc mulieres discant, quanto se discrimini committant, cum suam pudicitiam prostituunt, sibique statuant tunc tantum concubitum expetendum, cum prolis relinquendæ gratia, se legitimo matrimonio junxerint. Veteres solebant cum Venere Mercurium conjungere, quo innuebant, amorem suavibus verbis conciliari plerumque solere. Hac etiam de causa, inter Gratias, Veneris comites, Pithos collocabant, quæ à Latinis Suadela dicitur, & erat persuadendi Dea.

Hæc

Hæc in Jovis templo apud Eleos Veneris, è mari emergenti, à Cupidineque ſuſtentatæ, coronam offerebat. Margarenſes quoque Suadelæ ſimulacrum in Veneris templo dedicarunt: primus fuit Theſeus, qui amatarum ſimul conjunctarum cultum induxit; ut Pauſanias ſcribit, cur in civitatem plebem per agros ſparſam coegiſſet. Alibi etiam per Græciam templa Suadelæ erant poſita una cum Venere: nam juxta Ovidium lib. I. v. Faſtorum Venus.

Illa rudes animos hominum contraxit in unum,
Et docuit jungi cum pare quemque ſua.

Amatoreſque primi eloquentiam invenerunt, qua adoleſcentulas, à ſe adamatas, ad ſua vota pertrahere ſtudebant; multaque alia ad earum pudicitiam expugnandam excogitarunt, atque invenerunt. Itaque Arcades Venerem Machinatricem, atque Inventricem appellabant. Venerem veteres licet lætis, mollibus, voluptuoſiſque præpoſuerint, (nam eam Jupiter apud Homerum, hortatur ut à triſtibus bellis abſit, tum, cum ipſa ſuppetias Æneæ contra Diomedem latura, in manu vulnus ſuſcepit; hæc inquiens, Martis, aut Minervæ eſſe opera, ad ipſam vero non bella, ſed amatoria officia ſpectare) ſed tamen eam quoque armatam interdum effinxerunt: hujus rei cauſam ſic Lactantius narrat; Cum, inquit, Meſſenios obſiderent Lacedæmonii; & illi furtim deceptis obſeſſoribus, egreſſi, ad diripiendam Lacedæmonem cucurriſſent, à Spartanis mulieribus fugati, fuſique ſunt. Cognitis autem hoſtium inſidiis, Lacedæmonii ſequebantur: his armatæ mulieres obviam longius exiverunt: quæ cum viros ſuos cernerent, parare ſe ad pugnam, quia putarent Meſſenios eſſe, ſe eorum uxores eſſe indicarunt: at illi, uxoribus cognitis, in libidinem concitati, ſicut erant armati, permixti ſunt utique promiſcue (nec enim vacabat diſcernere) Quare propter hujus facti memoriam, ædem Veneri armatæ & ſimulacrum poſuerunt. Legitur de hac re elegans ſane Auſonii Epigramma, de Græco expreſſum; quod eſt hujuſmodi;

Armatam Venerem vidit Lacedæmone *Pallas:*
Nunc certemus, ait, judice vel Paride.
Cui Venus, Armatam tu me temeraria temnis?
Quæ, quo te vici tempore, nuda fui.

Eadem hanc, vel aliam ob cauſam eſt quoque Victrix cognominata. Et in agro Corinthio Veneris ſtatua exſtabat; Victoriam porrigentis, Nicophoroſque, hoc eſt, Victoriam geſtans dicebatur. Eam, Pauſanias ſcribit, ab Hypermeſtra dicatam: nam illa, cum, patris imperio contempto, ſuum virum interficere noluiſſet, à patre fuit in judicium vocata, ſed judicum ſententiis abſoluta, Veneri ejuſmodi ſtatuam poſuit. Romani autem Venerem Victricem ita effingebant, ut in quodam Numeriani Imper. numiſmate cernitur. Erat imago ſtolata, quæ dextra Victoriolam porrigebat, ſiniſtra neſcio quid hac forma $\overset{\circ}{\triangle}$: quod alii putant, umbilicum eſſe, qua ſpecie apud Paphum colebatur, ut ſupra docuimus; alii ſpeculum arbitrantur; nam Philoſtratus in

Amorum tabula ſcribit, Nymphas Veneri ſtatuam poſuiſſe, quod tam pulcræ prolis eſſet mater, ſpeculum etiam argenteum dedicaſſe. In quodam Fauſtinæ numiſmate Venus cernitur, ſiniſtra clypeum ad humum protenſum tenens, in quo duæ imagunculæ ſunt exſculptæ; dextera vero Victoriam porrigens: inſcriptio eſt, VENERI VICTRICI. In alio ejuſdem Fauſtinæ numiſmate ubi inſcriptio eſt, VENUS, mulier recta cernitur, quæ ſiniſtra veſtis lacinias tenet, ſurſumque reducit, dextera neſcio quid porrigit, pomum videtur; ob memoriam forte pomi illius, quod ipſi à Paride eſt adjudicatum. Pauſanias etiam eidem pomum in manus tradit, cum de quopiam

Imago. 55. a.

Veneris ſimulacto ſcribit, quod erat apud Sicyonios, ibi narrans, templum Deæ poſitum, in quod non niſi duabus mulieribus aditus patebat; quarum una, quæ & templi cuſtos erat, dum huic muneri præerat, caſta perſeverabat; altera virgo erat, nam ſacras res tractabat, hæc anno expleto, alteri hanc ſacrotum adminiſtrationem tradebat. Cæteri, qui Deam veneraturi veniebant, fotas pro januis ſtabant. Deæ ſtatua erat aurea, ea ſedebat; manu una aliquot papaveris capita tenebat, altera pomum; in capitis vertice neſcio quid affixum habebat, quod cardinem referret. De quadam Venere Pauſanias in Laconicis meminit, quæ Motpho dicebatur à Tyndareo poſita, erat enim ædicula ſupra Veneris armatæ fanum, ubi Dea ſedebat, in capite tegumentum habens, & ad pedes pedicas; quibus innuebatur, juxta nonnullorum ſententiam, uxores viris, quibus cum ſunt matrimonio conjunctæ, connubialia vincula diſſolvere non debere. Nam quod Veneri vincula Tyndareus pedibus injecerit, ut filiarum opprobria ulciſceretur, non credendum Pauſaniæ videtur; idque non injuria; nam ſtatuas veteres Diis dicabant, ut erga eos pietatem, ac religionem præ ſe ferrent, aut ut ab eis hac ratione opem impetrarent; vel etiam ut earum forma diverſas Deorum virtutes adumbrarent. Itaque non ſolum Veneris, ſed etiam nonnullorum Deorum pedes pedicis vincti cernuntur, non contumeliæ, aut injuriæ referendæ gratia, ſed alias ob cauſas, de quibus ſuperius egimus. Licet autem Venus meretricum numen eſſe proprium putaretur, ut quæ meretriciam artem prima inveniſſet exercuiſſetque. Itaque meretrices ejus Feſta ſumma cum religione celebrabant, ab ea votis & precibus contendentes, ut venuſtatem, pulchritudinem ac gratiam ſibi apud omnes conciliaret, quo maxima lucra, ac pecunias ab amatoribus extorquere poſſent, ſed tamen eadem ſummo cultu etiam ab honeſtis puellis afficiebatur, quod exiſtimarent, eam ſibi ejuſmodi venuſtatem ac formam elargiri poſſe, ut facile nubere poſſent: nam & Venus, ut alibi ſcripſimus, apud antiquos matrimonio erat præpoſita. In Græcia quoque erat ſpelunca, ubi ſicut Pauſanias refert, Veneri divini tribuebantur honores, quo diverſas ob cauſas multi confluebant, ſed Viduæ præſertim, à Dea felices alteras nuptias precaturæ. Nuptæ quin etiam Venerem orabant, ut concordiam

Venus armata.

diam sibi cum suis viris conservaret, lætaque prole se fæcundaret. Quamobrem Venus omnium generum mulieribus erat commune numen; quæ cum majori se religione erga Deum obstringi, quam viri sentirent, quidquid sibi prospere successisset, Veneri acceptum referebant: neque vero homines erga eam se ingratos præbuerunt: Nam beneficia ab ea recepta, magna animi gratitudine sæpe compensasse leguntur. Itaque Romani, cum à Gallis in Capitolio obsiderentur, ubi maxima omnium rerum penuria laborabant, quia mulieres sibi comas, ad funes in machinarum usum conficiendos, absciderunt, liberati obsidione. Veneri, ab ipsis Calvæ cognominatæ, Templum, ut Lactantius scribit, dedicarunt, in beneficii à mulieribus accepti memoriam conservandam: sed aliàs semper Venus pulcherrima coma effingitur, qualem eam Claudianus in Nuptiis Honorii & Mariæ describit, ita dicens;

Cæsariem tum forte Venus subnixa corusco
Fingebat solio; dextra, lævaque sorores
Stabant Italiæ: largos hæc nectaris imbres
Irrigat; hæc morsu numerosi dentis eburno
Multifidum discrimen erat: sed tertia retro
Dat varios nexus, & justo dividit orbes
Ordine.

Neque solum comatam Venerem antiqui, sed & barbatam expresserunt: nam ejusmodi statua apud Cyprios visebatur, ut Alexander Neapolitanus scribit; quæ aspectu quidem virili erat, sed muliebrem habitum gestabat. Suidas scribit Veneris simulacrum aliquando effingi solitum cum pectine & barba, quod Romanis aliquando mulieribus pestilens irrepsit pruritus, quo morbo cum pili deciderent omnes, pectinum non erat usus. Quare mulieres tam deformi, ac invenusto morbo primum angebantur: hinc Veneri vota facientes, deæ miseratione eis pili iterum succreverunt: & propterea mulieres hac peste liberatæ, Deæ simulacrum cum pectine posuere; eidemque simul barbam effinxere, ut Dea mascula, & fœminea instrumenta haberet, ut omnis generationis præses crederetur: ideoque superiora corporis cingulo tenus maris speciem præferebant; inferiora vero fœminæ. Neque Veneri tantum à veteribus tributum est, ut mas simul, & fœmina esset, sed cæteris quoque Diis, quibus utriusque sexus nomen est inditum, ut significaretur inter eos nullam in hoc esse differentiam, qualem inter mortales cernimus. Proditum est, apud Carenos, qui sunt Arabiæ populi, observatum esse, ut, qui Lunam fœmineo genere, & nomine putarent nuncupandam, is addictus mulieribus semper inserviret: qui vero marem esse crederet, is in uxorem dominaretur, neque ullas muliebres pateretur insidias. Hinc licet Græci vel Ægyptii eo genere, quo

Venus Barbata.

Imago 86, a.

Dei omnes mares, ac fœminæ.

quo fœminam hominem, etiam Lunam Deum dicerent, mystice tamen Deum intelligebant: ideoque ab Ægyptiis vitulus pro Luna tanto cultu est affectus. Parthi Lunum Deum venerabantur. Philochorus etiam, qui idem Lunæ, ac Veneris numen esse arbitratur, (qua in sententia etiam Ægyptii fuere, qui Veneris statuam, sicut & Lunæ cornutam effingebant) scribit, mulieres virili veste, hominesque muliebri, Veneri sacra fecisse. Neque ab hac sententia videtur Seneca in Naturalibus quæstionibus recedere; ubi scribit; Ægyptios ex singulis elementis bina fecisse, unum masculum, alterum fœminam: nam in aëre ventum masculum esse dicebant, fœminam vero id, quod non moveri, caliginosumque esse videtur; salsam aquam marem, dulcem fœminam; in igne id masculum esse, quod comburit, quod lucet vero, fœminam; in terra masculum, quod est durum, ut saxa, fœminam quod molle, culturæque est patiens. Macrobius lib. I. Satur. refert, simulacrum hujus Deæ in monte Libano fictum fuisse, capite obnupto, specie tristi, faciem manu læva intra amictum sustinens, ita ut lacrymæ à spectatoribus manare credantur. Imago hæc Veneris erat, Adonim plorantis, qui fuerat ab apro interfectus. Quare in hujus rei memoriam quædam festa dicta Adonia celebrabantur: tum mulieres cadaverum simulacra feretris imponebant, quæ lacrymis prosequentes, ad sepulturam efferebant: id Plutarchus scribit, Athenis factitatum, ut lacrymas à Venere in Adonidis morte sparsas commemorarent. Apud Argivos, sicut Pausanias meminit, Adonim plorabant quadam in ædicula, quæ non multum à Jovis Servatoris fano aberat. Hanc Veneris imaginem ita Macrobius ibidem exponit; Physici terræ superius hemisphærium, cujus partem incolimus, Veneris appellatione coluerunt; inferius vero hemisphærium terræ, Proserpinam vocaverunt, ergo lugens inducitur Dea, quod Sol annuo gressu, per duodecim signorum ordinem pergens, partem quoque hemisphærii inferioris ingreditur: quia de duodecim signis Zodiaci sex superiora, sex inferiora censentur: & cum est in inferioribus, & ideo dies breviores facit, lugere creditur Dea, tamquam Sole raptu mortis temporalis amisso, & à Proserpina retento: rursumque Adonim redditum Veneri credi volunt, cum Sol, evictis sex signis annuis inferioris ordinis, incipit nostri circuli lustrare hemisphærium, cum incremento luminis & dierum. Ab apro autem tradunt interemptum Adonim, hiemis imaginem in hoc animali fingentes, quod aper hispidus, & asper, gaudet locis hispidis, & lutosis, pruinaque contectis, proprieque hiemali fructu pascitur glande. Ergo hiems veluti vulnus est Solis, quæ & lucem ejus nobis minuit, & calorem: quod utrumque animantibus accidit in morte. Quare dicta imago terræ quoque hiemalis est, quo tempore obnupta nubibus, Sole viduata stupet; fontesque velut terræ oculi, manant; agriq; iterũ suo cultu vidui mœstam faciem uberius sui monstrant. Hæc Macrobius. Sed & Eusebius in libris de Præparatione Evangelica

Lunus Deus.

phy-

physicè de venere loquens, ab ea dicit, vim generandi in animantes manare, ac eam fœmini vim indere; ideoque muliebri forma præditam, ut innuatur, rerum ortum ab ea proficisci, pulcram eam effingi, quod omnium stellarum longe pulcerrima videatur, quæ vesperi Hesperus, mane Lucifer, juxta M. T. Ciceronis sententiam appellatur; eidem Cupidinem ad latus adstare, quod ab eo libidines immittantur: ubera, ac genitalia operra habere; nam intra illa semen, item & lac, unde ex semine nata nutriantur, conditum est: à mari natam ferri; quod ejus aqua humidá, ac calida credatur, quæ assidue moretur, ac agitata spumas uberes emittat; quæ omnia in semen quoque quadrant. Multa quoque de venere dici possent, si quis de ea, tamquam de erronum una, deque effectibus, qui huc in terras ex ea dimanant, loqui vellet. Ex quo intelligi daretur, quamobrem veteres, Martem, Deum ita ferocem una cum ea placide degere finxerint. Sed id cum ad nostrum institutum non admodum faciat, optimo jure à nobis prætermitti posse censemus. Quare ad Gratias ac Horas; Veneris comites transeamus.

GRATIÆ.

DESCRIPTA à venere, ejusque filio Cupidine, reliquum est, ut ad ejus comites adumbrandas; accedamus atque ita ad umbilicum institutum opus perducamus, Eæ Venerem semper affectari dicuntur; nam sicut Venus, ac Cupido efficiunt, ut per continuam prolem succrescentem humanum genus conservetur; ita & Gratiæ homines inter se colligatos continent; nam mutua beneficia, quibus alter alterum prosequitur, sunt causæ, cur alter alteri sit gratus; ac omnes vinculo amicitiæ simul copulentur; qua ex hominibus sublata, non est dubium, quin homines cæteris animantibus longe inferiores essent, civitatesque disturbarentur, immo ne essent quidem. Itaque dici fortasse potest, satius fuisse mortales nusquam fuisse, quam ubi fuissent, vivere absque Gratiis. At divina providentia, quæ huic rerum universitati prospicit, eas exsistere voluit. Hæ juxta quorumdam sententiam Veneris ac Bachi filiæ fuerunt, interque mortales sibi domicilium constituerunt: quæ fabula ideo ficta videtur, quod nihil fere hominibus est gratius iis, quæ ab his Deis in nos manant. Alii aliter eas natas fabulantur: sed est extra rem, qua de agimus, varias de hoc variorum opiniones inquirere. Nonnulli dicunt idem Gratiarum numen esse, atque Horarum, sed distincta tamen esse inter eas munera: Chrysippus Gratias paullo juniores, ac pulcriores Horis esse dicébat, ideoque Veneri comites attributas. Horas Homerus ait, cœli portis præesse, curamque habere, ut modo serenum, modo nubilum sit. Hæ idcirco Solis equos curare finguntur, quod ex cursu Solis oriantur, seu potius mensurentur, & distinguantur. Unde Ovidius lib. 11. Metam. ita de eis scribit. *Gratiæ quorum filiæ.*

Jungere equos Titan velocibus imperat Horis,
Jussa Deæ celeres peragunt.

Horæ quatuor. Nec aliud quicquam Horæ sunt, quam anni tempora: hincque est, cur eas quatuor faciant, sicut & quatuor sunt anni partes, ita à Sole distinctæ, ac nominatæ: nam apud Ægyptios Sol præter alia nomina, etiam Hori nomen obtinuit. Itaque de Horis Eusebius in lib. de præparat. Evang. scribit, Horæ, quas quatuor anni tempora, ac cœlum claudere, & aperire dicunt, interdum Soli tribuuntur, interdum & Cereri, atque ideo duos calathos ferunt, alterum florum plenum, quibus ver innuitur; alterum ficubus; quibus æstas significatur. Eas Ovidius libro. I. Fastorum Jano comites adscribit, in cœli januis custodiendis. Ibidem libr. v. Floræ comites facit; sicque Flotam dicentem inducit,

Conveniunt pictis incinctæ vestibus Horæ,
Inque leves calathos munera nostra legunt.

Pausanias scribit, veteres eas in Jovis capite una cum Parcis effinxisse; hoc fortasse innuentes, Fatum nil aliud esse, quam Dei voluntatem, à quo etiam temporum vicissitudo proficiscatur. Philostratus eas sic describit; Horæ, corporea specie in terram profectæ, manus contingentes, annum volutant, & tellus belle fert annua omnia. Flavæ autem hæ super spicarum comis ambulant, non tamen ut frangant, aut flectant, sed usque adeo sunt leves, ut ne cum segete quidem cadant. Sunt autem aspectu valde suaves, artisque mirandæ; dulcissimus est earum cantus, in orbeque convertendo, admirabilem spectatoribus præbent oblectationem, cum omnes veluti saltitent: sublatum autem brachium, comæque demissæ libertas, fervensque præ cursu gena, & una salientes oculi, eas pulcerrimas reddunt. Quia ergo hæ efficiunt, ut terra semina sibi commissa magno cum fœnore restituat, perinde atque beneficiorum memor, nobis gratiam referat; hinc factum est, ut Gratiæ quatuor esse ferantur, sicut & quatuor sunt anni tempora, quæ Horæ dicuntur: ex quo intelligitur, illas atque has idem esse. Gratiæ autem coronatæ, una floribus, fructibusque terræ, altera spicis, & frumento, terra uvis, & pampinis, atque pomis, ultima olivis, cæterisque similibus, Apolloque manu dextera eas gestare fingebatur; quod eæ anni partes à Sole proveniant. Eædem Veneri quoque comites sunt assignatæ; quod olim putarent, ab eis proficisci, quod ad oris speciem, corporisque pulcritudinem spectet; ut Diodorus refert. Earum quoque munus est, ne homines beneficiorum sint immemores, sed grato animo gratiam rependant. Quare aliqui duas tantum Gratias esse existimarunt, ut Lacedæmonii, qui quemadmodum Pausanias in Laconicis refert, duas tantum coluerunt, quia duo tantum ab eis in homines opera manant, unum, quod est, in alterum beneficium conferre, alterum, beneficia accepta compensare. Sed tamen idem Pausanias scribit, omnes, qui in Delo

Gratiæ quatuor.

Gra-

Gratiis una cum Mercurio, aut Apolline statuas posuere, tres eas effinxisse, easdemque tres in arcis Atheniensis vestibulo exstitisse. Itaque vulgo receptum est, eas tres esse: nam beneficia accepta non solum paria reddere, sed majora etiam, & duplicata debemus. Hinc fit, ut earum una terga ad nos obvertat, duæ vultibus nos intueantur, hoc innuentes, nobis in beneficio referendo majori liberalitate utendum, quam cum priores officiis aliquem provocamus, quæ in eum collocare non debemus remunerationem exspectantes, nam fœnus id potius esset, quam beneficium. Gratiæ quin etiam virgines hilares, ac ridentes effinguntur, ut hinc intelligamus, eum, qui beneficium præstat, nulla fraude uti debere, sed animo candido, simplici, atque hilari omnia facere. Eodem etiam spectat, quod illæ nudæ zonisque solutæ pinguntur, quales Horatius descripsit, nam amici inter se animos nudos, apertos, ac omni fraude solutos habere debent. Pausanias in Bœoticis se ignorare fatetur, à quo Gratiæ nudæ primum fuerint effictæ, cum olim vestibus amictæ passim pingerentur, seq; causam latere, cur postea nudæ exprimi ab omnibus & pictoribus, & statuariis, cœperint. Idem scribit, Eteoclem Bœotum primum Gratias colendas instituisse, easque tres induxisse, sed se ignorare dicit, quibus eas nominibus appellarit, Hesiodus autem illas ita nominavit, unam Euphrosynam, quæ hilaritatem significat, alteram Aglaiam, quæ majestatem ac venustatem sonat, tertiam Thaliam, quam florentem festivamque interpretemur licet, quartam Homerus Pasitheam nuncupavit, quam Juno uxorem Somno se tradituram pollicetur, si is Jovem sopiat: idem unam nominat Gratiam, quam Vulcani uxorem, cumque eo semper degisse dicit: hanc pulcra coma decoram Thetidi obviam prodeuntem describit, cum ea ad Vulcanum proficisceretur, oratura ut is arma pro Achille filio suo fabrefaceret. Eleos Gratias ita formasse legimus, ut una rosam, altera talos, tertia myrti ramum manu præferret: Ratio est; quod rosa & myrtus Veneri sunt sacræ, ideo sunt eis traditæ, quæ ut plurimum Veneris sunt comites: talus virginum lusus repræsentat; quales matronas haud deceant. Hæc Pausanias. Alii rosa earum festivitatem innui dicunt, talo vicissim eas commeare debere; myrto, eas semper vivere oportere. Alexander Neapolitanus refert, qui ab Aristotele in Ethicis est mutuatus; olim Gratiarum templum in media platea construi solitum esse; ut eo scilicet homines admonerentur, quo prompto animo beneficia compensarent, id enim Gratiarum munus esse existimabant. Sed id temere fieri nequaquam debet; nam tantum est in vitio ponendum, beneficium in indignum, præsertim non indigentem conferre; quam non ei præstare, qui nostra ope indigeat, præcipue si dignus sit cui succuratur. Id etiam nobis gratiarum imagine significatum, in qua interdum earum Dux Mercurius cernitur, qui rationem ac prudentiam monstrat, ut his ducibus homines utentes, quomodo, quando, quibusque sit beneficium præstandum cognoscant, divi-
nam

nam ſemper pro virili parte bonitatem imitantes, quæ ſemper ad nobis benefaciendum eſt parata. Ideoque, ut Macrobius arbitratur, Apollo fingebatur dextera Gratias geſtare, ſiniſtra arcum & ſagittas, quod ad noxam ſit pigrior Deus, & promptior ad ſalutem. Sed quomodo circa beneficia gerere nos debeamus, præclare Seneca lib. 1. de benef. ex Gratiarum imagine ita docet, Tres Gratiæ ſunt, quia ut quibusdam videtur, una ſit, quæ dat beneficium, altera quæ accipiat, tertia quæ reddat: aliis vero, quod tria beneficiorum ſint genera, promerentium, addentium, ſimul & accipientium, reddentiumque. Quid ille conſertis manibus, in ſe redeuntium chorus? Ob hoc, quod ordo beneficii per manus tranſeuntis nihilo minus ad dantem revertitur, & totius ſpeciem perdit, ſi usquam interruptus eſt, pulcherrimus, ſi cohæſit & vices ſervavit, Ideo ridentes, quia promerentium vultus hilares ſunt, quales ſolent eſſe, & qui dant, & qui accipiunt beneficia. Juvenes, quia non debet beneficiorum memoria ſeneſcere. Virgines, quia incorrupta ſunt, & ſincera, & omnibus ſancta, in quibus nihil eſſe alligati decet, nec adſtricti, ſolutis itaque tunicis utuntur. Pellucidis autem, quia beneficia conſpici volunt, ſed colophonem huic Gratiarum deſcriptioni, & univerſo ſimul libro addamus, elegans ſane Epigramma adſcribentes, quod Romæ in ædibus Columnenſium Gratiarum ſimulacro eſt inciſum: id eſt tale,

Imago 85.a.

Sunt nudæ Charites niveo de marmore: at illas
Diva columna ſuis ædibus intus habet:
Par tribus eſt facies, qualem decet eſſe ſororem:
Par tribus eſt ætas, Par quoque forma tribus,
Grata Thalia tamen geminæ converſa ſorori
Implicat alternæ brachia blanda ſoror.
Euphroſynem dextra ſtupeo Aglaiamque ſiniſtra
Miror, & implicitis Brachia nexa modis,
Jupiter eſt genitor peperit de ſemine cœli
Eunomia, & Veneris turba miniſtra fuit.
Inde alitur nudus placida ſub matre cupido,
Inde Voluptatis, inde alimenta Deis.

INDEX RERUM ATQUE VERBORUM, quæ hoc Libro continentur ordine Alphabetico digestus.

D.

Deos

Glan-

H.

I.

L.

N.

rant,

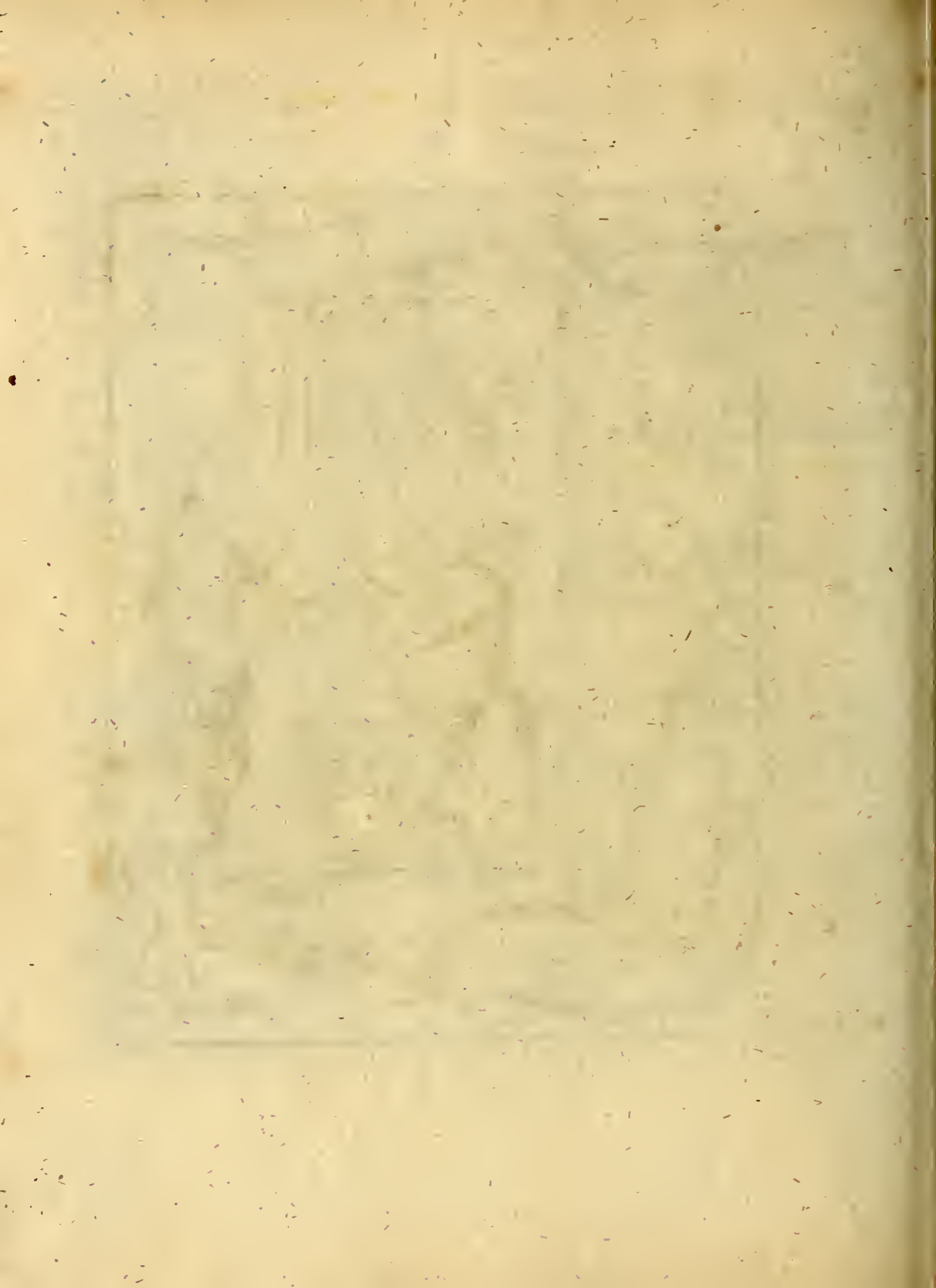
O.

P.

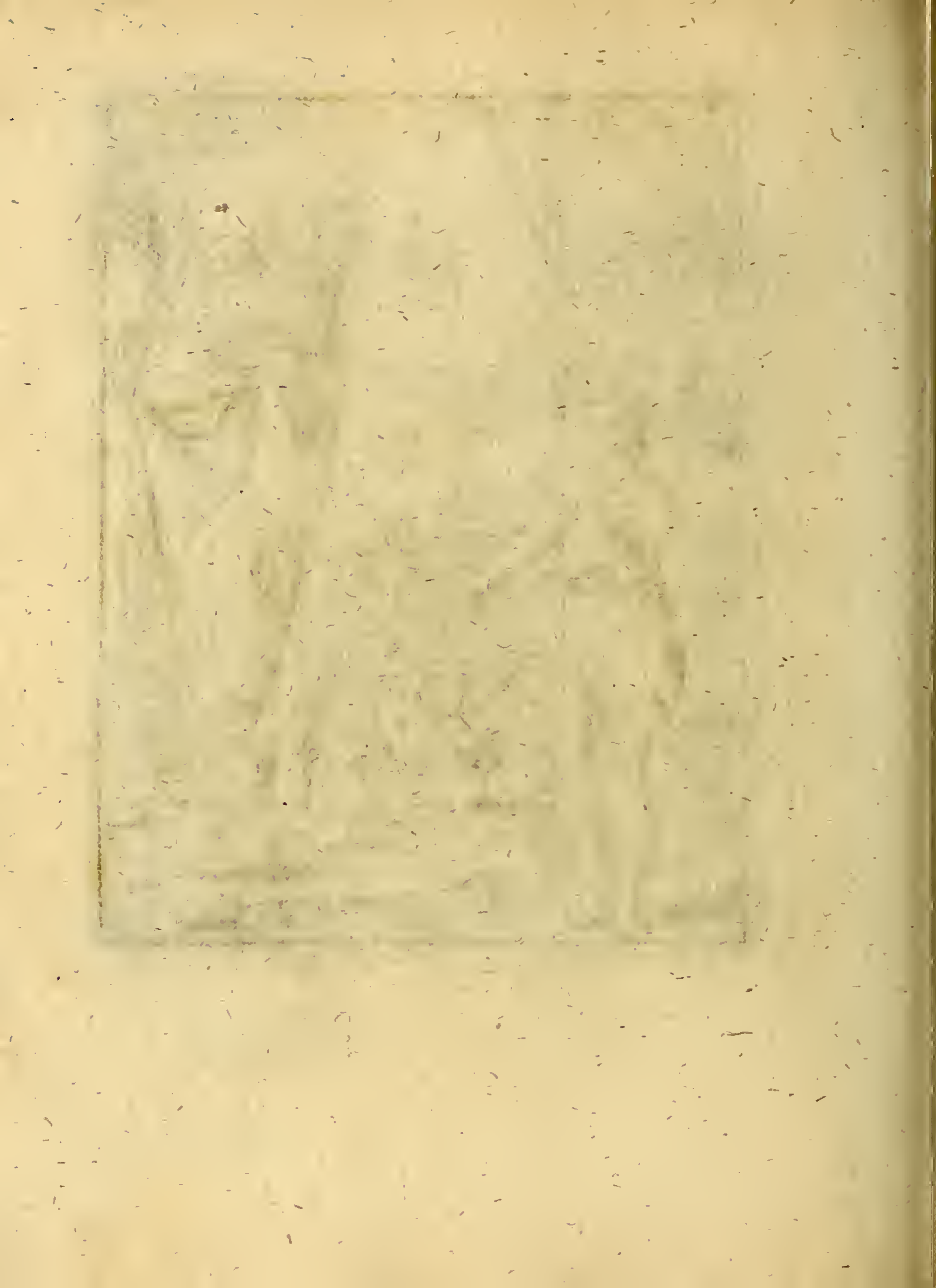
Vene-

FINIS.

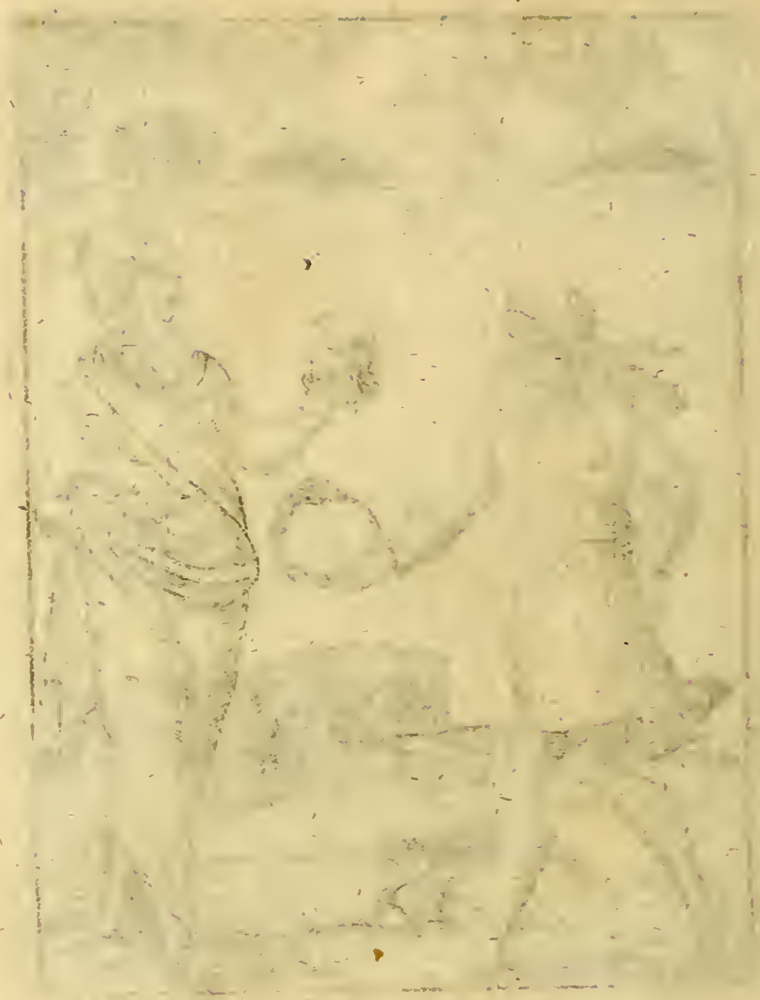

Imago I.

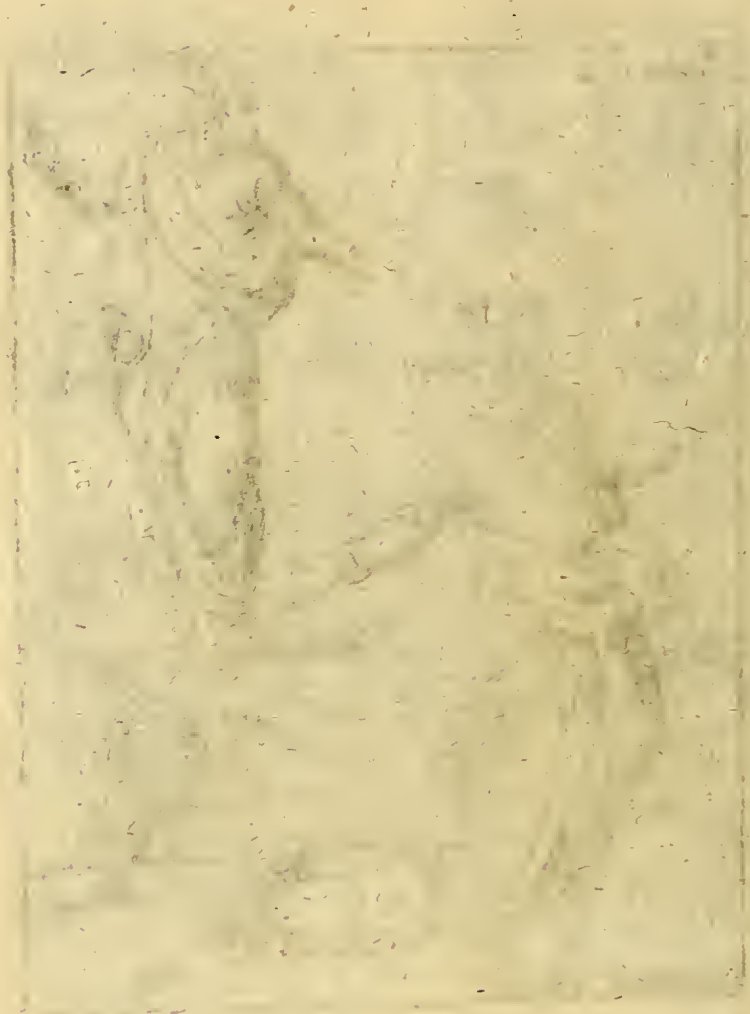

Imago . 2 .

Imago 3

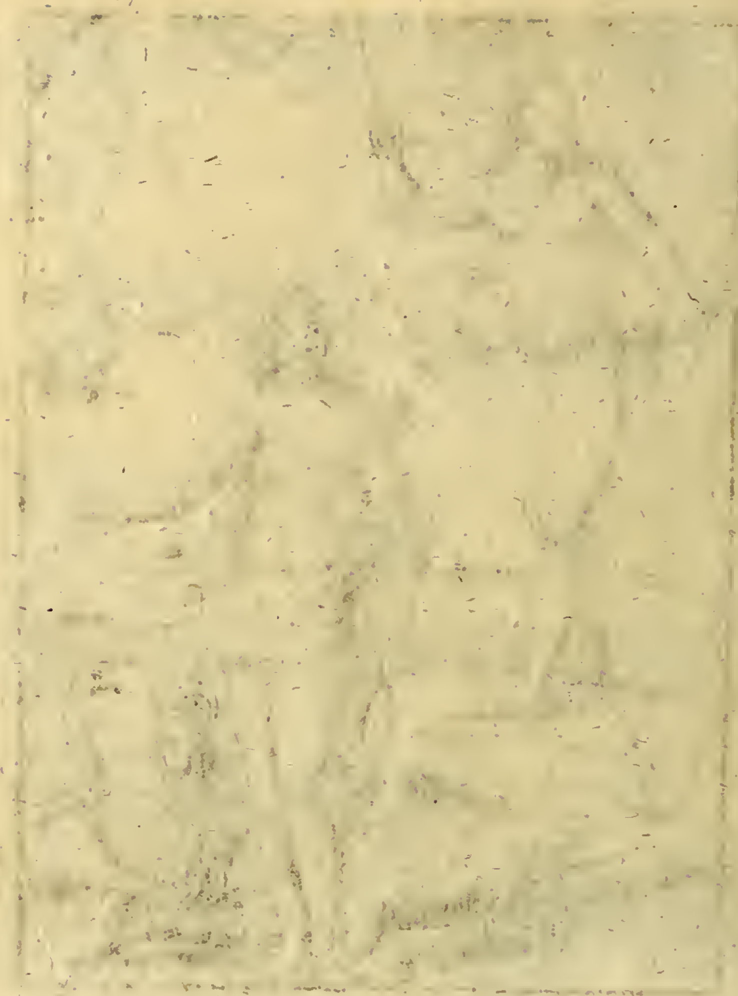

Imago 4

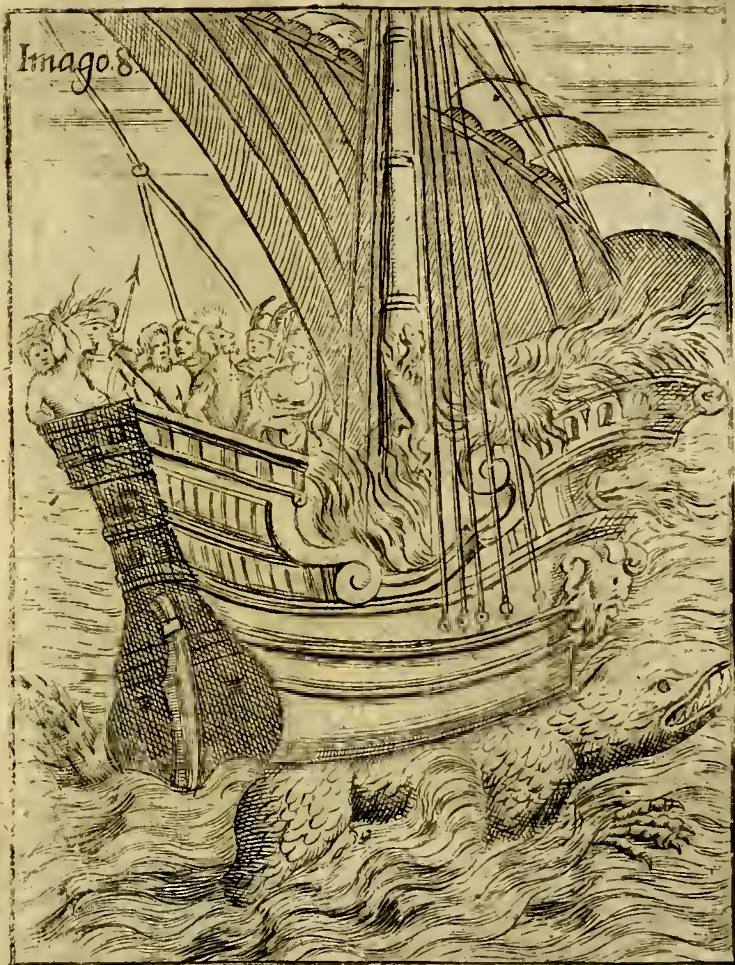

5
Musar: Fores.
facili se cardine pandunt
haud clavâ
Hâc

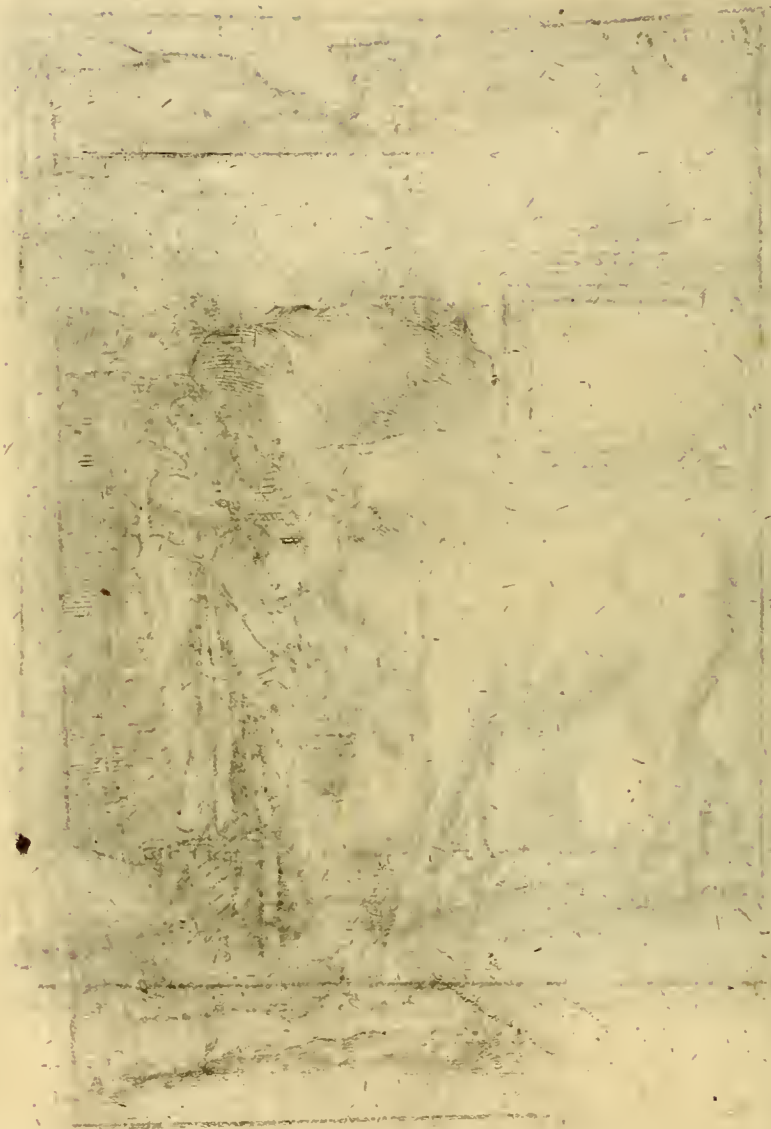

Imago. 6.

Imago 7

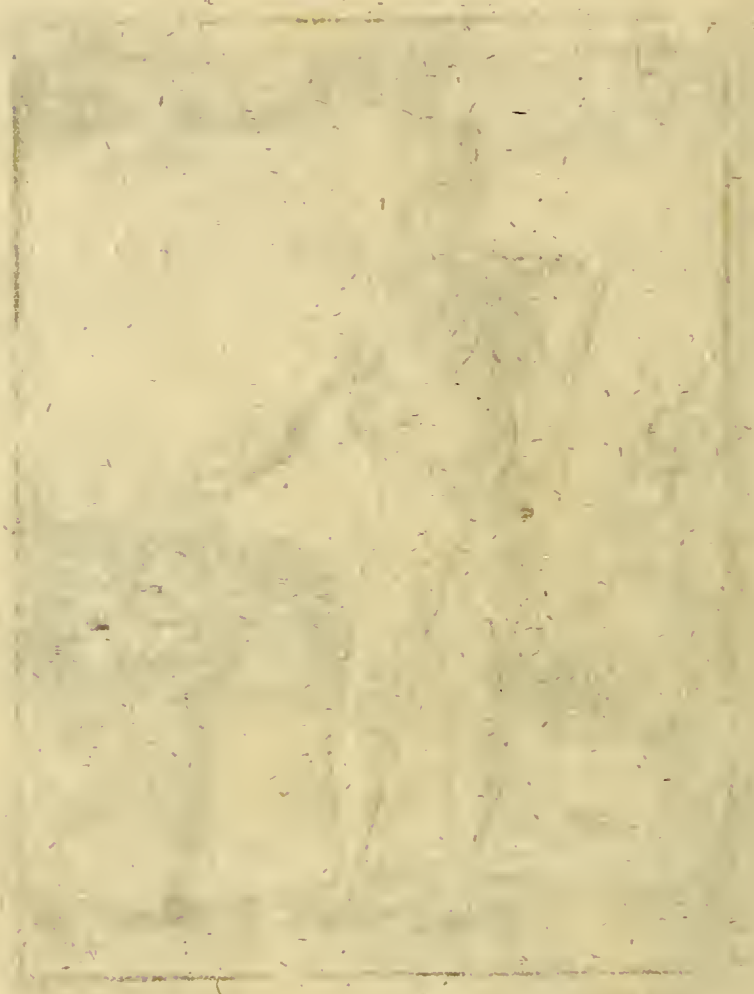

Imago 8.

Imago 9.

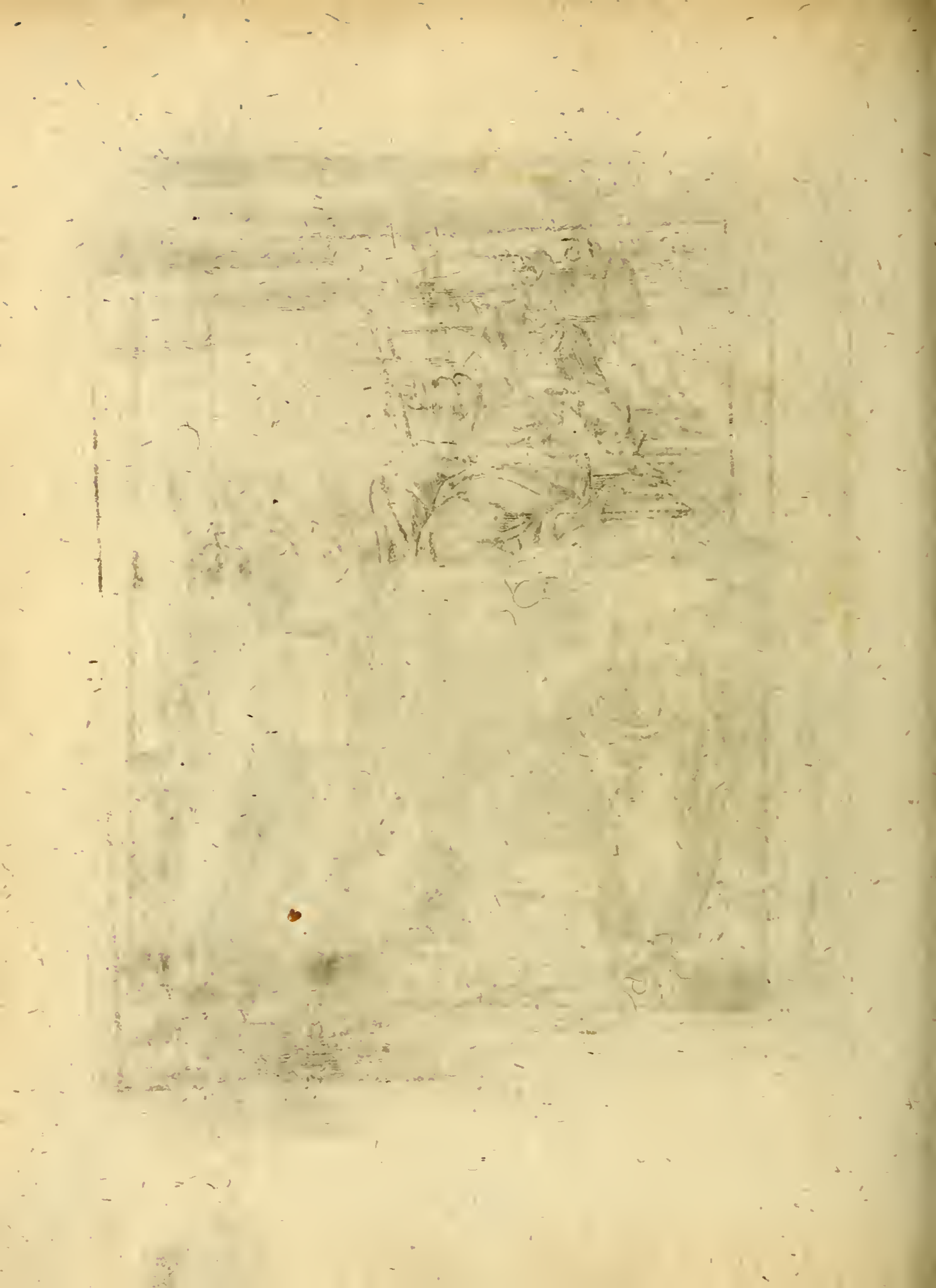

Imago. 10.

Imago. 11

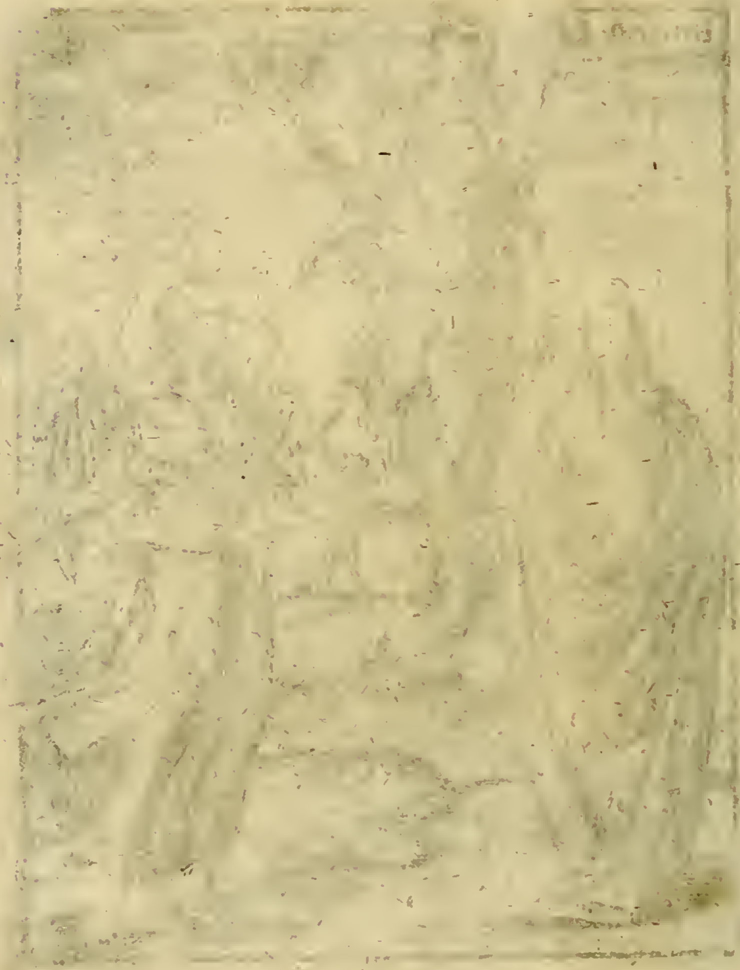

Imago. 12

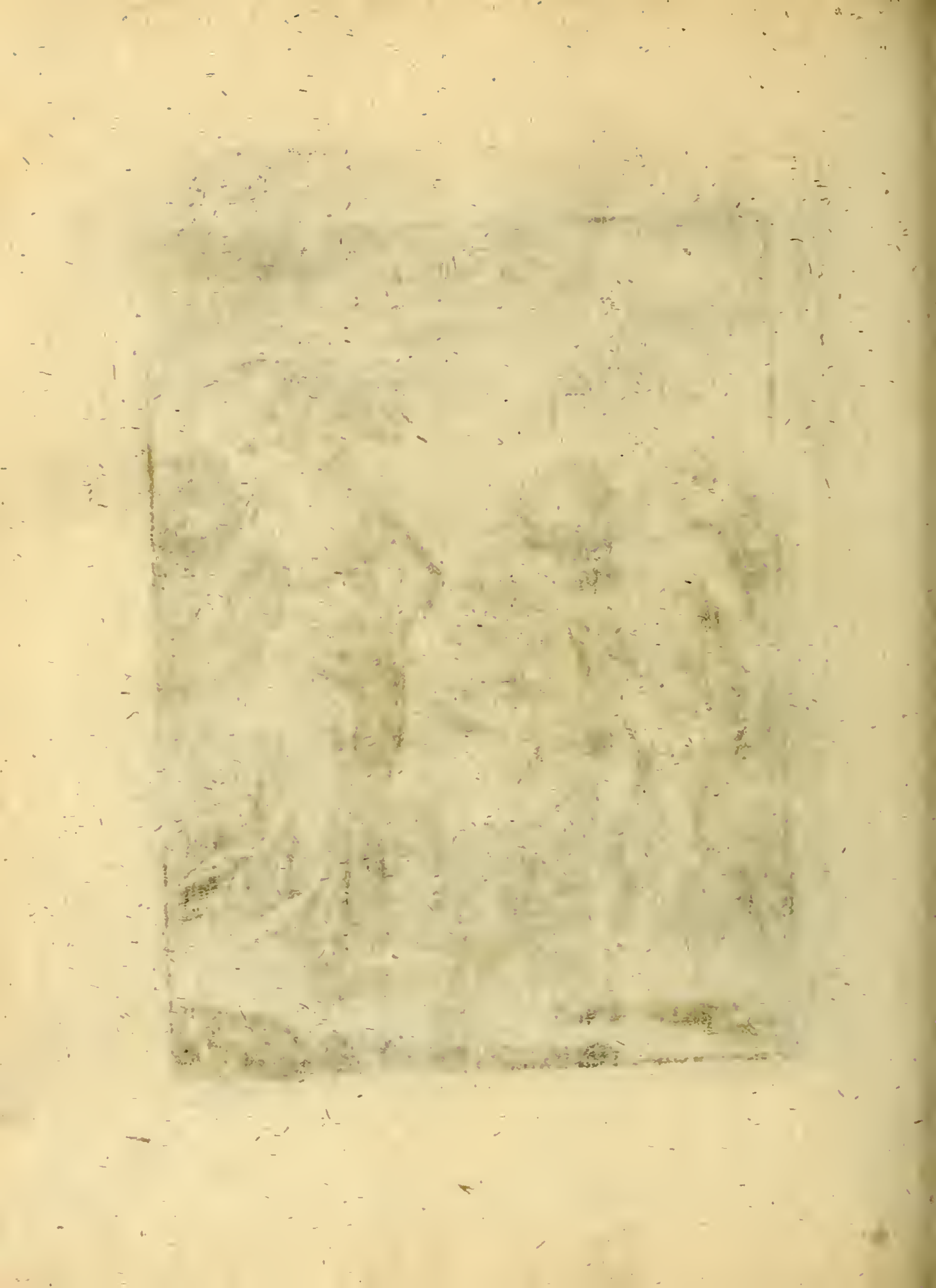

Imago.14

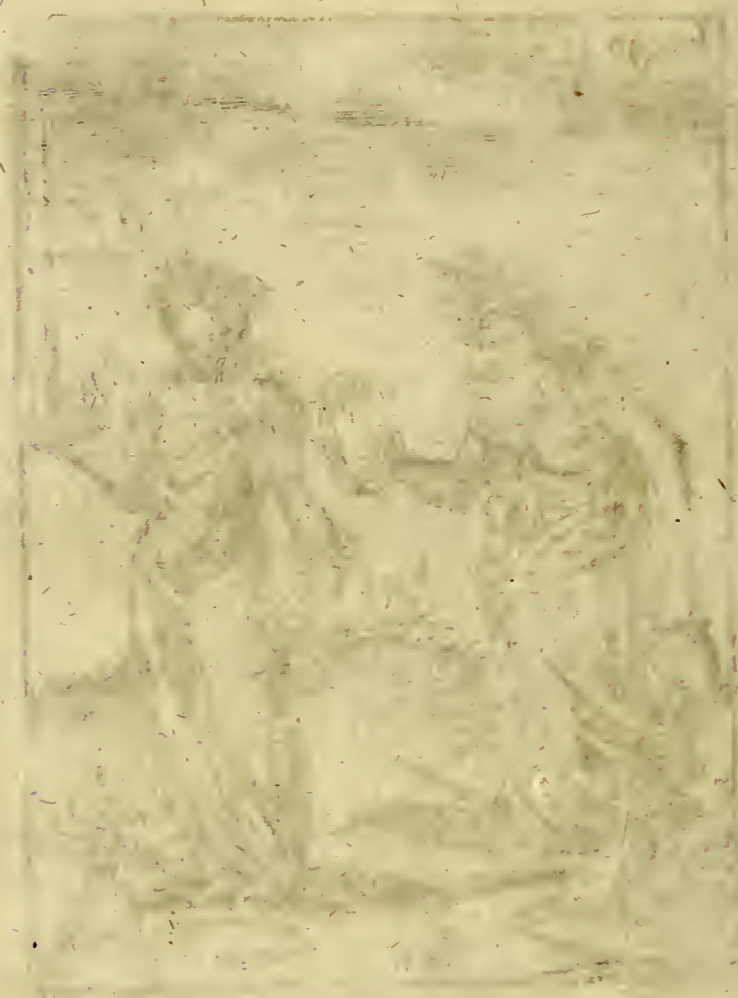

Imago. 15

16
Hæc mentis tulit ultima Thule.

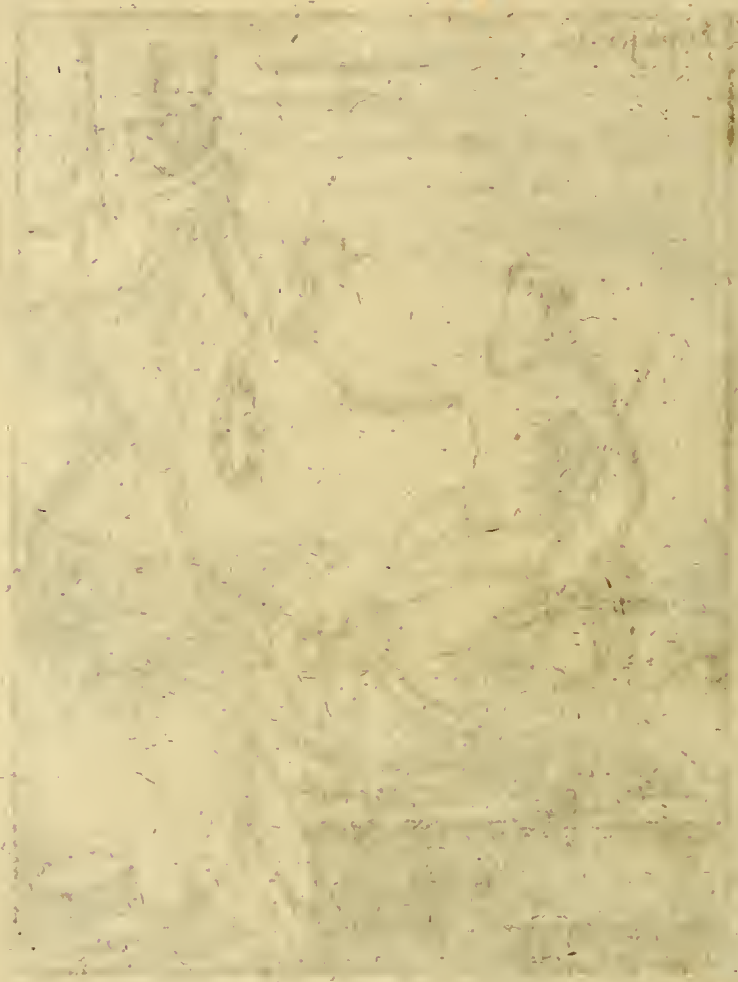

Imago. 17

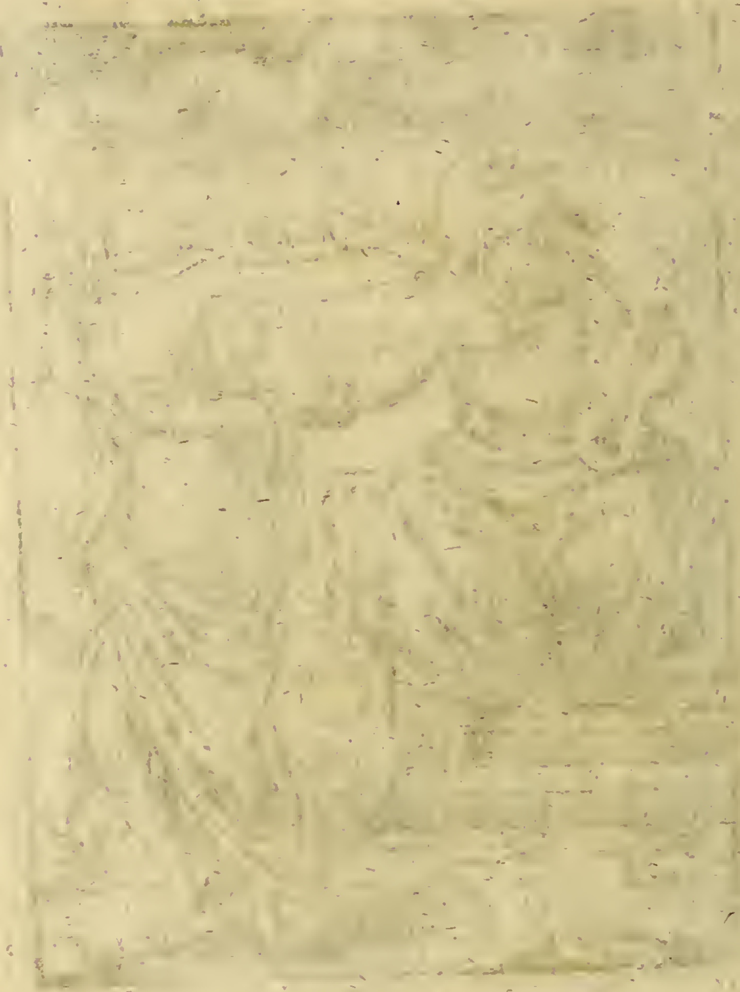

Imago.18

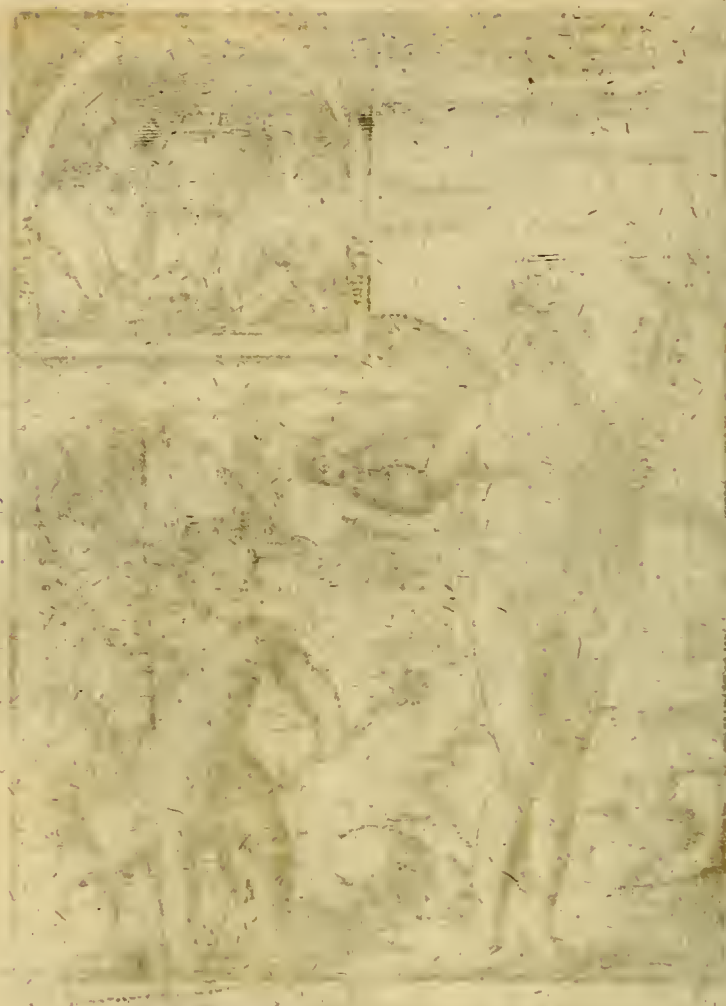

Imago .19.

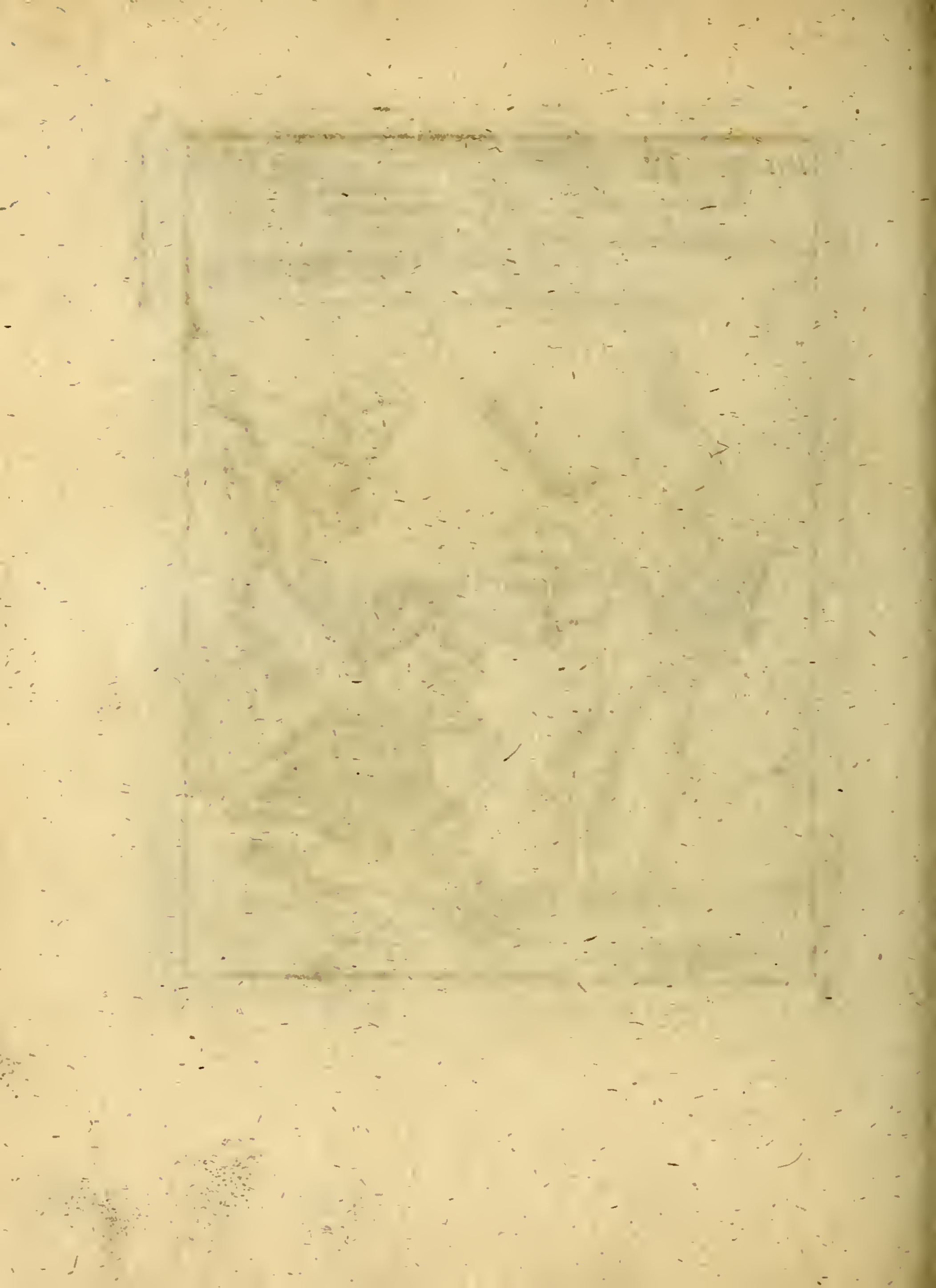

æterno foedere sanctum est

Imago 21
Fidis Simulacrum.
Amor
Veritas
Honor

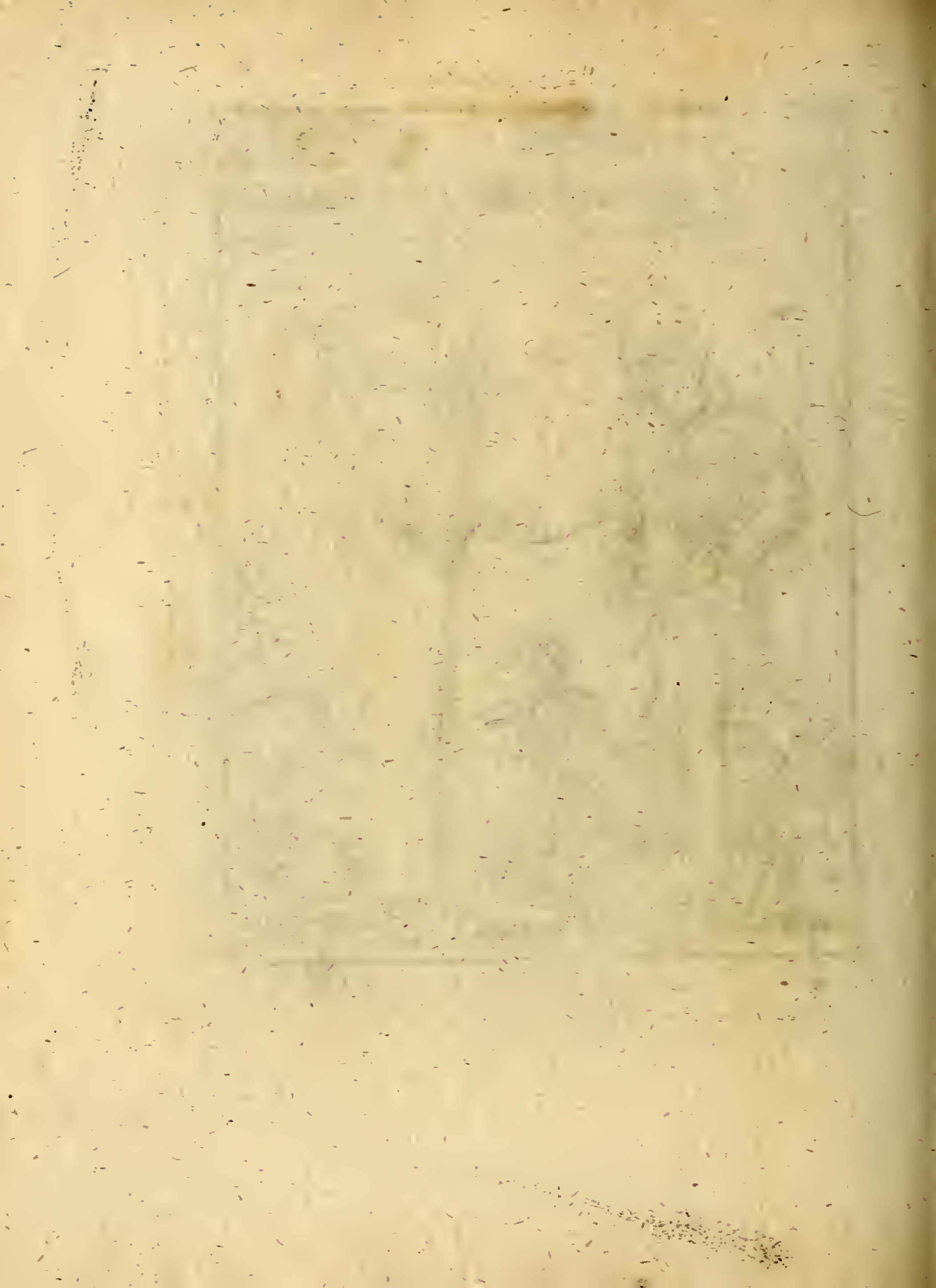

Imago 22

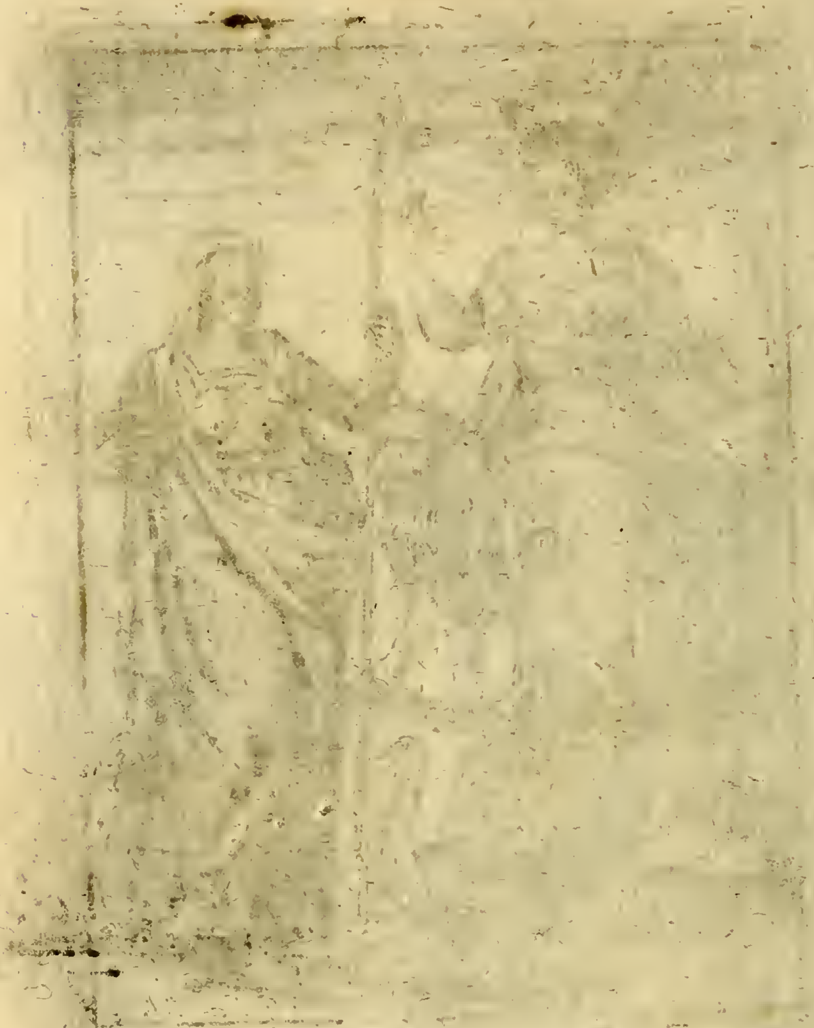

Imago 23

Imago. 24

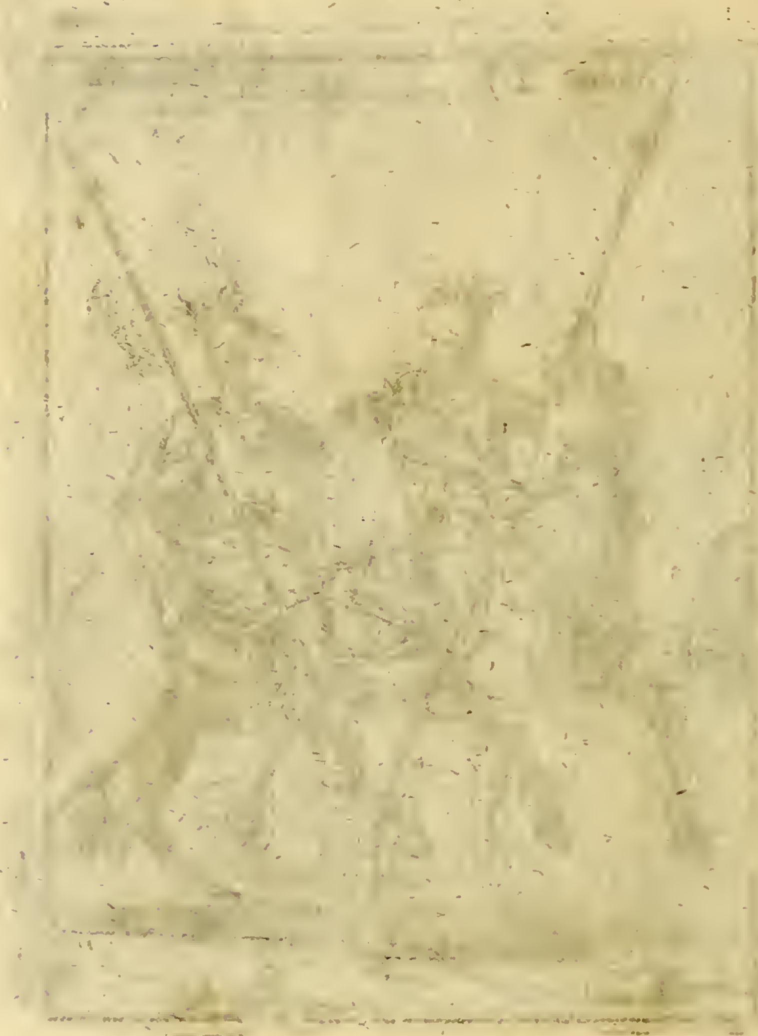

Imago . 25

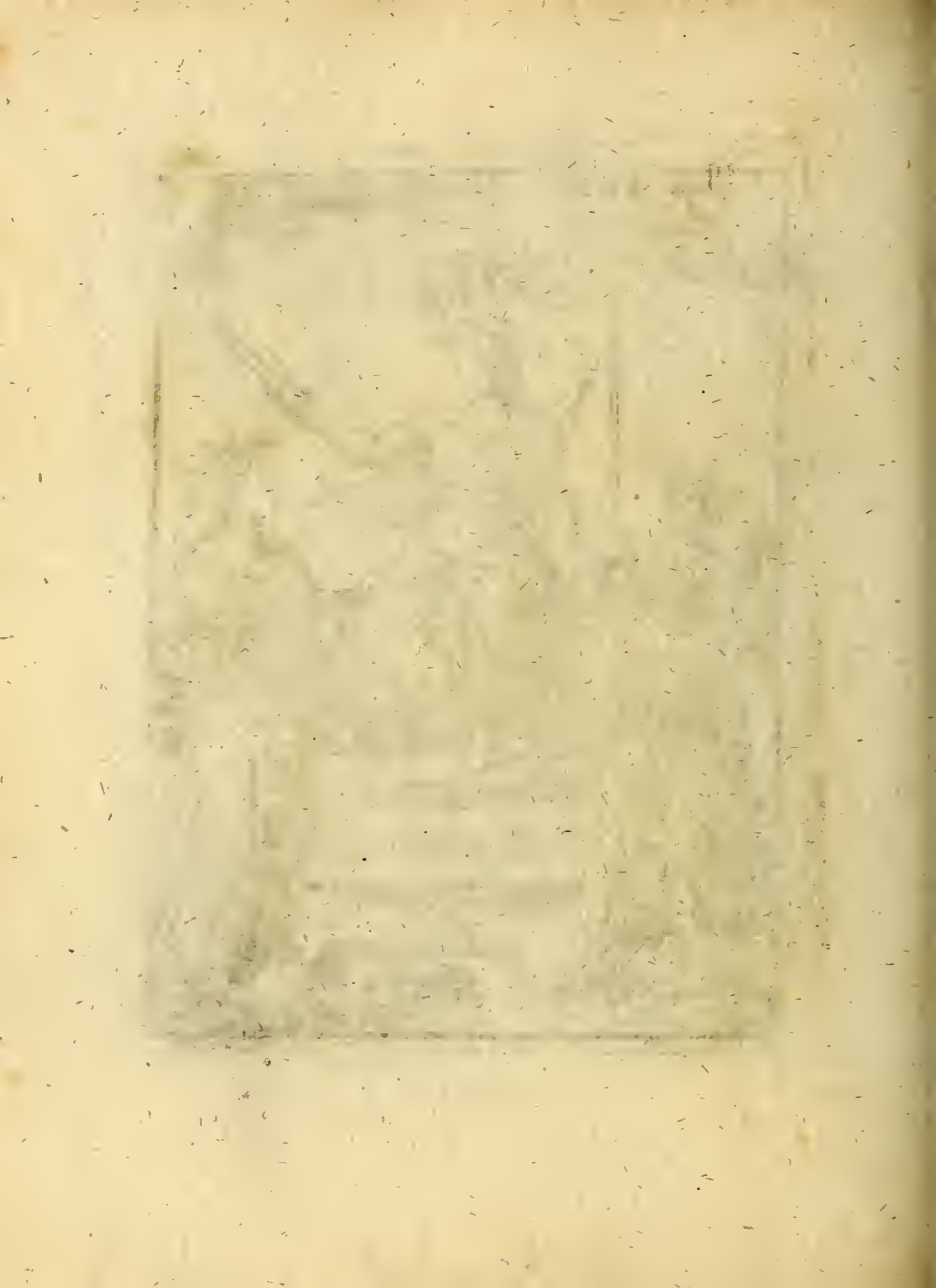

Imago .26

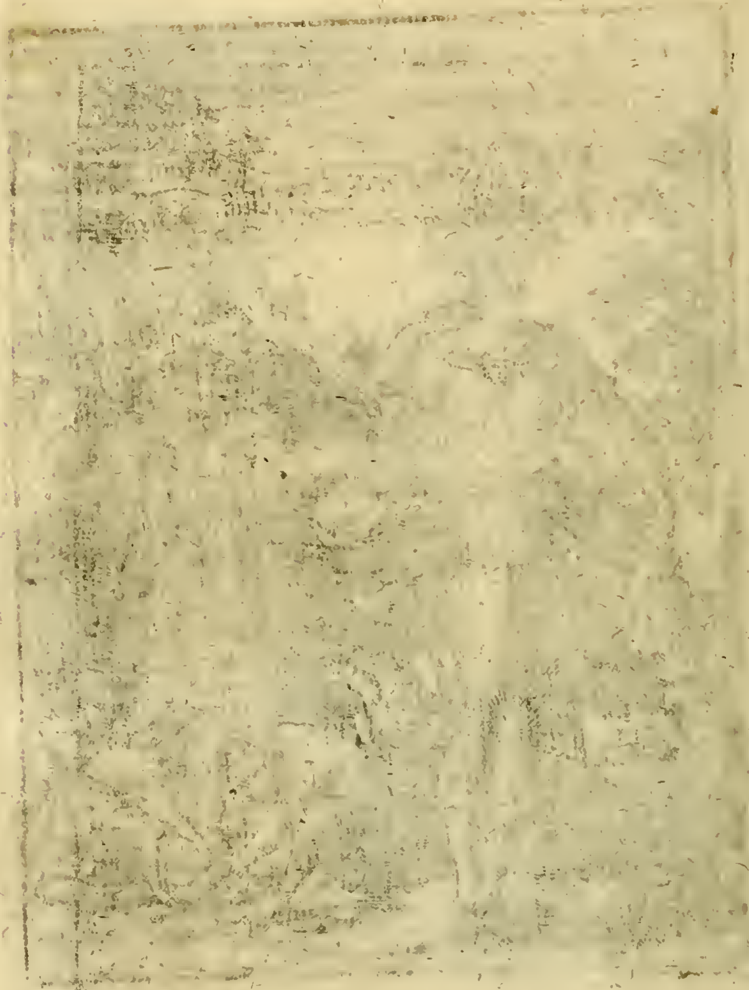

Imago. 27

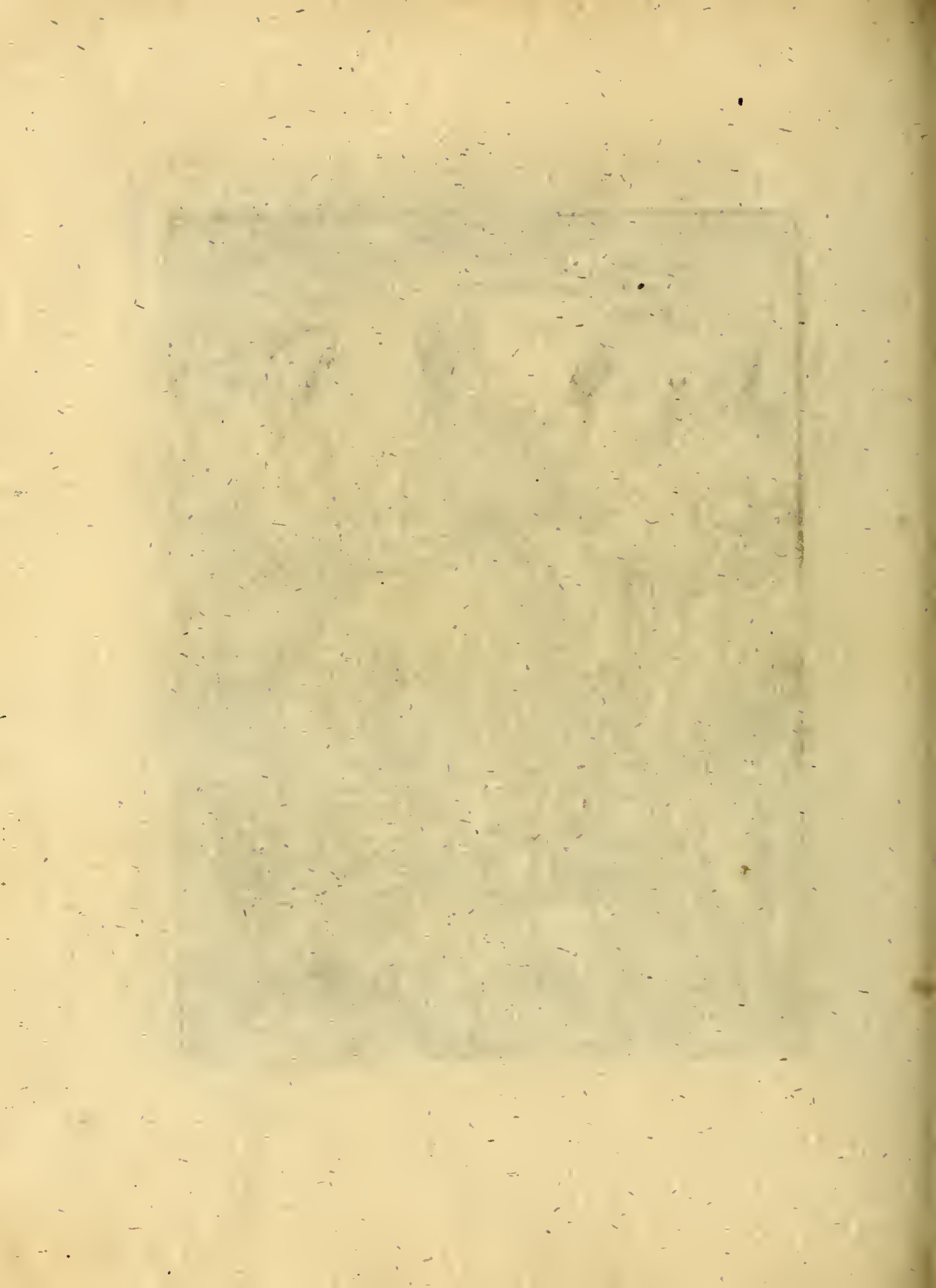

Imago. 28.

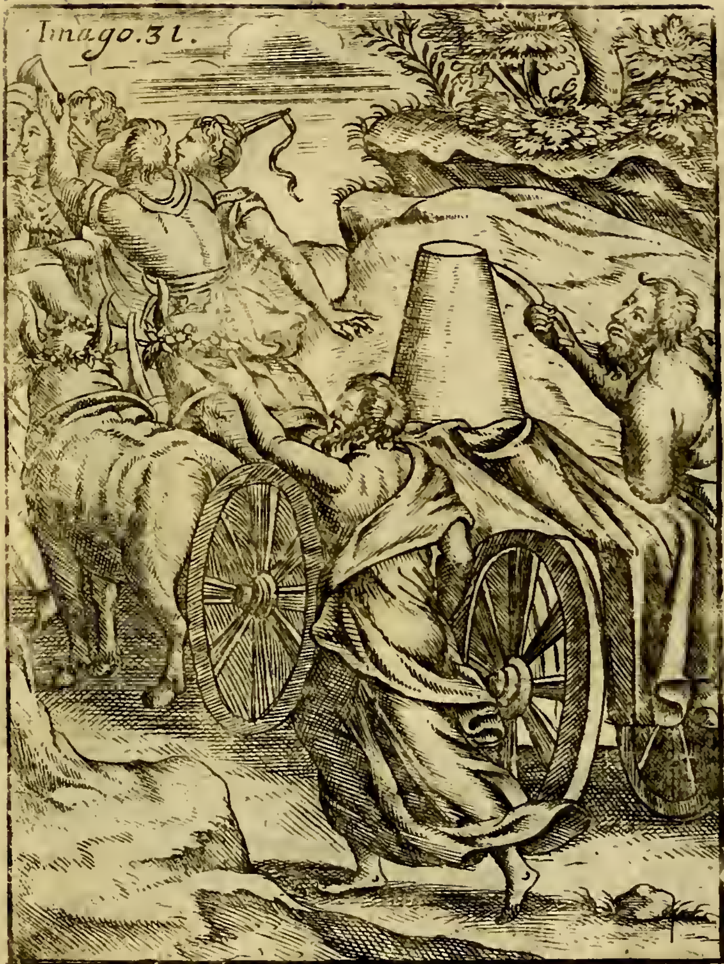

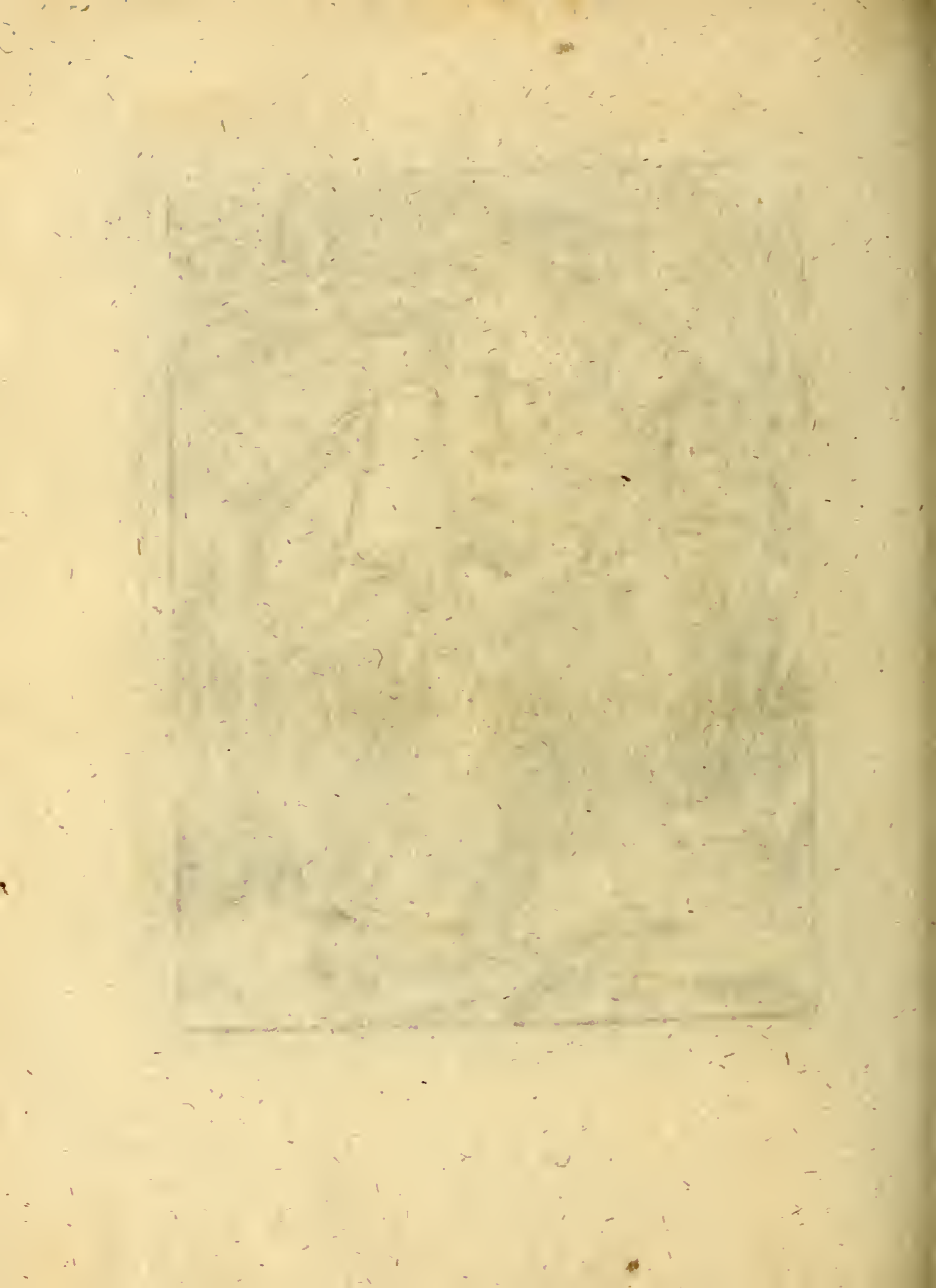

29
Quod erat demonstrandum

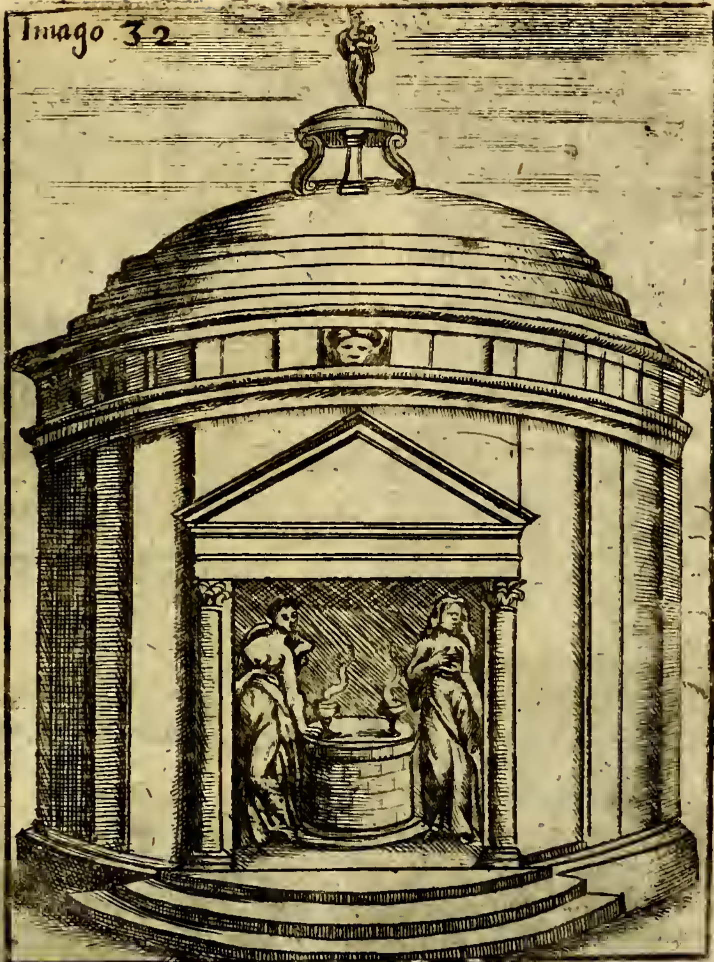

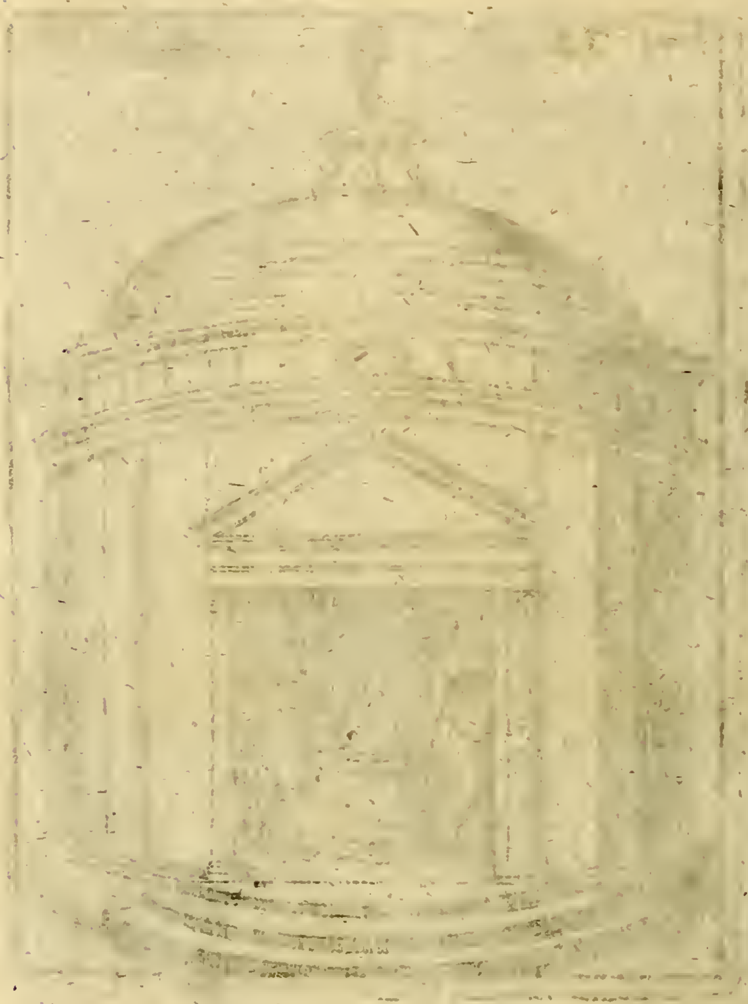

30
Dys genita et genitur-a Deos

Imago.31.

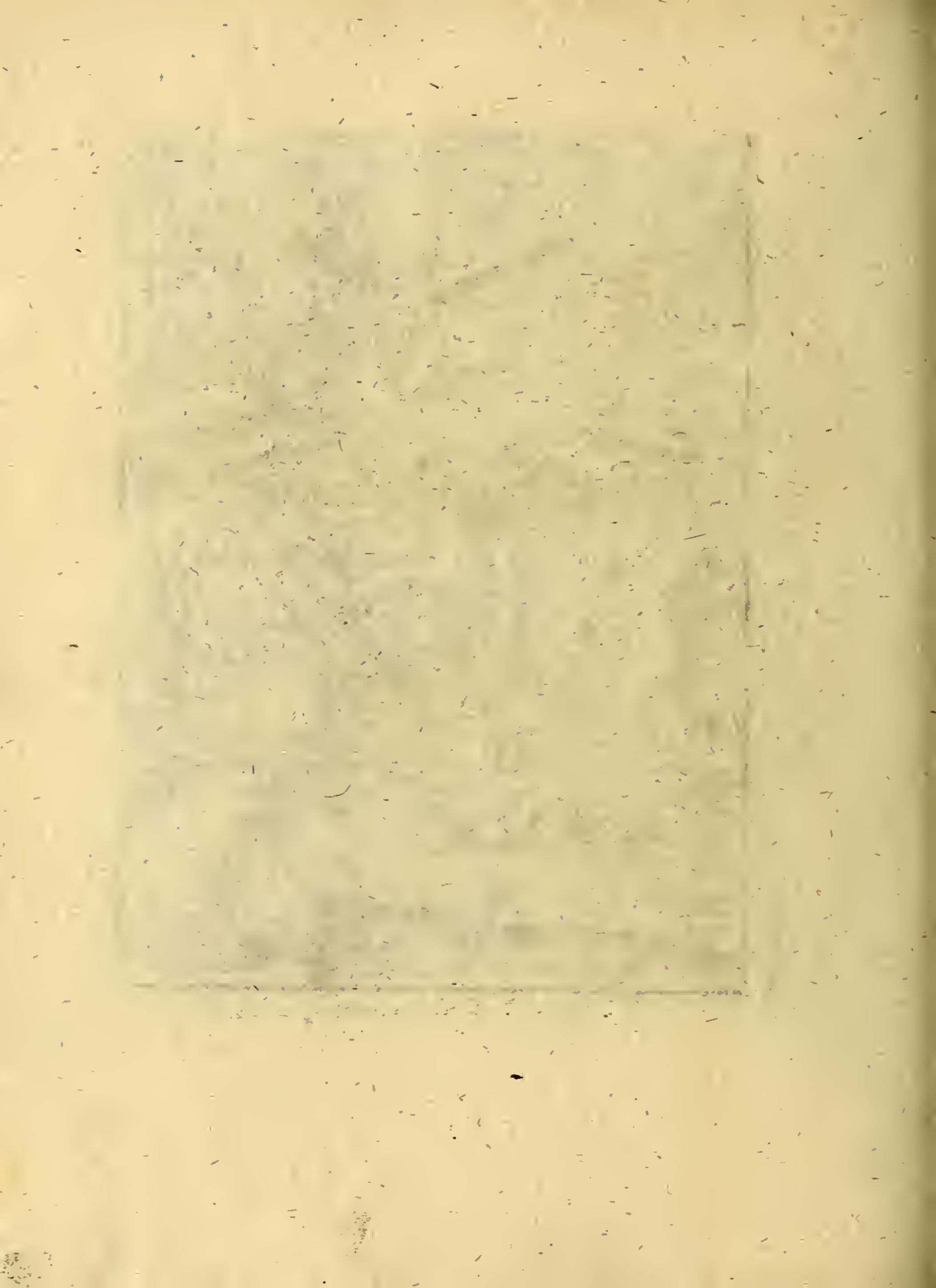

Imago 32

Imago.33

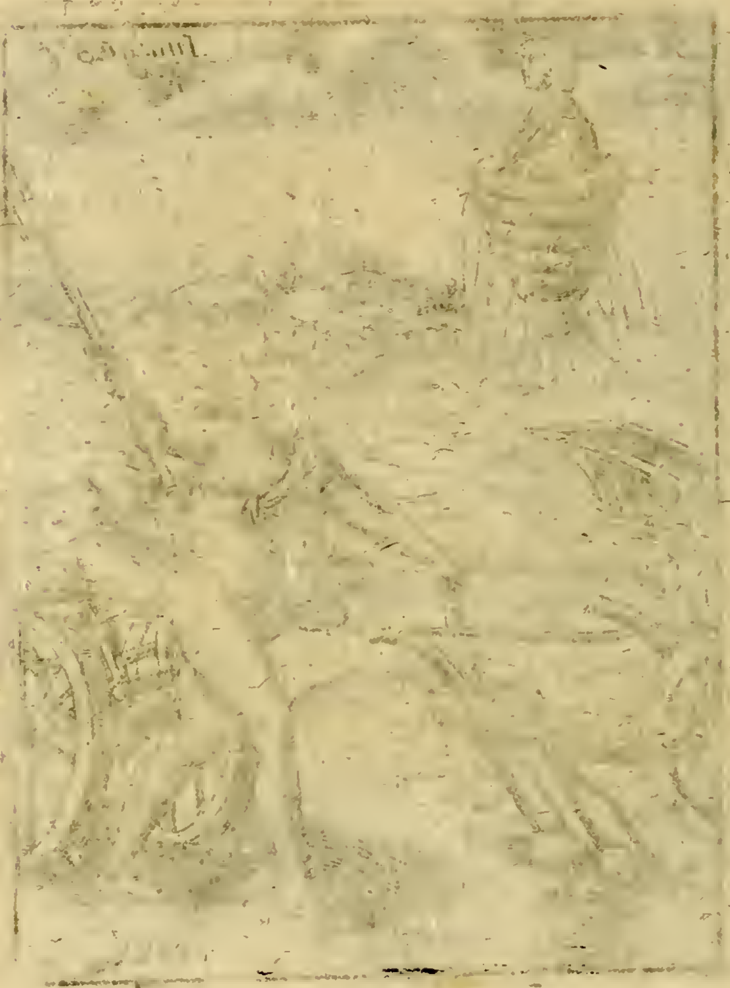

Imago. 34

Imago 35.

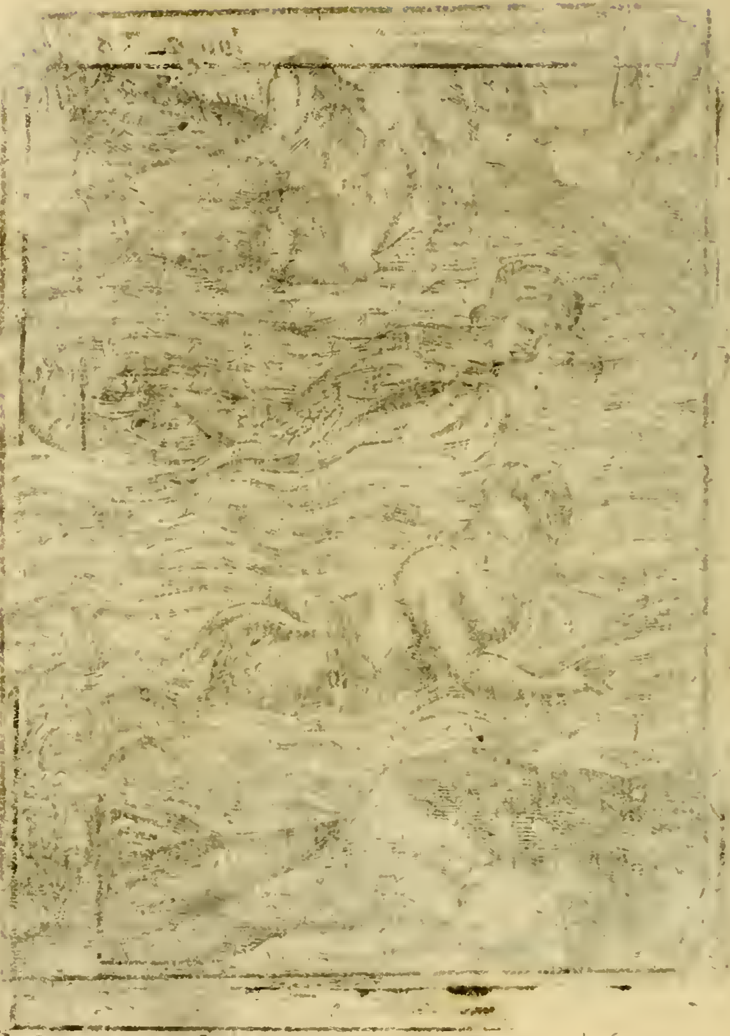

Imago.36.

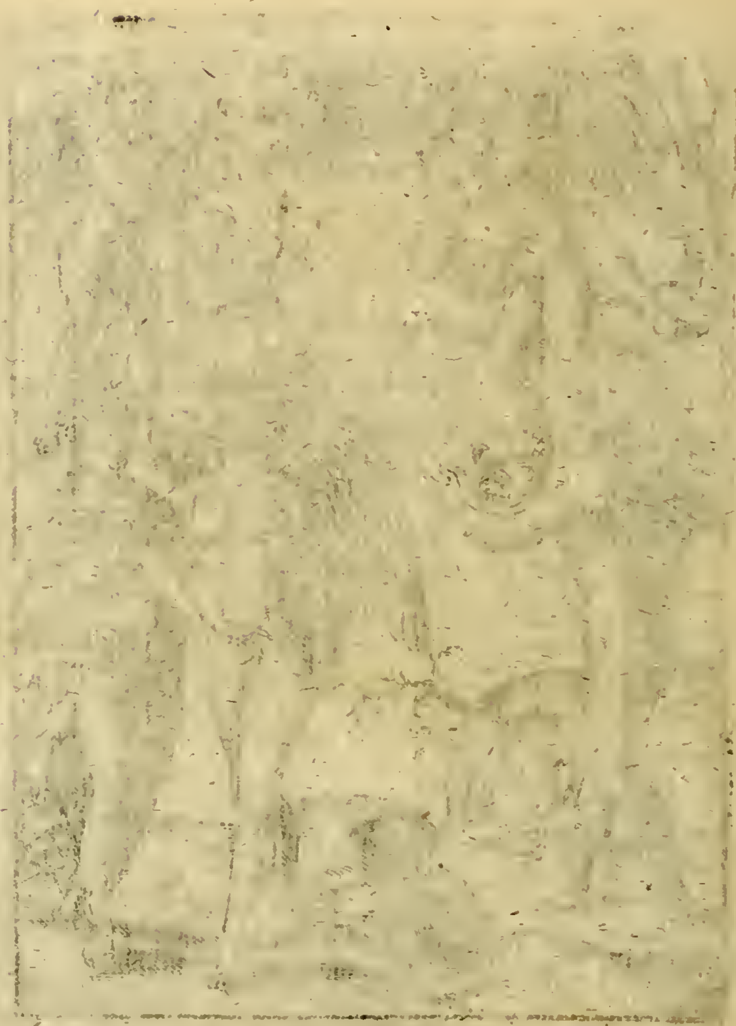

Imago.37.

Imago.38.

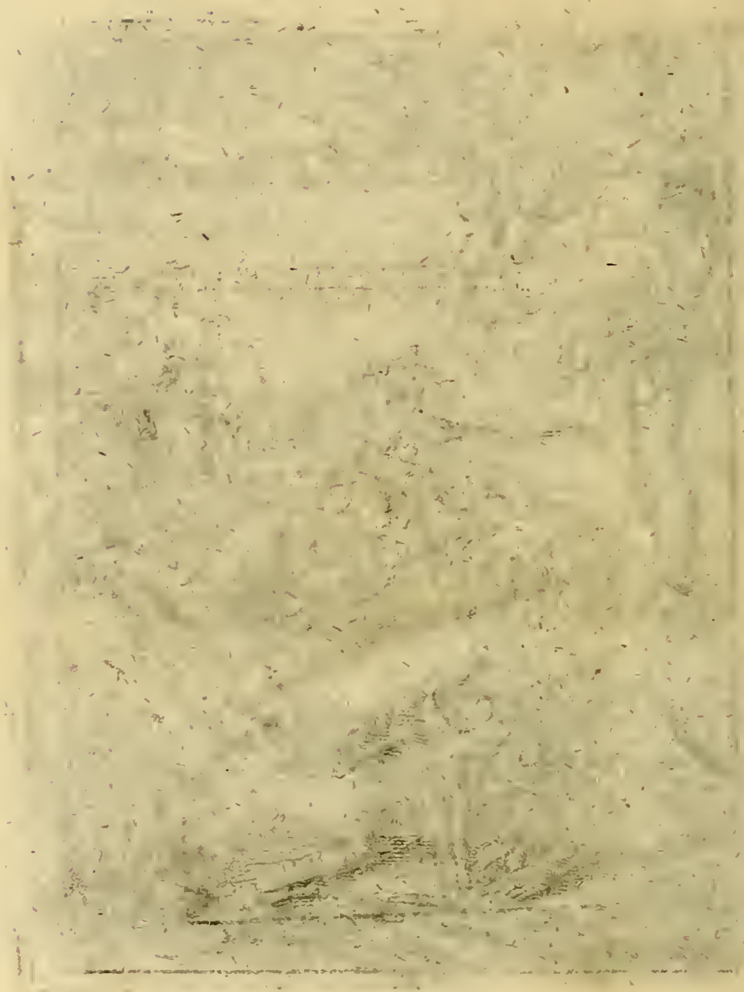

Imago 39

Imago. 40

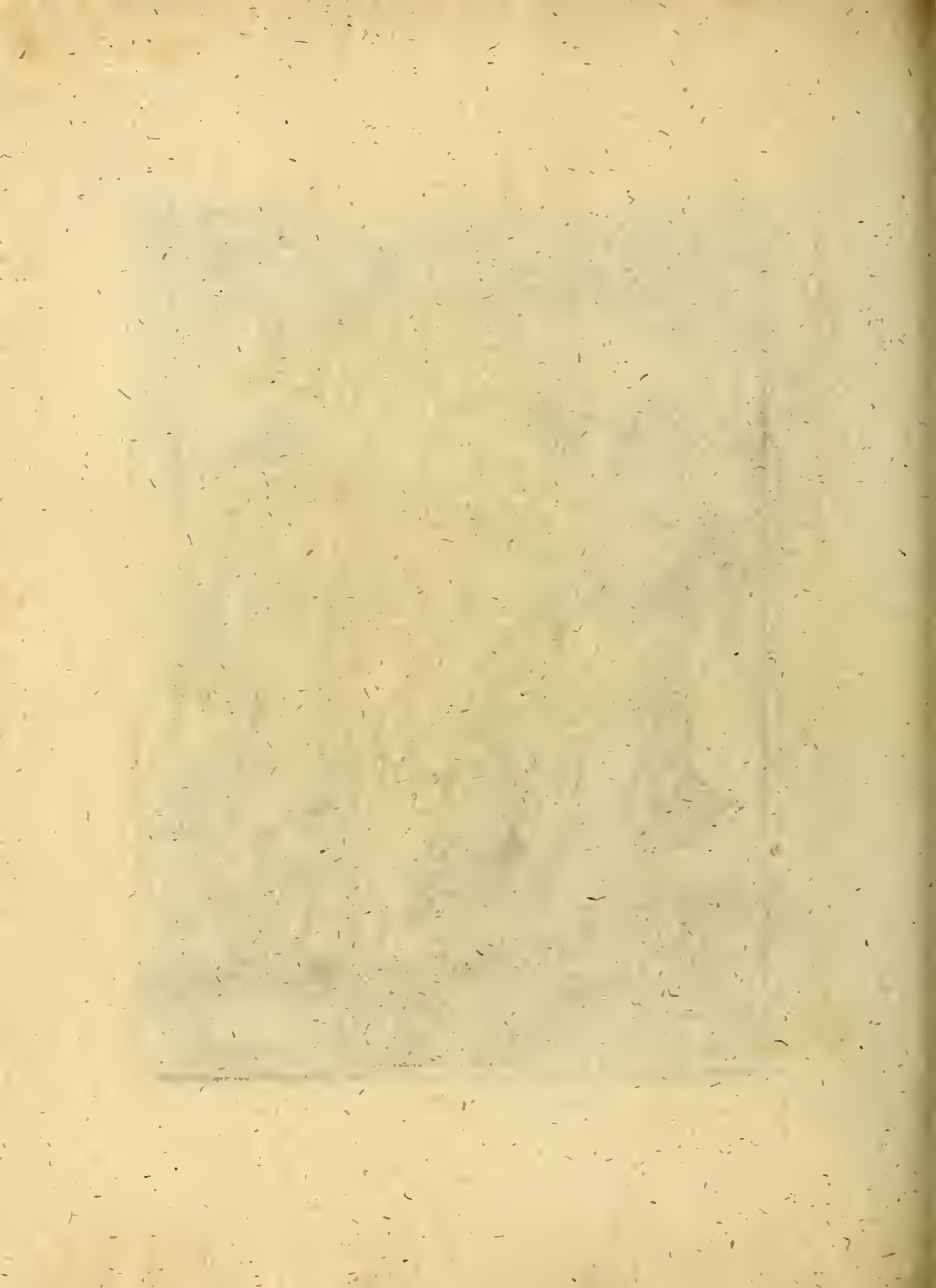

45
Vna tot nascuntur ab una

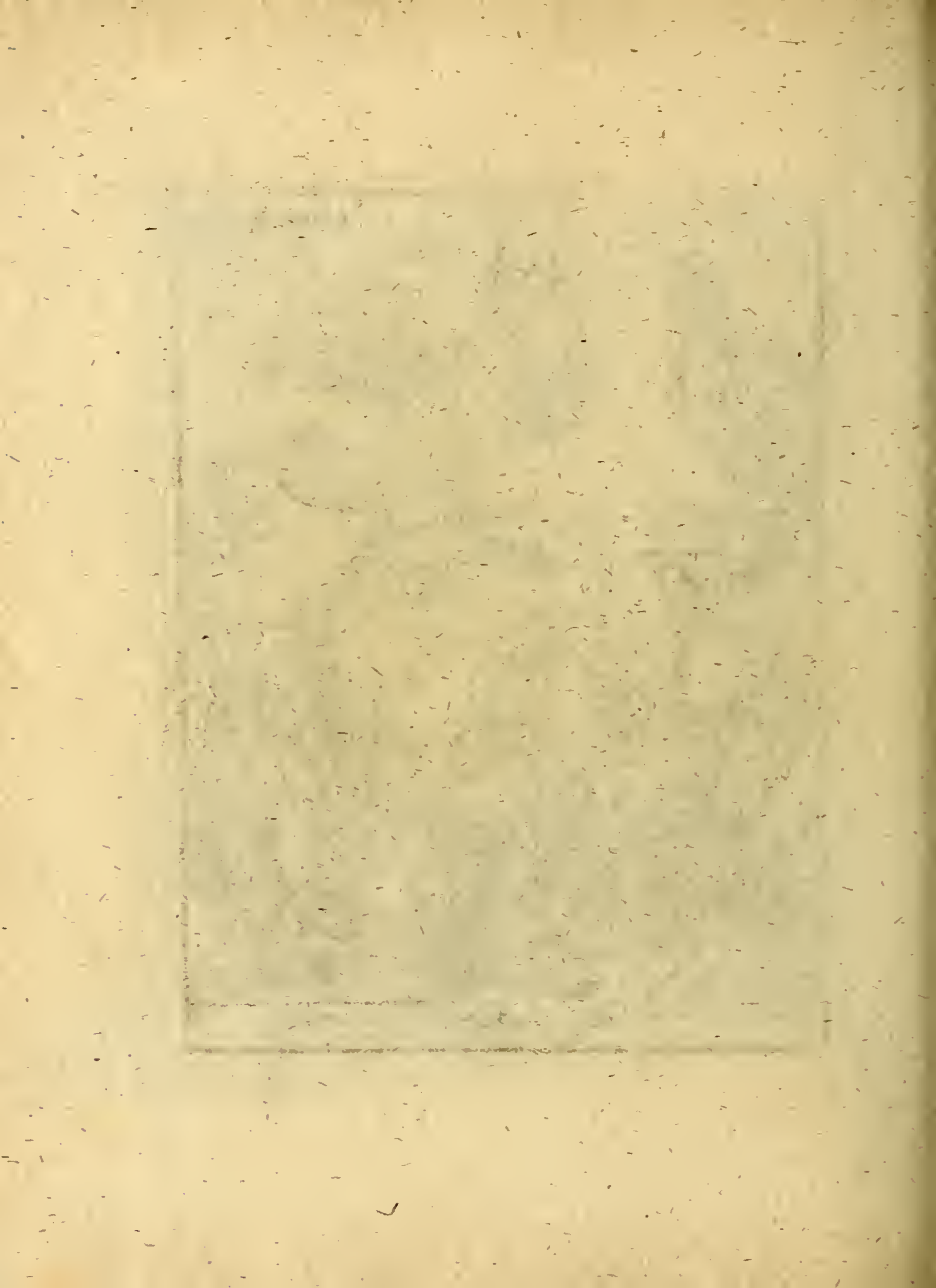

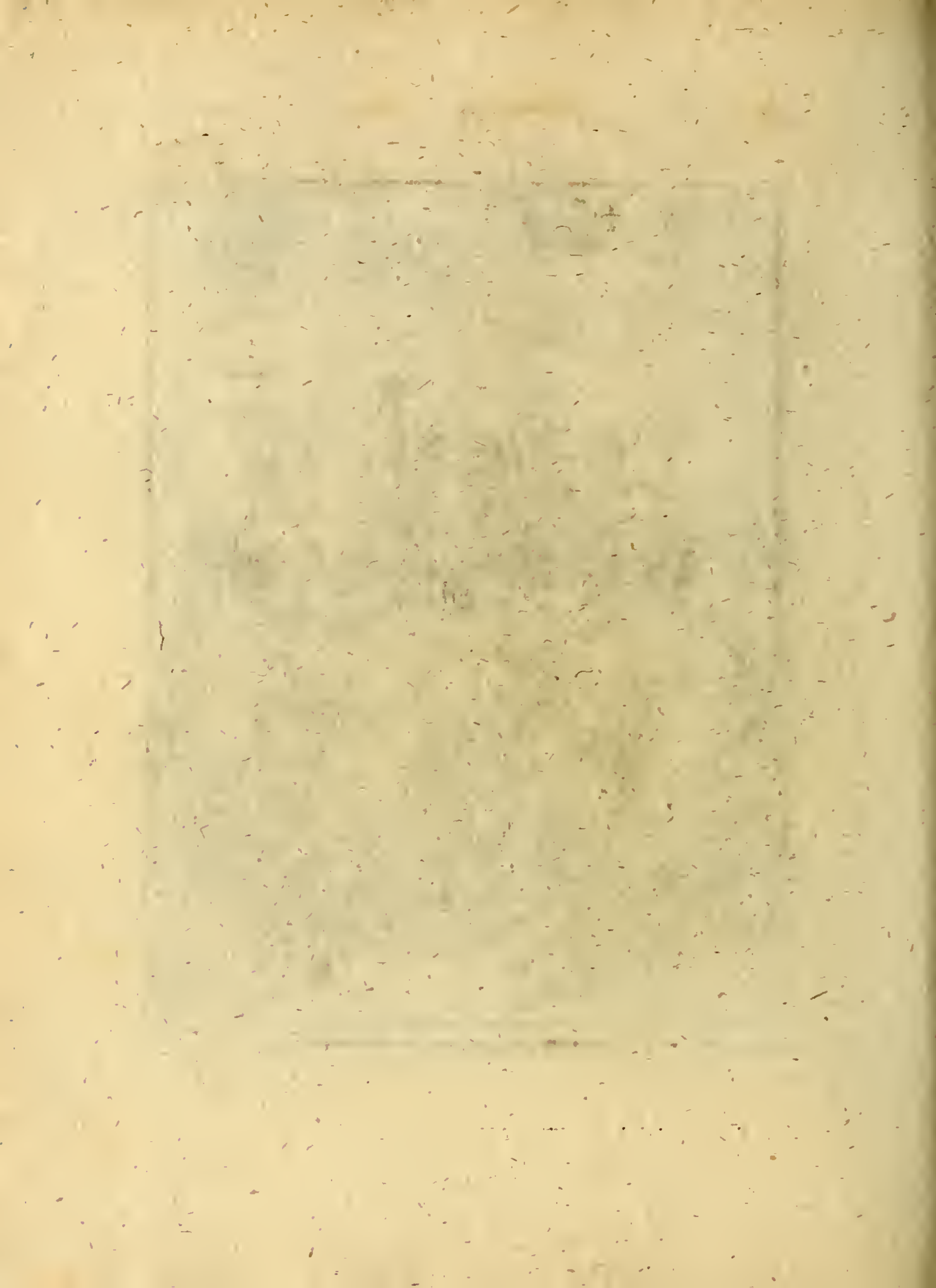

Imago.4

Imago. 44.

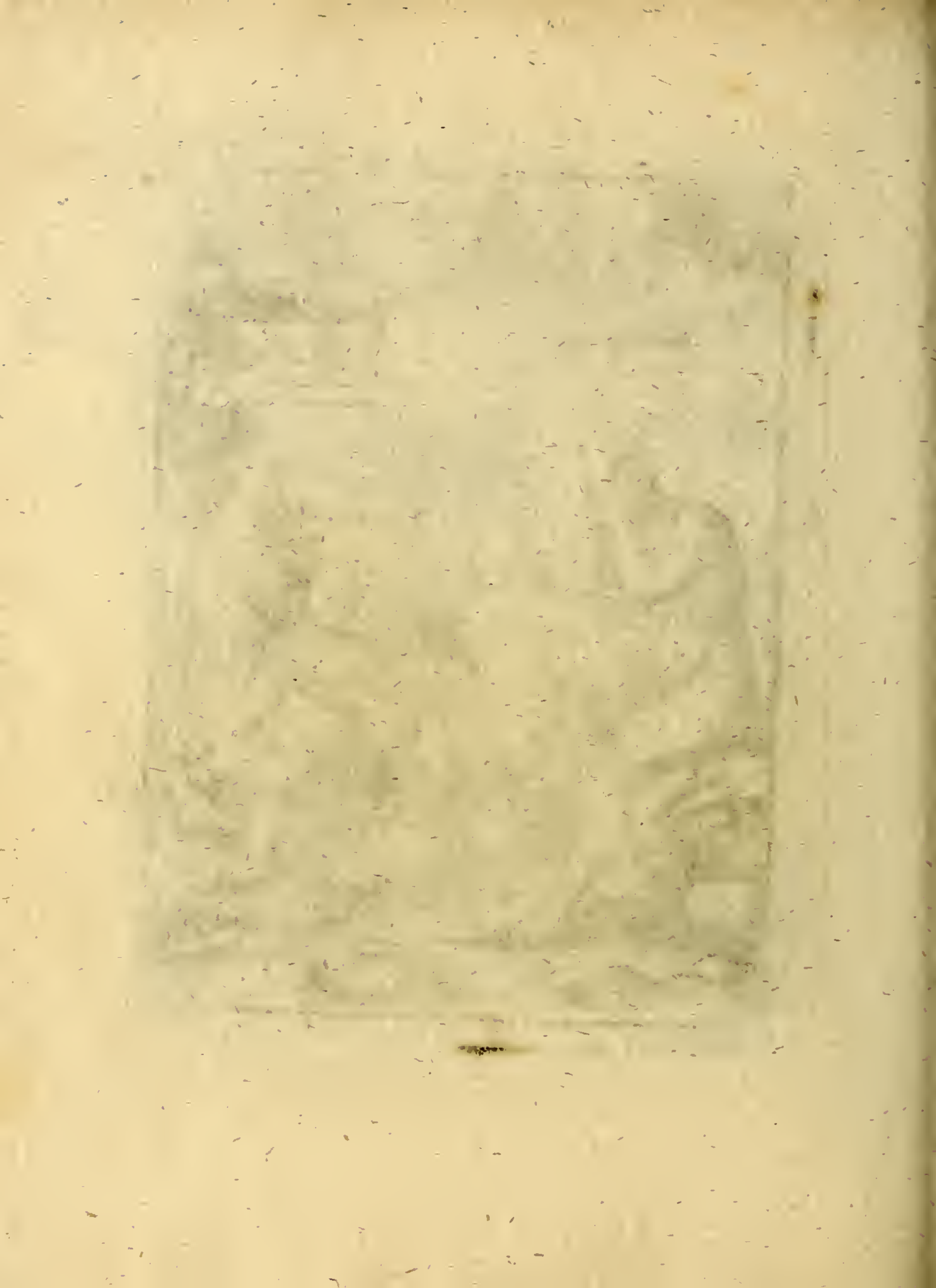

Imago 45

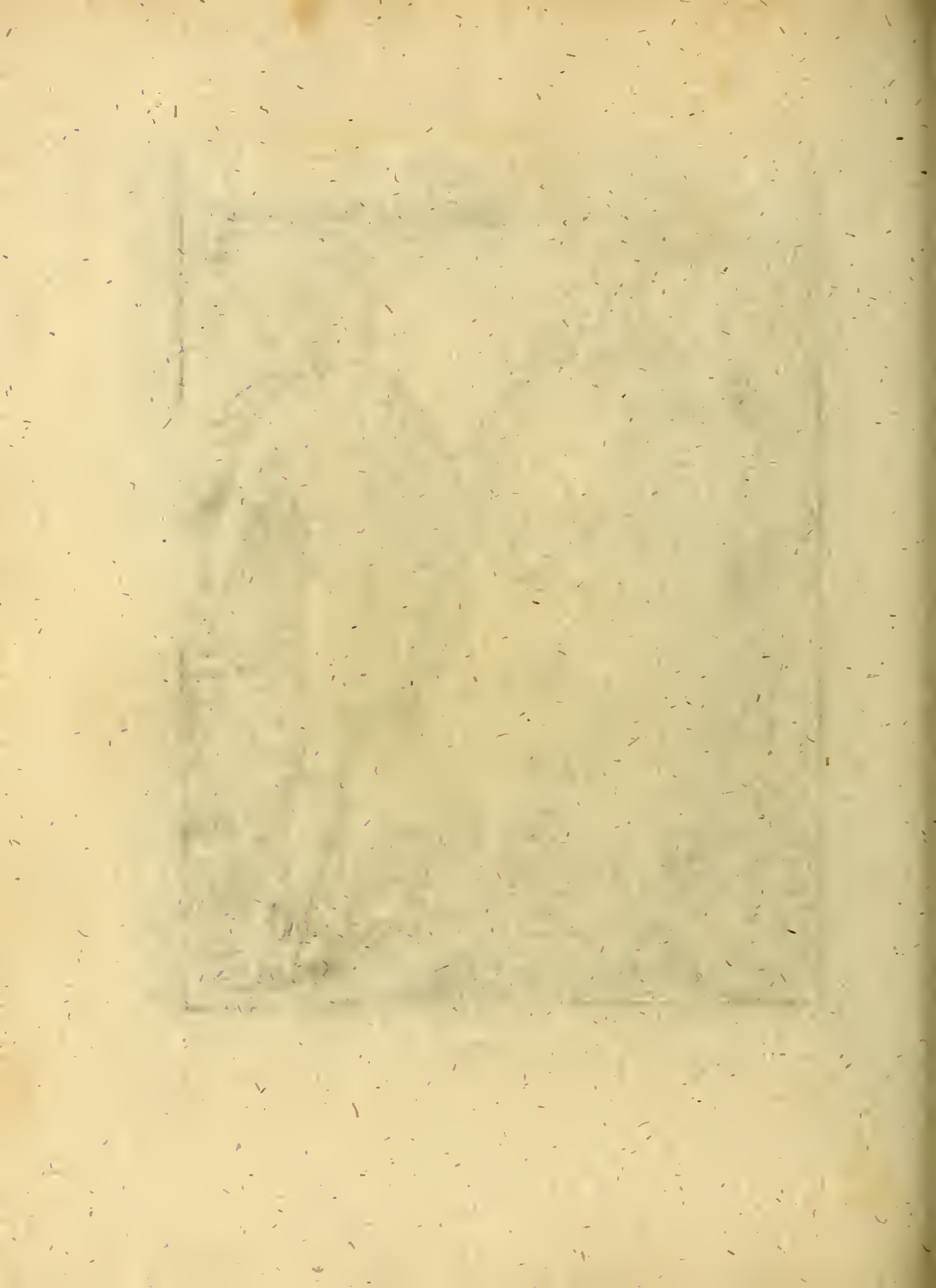

Imago 46

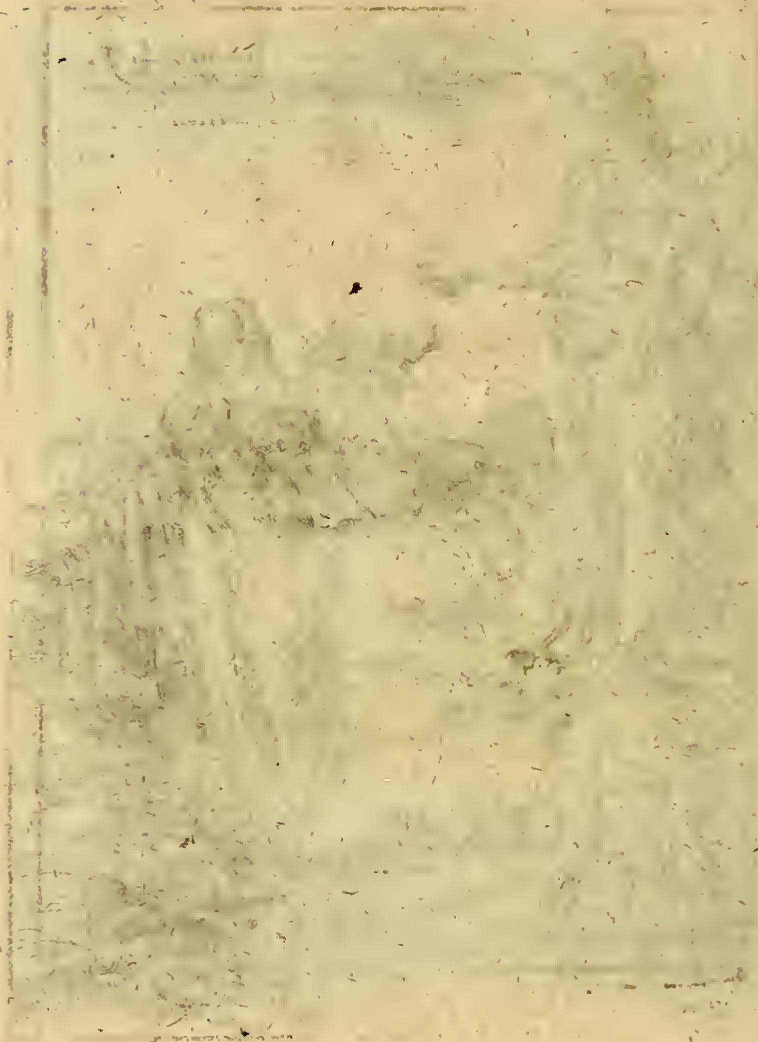

Imago 4
CLOTO
LACHESIS
ATROFOS

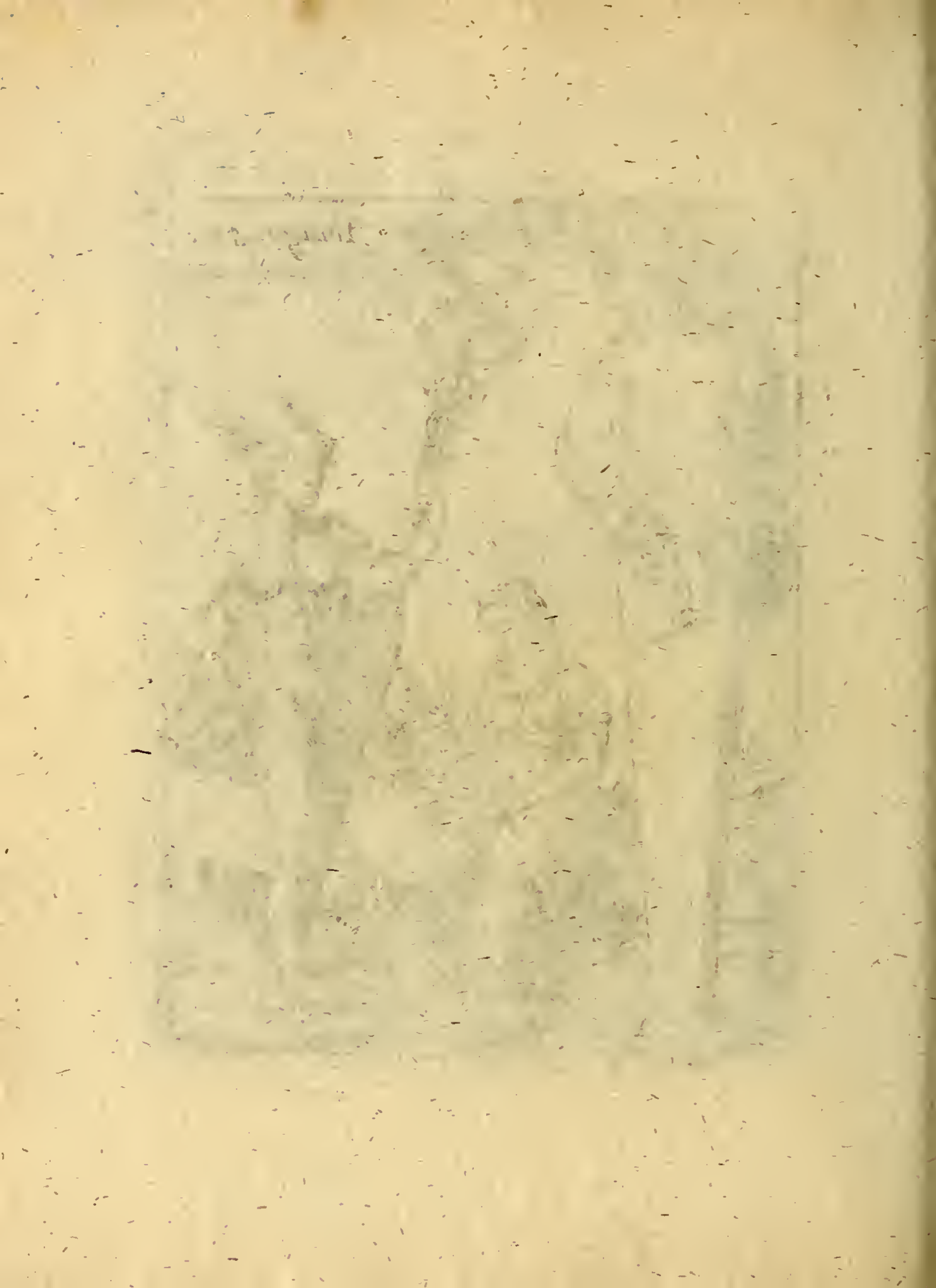

hic
et placido confoederat omnia nexu

Imago.49.

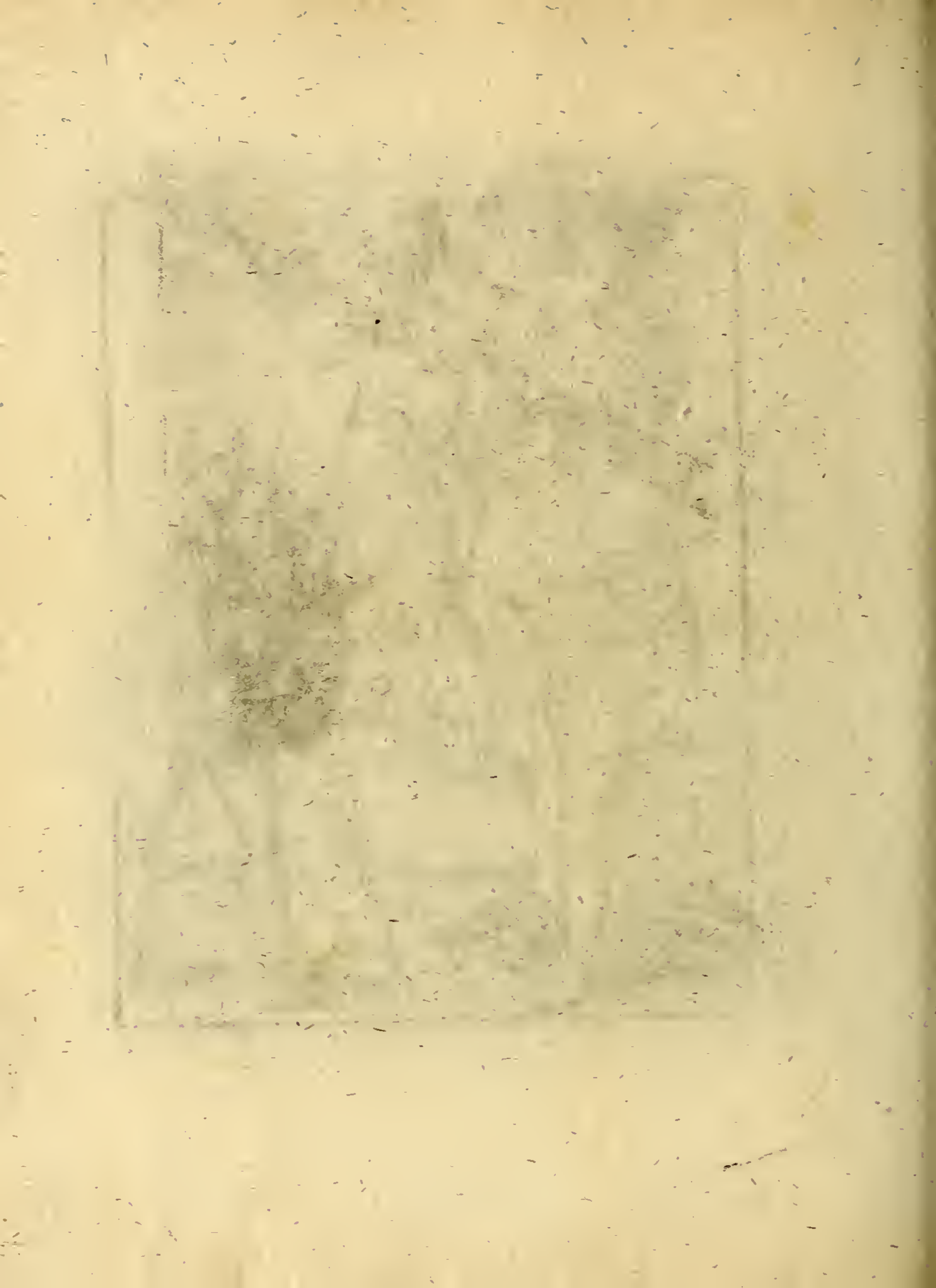

Imago. 50.

Imago.51.

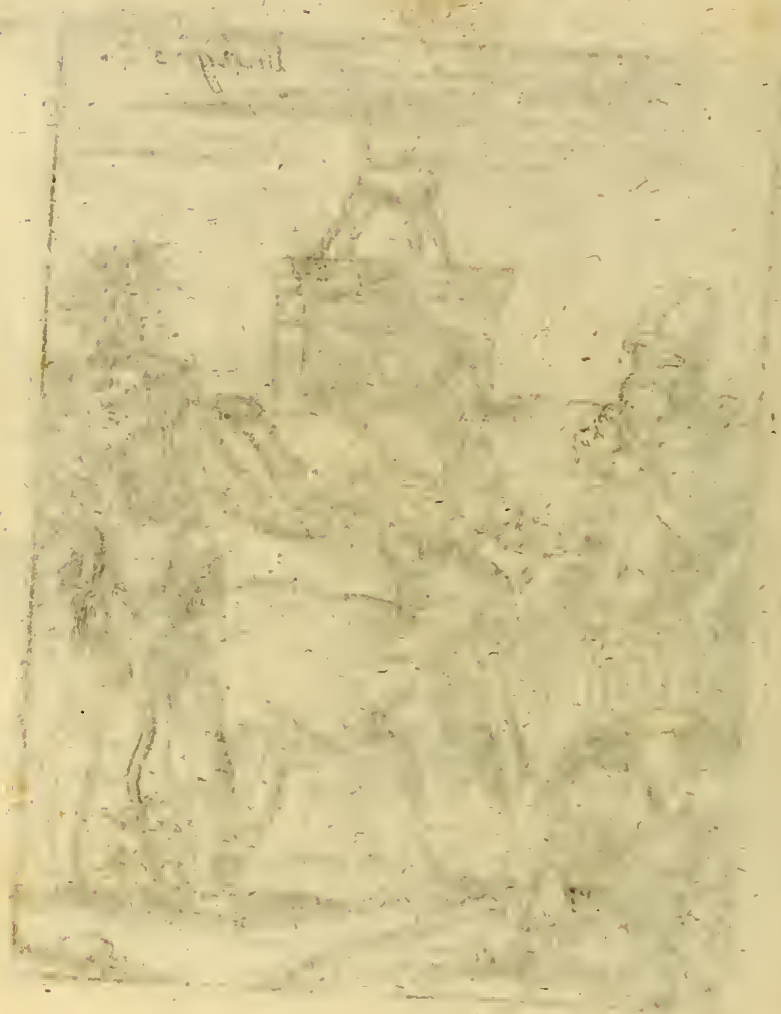

Imago. 52.
Morbeus

Imago 53

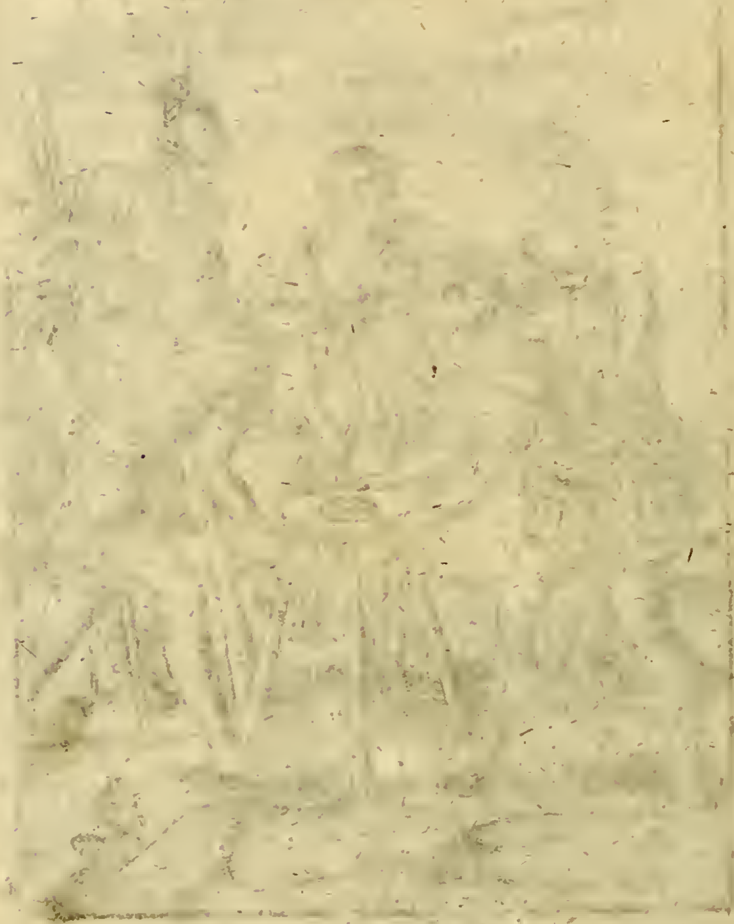

54
Suá vi suaui

Imago.55.

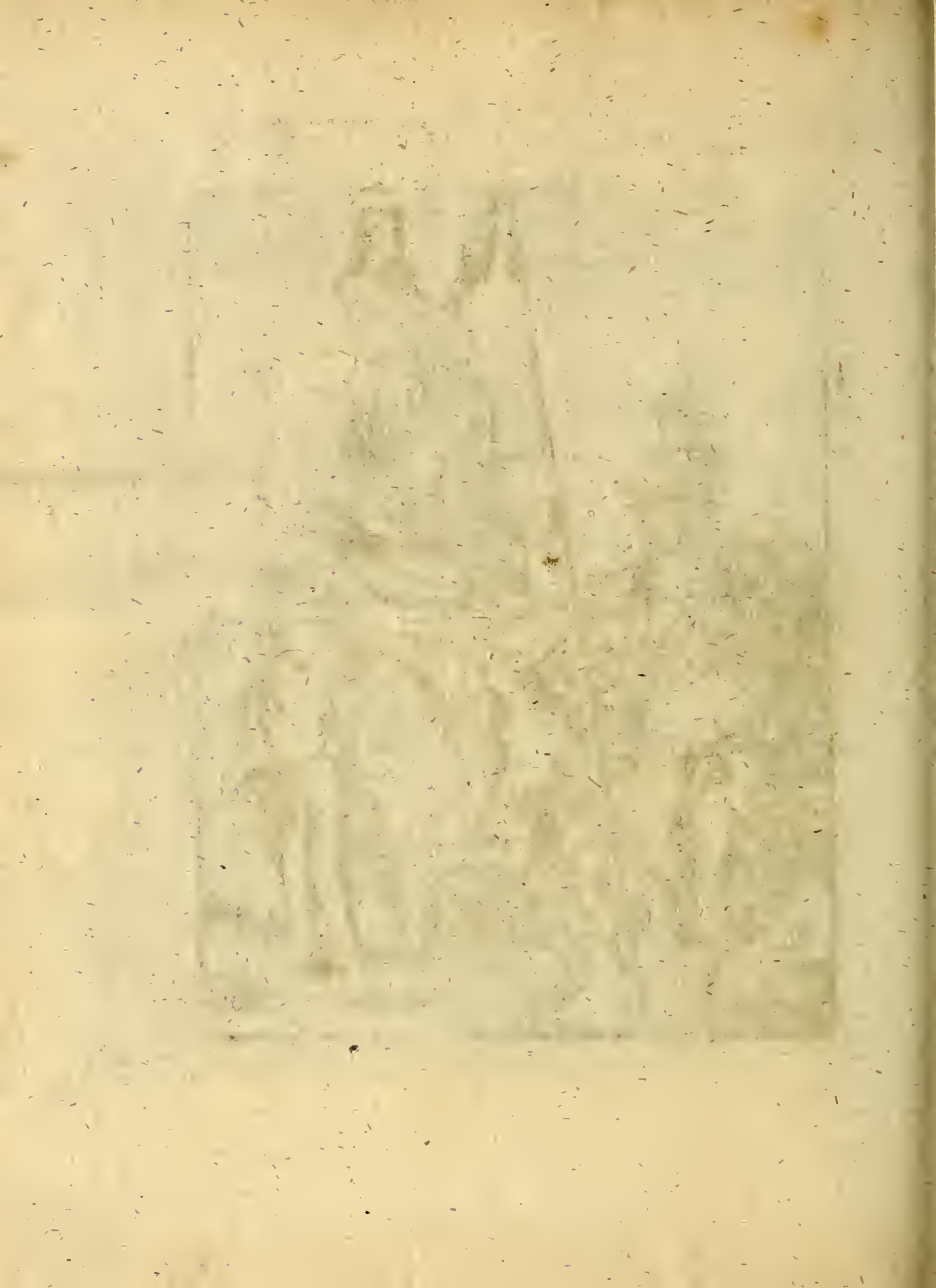

Imago. 56.

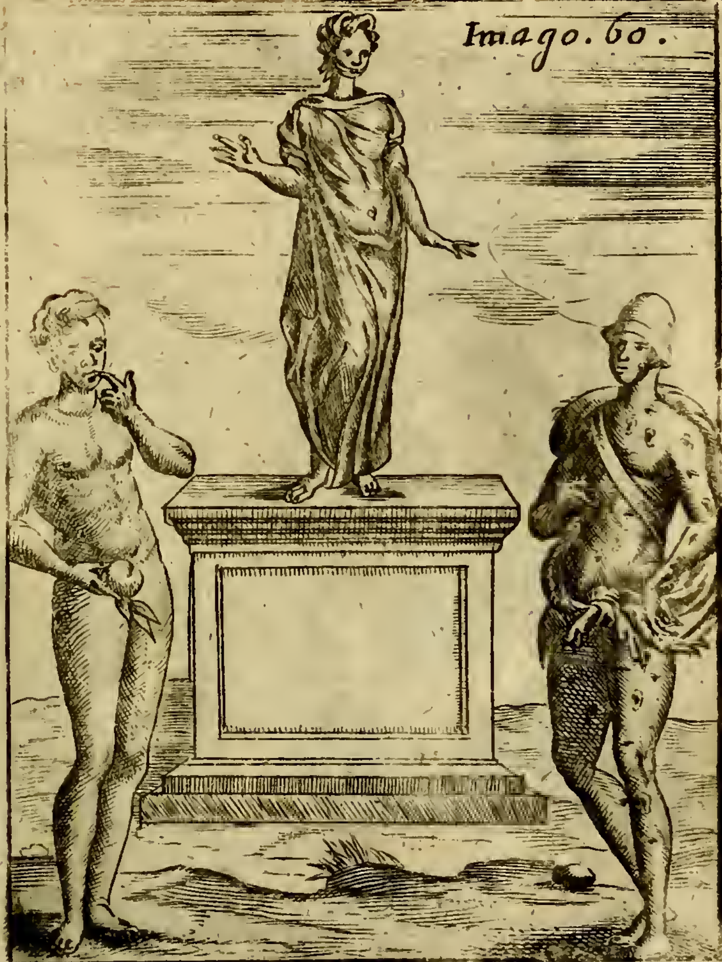

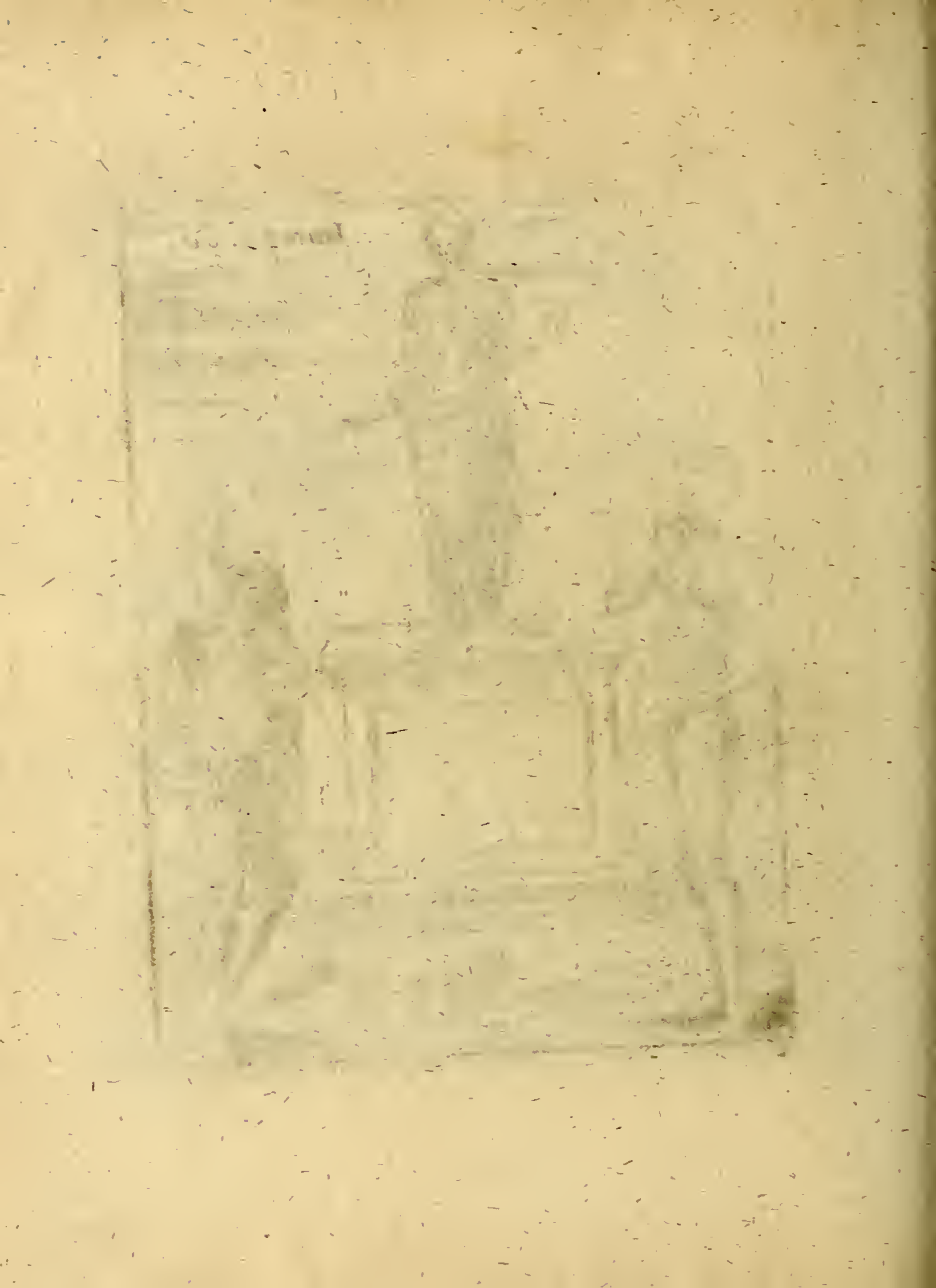

Imago. 57.

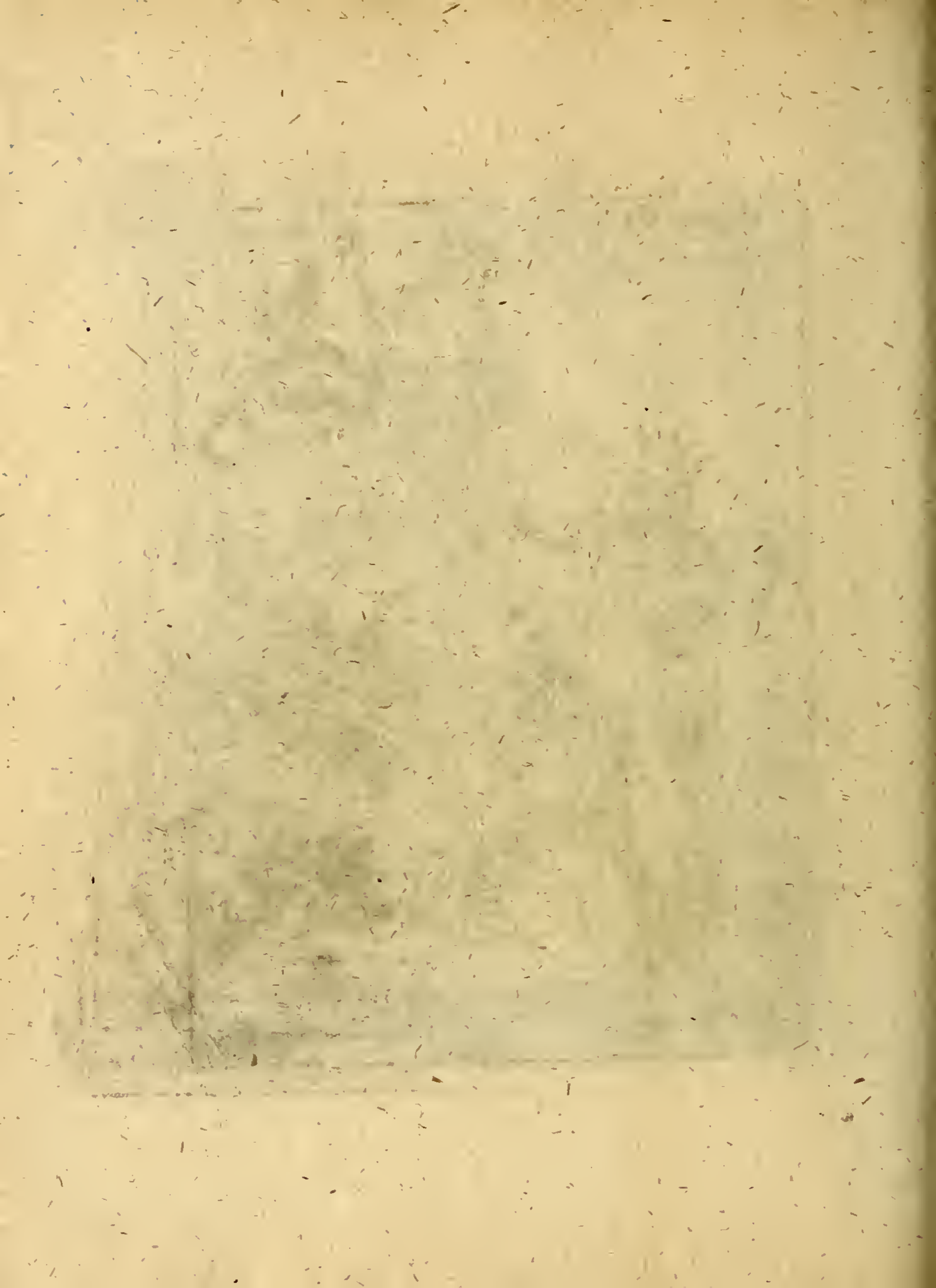

Imago 59

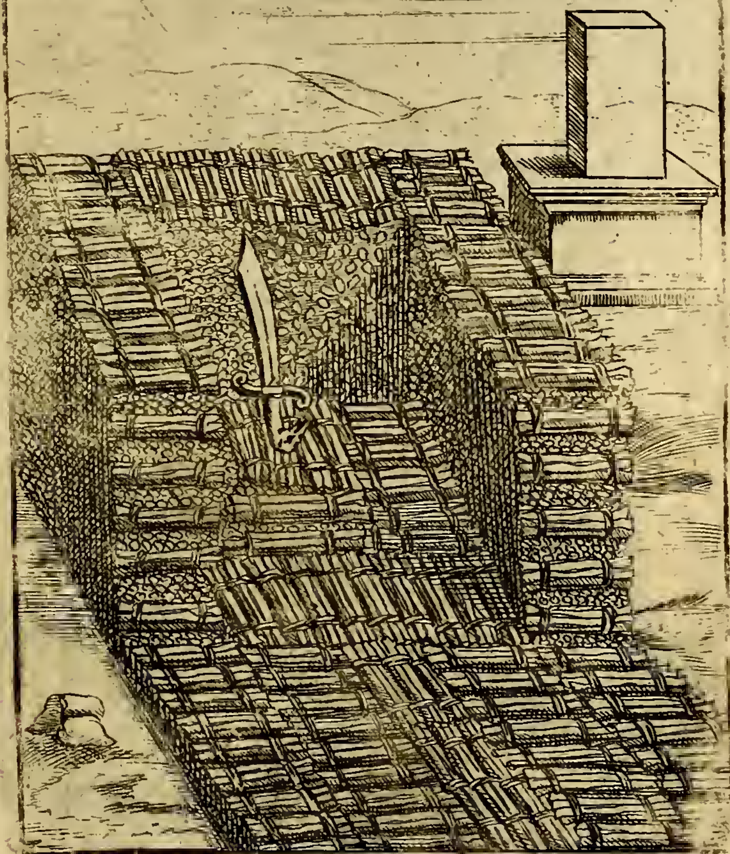

Imago. 60.

Imago 61.
In me quis
fui: plus esse.

Hæc terras æquat olympo.

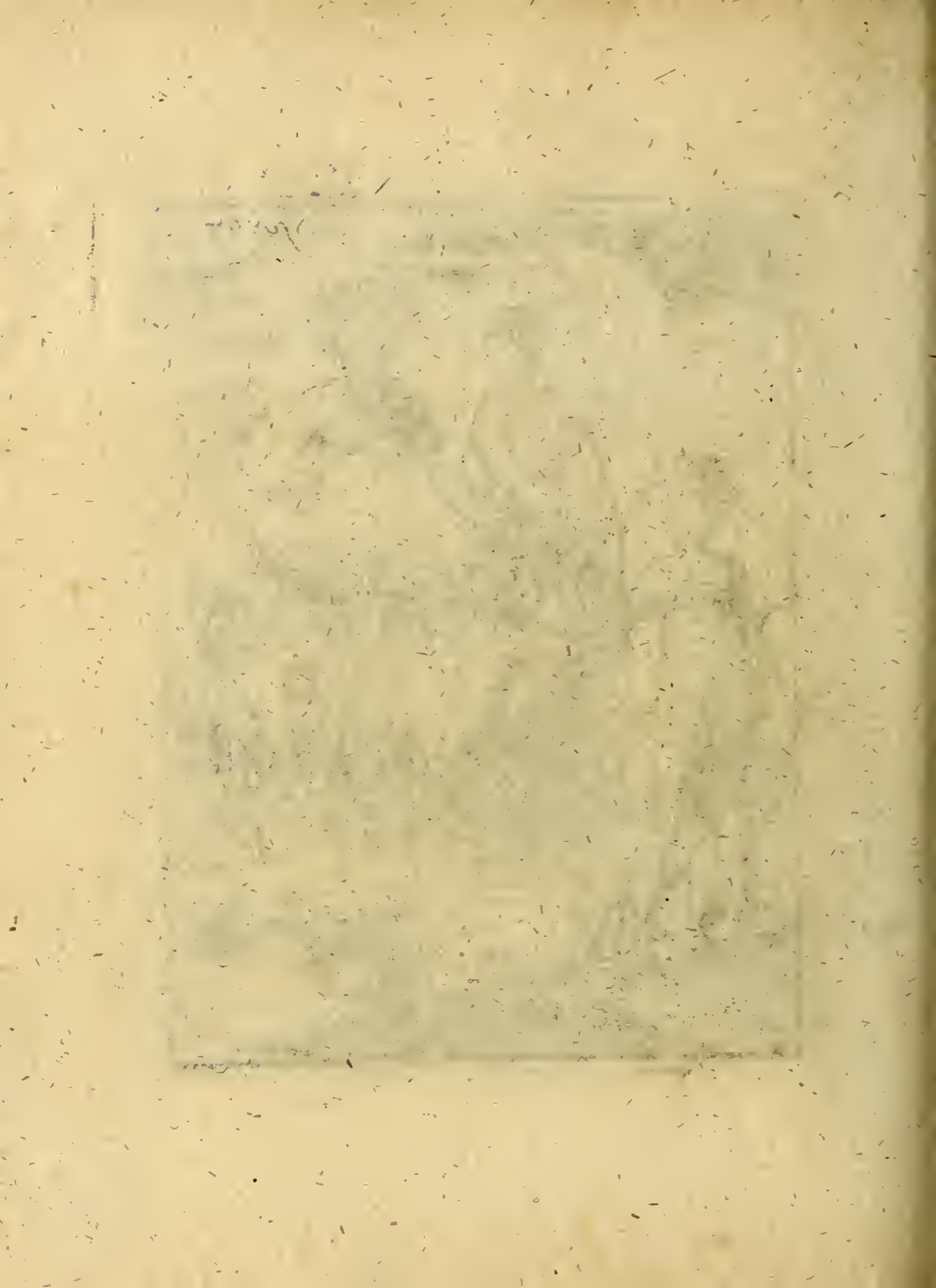

Imago. 63

Imago 64

Imago. 65.

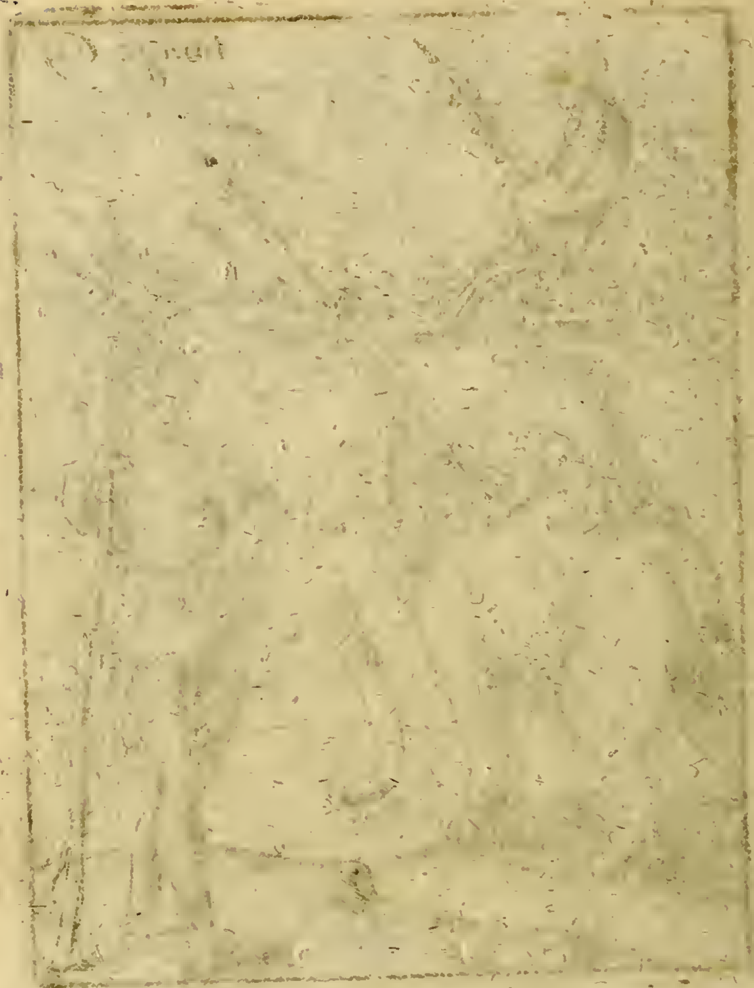

Imago

Imàgo. 67

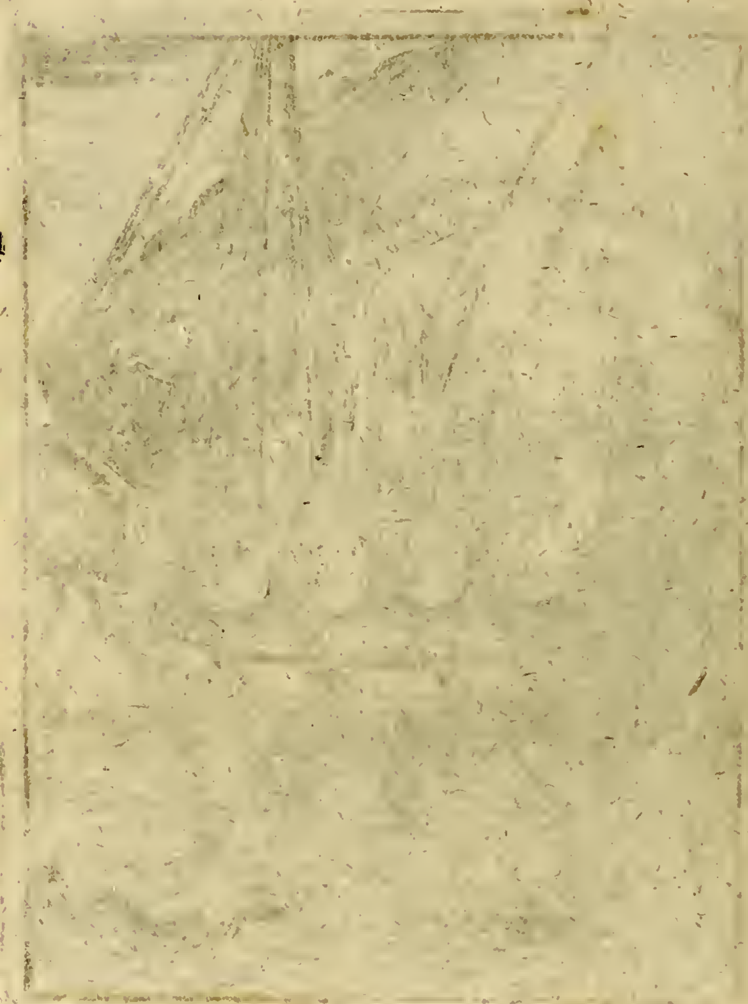

Imago. 68.

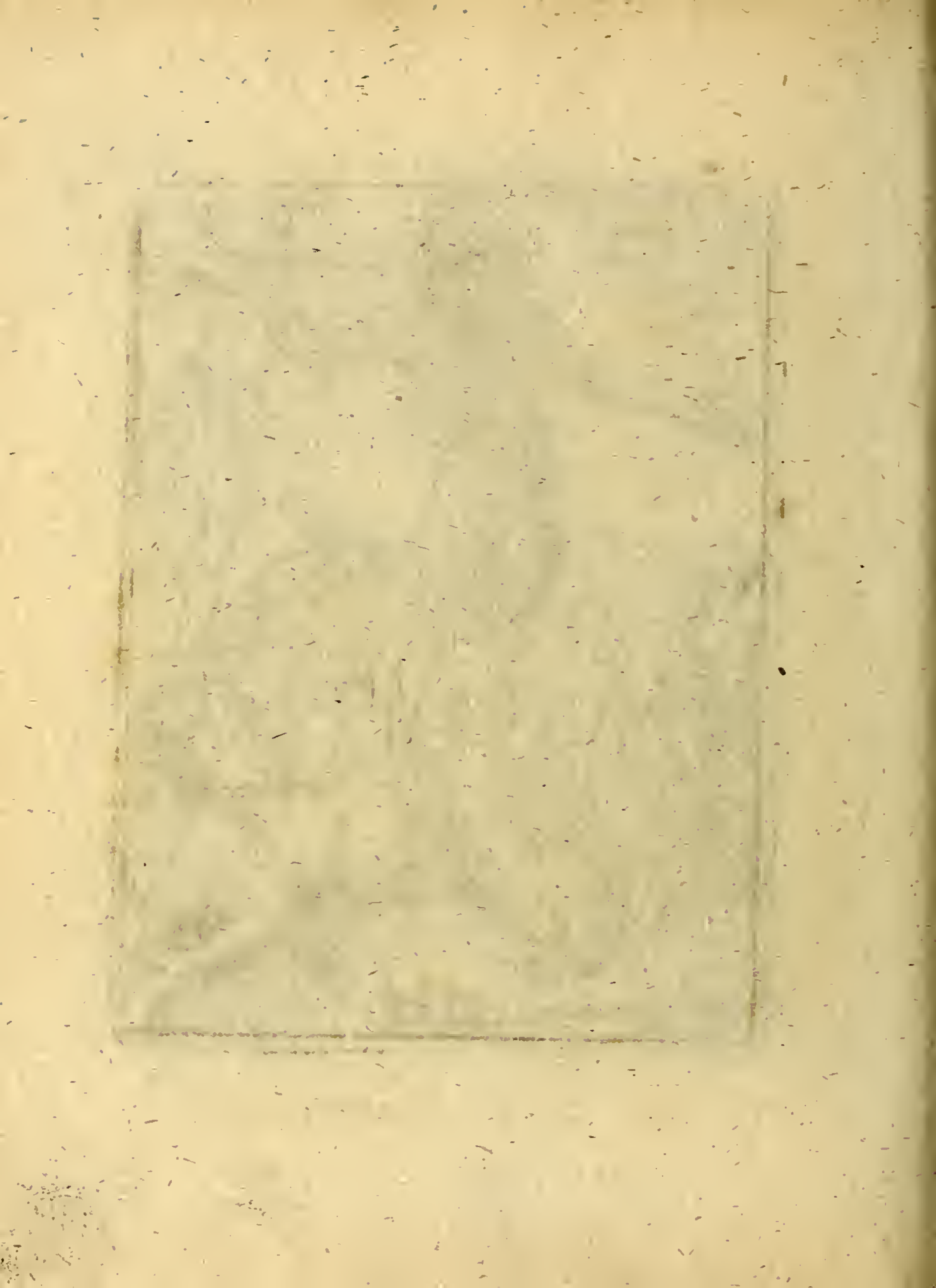

Imago. 69.

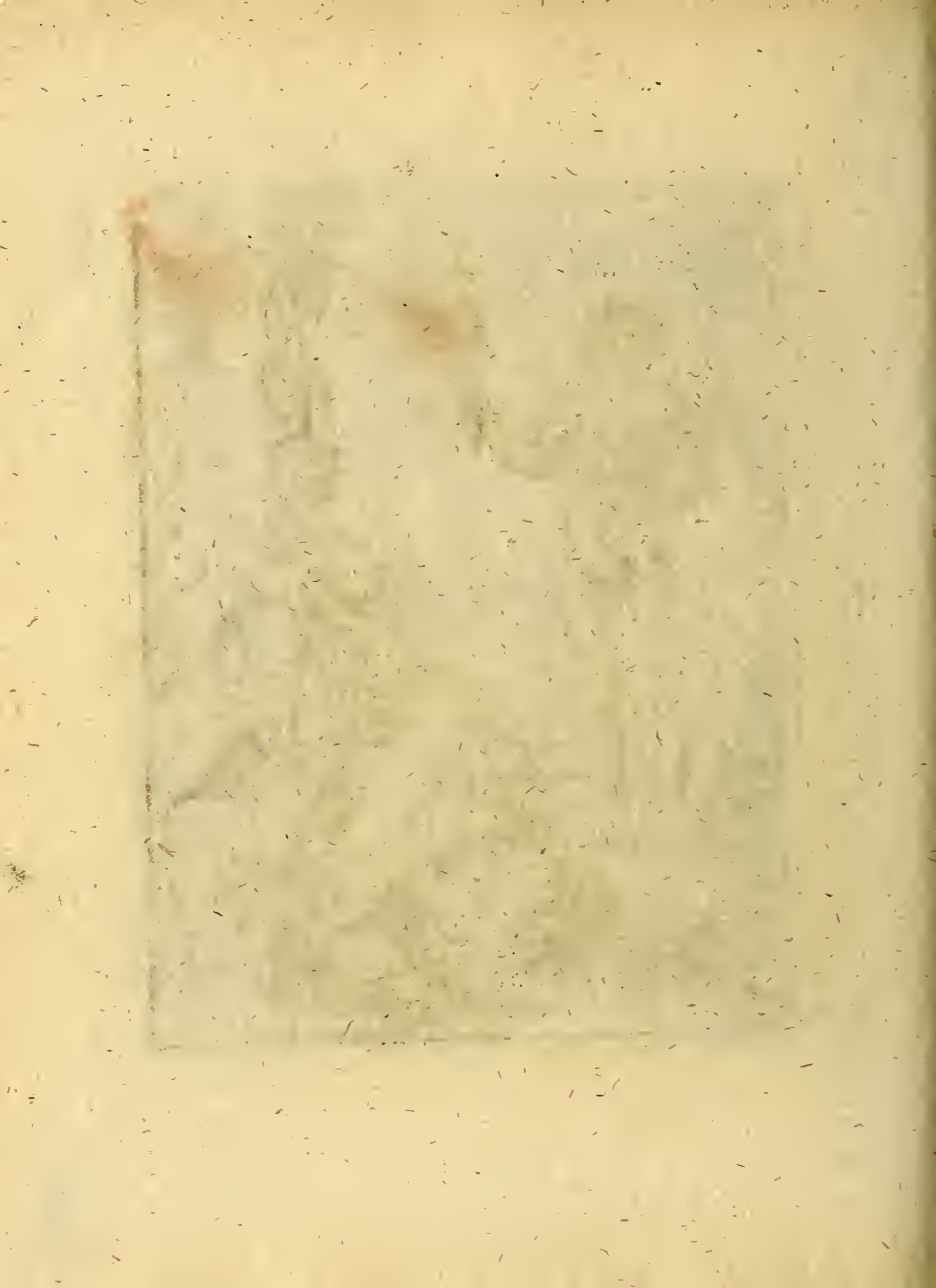

70
ad aurea littora Colchi
vela trahens facit aspera plana videri
-Vnica
Delec
quot
tos H
vehit
roas
Argo
!

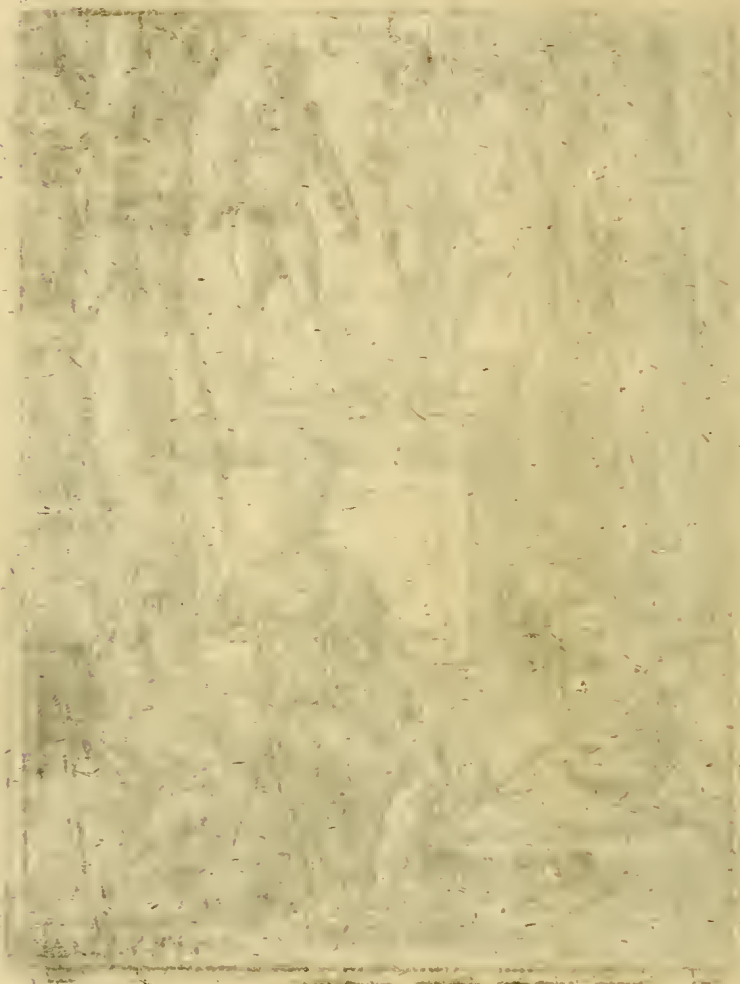

Imago. 71.

Imago.72.

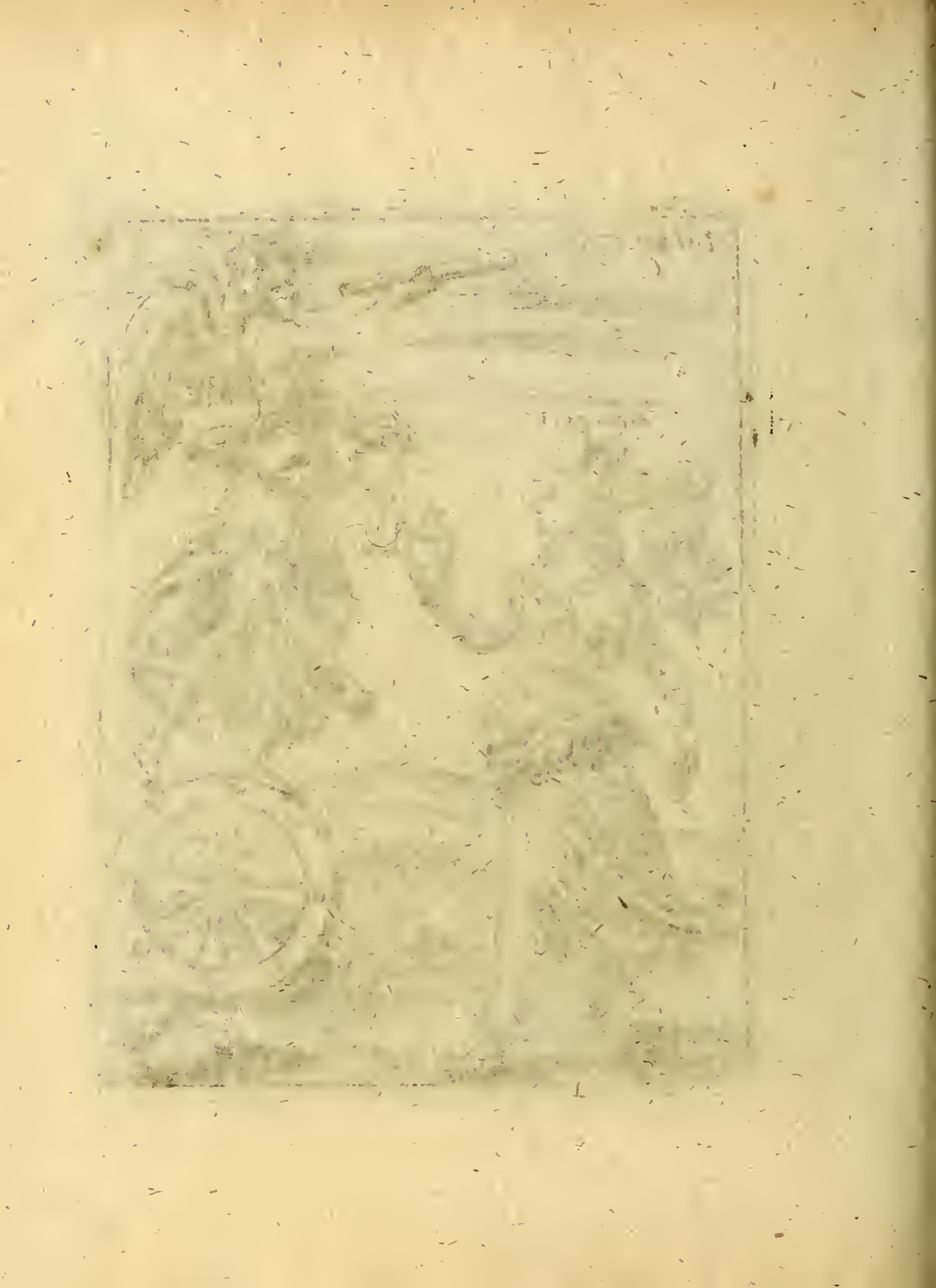

Imago
DEI PENATI

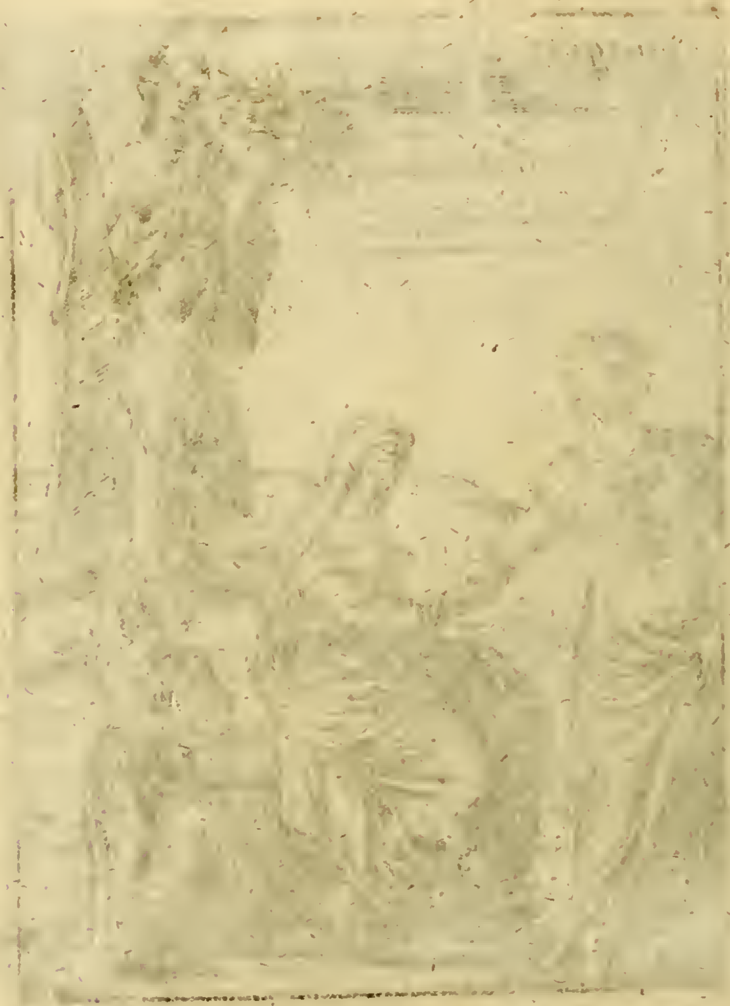

Imago. 74

Imago. 7
Fortuna.
Nemesis

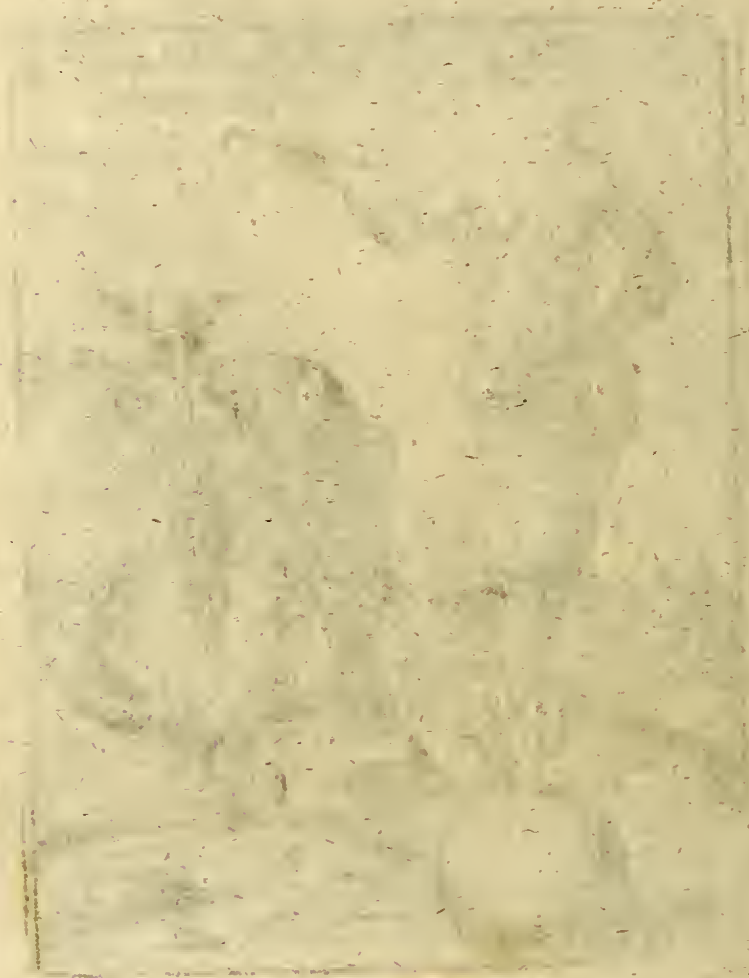

Imago.7

Imago 77

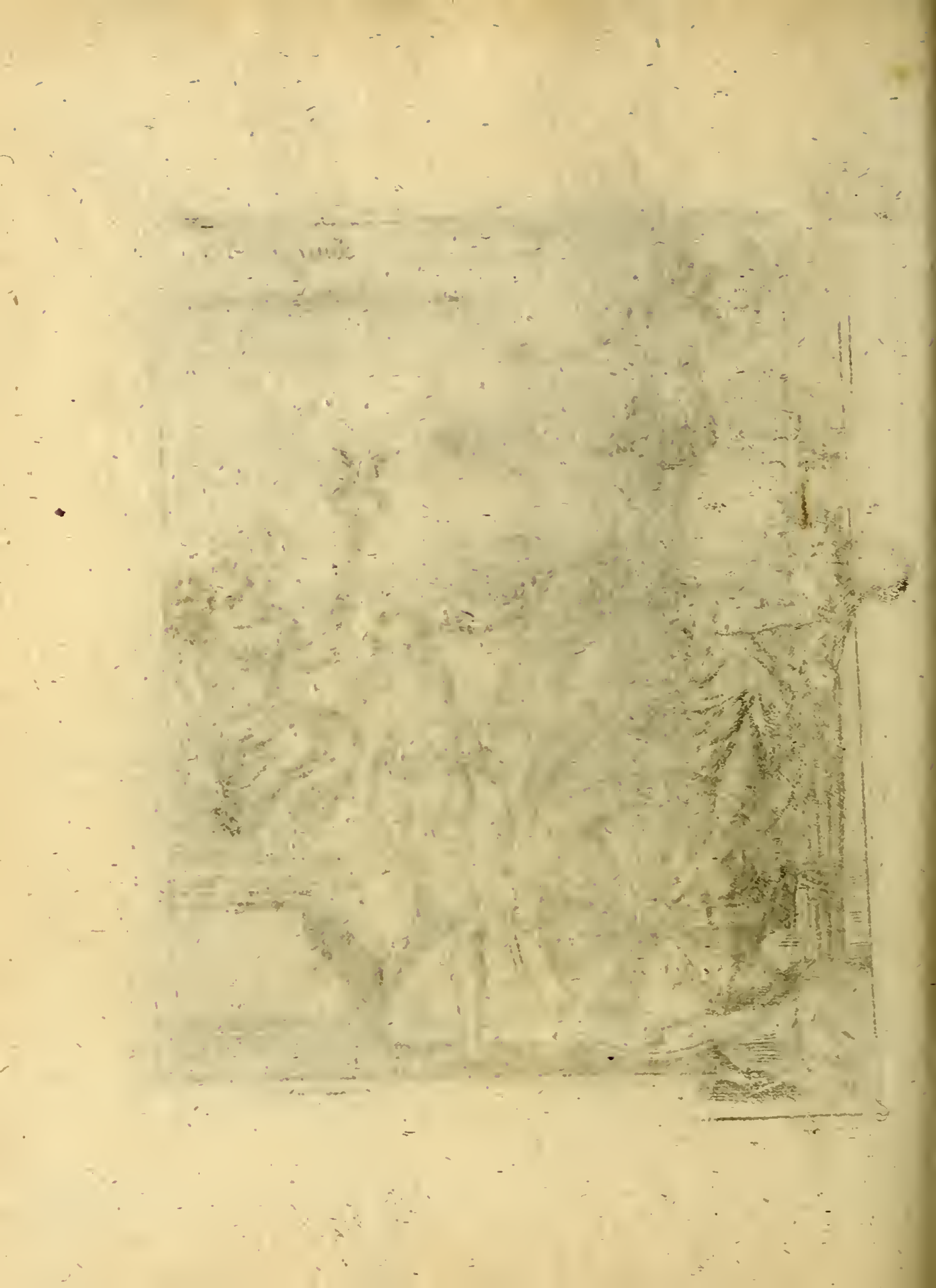

Imago. 7

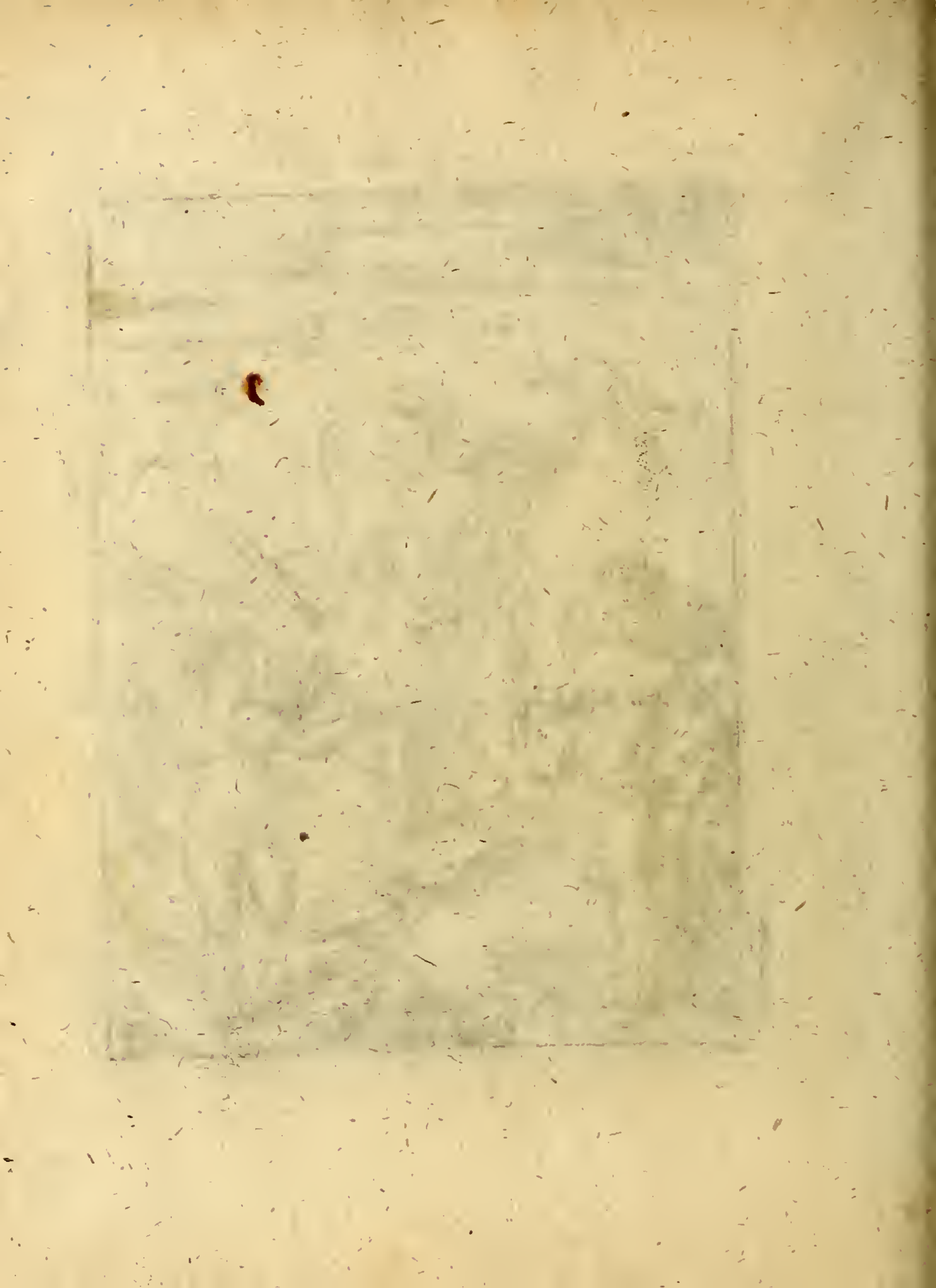

Imago. 79.

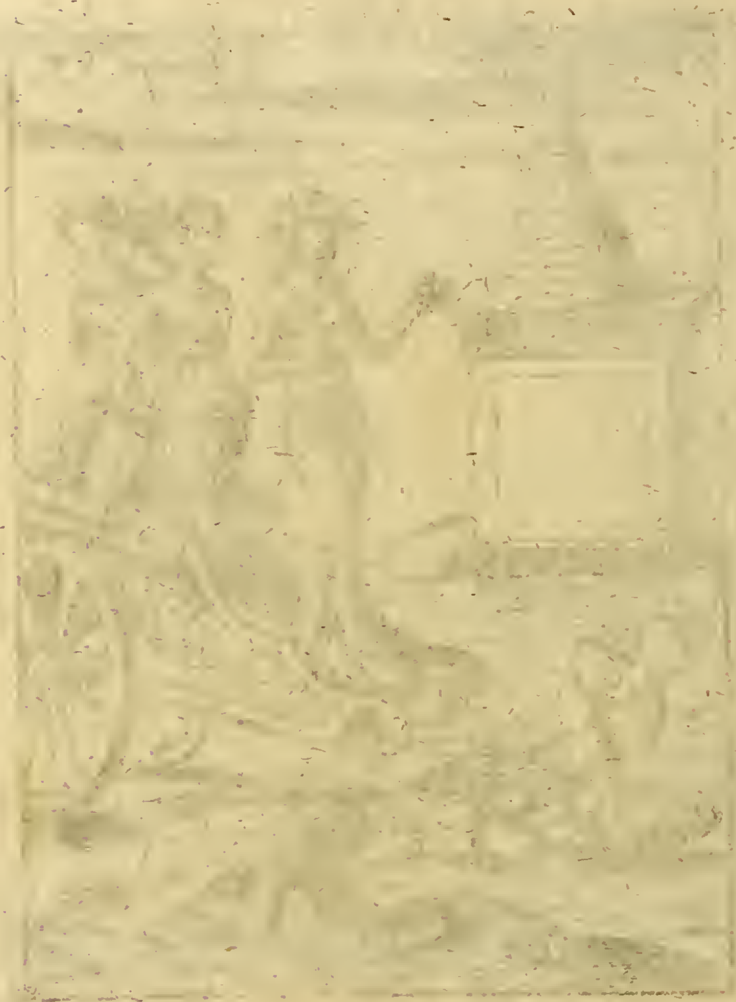

Imago 80.

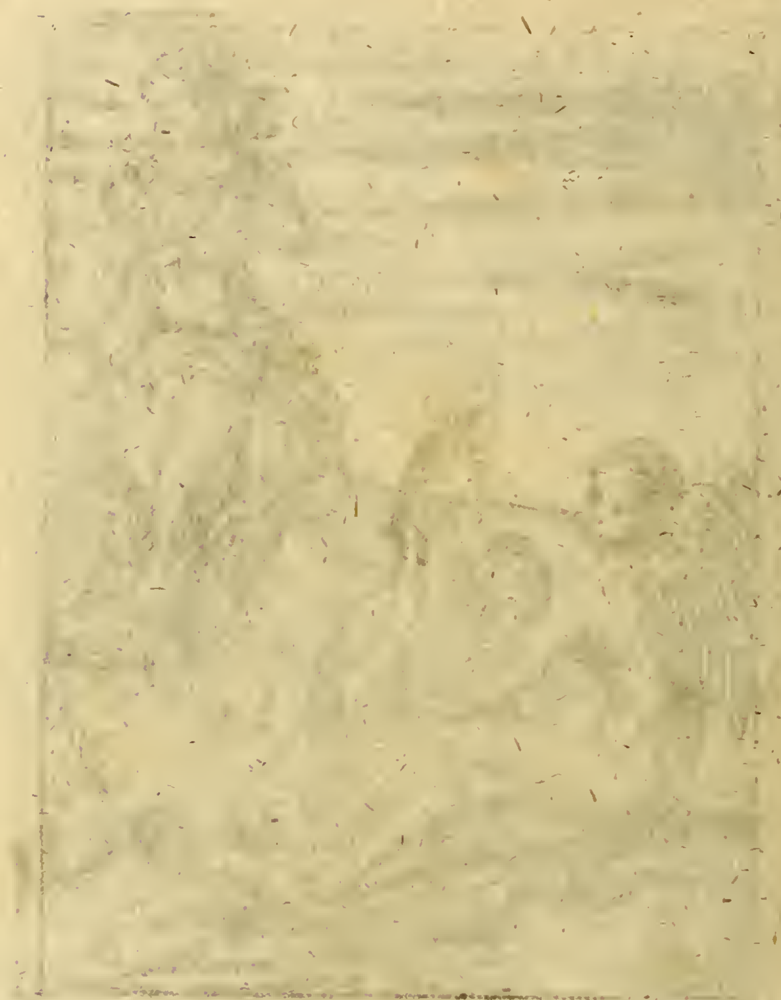

Trina animæ Soboles magnum
Logicæ incrementum.

Imago. 83.

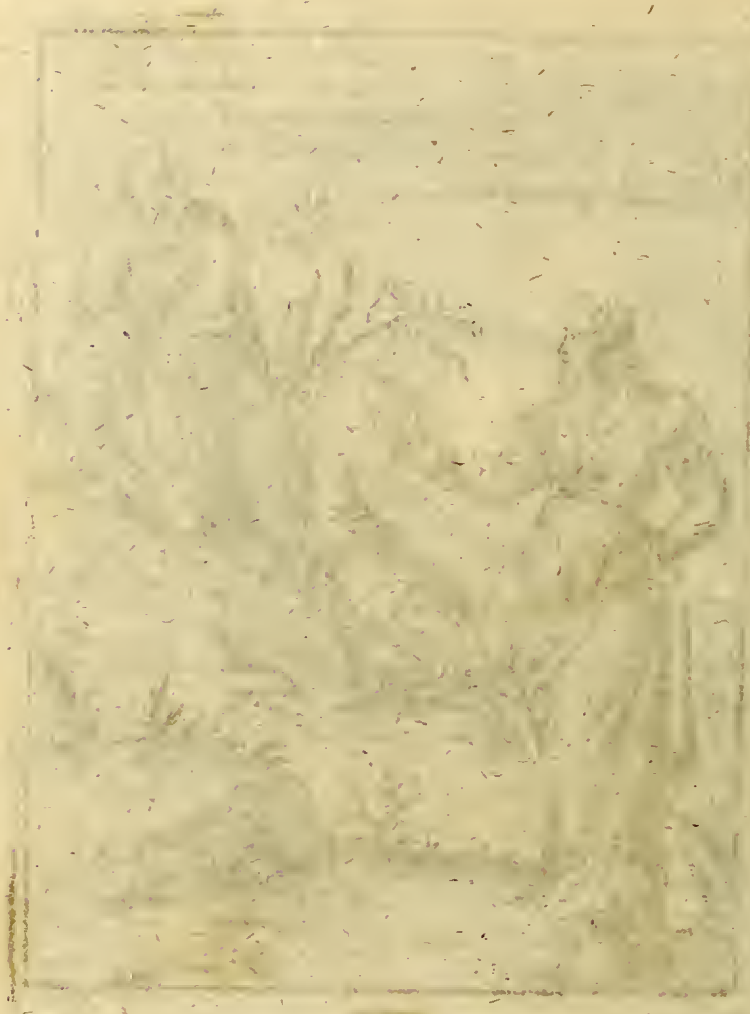

Imago. 84

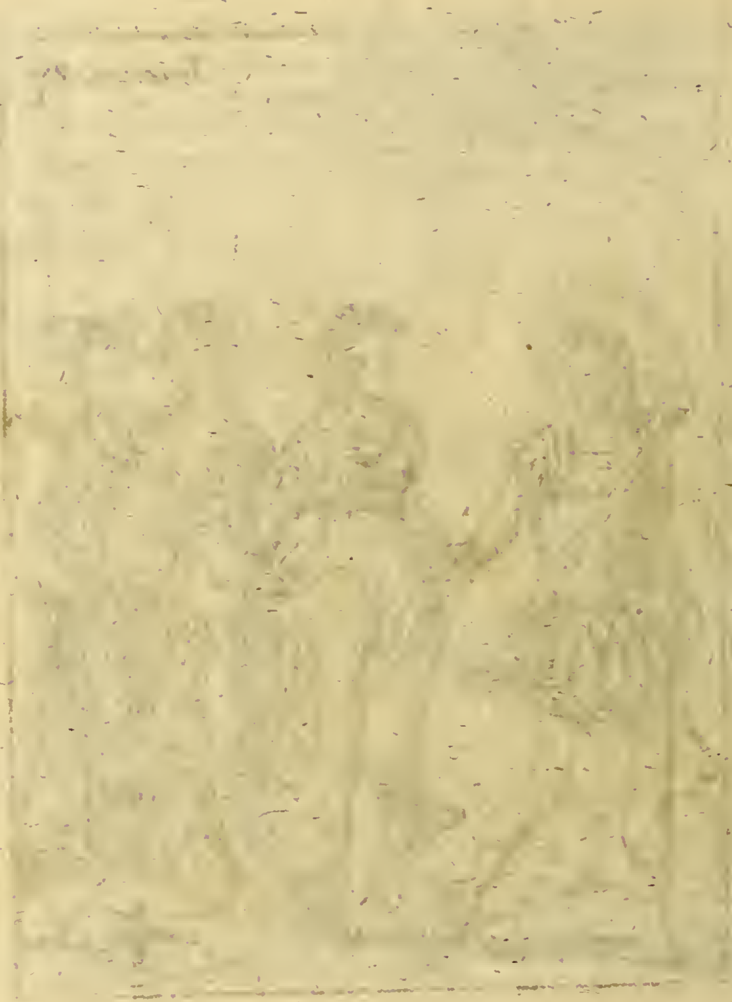

35
Trias in monade

Imago . 86 .

Imago. 87.

Imago. 88.

